JULIA SKÓRA
DARIUSZ BOGUSZ

WSPÓŁCZESNE ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

GDYNIA 2025

Recenzje:
prof. dr hab. inż. dr h.c. Jarosław WOŁEJSZO
prof. dr hab. Magdalena SITEK

Korekta językowa i skład:
Milena STARZEC

Projekt okładki:
Radosław GURTATOWSKI

Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu „Doskonała Nauka II".

© Copyright by Akademia Marynarki Wojennej 2025

ISBN 978-83-975196-7-1
e-ISBN 978-83-975196-8-8

Wydawnictwo Akademickie AMW
ul. inż. J. Śmidowicza 69
81-127 Gdynia

wydawnictwo@amw.gdynia.pl

Spis treści

Wstęp 7

Rozdział 1. Teoria bezpieczeństwa, czyli współczesny wymiar postrzegania bezpieczeństwa państwa 11

1.1. Pojęcie i istota bezpieczeństwa – ujęcie teoretyczne 12
1.2. Typologia bezpieczeństwa 21
1.3. Bezpieczeństwo międzynarodowe 31
1.4. Bezpieczeństwo państwa jako fundamentalna potrzeba społeczności 39
1.5. Kształtowanie współczesnego wymiaru bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej w kontekście działań na rzecz odporności na zagrożenia 50
1.6. Wnioski 57

Rozdział 2. Współczesne zagrożenia jako główny determinant kształtowania charakterystyki środowiska bezpieczeństwa 63

2.1. Analiza terminu zagrożenie 63
2.2. Teoretyczne spektrum postrzegania zagrożeń 67
2.3. Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa 71
2.4. Wnioski 81

Rozdział 3. Bezpieczeństwo państwa w obliczu zagrożeń militarnych 85

3.1. Istota zagrożeń militarnych i wojennych 86
3.2. Klasyfikacja i charakterystyka zagrożeń militarnych 91
3.3. Wojna hybrydowa kluczowym zagrożeniem XXI wieku 103
3.4. Bezpieczeństwo Polski i państw Europy Środkowo-Wschodniej w obliczu wojny rosyjsko-ukraińskiej 106
3.5. Wnioski 114

Rozdział 4. Zagrożenia bezpieczeństwa ekonomicznego państwa 119

4.1. Istota bezpieczeństwa ekonomicznego państwa 120
4.2. Teoretyczna analiza zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego 127
4.3. Współczesne wyzwania dla bezpieczeństwa ekonomicznego 151
4.4. Wnioski 161

Rozdział 5. Bezpieczeństwo społeczne w obliczu współczesnych zagrożeń 167

5.1. Istota i charakter bezpieczeństwa społecznego 168
5.2. Klasyfikacja zagrożeń bezpieczeństwa społecznego 174
5.3. Charakterystyka głównych zagrożeń w spektrum bezpieczeństwa społecznego 182
5.3.1. Wewnętrzne zagrożenia bezpieczeństwa społecznego .. 187
5.3.2. Zewnętrzne zagrożenia bezpieczeństwa społecznego ... 209
5.4. Wnioski 229

Rozdział 6. Zagrożenia bezpieczeństwa kulturowego 239

6.1. Aspekty pojęciowe bezpieczeństwa kulturowego 240
6.2. Zagrożenia dla bezpieczeństwa kulturowego 247
6.3. Wnioski 257

Rozdział 7. Zagrożenia bezpieczeństwa ekologicznego 261

7.1. Bezpieczeństwo ekologiczne – istota i zarys problematyki 262
7.2. Charakterystyka zagrożeń bezpieczeństwa ekologicznego 267
7.3. Współczesne wyzwania bezpieczeństwa ekologicznego – przegląd aktualnych zagrożeń oddziałujących na środowisko naturalne 279
7.4. Wnioski 299

Rozdział 8. Cyberbezpieczeństwo XXI wieku – zagrożenia informacyjne wyzwaniem dla bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego 303

8.1. Rola bezpieczeństwa informacyjnego w kształtowaniu stabilności narodowej i międzynarodowej..... 304
8.2. Rodzaje współczesnych zagrożeń informacyjnych i ich wpływ na bezpieczeństwo państwa..... 309
8.3. Charakterystyka zagrożeń bezpieczeństwa informacyjnego.. 318
8.4. Nowy wymiar cyberbezpieczeństwa: przegląd najnowszych zagrożeń..... 329
8.5. Cyberbezpieczeństwo w obliczu wojny Rosji z Ukrainą..... 340
8.6. Wnioski..... 345

Zakończenie 351

Literatura..... 357

Spis rycin 375

Spis tabel..... 376

Wstęp

W dzisiejszym zglobalizowanym i dynamicznie zmieniającym się świecie pojęcie bezpieczeństwa zyskało nowy, wielowymiarowy kontekst. Tradycyjne zagrożenia, takie jak konflikty zbrojne czy przestępczość zorganizowana, zostały wzbogacone o nowe wyzwania, które przenikają przez granice państw i wkraczają w różne sfery naszego życia. Technologiczny postęp, globalizacja, zmiany klimatyczne, a także rozwój społeczny i polityczny stworzyły nową erę zagrożeń, z którymi trzeba się zmierzyć zarówno jako jednostki, jak i jako społeczności. Kluczowym aspektem analizy zagrożeń bezpieczeństwa jest więc zrozumienie ich źródeł, charakterystyki oraz potencjalnych skutków.

Zagrożenia bezpieczeństwa w XXI wieku mają charakter interdyscyplinarny, co oznacza, że wymagają one współpracy między różnymi dziedzinami nauki i praktyki. Dlatego też zgłębianie istoty wielorakich zagrożeń bezpieczeństwa powinny obejmować różnorodne perspektywy – od analiz politologicznych i socjologicznych, przez ekonomiczne aż po technologiczne i ekologiczne. Tylko poprzez zintegrowane podejście możliwe jest skuteczne przeciwdziałanie zagrożeniom i budowanie bezpiecznej przyszłości.

Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa przybierają różne formy: tradycyjne aspekty militarne, bezpieczeństwo ekonomiczne, społeczne, kulturowe, ekologiczne oraz cyberbezpieczeństwo. Każdy z tych obszarów, choć odmienny w swojej naturze, jest integralną częścią skomplikowanego systemu globalnego bezpieczeństwa.

Przedmiotem niniejszych badań są zagrożenia bezpieczeństwa państwa. Nadrzędnym celem każdego państwa jest zapewnienie swoim obywatelom poczucia bezpieczeństwa, zrównoważonego rozwoju, warunków funkcjonowania bez strachu o utratę podstawowych wartości jak życie, zdrowie czy miejsce do zamieszkania. Obecne zagrożenia mają charakter dynamiczny. Zmiany, jakie za-

chodzą na tym obszarze, wymuszają weryfikację istniejących klasyfikacji rodzajów zagrożeń. Katalog współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa ciągle się powiększa.

Celem publikacji jest identyfikacja współczesnych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa, które wpływają na jego funkcjonowanie w dynamicznym i nieustannie ewoluującym środowisku, stawiając przed nim nowe wyzwania.

Osiągniecie tak sformułowanego celu wymagało rozwiązania problemu badawczego wyrażonego pytaniem: jakie współczesne zagrożenia mają istotny wpływ na bezpieczeństwo państwa?

Monografia ogranicza swój obszar do zbadania wpływu zagrożeń na bezpieczeństwo w płaszczyźnie państwowej, jednak w celach badawczych posłużono się również wybranymi aspektami teoretycznymi dotyczącymi bezpieczeństwa międzynarodowego.

W niniejszej publikacji ujęte zostało szerokie spektrum współczesnych zagrożeń państwa. Katalog obejmuje zagrożenia każdej rangi wraz z perspektywiczną wizualizacją rozwoju sfery bezpieczeństwa państwa, w tym obywateli, w kontekście rozbudowy i ewolucji katalogu możliwych zagrożeń.

Niniejsza książka stanowi próbę kompleksowego przedstawienia problematyki zagrożeń bezpieczeństwa. Poprzez analizę różnorodnych aspektów tej tematyki dąży do ukazania złożoności i interdyscyplinarności zagadnienia oraz zaproponowania skutecznych strategii przeciwdziałania współczesnym wyzwaniom.

Poprzez analizę militarnych, ekonomicznych, społecznych, kulturowych, ekologicznych i cybernetycznych aspektów bezpieczeństwa dąży do ukazania złożoności oraz wzajemnych powiązań między różnymi rodzajami ryzyk. Istotą jest nie tylko zrozumienie charakteru i wpływu tych zagrożeń, ale także określenie newralgicznych obszarów systemu bezpieczeństwa, co pomoże w opracowaniu skutecznych nurtów rozwiązań ukierunkowanych na ich efektywne zarządzanie i minimalizowanie.

Analiza zagrożeń bezpieczeństwa wymaga także uwzględnienia dynamicznego charakteru współczesnych ryzyk. W świecie, gdzie zmiany zachodzą w szybkim tempie, konieczne jest nieustanne

monitorowanie i adaptacja strategii bezpieczeństwa. W tym kontekście kluczową rolę odgrywa współpraca międzynarodowa oraz rozwój nowych technologii obronnych i prewencyjnych.

Książka o zagrożeniach bezpieczeństwa jest podzielona na osiem rozdziałów, z których każdy koncentruje się na innym aspekcie bezpieczeństwa, od teorii po konkretne zagrożenia w różnych dziedzinach. Rozdział pierwszy wprowadza w teoretyczne podstawy pojęcia bezpieczeństwa. Omawiane są definicje, istota oraz typologia bezpieczeństwa, w tym międzynarodowe i narodowe aspekty. Szczególną uwagę poświęcono bezpieczeństwu państwa jako fundamentalnej potrzebie społeczności oraz kształtowaniu współczesnego wymiaru bezpieczeństwa Polski w kontekście działań na rzecz odporności na zagrożenia. Rozdział drugi skupia się na analizie terminu „zagrożenie" oraz teoretycznym spektrum postrzegania zagrożeń. Przedstawia różne rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa, kończąc wnioskami z analizy współczesnych wyzwań. Rozdział trzeci bada istotę zagrożeń militarnych i wojennych, oferując klasyfikację i charakterystykę tych zagrożeń. Zawiera także analizę wojny hybrydowej jako kluczowego zagrożenia XXI wieku oraz ocenę bezpieczeństwa Polski i państw Europy Środkowo-Wschodniej w kontekście wojny rosyjsko-ukraińskiej. W rozdziale czwartym omawiane są zagrożenia związane z bezpieczeństwem ekonomicznym państwa. Rozdział obejmuje teoretyczną analizę tych zagrożeń oraz ich różnorodne aspekty, kończąc wnioskami dotyczącymi wpływu zagrożeń ekonomicznych na stabilność państwa. Rozdział piąty zajmuje się zagrożeniami dla bezpieczeństwa społecznego. Opisuje istotę i charakter bezpieczeństwa społecznego, klasyfikację zagrożeń oraz szczegółową charakterystykę głównych zagrożeń, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Rozdział szósty koncentruje się na bezpieczeństwie kulturowym, omawiając jego pojęciowe aspekty oraz różnorodne zagrożenia, które mogą wpływać na kulturową tożsamość i stabilność społeczeństw. Siódmy rozdział analizuje bezpieczeństwo ekologiczne, definiując jego istotę i przedstawiając charakterystykę współczesnych zagrożeń ekologicznych. Szczegółowo omawia aktualne wy-

zwania, takie jak globalne ocieplenie, utrata bioróżnorodności, zanieczyszczenie powietrza i wiele innych problemów ekologicznych. Ostatni rozdział dotyczy cyberbezpieczeństwa, analizując rolę bezpieczeństwa informacyjnego w kształtowaniu stabilności narodowej i międzynarodowej. Omawia rodzaje współczesnych zagrożeń informacyjnych, takich jak *hacking*, haktywizm, cyberterroryzm, cyberszpiegostwo i walka informacyjna oraz ich wpływ na bezpieczeństwo państwa. Zawiera również analizę najnowszych zagrożeń cybernetycznych i wpływu wojny Rosji z Ukrainą na cyberbezpieczeństwo.

Rozdział 1

Teoria bezpieczeństwa, czyli współczesny wymiar postrzegania bezpieczeństwa państwa

Bezpieczeństwo pełni istotną rolę w strukturze współczesnych stosunków międzynarodowych, będąc jednym z podstawowych filarów, zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym. Jego głównym celem jest upowszechnienie działań instytucjonalnych, zmierzających do utrzymania stabilności, pokoju oraz rozwoju na poziomie lokalnym, regionalnym i globalnym. Wymaga to zrównoważonego podejścia grupowego, ponieważ nawet najbardziej wpływowe państwa nie są w stanie samodzielnie zapewnić pokoju i porządku w kontekście międzynarodowym[1].

W XX i XXI wieku, w kontekście poszukiwań trwałego pokoju i bezpieczeństwa, kluczowe jest uwzględnianie zróżnicowanych potrzeb, interesów oraz celów coraz większej liczby uczestników relacji międzynarodowych. Z jednej strony odnotowujemy nieuchronny wzrost wyzwań, zagrożeń, napięć i konfliktów w dzisiejszym globalnym środowisku, natomiast z drugiej dążymy do podejmowania wspólnych wysiłków, które przyjmują formę instytucjonalizowanego współdziałania międzyorganizacyjnego, sojuszy oraz innych struktur międzynarodowych powołanych do życia w celu rozwiązania oraz przezwyciężenia tychże wyzwań.

W kontekście problematyki bezpieczeństwa istotne jest zidentyfikowanie oraz przewidywanie zagrożeń obejmujących zarówno aspekty militarnie, jak i pozamilitarne. Te elementy stanowią fundament dla przeprowadzania analiz oraz planowania działań mających na celu zapewnienie odpowiedniego poziomu bezpieczeń-

[1] E. Cziomer, *Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku. Wybrane problemy*, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Toruń 2010, s. 7.

stwa państwa. Niezaprzeczalnie siły wojskowe nadal pełnią kluczową rolę w tym obszarze, działając obecnie w ramach zintegrowanego systemu bezpieczeństwa, gdzie aspekt polityczny odgrywa decydującą rolę.

1.1. Pojęcie i istota bezpieczeństwa – ujęcie teoretyczne

Bezpieczeństwo, od zawsze będąc jedną z fundamentalnych potrzeb jednostki oraz większych zbiorowości, stanowi kluczowy i niekwestionowany cel funkcjonowania państw, które dążą do jego zapewnienia. Dzięki niemu możliwe jest nie tylko formułowanie działań na rzecz stabilności społeczeństwa, ale i dążenie do realizacji celów związanych z dalekosiężnymi zamierzeniami rozwojowymi. Z tego względu zagadnienie to odgrywa niezwykle istotną rolę w badaniach naukowych dotyczących stosunków międzynarodowych oraz nauk o bezpieczeństwie. Eksperci w tych dziedzinach koncentrują się na identyfikacji fundamentalnych aspektów bezpieczeństwa, które umożliwiają zrozumienie jego istoty oraz tworzenie kompleksowych typologii. Nie ulega wątpliwości, że obszar bezpieczeństwa cechuje pewna zmienność, która definiowana jest nieustannie w odpowiedzi na zmiany we współczesnym świecie. Pod tym stwierdzeniem rozróżnia się przede wszystkim rozwój cywilizacyjny, który stanowi jeden z kluczowych determinantów poszerzania katalogu zagrożeń. Z tego względu bezpieczeństwo musi cechować się „elastycznością", dostosowując się do zmiennych budujących współczesny wymiar świata.

Badacze skrupulatnie analizują historyczne doświadczenia, wyciągając wnioski z przeszłości i prezentując bezpieczeństwo w kontekście systemowym. Ich celem jest ukazanie szerokiego, globalnego wymiaru bezpieczeństwa, który pozwala na identyfikację związków przyczynowo-skutkowych, rodzajów wyzwań i zagrożeń oraz analizę ewolucji środków używanych przez państwa do jego utrzymania.

Taka analiza umożliwia formułowanie teorii dotyczących bezpieczeństwa poszczególnych państw oraz strategii polityki bezpie-

czeństwa, jaką te państwa realizują. W ten sposób badania te przyczyniają się do lepszego zrozumienia i skuteczniejszego zapewnienia bezpieczeństwa w dynamicznie zmieniającym się środowisku międzynarodowym[2].

Bezpieczeństwo od dawna uznawane jest za jedną z najważniejszych wartości, której ochrona jest priorytetem zarówno dla jednostek, jak i dla całych narodów. Jego zapewnienie stanowi fundament funkcjonowania każdego państwa oraz różnych form międzynarodowych struktur społecznych. Współczesne rozumienie bezpieczeństwa jest znacznie bardziej kompleksowe niż w przeszłości, co determinowane jest ciągłymi zmianami w obszarze zagrożeń. Wobec tego bezpieczeństwo skupia się na kilku kluczowych aspektach, obejmując różnorodne aspekty polityczne, ekonomiczne, technologiczne, ekologiczne, społeczne oraz humanitarne.

W dzisiejszych czasach bezpieczeństwo obejmuje również ochronę tożsamości narodowej oraz gwarantowanie podstawowych praw i wolności obywatelskich. Naukowcy zajmujący się badaniami nad bezpieczeństwem analizują te różnorodne wymiary, starając się stworzyć holistyczne modele uwzględniające dynamicznie zmieniające się warunki globalne. Ich prace skupiają się na identyfikacji zagrożeń i wyzwań oraz na rozwijaniu strategii i polityk, które umożliwiają skuteczne zarządzanie bezpieczeństwem na różnych poziomach – od lokalnego po globalny. Jest to strategiczne przedsięwzięcie wpływające na perspektywiczne funkcjonowanie społeczeństw i aparatów państwowych[3].

Badania nad bezpieczeństwem obejmują również analizę interakcji między różnymi czynnikami wpływającymi na stabilność i bezpieczeństwo państw oraz społeczności międzynarodowej. Uwzględniając historyczne i współczesne konteksty, badacze sta-

[2] M. Lasoń, *Bezpieczeństwo w stosunkach międzynarodowych*, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Toruń 2010, s. 9.

[3] Z. Ciekanowski, *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpożarowej im. Józefa Tuliszkowskiego – Państwowy Instytut Badawczy, Józefów 2010, s. 28.

rają się zrozumieć mechanizmy, które pozwalają na skuteczne przeciwdziałanie zagrożeniom oraz promowanie trwałego pokoju i stabilności na świecie.

Pojęcie „bezpieczeństwa" można analizować z różnych perspektyw teoretycznych. Etymologia słowa „bezpieczeństwo" wywodzi się z łacińskiego terminu *securitas*, który powstał z połączenia słów *sine* (bez) oraz *cura* (obawa, zmartwienie, strach). Termin ten w najprostszy sposób można określić jako stan wolny od obaw i strachu, będący synonimem pełnej swobody, pewności i wolności. Interpretacja pojęcia bezpieczeństwa jest ciągle ewoluującym obszarem badań i debaty naukowej[4].

Najogólniej bezpieczeństwo definiowane jest następująco: „W najbardziej dosłownym znaczeniu bezpieczeństwo jest tożsame z pewnością (*safety*) i oznacza brak zagrożenia fizycznego lub ochronę przed nim"[5]. Należy zaznaczyć, że bezpieczeństwo obejmuje przede wszystkim działania mające na celu ochronę poziomu i jakości życia, jak również zapewnienie niezależności i stabilizacji.

Fundamentalną kwestią w sferze bezpieczeństwa jest nieustanna i wszechstronna analiza uwzględniająca zarówno zagrożenia wewnętrzne, jak i zewnętrzne, dążąca do zrozumienia i neutralizacji potencjalnych niebezpieczeństw poprzez rozwijanie skutecznych strategii ochronnych i prewencyjnych. W literaturze naukowej podkreśla się również, że bezpieczeństwo jest ściśle powiązane z koncepcjami suwerenności, integralności terytorialnej oraz praw człowieka. Współczesne teorie bezpieczeństwa starają się integrować różnorodne podejścia, od klasycznych teorii geopolitycznych po nowoczesne analizy bezpieczeństwa ludzkiego, aby stworzyć kompleksowe ramy analityczne zdolne do skutecznego przeciwdziałania zagrożeniom w dynamicznie zmieniającym się środowisku globalnym.

---

[4] Z. Ciekanowski, J. Nowicka, H. Wyrębek, *Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń*, UPH, Siedlce 2016, s. 15.

[5] R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje – struktury – funkcjonowanie*, Scholar, Warszawa 1999, s. 27.

Bezpieczeństwo odgrywa kluczową rolę w funkcjonowaniu większości cywilizacji i jest fundamentalną potrzebą ludzką. Każdy człowiek pragnie czuć się chroniony, nie tylko we własnym miejscu zamieszkania, ale także podczas podróży oraz w różnych grupach społecznych. Bezpieczeństwo jako koncept obejmuje unikanie wszelkich zagrożeń w różnych środowiskach, w których jednostka funkcjonuje. Pewność przetrwania, znana również jako bezpieczeństwo egzystencjalne, jest niezbędnym warunkiem dla dalszego rozwoju osobistego.

Potrzeby związane z bezpieczeństwem, jak przedstawiono w powyższym tekście, są jednymi z najważniejszych ludzkich potrzeb, co znajduje odzwierciedlenie w hierarchii potrzeb Maslowa. W tej hierarchii bezpieczeństwo znajduje się tuż za podstawowymi potrzebami fizjologicznymi, co podkreśla jego fundamentalne znaczenie dla ludzkiego życia (ryc. 1).

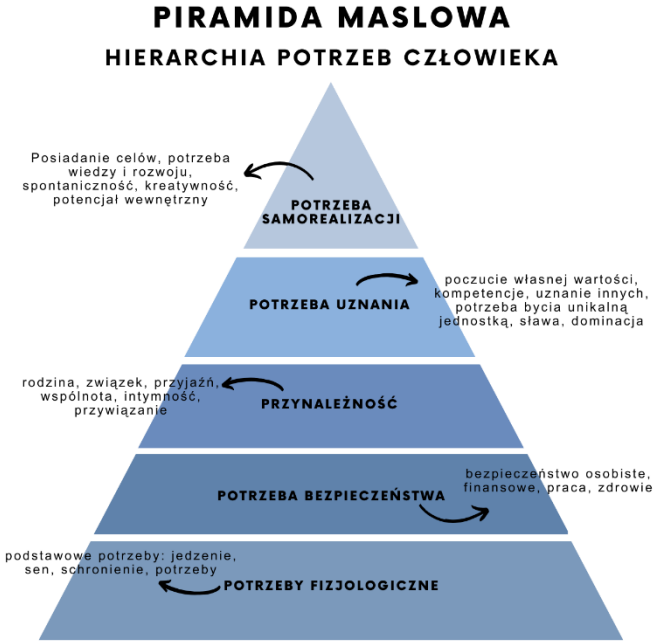

Ryc. 1. Hierarchia potrzeb człowieka według koncepcji Abrahama Maslowa
(opracowanie własne na podstawie: S. Kałużny, *Skuteczne kierowanie przedsiębiorstwem*, Kwantum, Warszawa 1996, s. 91)

Badacze podkreślają, że bezpieczeństwo nie jest jedynie brakiem zagrożenia, ale również stanem, w którym jednostka może się rozwijać, realizować swoje cele i funkcjonować w społeczeństwie bez obaw o swoje zdrowie i życie.

W literaturze przedmiotu istnieje szeroki wachlarz definicji tego pojęcia przedstawionych przez różnych badaczy, którzy oferują różnorodne perspektywy teoretyczne oparte na solidnych podstawach źródłowych.

Bezpieczeństwo państwa w tym społeczeństwa zależy między innymi od aspektów militarnych, stąd też w tej płaszczyźnie *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* pojęcie bezpieczeństwo określa jest jako „stan uzyskany w wyniku odpowiednio zorganizowanej obrony i ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, określany stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń”[6]. Ta definicja wskazuje, że bezpieczeństwo to dynamiczny stan, który zależy od skuteczności systemów obronnych i ich zdolności do neutralizacji potencjalnych niebezpieczeństw. Współczesne rozważania na temat bezpieczeństwa uwzględniają szeroki zakres zagrożeń, od tradycyjnych militarnych po nowe wyzwania, takie jak cyberzagrożenia, zmiany klimatyczne czy terroryzm. Osiągnięcie stanu bezpieczeństwa wiąże się z ciągłym monitorowaniem i oceną ryzyk oraz adaptacyjnymi reakcjami na zmieniające się warunki geopolityczne i społeczne. W literaturze przedmiotu podkreśla się również znaczenie współpracy międzynarodowej oraz wymiany informacji między państwami, co jest niezbędne do skutecznego przeciwdziałania globalnym zagrożeniom. Takie podejście pozwala na budowanie synergii w działaniach obronnych, zwiększając tym samym ogólny poziom bezpieczeństwa na świecie.

Dążenie do zapewnienia bezpieczeństwa obejmuje tworzenie i implementację strategii ochronnych, polityk publicznych oraz mechanizmów zarządzania ryzykiem, które są kluczowe w dynamicznie zmieniającym się środowisku globalnym. W ten sposób bezpie-

[6] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, pod red. Wojciecha Łepkowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2002, s. 14.

czeństwo staje się nie tylko indywidualnym pragnieniem, ale również kolektywnym celem, który determinuje stabilność i rozwój całych społeczności[7].

Współczesne podejście do globalnego bezpieczeństwa koncentruje się na rozwiązywaniu problemów w różnych regionach świata oraz wspieraniu zrównoważonego rozwoju ludzkości. Realizacja tych celów wymaga skoordynowanej współpracy wszystkich elementów systemu bezpieczeństwa. Dynamika zmian w różnych sektorach oraz pojawianie się nowych wyzwań zmusza do modyfikacji dotychczasowych zasad działania. Bezpieczeństwo jest postrzegane jako proces, który ewoluuje w odpowiedzi na ciągłe zmiany w środowisku geopolitycznym i społecznym. Ta perspektywa potwierdza szeroko akceptowaną tezę, że bezpieczeństwo nie jest stanem trwałym i niezmiennym, lecz dynamicznym i ciągle adaptującym się do nowych realiów[8]. Zmiany w globalnym krajobrazie bezpieczeństwa wymagają ciągłej analizy i dostosowywania strategii, co podkreśla znaczenie elastyczności i adaptacyjności w zarządzaniu bezpieczeństwem.

Badając kontekst teoretyczny bezpieczeństwa, należy zwrócić uwagę na to, że jego zachowanie wymaga nieustannego wysiłku podejmowanego przez jednostki, społeczności lokalne, państwa oraz organizacje międzynarodowe w celu ustanowienia i utrzymania jego pożądanego stanu. Warto także podkreślić, że istotą bezpieczeństwa opartego na gwarancjach nienaruszalności i swobodzie rozwoju jest poczucie pewności[9].

Kompleksowe podejście do rozpatrzenia kwestii bezpieczeństwa i wachlarza zagrożeń wymaga przedstawienia również innych ujęć dotyczących definicji bezpieczeństwa. Według (MINI) Słownika BBN, termin „bezpieczeństwo" można zdefiniować jako teorię i praktykę mającą na celu zagwarantowanie zdolności do

---

[7] J. Kaczmarek, *Współczesne bezpieczeństwo*, Wyd. AON, Warszawa 2008, s. 16.

[8] Ł. Roman, *Istota współczesnych wyzwań i zagrożeń bezpieczeństwa*, „Journal of modern science" 2015, nr 4, s. 212.

[9] W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo narodowe u progu XXI wieku*, Warszawa, „Zeszyty Naukowe AON" 2008, nr 1, s. 24.

przetrwania oraz realizacji interesów określonego podmiotu. Koncepcja ta obejmuje wykorzystanie pojawiających się możliwości, minimalizowanie istniejących zagrożeń oraz przeciwdziałanie potencjalnym niebezpieczeństwom, które mogą dotyczyć danego podmiotu i jego użytkowników[10].

Podczas dokonywania istotnych analiz i ocen istotne jest uwzględnienie definicji leksykalnej: Bezpieczeństwo – to

> stan, który daje poczucie pewności i gwarancje jego zachowania oraz szansę do doskonalenia. Jest to jedna z podstawowych potrzeb człowieka, sytuacja odznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś, co człowiek szczególnie ceni, na przykład: zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych[11].

Przyjmuje się, że pożądany poziom bezpieczeństwa występuje wtedy, gdy każde ryzyko może być skutecznie zneutralizowane równoważnym poziomem ochrony. Jeśli ta równowaga zostanie naruszona na korzyść ryzyka, wówczas sytuacja ta jest nazywana kryzysem[12].

Rozważania na temat natury bezpieczeństwa wymagają podkreślenia jego dynamicznego charakteru, w tym aktywną interwencję, której celem jest zapewnienie możliwości przetrwania, rozwoju i swobodnej realizacji interesów w określonych, niekiedy zmiennych warunkach. Proces ten obejmuje wykorzystywanie szans, podejmowanie wyzwań, minimalizowanie ryzyka i przeciwdziałanie zagrożeniom[13].

Po głębszej analizie oraz zestawieniu pojęcia „bezpieczeństwo" można zauważyć jego heterogeniczność. Badania przeprowadzone w literaturze specjalistycznej często akcentują, że różnorodność cech bezpieczeństwa prowadzi do rozmycia granic tego zjawiska,

---

[10] *Słownik terminów z zakresu…, op. cit.*, s. 14.

[11] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, pod red. Wojciecha Łepkowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2002, s. 13.

[12] Ł. Roman, *Istota współczesnych…, op. cit.*, s. 213.

[13] S. Koziej, *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 7.

co utrudnia precyzyjną i kompleksową refleksję nad jego istotą[14]. Ta niejednorodność wpływa negatywnie na adekwatną interpretację rzeczywistości, co z kolei komplikuje jej spójne ujęcie. W rezultacie, rozległy zakres kategorii bezpieczeństwa staje się niezwykle trudny, a nawet prawdopodobnie niemożliwy do lakonicznego zdefiniowania[15].

Przyjmować można, że pojęcie „bezpieczeństwo" odnosi się wprost do „sfer świadomościowych konkretnego podmiotu", jak również do akceptowalnego poziomu ryzyka. W związku z tym

> stan świadomości człowieka, w których czuje się on wolny od jakichkolwiek zagrożeń, generowanych zarówno w bliższym, jak i w dalszym otoczeniu, to stan bez lęku i niepokoju o siebie i innych, pociągający za sobą uczucie wewnętrznego spokoju, psychicznego komfortu, pewności jutra[16].

Bezpieczeństwo można interpretować jako specyficzny „stan świadomości społecznej, w którym istniejący poziom zagrożeń, dzięki posiadanym zdolnościom obronnym, nie budzi obaw, lęku o zachowanie (osiągnięcie) uznanych wartości"[17]. Wymagane jest więc utrzymanie pewnego rodzaju równowagi pomiędzy charakterem i intensywnością zagrożeń a zdolnością podmiotu bezpieczeństwa do skutecznego przeciwdziałania im[18].

---

[14] J. Ziarko, *Dylematy metodologiczne bezpieczeństwa jako nauki*, w: R. Kwieciński (red.), *Bezpieczeństwo. Wymiar współczesny i perspektywy badań*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2010, s. 63.

[15] J. Marczak, *Współczesny charakter, potrzeby i organizacja bezpieczeństwa narodowego*, w: W. Kitler, A. Skrabacz (red.), *Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa – założenia, przygotowania i użycie*, Wyd. AON, Warszawa 2004, s. 20.

[16] J. Ziarko, *Dylematy metodologiczne…*, *op. cit.*, s. 61–62.

[17] C. Rutkowski, *Bezpieczeństwo i obronność: strategie, koncepcje, doktryny*, Wyd. AON, Warszawa 1995, s. 30.

[18] W. Stankiewicz, *Bezpieczeństwo narodowe a walki niezbrojne*, Studium, Warszawa 1991, s. 73.

Należy podkreślić, iż nie istnieje jedna precyzyjna formuła określająca bezpieczeństwo. W zależności od kontekstu badawczego, wyodrębniają się różne komponenty tego terminu. Pomimo wielorakości pojęcia bezpieczeństwa niektóre jego elementy – choć nie zawsze wprost zawarte w definicjach – są często obecne w ich analizach i opisach.

To sugeruje, że bezpieczeństwo może być interpretowane jako:

- najwyższa (egzystencjalna) potrzeba państwa (i innych podmiotów życia społecznego),
- cel funkcjonowania państwa,
- okoliczność, w której nie ma zagrożeń dla podstawowych wartości państwa i społeczeństwa,
- uczucie przekonania państwa (i innych podmiotów) o swojej pewności w otoczeniu międzynarodowym (oraz w najbliższym i dalszym kontekście),
- stan równowagi pomiędzy potencjalnymi zagrożeniami a zdolnościami obronnymi,
- umiejętność społeczeństwa do ochrony swoich wartości przed potencjalnymi zagrożeniami,
- kontekst i proces społeczny, dążący do ciągłego doskonalenia strategii i mechanizmów zapewniających bezpieczeństwo[19].

[19] M. Cieślarczyk, *Modele i wymiary bezpieczeństwa*, „Zeszyty Naukowe AON" 1999, nr 3(36), s. 42–43.

1.2. Typologia bezpieczeństwa

Pojęcie bezpieczeństwa odnosi się bezpośrednio do złożonego procesu działań mających na celu zaspokojenie potrzeb i interesów na międzynarodowej arenie. Ten proces ewoluuje stale w globalnym kontekście, co oznacza, że wszelkie niejasności lub konsekwencje mają wpływ na całość systemów międzynarodowych. Analizując teoretyczne aspekty bezpieczeństwa, można wyodrębnić kilka głównych wymiarów:

- Wymiar podmiotowy, który skupia się na pewności istnienia i przetrwania poszczególnych uczestników stosunków międzynarodowych.
- Wymiar przedmiotowy, koncentrujący się na treści bezpieczeństwa, środkach i strategiach kształtowania pewności posiadania oraz tożsamości uczestników międzynarodowych i ich możliwości rozwojowych.
- Wymiar funkcjonalny, który pozwala na obserwowanie zmian w czasie, takich jak dynamika i ewolucja subiektywnych i obiektywnych aspektów bezpieczeństwa, dotyczących pewności istnienia, stanu posiadania i możliwości rozwojowych uczestników stosunków międzynarodowych[20].

Badanie tych wymiarów pozwala na kompleksową analizę procesów bezpieczeństwa oraz identyfikację czynników wpływających na bezpieczeństwo międzynarodowe w różnych kontekstach.

Ze względu na ogromną różnorodność zagrożeń, koncepcje bezpieczeństwa obejmują wiele zróżnicowanych form. Każda z możliwych kategorii bezpieczeństwa ma swoje specyficzne wyzwania i wymaga zastosowania odpowiednich strategii oraz narzędzi w celu zapewnienia skutecznej ochrony przed różnorodnymi zagrożeniami, które determinowane są wielorakimi zmianami w otaczającym świecie. Szczegółowy podział bezpieczeństwa ze względu na kryterium owego podziału ukazano na rycinie 2.

[20] Z. Ciekanowski, J. Nowicka, H. Wyrębek, *Bezpieczeństwo państwa…*, *op. cit.*, s. 18.

Ryc. 2. Kryteria bezpieczeństwa
(opracowanie własne na podstawie Z. Ciekanowski, J. Nowicka, H. Wyrębek, *Bezpieczeństwo państwa…*, *op. cit.*, s. 18)

Najogólniej bezpieczeństwo ze względu na kryterium podziału dzieli się przede wszystkim na:

1. Kryterium podmiotowe (ze względu na adresata ochrony):
   – Bezpieczeństwo jednostki, które odnosi się do indywidulanej ochrony, obejmując między innymi aspekty takie jak ochrona zdrowia czy prywatności, a także integralności fizycznej oraz psychicznej, stanowiące podstawę funkcjonowania jednostki.
   – Bezpieczeństwo grup społecznych i narodowych koncentrujące się na ochronie specyficznych grup społecznych,

ale także całego narodu. W kategorii tej uwzględnia się katalog zagrożeń mających swoje źródło u podstaw różnic społecznych oraz etnicznych, ale także ekonomicznych.

– Bezpieczeństwo państwa w rozumieniu ochrony suwerennej jednostki politycznej. Zawarta w nim jest przede wszystkim kwestia stabilności oraz nieprzerwalności funkcjonowania instytucji, nienaruszalność granic, ale także ochrona i zabezpieczenie interesów międzynarodowych.

2. Kryterium przedmiotowe (ze względu na dziedzinę ochrony):

– Bezpieczeństwo militarne: skupiające się na kwestiach ochrony przed zagrożeniami o charakterze wojskowym, jak i agresją zewnętrzną oraz wszelkimi konfliktami zbrojnymi.

– Bezpieczeństwo polityczne: dotyczy podstaw stabilności politycznej, ale i ochrony przed zamachami stanu, korupcją oraz innymi formami destabilizacji politycznej mogącej nieść niekorzystny wpływ na proces funkcjonowania państwa, oddziaływać destrukcyjnie na stan i jakość życia obywateli.

– Bezpieczeństwo ekonomiczne: w istocie koncentruje się w swoim spektrum na ochronie gospodarki, a także na zapewnieniu stabilności finansowej oraz ochronie przed kryzysami ekonomicznymi. Jest to kluczowe ogniwo determinujące rozwój państwa. Należy dodać, że bezpieczeństwo ekonomiczne związane jest ponadto z osiąganiem dochodu pozwalającego na przetrwanie jednostek, jak i umożliwiającego zrównoważony rozwój oraz utrzymanie godności osobistej. W tym miejscy uwidacznia się istotna rola stałego dochodu, pewności zatrudnienia oraz ubezpieczenia emerytalnego[21].

– Bezpieczeństwo energetyczne: obejmujące swoim zasięgiem zabezpieczenie dostaw energii, także paliw.

[21] Human Development Report 1994, United Nations Development Programme (UNDP), New York–Oxford 1994, s. 23–25.

Określane jako stan braku zagrożeń w obszarze ich niedoboru. W istocie jest to dywersyfikacja ukierunkowana na zapewnienie nieprzerwanej pracy systemów energetycznych podczas wystąpienia problemów w zakresie przerwania dostaw określonych, kluczowych zasobów. Jest to ponadto zapewnienie zrównoważonego, ale i dynamicznego rozwoju energetycznego oraz ochronę infrastruktury energetycznej.

– Bezpieczeństwo ekologiczne: skupiające się na kwestiach ochrony i zabezpieczenia środowiska naturalnego przed rozmaitymi zanieczyszczeniami, katastrofami ekologicznymi oraz zmianami klimatycznymi. Niekorzystne wydarzenia w stosunku do środowiska naturalnego mogą nieść szereg negatywnych skutków w stosunku do funkcjonowania państwa, toteż niezwykle ważne jest tworzenie narzędzi, technik i nowoczesnych rozwiązań minimalizujących oddziaływanie niekorzystnych czynników związanych bezpośrednio z działalnością człowieka, wynikłą z rozwoju cywilizacyjnego.

– Bezpieczeństwo informatyczne: koncentruje się na ochronie systemów informatycznych, danych oraz sieci przed cyberatakami i innymi formami zagrożeń informatycznych. Nie ulega wątpliwości, że wszelkie rozwiązania implementowane w płaszczyźnie zapewnienia bezpieczeństwa informatycznego to kluczowe działania zapewniające nieprzerwalność funkcjonowania instytucji, w tym systemów zapewniających przetrwanie i zapewnienie dalszego, pożądanego poziomu rozwoju państwa.

– Bezpieczeństwo społeczne: odnosi się do zapewnienia spójności społecznej, w tym wieloaspektowej ochrony przed marginalizacją jednostek oraz zjawiskiem wykluczenia społecznego[22].

[22] A. Urbanek, *Podstawy bezpieczeństwa państwa. Wymiar społeczno-polityczny*, Akademia Pomorska, Słupsk 2013, s. 128.

– Bezpieczeństwo ideologiczne: swoim zakresem obejmuje zagadnienia ochrony wartości czy też przekonań oraz systemów ideologicznych przed zewnętrznymi i wewnętrznymi zagrożeniami. Jednym z fundamentalnych czynników zapewnianiających stabilność państwową jest zapewnienie jego nierozerwalności od wewnątrz. Stąd też działania zmierzające ku ochronie katalogu wartości czy przekonań zajmuje istotne miejsce wśród działań na rzecz utrzymania pokoju.

– Bezpieczeństwo kulturowe: koncentruje się na kwestiach ściśle związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, języka oraz tożsamości narodowej.

– Bezpieczeństwo fizyczne i socjalne: ochrona życia i zdrowia ludzi, a także zapewnienie odpowiednich warunków życia oraz opieki socjalnej zajmuje szczególne miejsce w kwestiach zapewniania bezpieczeństwa.

– Bezpieczeństwo strukturalne: dotyczy ochrony infrastruktury krytycznej, w tym budynków, mostów, dróg oraz innych elementów strukturalnych. Infrastruktura krytyczna jest niepodważalnym fundamentem i gwarantem zapewniania ciągłości funkcjonowania systemów i instytucji kluczowych dla zapewniania stabilności państwa. Bezpieczeństwo w tej dziedzinie jest wartością szczególnie istotną, gdyż zaburzenie któregokolwiek procesu może prowadzić do niekorzystnych, ale i destrukcyjnych skutków w obszarze niezachwianego i zrównoważonego działania i rozwoju państw.

– Bezpieczeństwo personalne: w tym obszarze wdrażane są zestawy działań i rozwiązań obejmujących ochronę osób przed zagrożeniami fizycznymi, psychicznymi oraz emocjonalnymi.

3. Kryterium przestrzenne (ze względu na zasięg terytorialny):

– Bezpieczeństwo globalne: swoim zakresem obejmuje kwestie dotyczące całego świata. Pośród nich wymienić

można zagrożenia transnarodowe, takie jak terroryzm, globalne pandemie czy tez zmiany klimatyczne.

– Bezpieczeństwo międzynarodowe: koncentruje się na relacjach między państwami, współpracy międzynarodowej oraz rozwiązywaniu konfliktów na arenie międzynarodowej.

– Bezpieczeństwo regionalne: kwestie ochrony dotyczą w tym przypadku specyficznych regionów. Wspólnym mianownikiem takich obszarów jest potencjalne narażenie na zagrożenia takie jak konflikty lokalne, klęski żywiołowe czy problemy gospodarcze.

– Bezpieczeństwo narodowe: obejmuje ochronę poszczególnych państw, uwzględniając ich indywidulane, ale i specyficzne potrzeby, a także katalog zróżnicowanych zagrożeń. Jest to złożony mechanizm, którego naczelnym zadaniem jest zapewnienie ochrony populacji, jej mienia oraz środowiska przed wszelkiego rodzaju zagrożeniami. Działania w zakresie bezpieczeństwa narodowego, znane również jako system zabezpieczeń, mają na celu zagwarantowanie, że dane państwo nie stanie się celem jakichkolwiek agresywnych działań. Ten złożony system obejmuje różnorodne strategie, procedury oraz narzędzia, które są implementowane w celu identyfikacji, oceny i kompleksowej neutralizacji zagrożeń. System zabezpieczeń narodowych cechuje wielopoziomowe działanie, jak i angażowanie różnych sektorów o strategicznym znaczeniu. Kluczowym elementem owego systemu jest zdolność do przewidywania i zapobiegania potencjalnym zagrożeniom poprzez nieustanną analizę danych wywiadowczych i monitorowanie sytuacji geopolitycznej. W istocie system ma za zadanie zapewnić, że wszelkie potencjalne ataki skierowane przeciwko danemu państwu zostaną skutecznie udaremnione, co w konsekwencji zadecyduje o niepowodzeniu wrogich działań.

4. Kryterium stosunku do obszaru państwa (ze względu na relację z terytorium państwowym):
   – Bezpieczeństwo zewnętrzne: odnosi się do ochrony przed zagrożeniami pochodzącymi spoza granic państwa, takimi jak agresja militarna, terroryzm międzynarodowy czy handel ludźmi.
   – Bezpieczeństwo wewnętrzne: dotyczy ochrony przed zagrożeniami wewnątrz państwa, w tym przestępczością, zamieszkami społecznymi oraz wewnętrznymi aktami terrorystycznymi[23].

Oprócz bezpieczeństwa zewnętrznego jednym z kluczowych aspektów jest bezpieczeństwo wewnętrzne państwa definiowane jako stan funkcjonowania kraju, który gwarantuje przeciwdziałanie, eliminację, a także redukcję i minimalizację wszelkich zagrożeń wobec konstytucyjnego porządku, stabilności wewnętrznej oraz spokoju publicznego. Bezpieczeństwo wewnętrzne swoim zakresem obejmuje szeregi działań ukierunkowanych na kwestię zabezpieczenia integralności państwa poprzez rozwój i wdrażanie strategii, które pozwalają zapewnić ochronę przed różnorodnymi zagrożeniami, w tym terroryzmem, przestępczością zorganizowaną, cyberprzestępczością oraz klęskami żywiołowymi. Fundamentalną funkcją jest zapewnianie interesu publicznego poszczególnych społeczności oraz indywidualnych obywateli[24].

Bezpieczeństwo wewnętrzne to wieloaspektowe pojęcie integrujące różne sektory i składające się z licznych elementów o zróżnicowanym zakresie. W jego skład wchodzą m.in. bezpieczeństwo publiczne, porządek publiczny, bezpieczeństwo powszechne i ustrojowe, przy czym bezpieczeństwo publiczne i porządek publiczny są ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie się dopełniają.

---

[23] J. Brokowski i in., *Słownik terminów z zakresu psychologii dowodzenia i zarządzania*, Wyd. AON, Warszawa 2000, s. 17.

[24] K.A. Wojtaszczyk, *Istota i dylematy bezpieczeństwa wewnętrznego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego" 2009, nr 1/09, s. 14.

Bezpieczeństwo publiczne w swojej istocie skupia się na aspekcie niezaburzonego funkcjonowania państwa i jego obywateli. Oznacza to stan związany z przeciwdziałaniem zagrożeniom publicznym, które mogą być wymierzone przeciwko państwu, w tym jego dobru, stabilności, celom, interesom oraz systemowi ustrojowemu.

W kontekście bezpieczeństwa powszechnego uwzględnia się szeroką gamę działań ukierunkowanych na ochronę społeczeństwa oraz majątku narodowego przed różnorodnymi zagrożeniami, takimi jak katastrofy techniczne czy też klęski żywiołowe. Działania te obejmują zarówno prewencję, jak i reagowanie na sytuacje kryzysowe, a także edukację społeczeństwa w zakresie właściwego postępowania w obliczu zagrożeń.

Bezpieczeństwo ustrojowe z kolei odnosi się do ochrony konstytucyjnego porządku państwa, zapobiegania działalności wywrotowej oraz utrzymania stabilności politycznej. Jest to kluczowy element zapewniający ciągłość działania instytucji państwowych oraz ich odporność na różnorodne formy destabilizacji[25].

W kontekście bezpieczeństwa wewnętrznego, w tym jego różnorodności, wymagane jest zastosowanie rozmaitych strategii i działań niezbędnych do skutecznego zarządzania ryzykiem i ochrony społeczeństwa oraz infrastruktury państwa. Liczne typy bezpieczeństwa wewnętrznego są kluczowe z perspektywy państwa, społeczeństwa i obywateli. Wśród nich można wyróżnić następujące kategorie:

- Bezpieczeństwo ekonomiczno-finansowe obejmujące ochronę stabilności kraju w sferze finansowej. Jest to również zapobieganie kryzysom gospodarczym czy też zapewnienie integralności systemów finansowych.
- Bezpieczeństwo ekologiczne skoncentrowane na wielopłaszczyznowej ochronie środowiska naturalnego przed niekorzystnymi wpływami skutkującymi degradacją, ale także przed zanieczyszczeniami oraz skutkami zmian klimatycznych.

[25] S. Sulowski, M. Brzeziński, *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009, s. 40.

- Bezpieczeństwo energetyczne to nic innego jak zapewnienie nieprzerwanych, stabilnych i zrównoważonych dostaw energii i paliw. W tej sekcji wyróżnia się ponadto rozwijanie nowoczesnych, odnawialnych źródeł energii oraz ochronę infrastruktury energetycznej.
- Bezpieczeństwo komunikacyjne swoim zakresem obejmuje sferę ochrony infrastruktury transportowej czy też zapewnienia bezpiecznego przemieszczania się ludzi i towarów.
- Bezpieczeństwo zdrowotne, a w tym epidemiologiczne to działania ukierunkowane na aspekty ochrony zdrowia publicznego oraz zapewnienie swobodnego dostępu do opieki medycznej. Istotną sferą jest zapobieganie epidemiom.
- Bezpieczeństwo naukowe jest to tworzenie odpowiednich warunków pracy dla naukowców, a także zapobieganie odpływowi kadry naukowej za granicę. Ważnym elementem jest wspieranie rozwoju nauki i innowacji, które są kluczowe dla perspektywicznego wymiaru funkcjonowania państwa.
- Bezpieczeństwo edukacyjne to zapewnienie równego dostępu do edukacji dla każdego na wszystkich poziomach, co jest szczególnie ważne dla rozwoju młodzieży z trudnych środowisk. Jest to również wspieranie rozwoju systemu edukacyjnego.
- Bezpieczeństwo kulturalne dotyczy ochrony dziedzictwa kulturowego. Jest to także promowanie różnorodności kulturowej czy też wspieranie rozwoju sztuki i kultury.
- Bezpieczeństwo światopoglądowe i religijne odnosi się do ochrony wolności wyznania, przeciwdziałania dyskryminacji na tle religijnym, rasowym oraz światopoglądowym.
- Bezpieczeństwo mniejszości narodowych i wyznaniowych skoncentrowane jest na aspektach ochrony praw i wolności mniejszości. To także przeciwdziałanie zjawiskom dyskryminacji oraz promowanie integracji społecznej.
- Bezpieczeństwo polityczne to ochrona systemu politycznego i zapobieganie destabilizującym działaniom partii politycznych. Integralną składową jest ponadto zapewnienie stabilności rządu.

- Bezpieczeństwo antyterrorystyczne skupia się na identyfikacji, ocenie i neutralizacji zagrożeń terrorystycznych poprzez skoordynowane działania służb specjalnych i organów ścigania.
- Bezpieczeństwo funkcjonowania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości skoncentrowane jest na kwestii zapewnienia skuteczności działania policji, prokuratury oraz sądów w egzekwowaniu prawa i utrzymaniu porządku publicznego.
- Bezpieczeństwo socjalne dotyczy zapewnienia wsparcia dla najbardziej potrzebujących, w tym bezdomnych, bezrobotnych, emerytów i rencistów oraz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu[26].

Bezpieczeństwo wewnętrzne nie tylko można, ale i należy analizować na wielu płaszczyznach. Jest to połączony system wielu składowych począwszy od bezpieczeństwa jednostek – uwzględniając zarówno obywateli, jak i cudzoziemców – przez przedsiębiorstwa, skupiska ludności, regiony, aż po całe państwo i naród. Istotnie niepodważalnie trzeba ująć przy tym różne aspekty i wymiary. Pod wymiarem przedmiotowym bezpieczeństwa wewnętrznego rozumie się zagrożenia i wyzwania, które naruszają lub mogą naruszać chronione dobra. Z kolei wymiar normatywny odnosi się głównie do płaszczyzny norm i zasad prawnych, które mają za zadanie w sposób kompleksowy regulować sferę bezpieczeństwa wewnętrznego. Nierozłącznym elementem jest również wymiar instytucjonalny, który obejmuje specjalistyczne organy państwowe. Te wyposażone są w katalog różnorodnych narzędzi, jak i zestawów kompetencji umożliwiających zachowanie bezpieczeństwa wewnętrznego. Wymiar ten jest ściśle powiązany z wymiarem funkcjonalnym. Odnosi się on do praktycznego działania norm i instytucji odpowiedzialnych za stan bezpieczeństwa wewnętrznego

[26] H. Kołecki, *Przemiany i perspektywy straży miejskich i gminnych w ochronie porządku i bezpieczeństwa publicznego*, w: K. Rajchel (red.), Materiały konferencyjne, Warszawa 20-21.09.2007 r., Wyższa Szkoła Informatyki, Zarządzania i Administracji w Warszawie, Warszawa 2007, s. 86–87.

oraz stosowanych przez nie środków operacyjnych[27]. Wymiar przedmiotowy pozwala na identyfikację konkretnych wyzwań, wymiar normatywny zapewnia ramy prawne i regulacyjne, wymiar instytucjonalny dostarcza struktury organizacyjne, a wymiar funkcjonalny opisuje praktyczne zastosowanie tych elementów w rzeczywistości operacyjnej. Razem tworzą one spójny system, który umożliwia efektywne zarządzanie bezpieczeństwem wewnętrznym na różnych poziomach i w różnych kontekstach.

Szczegółowa analiza bezpieczeństwa wewnętrznego wymaga konsekwentnego uwzględnienia wszystkich tych wymiarów, aby stworzyć kompleksowy obraz mechanizmów i strategii służących ochronie państwa i jego obywateli przed różnorodnymi zagrożeniami.

1.3. Bezpieczeństwo międzynarodowe

Bezpieczeństwo jest dynamicznym procesem, który swoim zasięgiem obejmuje zróżnicowane strategie i mechanizmy zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. W skład tych działań wchodzą aspekty dyplomatyczne, ekonomiczne, militarne, kulturowe oraz środki obronne i ochronne. Należy nadmienić, że ich głównym celem jest zapewnienie optymalnych i stabilnych warunków życia i rozwoju dla społeczeństwa i państwa, obejmując ochronę i wzmocnienie instytucji politycznych, jak również zabezpieczenie jednostek oraz całej populacji przed różnorodnymi zagrożeniami.

Gwałtowne zmiany zachodzące na arenie międzynarodowej komplikują skuteczne przeciwdziałanie pojawiającym się zagrożeniom, ponieważ wymagają innowacyjnych, skutecznych narzędzi prawnych oraz elastycznych rozwiązań organizacyjnych, które będą akceptowane przez państwa i mogą być dynamicznie dostosowywane do zmieniających się warunków, zwłaszcza do nieznanych dotąd zagrożeń[28]. Bezpieczeństwo międzynarodowe powinno być postrzegane jako kategoria dynamiczna, a nie statyczny stan.

[27] K.A. Wojtaszczyk, *Istota i dylematy…*, *op. cit.*, s. 14–15.

[28] W. Kostecki, *Bezpieczeństwo Polski a dynamika stosunków międzynarodowych*, w: S. Wojciechowski, A. Potyrała (red.), *Bezpieczeństwo Polski. Współczesne wyzwania*, Difin, Warszawa 2014, s. 52–59.

Jest to w istocie proces o zmiennej intensywności i dynamice[29]. Elementy składające się na ten proces mogą zyskiwać lub tracić na znaczeniu, a priorytety bezpieczeństwa międzynarodowego ulegają zmianie. Chociaż bezpieczeństwo jest wartością mierzalną w różnym stopniu, to jest ono szczególnie pożądane, ponieważ stanowi fundament do osiągania innych celów.

Bezpieczeństwo stanowi trzon wszelkich procesów rozwojowych, gospodarczych, ekonomicznych itp. W kontekście szerokiego spektrum bezpieczeństwa, bazując na analitycznym podejściu wedle kryterium podmiotowego, należy przede wszystkim wskazać kluczowe składowe, jakim jest bezpieczeństwo międzynarodowe, jak i narodowe. Oczywiście bezpieczeństwo międzynarodowe ma szerszy zakres i obejmuje więcej aspektów niż bezpieczeństwo narodowe. Nie jest to jedynie suma bezpieczeństwa poszczególnych państw, ale także zawiera koncepcję tzw. zbiorowego wzmocnienia[30]. To pozwala na analizę zarówno zewnętrznych aspektów bezpieczeństwa pojedynczych krajów, jak i stabilności oraz funkcjonowania całego systemu międzynarodowego.

Rozwój bezpieczeństwa międzynarodowego wymaga zrozumienia jego zmienności i elastyczności. W dynamicznym środowisku globalnym adaptacja jest kluczowa. Państwa muszą być w stanie szybko reagować na nowe zagrożenia, takie jak cyberataki, zmiany klimatyczne, pandemie czy terroryzm poprzez wdrażanie nowoczesnych rozwiązań i strategii, które są zarówno skuteczne, jak i akceptowane na arenie międzynarodowej. W tym kontekście istotne jest ciągłe monitorowanie sytuacji globalnej oraz dostosowywanie narzędzi i metod działania, aby zapewnić stabilność i bezpieczeństwo w długim okresie.

Bezpieczeństwo międzynarodowe powinno być rozpatrywane w kontekście wysiłków zmierzających do przezwyciężenia ograni-

[29] B. Balcerowicz, *Procesy międzynarodowe. Tendencje, megatrendy*, w: R. Kuźniar i in. (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, Scholar, Warszawa 2012, s. 59.

[30] S. Nye, *Problemy badań nad bezpieczeństwem*, „Sprawy Międzynarodowe" 1989, nr 6, s. 53.

czeń związanych z wąskim, etnocentrycznym pojmowaniem bezpieczeństwa narodowego[31]. Należy podkreślić, że bezpieczeństwo międzynarodowe wymaga zintegrowanego podejścia, które uwzględnia różnorodne wysiłki podejmowane przez państwa i organizacje międzynarodowe w celu stworzenia bardziej stabilnego i bezpiecznego środowiska globalnego, które cechuje odporność na zmieniające się warunki otoczenia. To podejście obejmuje nie tylko militarne aspekty bezpieczeństwa, ale także polityczne, ekonomiczne, społeczne i ekologiczne czynniki wpływające na globalną stabilność. Niewątpliwie bezpieczeństwo międzynarodowe ujmuje w swojej istocie cały szereg składowych, które są niezbędne dla zachowania i dynamizacji rozwoju środowiska międzynarodowego.

Kompleksowo bezpieczeństwo międzynarodowe ująć można jako „zespół warunków, norm i mechanizmów międzynarodowych oraz oddziaływań, które zapewniają każdemu państwu danego systemu międzynarodowego czy regionu mniejszą lub większą pewność niezagrożonego istnienia, przetrwania, stanu posiadania i swobód rozwojowych"[32]. Należy podkreślić, że bezpieczeństwo międzynarodowe obejmuje zarówno wartości egzystencjalne państw, jak i większych systemów, dla których kluczowe są stabilność, równowaga, rozwój i współpraca.

W perspektywie literatury naukowej w dziedzinie bezpieczeństwa pojęcie bezpieczeństwa międzynarodowego odnosi się stricte do procesu lub stanu, w którym środowisko międzynarodowe (czy to na poziomie regionalnym, kontynentalnym czy globalnym) osiąga stabilność oraz możliwości wieloaspektowego rozwoju poprzez ochronę przed różnorodnymi zagrożeniami[33]. W istocie jest to dynamiczny proces, który zapewnia stabilność i rozwój środowiska międzynarodowego poprzez skuteczne zarządzanie i eliminowanie za-

---

[31] *Ibidem*.

[32] R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, w: D.B. Bobrov, E. Haliżak (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1997, s. 23.

[33] W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, WSGE, Józefów 2012, s. 12.

grożeń. W tym ujęciu teatr bezpieczeństwa międzynarodowego koncentruje się na zdolności do przeciwdziałania negatywnym i destrukcyjnym wpływom innych aktorów w międzynarodowej sferze bezpieczeństwa i pokoju[34]. Bezpieczeństwo to obejmuje zdolność państw do przeciwdziałania agresywnym działaniom innych podmiotów na arenie międzynarodowej, co z kolei umożliwia harmonijne funkcjonowanie i długoterminowy rozwój. W ramach tej definicji bezpieczeństwo międzynarodowe skupia się na ochronie kluczowych wartości i interesów państw, tworząc podstawy dla stabilnej i bezpiecznej współpracy międzynarodowej. Nadrzędnym celem jest konsekwentne tworzenie warunków do stabilnego, harmonijnego funkcjonowania i rozwoju, a także ochrona wartości i interesów państw.

Należy wskazać, że w wymiarze globalnym strategiczne znaczenie mają sojusze, ale także wielokierunkowa działalność organizacji międzynarodowych oraz korporacji transnarodowych. Są to istotne komponenty wpływające na aspekty współczesnego wymiaru bezpieczeństwa międzynarodowego. Powyższe jednostki realizują szeregi różnorodnych funkcji, które w istocie przyczyniają się między innymi do utrzymania pokoju, stabilności oraz wspierania rozwoju państw i społeczności globalnej. Ich współpraca jest skierowana na podejmowanie skoordynowanych i zinstytucjonalizowanych działań mających na celu przeciwdziałanie zagrożeniom dla bezpieczeństwa międzynarodowego.

Kluczowy wpływ na zabezpieczenie i dynamiczny rozwój bezpieczeństwa międzynarodowego mają instytucje skoncentrowane na działaniach związanych z bezpieczeństwem wojskowym, politycznym, ekonomicznym oraz kulturalno-cywilizacyjnym. Dla utrzymania bezpieczeństwa międzynarodowego konieczne jest eliminowanie zagrożeń, które mogą zagrażać istnieniu, przetrwaniu, tożsamości oraz rozwojowi państw i systemów międzynarodowych. Realizacja założeń polityki bezpieczeństwa powinna obejmo-

[34] C. Marcinkowski, *Współczesne środowisko bezpieczeństwa międzynarodowego*, „ZeszytyNaukowe AON" 2007, nr 2, s. 59–60.

wać te wartości, aby skutecznie chronić zarówno poszczególne państwa, jak i szersze struktury międzynarodowe przed potencjalnymi niebezpieczeństwami.

W klasycznym ujęciu koncepcja bezpieczeństwa, w tym bezpieczeństwa międzynarodowego, związana była głównie z przeciwdziałaniem zagrożeniom militarnym oraz z budową i utrzymaniem potencjału wojskowego. Tradycyjne rozumienie bezpieczeństwa sprowadzało się do osiągania wolności od zewnętrznych zagrożeń poprzez konwencjonalne metody obrony. W tym kontekście bezpieczeństwo miało charakter „państwocentryczny" – państwo było zarówno głównym podmiotem odpowiedzialnym za zapewnianie bezpieczeństwa, jak i jedynym beneficjentem działań mających na celu jego ochronę.

Współczesne podejście do bezpieczeństwa międzynarodowego uwzględnia nie tylko tradycyjne zagrożenia militarne, ale także inne formy ryzyka, takie jak terroryzm, przestępczość transnarodowa, zmiany klimatyczne, epidemie czy cyberataki. Wymaga to wieloaspektowego podejścia i angażowania różnych podmiotów na różnych poziomach, a także kompleksowych strategii, które integrują działania dyplomatyczne, ekonomiczne, społeczne i technologiczne w celu tworzenia stabilnego i bezpiecznego środowiska globalnego. W ten sposób nowoczesna koncepcja bezpieczeństwa jest bardziej inkluzywna i wielowymiarowa, uznając rolę różnych podmiotów, w tym organizacji międzynarodowych, organizacji pozarządowych oraz społeczeństwa obywatelskiego, w kreowaniu i utrzymywaniu globalnej stabilności i bezpieczeństwa.

Współczesne zagrożenia niemilitarne przeniknęły do wszystkich sfer działalności państwa, przesuwając znaczenie tradycyjnego bezpieczeństwa militarnego na dalszy plan. Ewolucja cywilizacyjna doprowadziła do wyodrębnienia nowych kategorii bezpieczeństwa.

Analizy przeprowadzane w latach osiemdziesiątych XX wieku sklasyfikowały bezpieczeństwo międzynarodowe w odniesieniu do pięciu podstawowych wymiarów (ryc. 3).

Ryc. 3. Wymiary bezpieczeństwa
(opracowanie własne na podstawie: B. Buzan, *People, states & fear: The national security problem in international relations*. Wheatsheaf Books, Londyn 1983, s. 4)

Na podstawie wieloaspektowych analiz ustalono, że kluczowe znaczenie dla ówczesnego środowiska międzynarodowe stanowiło:

- bezpieczeństwo militarne, dotyczące układu sił zbrojnych państw;
- bezpieczeństwo polityczne, związane ze stabilnością instytucjonalną państw, systemami rządzenia i ideologiami legitymizującymi władzę;
- bezpieczeństwo ekonomiczne, dotyczące dostępu do zasobów, kapitału i rynków niezbędnych do utrzymania dobrobytu i potęgi państwa;
- bezpieczeństwo społeczne, skoncentrowane na stabilności i rozwoju tradycyjnych wzorców kulturowych, językowych, religijnych i narodowych;
- bezpieczeństwo ekologiczne związane z utrzymaniem biosfery na poziomie lokalnym i globalnym jako bazy do wszelkiej aktywności ludzkiej[35].

[35] B. Buzan, *People, states & fear: The national security problem in international relations*. Wheatsheaf Books, Londyn 1983, s. 4.

Dzisiaj katalog ten uznaje się za niekompletny, gdyż wraz ze stale poszerzającym się wachlarzem zagrożeń mogących skutecznie zagrażać stabilności międzynarodowej, zakres dziedzin bezpieczeństwa rozszerzył się o nowe obszary związane z rozwojem cywilizacyjnym. Do istniejących wymiarów dodano kluczowe dla współczesnych uwarunkowań środowiska międzynarodowego wymiary takie jak bezpieczeństwo informacyjne, w tym bezpieczeństwo cyberprzestrzeni oraz bezpieczeństwo infrastruktury krytycznej, zdrowotne i inne.

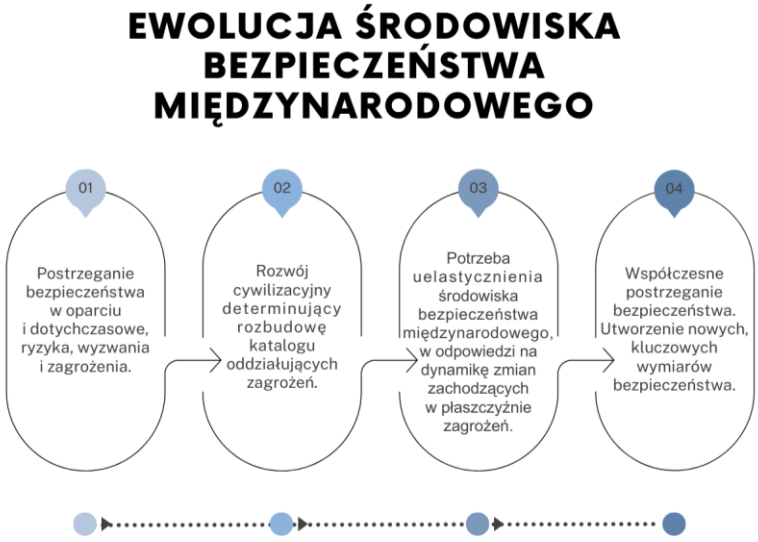

Ryc. 4. Teoretyczny model ewolucji środowiska bezpieczeństwa (opracowanie własne)

Nowe zagrożenia, takie jak cyberataki, pandemie, zmiany klimatyczne i terroryzm wymagają zintegrowanego podejścia i współpracy między państwami oraz organizacjami międzynarodowymi. Dzisiejsze wyzwania wymagają nie tylko reagowania na kryzysy, ale także proaktywnego zarządzania ryzykiem i budowania odporności społecznej i technologicznej. Ewolucja pojęcia bezpieczeństwa odzwierciedla konieczność dostosowania polityk i strategii do dynamicznie zmieniających się warunków globalnych, podkreślając znaczenie wszechstronnej analizy i wielowymiarowego podejścia w zapewnianiu stabilności i rozwoju międzynarodowego.

Bezpieczeństwo międzynarodowe, będące dynamicznym procesem, wymaga również międzynarodowej współpracy i koordynacji. Kluczowe jest budowanie partnerstw oraz wzmacnianie instytucji międzynarodowych, które mogą wspierać państwa w radzeniu sobie z różnorodnymi wyzwaniami. Priorytety w zakresie bezpieczeństwa muszą być regularnie aktualizowane, aby odzwierciedlały aktualne zagrożenia i możliwości. Bezpieczeństwo, będące fundamentalnym warunkiem dla osiągania innych celów, musi być postrzegane jako priorytet w polityce międzynarodowej, z odpowiednim naciskiem na jego rozwój i ochronę.

Międzynarodowe bezpieczeństwo analizuje się w kontekście istniejących globalnych układów sił i interesów, uwzględniając także różnorodne subiektywne czynniki, takie jak społeczne nastroje, osobowości liderów politycznych, reakcje na nowe zjawiska oraz chęć zachowania tradycji. W czasie zimnej wojny globalne zagrożenia dla bezpieczeństwa były znacznie większe, ale również bardziej kontrolowane. Współczesne zagrożenia są mniej przewidywalne i skomplikowane, co utrudnia międzynarodowy dialog w tej dziedzinie. Obecnie na arenie międzynarodowej działa wiele podmiotów dążących do realizacji własnych interesów, często z użyciem siły, co prowadzi do wzrostu chaosu w relacjach międzynarodowych.

Aby skutecznie przeciwdziałać tym wyzwaniom, konieczne jest wdrażanie różnorodnych strategii i środków, angażowanie wszystkich aktorów międzynarodowych oraz kształtowanie świadomości w zakresie międzynarodowego prawa. Wspólne działania społeczności międzynarodowej, takie jak walka z terroryzmem, ochrona praw człowieka, ściganie zbrodni międzynarodowych oraz zwalczanie przestępczości zorganizowanej powinny być traktowane jako kluczowe elementy budowania stabilnego środowiska bezpieczeństwa na poziomie globalnym, regionalnym i krajowym.

W celu skutecznego zarządzania bezpieczeństwem międzynarodowym konieczne jest tworzenie zintegrowanych mechanizmów współpracy oraz promowanie wspólnych wartości i norm. Globalne instytucje muszą nieustannie adaptować się do zmieniających się warunków i zagrożeń, aby skutecznie koordynować działania

w zakresie bezpieczeństwa. W tym kontekście istotne jest rozwijanie zdolności reagowania na nowe wyzwania oraz wzmacnianie partnerstw międzynarodowych, które umożliwią szybsze i bardziej efektywne działanie.

Wspólne wysiłki społeczności międzynarodowej powinny również obejmować edukację i podnoszenie świadomości na temat kluczowych zagadnień związanych z bezpieczeństwem. Przykłady takich działań to programy szkoleniowe, kampanie informacyjne oraz inicjatywy mające na celu promowanie zrozumienia i współpracy między narodami. Dzięki temu możliwe będzie stworzenie bardziej przewidywalnego i stabilnego środowiska międzynarodowego, w którym wszystkie państwa będą mogły współpracować na rzecz wspólnego dobra.

1.4. Bezpieczeństwo państwa jako fundamentalna potrzeba społeczności

Zapewnienie bezpieczeństwa jest niepodważalnie jednym z najistotniejszych wyzwań i dążeń współczesnego państwa. Kluczową rolę w ustanawianiu i utrzymaniu wysokiego poziomu bezpieczeństwa narodowego odgrywa niezaprzeczalnie strategiczne zarządzanie, ale i polityka narodowa, które obejmują aspekty takie jak efektywne przywództwo, organizację zaawansowanego systemu zarządzania kryzysowego, a także kompleksową eliminację zagrożeń o rozmaitym charakterze. Nie ulega wątpliwości, działanie państw cechować musi nie odpowiednia koordynacja zestawów działań i rozwiązań, ale także skuteczna i ciągła analiza, będąca odpowiedzią na wyzwania i nieustanne zmiany współczesnego środowiska bezpieczeństwa. Zrozumienie istoty współczesnego bezpieczeństwa narodowego determinuje również sposób, w jaki jednostka jako obywatel samookreśla się i odnosi do podstawowych potrzeb egzystencjalnych, materialnych oraz wartości narodowych.

Realizacja potrzeb jednostek obejmuje szeroko rozumianą ochronę życia i zdrowia, zachowanie ponadczasowych wartości etycznych, ochronę mienia i środowiska naturalnego, a także zabez-

pieczenie instytucji państwowych przed zagrożeniami wynikającymi zarówno z sił przyrody, jak i działalności człowieka. Neutralizacja tych zagrożeń w świetle systemów państwowych musi stanowić priorytetowe i kluczowe zadanie. Jest to uzasadniane nadrzędnym celem, którym jest przetrwanie, stałe podnoszenie jakości życia, a także rozwój obywateli, w tym przyszłych pokoleń, co bezpośrednio zależy od efektywnego zarządzania bezpieczeństwem.

Opracowanie wszechstronnych i zintegrowanych planów obrony życia i zdrowia ludzkiego oraz ochrony infrastruktury państwowej nabiera fundamentalnego znaczenia w kształtowaniu bezpieczeństwa na poziomie krajowym. Równie istotne jest ukierunkowanie działań na maksymalne wykorzystanie potencjału drzemiącego w organizacjach państwowych, samorządowych oraz komercyjnych instytucjach ochronnych[36].

Bezpieczeństwo państwowe oraz bezpieczeństwo narodowe to terminy bliskie, lecz nie tożsame. Zarówno pierwszy, jak i drugi termin nie odnosi się wyłącznie do obrony terytorium przed atakami o charakterze militarnym, ale również oznacza ochronę przed różnorodnymi zagrożeniami, które mogą mieć destrukcyjny wpływ na zrównoważony i dynamiczny rozwój, kwestię przetrwania, jak i istnienia państwa[37]. Mimo licznych podobieństw nie można ich używać zamiennie. Taki zabieg niechybnie prowadziłby do nieuzasadnionego ograniczenia zakresu i zatarcia granic pojęcia „bezpieczeństwo narodowe". Ten termin odnosi się także do rozwoju i ochrony wartości istotnych dla członków społeczeństwa, które niekoniecznie są ściśle związane z organizacją państwową. W porównaniu do bezpieczeństwa państwowego, bezpieczeństwo narodowe swoim

[36] M. Kopczewski, J.M. Krawczyk, *Wybrane elementy bezpieczeństwa wewnętrznego państwa na podstawie założeń „Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej"*, „Doctrina" 2011, nr 8, s. 101.

[37] M. Ciszek, *Teoretyczne podstawy bezpieczeństwa państwa*, „Prosopon" 2001, nr 2, s. 168–170.

zakresem wskazuje również na systemy wartości oraz potrzeby indywidualne oraz grupowe[38].

Bezpieczeństwo państwa można analizować w wielu strategicznych kontekstach i wymiarach. Pierwszy kontekst to stan wynikający z rozwoju określonych sytuacji politycznych, jak i militarnych, społecznych oraz ekonomicznych. Odzwierciedla on fundamentalne wartości kraju, ale także poziom zaspokojenia spektrum podstawowych potrzeb egzystencjalnych i funkcjonalnych[39]. Drugi kontekst to w istocie ujmowanie bezpieczeństwa narodowego jako sytuacji, w której nie dochodzi do zaburzenia interesów, aspiracji ani hierarchii wartości, które mogłyby prowadzić do szeregu zagrożeń, konfliktów lub destrukcyjnych zjawisk[40]. Z powodzeniem można je również określać jako swoisty proces zapewniający warunki do przetrwania oraz niezakłóconego i dynamicznego rozwoju państwa w obliczu szerokiego wachlarza zagrożeń dla jego suwerenności i stabilności[41].

Pojęcie bezpieczeństwa wewnętrznego w kontekście prawnym nie posiada jednoznacznej definicji. Można jednak opisać je jako kondycję systemu polityczno-administracyjnego państwa, która zapewnia obywatelom pewność, że wszelkie potencjalne zagrożenia nie zakłócą jego stabilnego działania. Obejmuje to również ochronę obywateli, utrzymanie porządku społecznego, zapewnienie spokoju oraz nadzór nad interesem publicznym[42]. W istocie dokładna analiza pojęcia „bezpieczeństwo wewnętrze" pozwala wskazać, że

---

[38] K. Dunaj, *Bezpieczeństwo Państwa. Zagadnienia prawne i administracyjne*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Olsztyn 2016, s. 20.

[39] A.D. Rotfeld, *Bezpieczeństwo Polski a bezpieczeństwo Europy*, „Sprawy Międzynarodowe" 1984, nr 7, s. 39.

[40] S. Koziej, F. Wołkowicz, *Podstawowe założenia polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej*, Wyd. AON, Warszawa 1998, s. 7.

[41] C. Rutkowski, *Bezpieczeństwo i obronność: strategie-koncepcje-doktryny*, Wyd. AON, Warszawa 1995, s. 27.

[42] K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, *Bezpieczeństwo państwa*, Oficyna Wydawnicza Aspra- JR, Warszawa 2009, s. 58.

jest ono ściśle powiązane z kwestiami związanymi z utrzymaniem stabilizacji, równowagi, jak i porządku na danym terytorium[43].

Bezpieczeństwo wewnętrzne można również analizować jako kategorię komplementarną z bezpieczeństwem publicznym, która stanowi niepodważalny fundament wyznaczania kluczowych priorytetów dla ogółu polityki państwowej. W efekcie to właśnie integracja funkcji i zadań związanych z bezpieczeństwem publicznym i wewnętrznym determinuje ich zbiorczy stan. Do tych funkcji i zadań należą między innymi: ochrona wolności i praw obywatelskich, zapewnienie kontroli nad zdrowiem publicznym, środowiskiem naturalnym oraz zarządzanie kryzysowe w obliczu katastrof naturalnych lub awarii technicznych[44].

Rozważania na temat całokształtu bezpieczeństwa państwowego należy uzupełnić poprzez dokładne usystematyzowanie tego terminu. Wobec powyższego bezpieczeństwo państwa w istocie można określić jako „zakotwiczony w porządku ustrojowym stan stosunków i procesów wewnątrz państwa, który zapewniając skuteczną i harmonijną realizację interesów państwa i jego obywateli jednocześnie tworzy potencjał zdolności do sprawnego diagnozowania i reagowania w przypadkach pojawiających się zagrożeń godzących w te interesy"[45].

W polskim systemie politycznym za przeciwdziałanie zagrożeniom dla państwa i jego obywateli odpowiedzialne są instytucje zajmujące się bezpieczeństwem wewnętrznym. Do kluczowych podmiotów należą: agencje kontrwywiadu i wywiadu cywilnego oraz wojskowego, służby skarbowe oraz organy policyjne[46]. Wywiad składa się z jednostek, które zajmują się pozyskiwaniem, gromadze-

[43] Ch. Bay, *Koncepcje bezpieczeństwa indywidualnego, narodowego i zbiorowego*, „Studia Nauk Politycznych" 1989, nr 4, s.84–91.

[44] W. Kotowicz, *Bezpieczeństwo narodowe*, Wydawnictwo Instytut Nauk Politycznych UWM w Olsztynie, Olsztyn 2015, s. 137–138.

[45] W. Fehler, I. Dziubek, *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski*, Wydawnictwo Arte, Warszawa 2012, s. 32.

[46] T. Bąk, Z. Ciekanowski, *Bezpieczeństwo państwa*, Wydawnictwo PWSTE w Jarosławiu, Jarosław 2014, s. 65.

niem, przetwarzaniem, analizowaniem oraz przekazywaniem informacji kluczowych dla bezpieczeństwa narodowego. Z kolei kontrwywiad obejmuje podmioty, które koncentrują się na ochronie tych informacji przed nielegalnym zdobyciem przez wywiady innych państw oraz na zapewnieniu ich bezpieczeństwa[47].

W celu kompleksowego zobrazowania wymiaru i składowych tworzących bezpieczeństwo państwa niezbędne jest przybliżenie terminu systemu bezpieczeństwa państwa. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* podaje, że jest to: „skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów organizacyjnych, ludzkich i materiałowych, ukierunkowanych na przeciwdziała- nie wszelkim zagrożeniom państwa, a w szczególności politycznym, gospodarczym, psychospołecznym, ekologicznym i militarnym"[48].

Nawet w sytuacji całkowitego braku zagrożeń należy uwzględnić możliwość nagłej i radykalnej zmiany okoliczności. Współczesne zagrożenia cechuje istotna nieprzewidywalność i zmienność, przez co dopasowanie działań, rozwiązań, narzędzi, metod i technik wiąże się z wysokim poziomem skomplikowania. System bezpieczeństwa musi być zaprojektowany w taki sposób, aby działał efektywnie w każdych, nawet najbardziej wymagających warunkach, niezależnie od sytuacji, w której znajduje się państwo. Istotny nacisk obserwuje się w płaszczyźnie funkcjonalności i efektywności procedur (ryc. 5).

[47] M. Jakubowska, *Służby specjalne RP w systemie bezpieczeństwa państwa*, w: M. Górka (red.), *Rola i zadania służb w systemie bezpieczeństwa publicznego*, Wydawnictwo Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2013, s. 291.
[48] *Słownik terminów…, op. cit.*, s. 139.

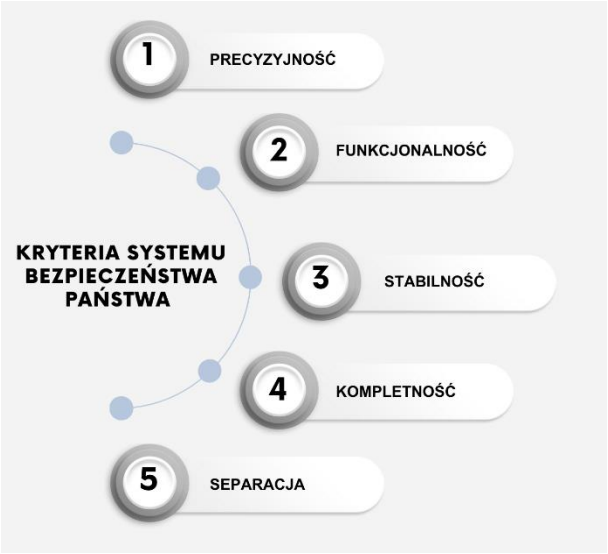

Ryc. 5. Kluczowe kryteria systemu bezpieczeństwa państwa
(opracowanie własne na podstawie: M. Mazur, *Pojęcie systemu…, op. cit.*, s. 8–10)

Budowa takiego systemu zależy od katalogu realizowanych przez państwo zadań. Aby struktura mogła być uznana za system, musi spełniać następujące kryteria:

- Precyzyjność – system powinien cechować się wysoką szczegółowością. Musi zostać sprecyzowany we wszystkich możliwych aspektach.
- Funkcjonalność – oznacza to, że system powinien być definiowany przez swoje funkcje;
- Kompletność – analiza systemu powinna odzwierciedlać jego rzeczywisty stan w danym momencie, uwzględniając zmienność wielorakich czynników wewnętrznych i zewnętrznych;
- Stabilność – system powinien pozostać niezmienny przez określony czas.
- Separacja – systemy i podsystemy powinny być od siebie niezależne i nie zawierać wspólnych elementów[49].

[49] M. Mazur, *Pojęcie systemu i rygory jego stosowania*, Materiały Szkoły Podstaw Inżynierii Systemów nr 2, Komitet Budowy Maszyn PAN, Orzysz 1976, s. 8–10.

Bezpieczeństwo państwa kształtuje się w oparciu o decyzje oraz działania podjęte przez organy władzy. Aby polityka bezpieczeństwa przyczyniała się do utrzymania stabilności, należy prowadzić ją w taki sposób, który minimalizuje ryzyko wystąpienia konfliktów i zjawisk destabilizujących. Wyzwaniem jest zapewnienie ochrony podstawowych potrzeb społeczeństwa oraz integralności i niepodległości państwa.

Współczesna polityka bezpieczeństwa wymaga również podejścia prewencyjnego, obejmującego wykrywanie i monitorowanie potencjalnych zagrożeń wewnętrznych. Dynamiczność i elastyczność strategii są kluczowe, aby skutecznie przeciwdziałać zmieniającym się warunkom zarówno wewnętrznym, jak i zewnętrznym, i chronić integralność państwa oraz dobrobyt jego obywateli.

Polityka bezpieczeństwa realizowana jest przez państwo, które funkcjonuje w określonym kontekście wewnętrznym oraz środowisku międzynarodowym. Kompleksowy system polityki bezpieczeństwa to działania państwa, które są celowe, zorganizowane i starannie zaplanowane, a całość ma na celu osiągnięcie odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa niezależnie od sytuacji czy zdarzeń[50].

Poziom stabilności wewnętrznej państwa zależy od wielu czynników występujących w różnych obszarach życia społecznego, dlatego polityka bezpieczeństwa państwa musi brać pod uwagę różnorodne czynniki (ryc. 6).

[50] W. Fehler, *O pojęciu polityki wewnętrznego bezpieczeństwa państwa*, „Studia Prawnoustrojowe" 2014, nr 23, s. 208.

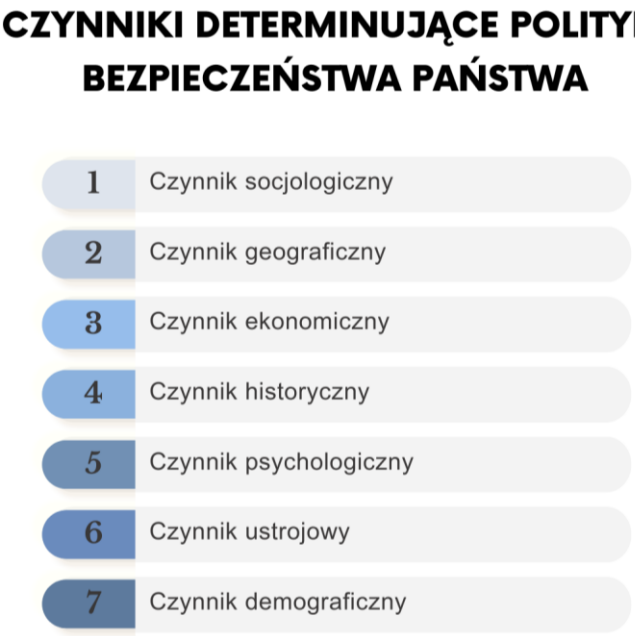

Ryc. 6. Determinanty ustalania kierunków rozwoju polityki bezpieczeństwa państwa
(opracowanie własne)

Powyżej przedstawiono kilka płaszczyzn mających kluczowe znaczenie w kształtowaniu współczesnego wymiaru polityki państwa. Niepodważalnie polityka uwzględniać powinna zmienność czynników, a także możliwą eskalację rozmaitych zagrożeń, takich jak:

- Czynniki historyczne uwzględniające dziedzictwo kulturowe, tradycje oraz przebieg dotychczasowych wydarzeń historycznych.
- Czynniki demograficzne, takie jak struktura społeczeństwa, dynamika populacji i trendy demograficzne.
- Czynniki ustrojowe obejmujące strukturę władzy, a także legitymizację oraz efektywność instytucji państwowych.
- Czynniki geograficzne obejmujące rozmiar i charakterystykę terenów oraz ich położenie geograficzne.
- Czynniki socjologiczne, takie jak spójność społeczna, dynamika relacji między grupami społecznymi i występowanie konfliktów.

- Czynniki ekonomiczne odnoszące się do zasobów naturalnych, poziomu rozwoju gospodarczego i stabilności finansowej.
- Czynniki psychologiczne związane z mentalnością społeczną, poziomem zaufania instytucjom i poczuciem bezpieczeństwa jednostek[51].

Toteż nadrzędną cechą charakterystyczną dla polityki bezpieczeństwa państwa powinna być elastyczność, a także aktualność. Tylko szczegółowe jej opracowanie może przyczynić się do jej sukcesu, zapewniając państwu bezpieczeństwo i aparat reakcji na wypadek zagrożeń.

Podstawowe cele polityki bezpieczeństwa Polski obejmują:

- Wzmacnianie suwerenności na tle politycznym i ekonomicznym państwa, poprzez działania mające na celu zwiększenie autonomii w podejmowaniu decyzji politycznych oraz stabilizację gospodarczą.
- Modernizacja sił zbrojnych i rozwój ich zdolności do współpracy z wojskami sojuszniczymi, w celu zapewnienia skutecznej obrony oraz udziału w międzynarodowych operacjach stabilizacyjnych i humanitarnych.
- Promowanie wzrostu gospodarczego i poprawy warunków życia obywateli poprzez inwestycje w infrastrukturę, edukację, zdrowie publiczne oraz rozwój technologiczny.
- Umocnienie pozycji Polski na arenie międzynarodowej i poprawa jej wizerunku poprzez aktywne uczestnictwo w międzynarodowych forum, negocjacje i inicjatywy dyplomatyczne, mające na celu wzmacnianie sojuszy oraz promowanie polskich interesów na skalę globalną.

Wśród kluczowych priorytetów polityki wewnętrznej państwa można wyodrębnić następujące cele:

1. Stymulowanie trwałego wzrostu ekonomicznego poprzez promowanie innowacyjności i rozwój sektorów strategicznych gospodarki.
2. Skuteczne zwalczanie przestępczości i terroryzmu poprzez implementację kompleksowych strategii bezpieczeństwa

[51] T. Bąk, Z. Ciekanowski, *Teorie bezpieczeństwa*, PWSTE, Jarosław 2012, s. 56.

oraz intensyfikację współpracy międzynarodowej w tym obszarze.

3. Podnoszenie standardów życia poprzez poprawę warunków bytowych i materialnych obywateli, dążąc do równomiernego rozwoju społecznego i redukcji społecznych nierówności.
4. Wzmocnienie struktur administracyjnych w celu maksymalnego wykorzystania potencjału rozwojowego płynącego z przynależności do Unii Europejskiej i innych organizacji międzynarodowych.
5. Zwiększenie przyrostu naturalnego populacji oraz ograniczenie migracji przez wprowadzenie polityk demograficznych i tworzenie warunków dla zrównoważonego rozwoju społecznego.
6. Modernizacja infrastruktury przemysłowej i transportowej w celu zwiększenia konkurencyjności gospodarczej i efektywności logistycznej.
7. Kontynuacja reform w systemie prawnym, które będą adaptować go do współczesnych wyzwań społeczno-gospodarczych i zapewnią sprawiedliwość oraz efektywność funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości.

Aby osiągnąć wymienione cele, niezbędne jest ciągłe monitorowanie potencjalnych zagrożeń oraz podejmowanie działań mających na celu ich neutralizację. W sytuacji kryzysowej kluczowe jest szybkie określenie skali i zakresu zdarzenia. Skuteczność tych działań w dużym stopniu związana jest z odpowiednim wykorzystaniem dostępnych środków i metod. Środki polityki bezpieczeństwa państwa obejmują wszelkie narzędzia i zasoby wykorzystywane przez państwo w celu ochrony jego wewnętrznych wartości. Metody polityki bezpieczeństwa państwa odnoszą się do sposobów praktycznego stosowania tych narzędzi w działaniu[52].

Podstawowymi atrybutami chronionymi przez państwo są kontynuacja państwowości jako konstruktu instytucjonalnego oraz

[52] T. Bąk, B. Błażejewska, *Współczesne zagrożenia a bezpieczeństwo państwa*, „Bezpieczeństwo publiczne" 2018, nr 12, s. 18.

trwałość społeczności narodowej, rozumianej jako zbiorowość etniczna, swoboda działań na arenie międzynarodowej, suwerenność terytorialna i polityczna państwa oraz dobrobyt obywateli[53].

Podstawowymi, ale i nadrzędnymi elementami strategii polityki bezpieczeństwa państwa są głównie: mechanizmy administracyjno-prawne, polityczne, wojskowe, ekonomiczne, finansowe oraz kulturowo-ideologiczne. Koncentrując się na perspektywie międzynarodowej, środki polityczne, ekonomiczne, finansowe i wojskowe mają kluczowe znaczenie. Natomiast narzędzia administracyjno-prawne stanowią istotny filar w walce z wewnętrznymi zagrożeniami dla bezpieczeństwa, dbając o spójność i porządek w życiu społecznym, ochronę mienia i zdrowia ludności, oraz zachowanie kluczowych wartości dla całego społeczeństwa.

W ramach tych narzędzi wyróżnia się szereg przepisów prawnych. W tym aspekcie kluczowe jest również funkcjonowanie instytucji nadzorujących, w skład których zalicza się sądy, prokuraturę czy też policję, a także instytucje ogólnopaństwowe, włączając prezydenta, rząd oraz ministra spraw wewnętrznych, a także wyspecjalizowane organy, jak formacje mundurowe i agencje specjalne[54].

Metody zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce skupiają się przede wszystkim na formułowaniu spójnych ram prawnych, kształtowaniu postaw społecznych oraz ulepszaniu działania instytucji i organów państwowych[55]. Te cele, metody i narzędzia tworzą kompleksowy system zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego państwa.

---

[53] J. Zając, *Bezpieczeństwo państwa*, w: A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska (red.), *Bezpieczeństwo państwa*, Wydawnictwo Aspra JR, Warszawa 2009, s. 18.

[54] T. Bąk, Z. Ciekanowski, *Teorie bezpieczeństwa…*, *op. cit.*, s. 56.

[55] T. Bąk, B. Błażejewska, *Współczesne zagrożenia…*, *op. cit.*, s. 17–18.

1.5. Kształtowanie współczesnego wymiaru bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej w kontekście działań na rzecz odporności na zagrożenia

Wśród fundamentalnych interesów narodowych wymienia się przede wszystkim zagwarantowanie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, a także niepodległości i wolności. Niepodważalnie istotne są również swobody obywateli, suwerenność oraz integralność terytorialna, a także respektowanie praw człowieka i obywatela. Ponadto istotne jest zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz ochrona środowiska naturalnego w kontekście harmonijnego i dynamicznego rozwoju. Interesy te można podzielić na trzy kategorie: żywotne, ważne oraz istotne.

Interesy żywotne obejmują zapewnienie przetrwania państwa oraz jego obywateli, co oznacza, że obejmują one wszystkie działania niezbędne do utrzymania stabilności i bezpieczeństwa narodowego. Ważne interesy odnoszą się do zapewnienia długoterminowego, harmonijnego i dynamicznego rozwoju cywilizacyjnego oraz gospodarczego kraju, co wiąże się z koniecznością podejmowania działań sprzyjających postępowi technologicznemu i innowacyjności, a także poprawie jakości życia obywateli. Natomiast istotne interesy obejmują wszelkie działania mające na celu umocnienie pozycji państwa na arenie międzynarodowej, co jest niezbędne do utrzymania i rozszerzania wpływów oraz zapewnienia odpowiedniej reprezentacji w globalnych strukturach politycznych, gospodarczych i społecznych[56].

Należy podkreślić, iż kreowanie sprzyjających i bezpiecznych warunków dla realizacji interesów narodowych stanowi kluczowy cel strategiczny Rzeczypospolitej Polskiej. Osiągnięcie tego fundamentalnego założenia jest możliwe poprzez systematyczne eliminowanie i redukowanie zagrożeń wewnętrznych, jak i zewnętrznych, efektywne zarządzanie ryzykiem, precyzyjne oceny stojących

[56] T. Kaczmarczyk, A. Bogucka, *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa*, „Zeszyty Naukowe Pro Publico Bono" 2022, nr 1, s. 158.

przed państwem wyzwań i podejmowanych decyzji oraz umiejętne wykorzystywanie pojawiających się możliwości rozwojowych.

Przede wszystkim eliminacja zagrożeń wewnętrznych wymaga zaangażowania w szereg działań prewencyjnych i interwencyjnych, które obejmują modernizację systemów bezpieczeństwa, wzmocnienie służb odpowiedzialnych za porządek publiczny oraz budowanie świadomości społecznej na temat potencjalnych zagrożeń. W kontekście zagrożeń zewnętrznych konieczne jest prowadzenie aktywnej polityki zagranicznej, umacnianie sojuszy międzynarodowych oraz inwestowanie w obronność narodową, co pozwala na stworzenie skutecznej tarczy ochronnej przed agresją zewnętrzną.

Redukowanie ryzyka wiąże się z wdrażaniem zaawansowanych metod analizy ryzyka, które pozwalają na identyfikację potencjalnych zagrożeń na wczesnym etapie oraz na opracowywanie strategii minimalizujących ich wpływ. Ponadto, oszacowanie podejmowanych wyzwań wymaga dogłębnej analizy kontekstu politycznego, gospodarczego i społecznego, co umożliwia lepsze przygotowanie się na przyszłe scenariusze i dynamiczne reagowanie na zmieniające się warunki.

Umiejętne wykorzystywanie pojawiających się szans oznacza proaktywne podejście do rozwoju kraju, w tym identyfikowanie i wspieranie innowacji technologicznych, rozwijanie sektorów o wysokim potencjale wzrostu oraz stymulowanie współpracy międzynarodowej w zakresie badań i rozwoju. Takie podejście pozwala nie tylko na zwiększenie konkurencyjności Polski na arenie międzynarodowej, ale również na budowanie trwałego i zrównoważonego rozwoju gospodarczego.

W ramach bezpieczeństwa identyfikujemy dwa zasadnicze typy celów strategicznych: cele preparacyjne oraz cele operacyjne.

Cele preparacyjne zakładają budowę i utrzymanie systemu bezpieczeństwa narodowego poprzez inicjatywy takie jak rozwój infrastruktury obronnej, integracja technologii wojskowych oraz systematyczne doskonalenie struktur zarządzania kryzysowego. Kluczowym aspektem jest tutaj także kształcenie i szkolenie personelu, które zapewnia kompetencje niezbędne do efektywnego działania w warunkach międzynarodowej współpracy. Budowanie

zdolności obronnych w ramach sojuszy międzynarodowych, takich jak NATO, wymaga również ciągłego dostosowywania się do standardów i procedur tych organizacji. Rozwój infrastruktury obronnej obejmuje nie tylko modernizację i utrzymanie sprzętu wojskowego, ale także integrację nowoczesnych technologii, takich jak systemy obrony przeciwrakietowej, drony czy zaawansowane systemy komunikacyjne. Ważnym elementem jest także rozwijanie zdolności do cyberobrony, która staje się coraz bardziej istotna w obliczu współczesnych zagrożeń. Edukacja i współpraca międzynarodowa są kluczowe dla efektywnego funkcjonowania systemu bezpieczeństwa narodowego. Programy szkoleniowe, wymiany międzykulturowe oraz uczestnictwo w międzynarodowych ćwiczeniach wojskowych przyczyniają się do podnoszenia kwalifikacji personelu i lepszego zrozumienia globalnych standardów bezpieczeństwa. Umiejętność koegzystencji i współpracy z partnerami z innych krajów wzmacnia także pozycję Polski na arenie międzynarodowej. Wyposażenie służb i instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo narodowe w nowoczesne technologie i narzędzia operacyjne jest kluczowe dla ich efektywności. Obejmuje to zakup nowoczesnego sprzętu wojskowego, systemów zarządzania kryzysowego, a także zaawansowanych systemów monitoringu i komunikacji. Inwestycje w te obszary zapewniają gotowość i zdolność do skutecznego reagowania na wszelkie zagrożenia[57].

Drugim rodzajem celów strategicznych w obszarze bezpieczeństwa narodowego są cele operacyjne. Cele te są kształtowane przez wcześniej zdefiniowane cele preparacyjne, które wyznaczają politykę minimalizowania ryzyka w sferze bezpieczeństwa państwa.

Cele operacyjne koncentrują się na wdrażaniu skutecznych mechanizmów reagowania na różnorodne zagrożenia, które mogą naruszać niepodległość i nienaruszalność terytorium państwa. Ochrona ładu konstytucyjnego i zapewnienie stabilności instytucji państwowych są kluczowymi elementami tych działań. Wdrażane strategie obejmują zarówno prewencję, jak i odpowiedź na sytuacje kryzysowe, co wymaga dynamicznych i zintegrowanych działań

[57] *Ibidem*, s. 160.

wszystkich struktur bezpieczeństwa. Prowadzenie efektywnej polityki międzynarodowej oraz dążenie do utrzymania stabilnych relacji z innymi państwami obliguje do angażowania się w międzynarodowe operacje wojskowe typu *peacekeeping*. Takie zaangażowanie jest wyrazem solidarności i odpowiedzialności na arenie międzynarodowej, a także służy wzmocnieniu globalnego bezpieczeństwa. Udział w operacjach pokojowych wspiera budowanie zaufania i współpracy z partnerami międzynarodowymi oraz przyczynia się do utrzymania pokoju i stabilności na świecie. Realizacja celów operacyjnych wymaga zintegrowanego podejścia, które łączy zdolności reagowania na zagrożenia z proaktywnymi działaniami na rzecz zapobiegania kryzysom. Kluczowe jest tu nie tylko szybkie i skuteczne reagowanie na incydenty, ale także stałe monitorowanie sytuacji i adaptacja strategii do zmieniających się warunków. W ten sposób możliwe jest zapewnienie ciągłości i efektywności działań na rzecz bezpieczeństwa narodowego[58].

Artykuł 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w swoim brzmieniu: „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronnę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”[59], stanowi fundament interesów narodowych państwa polskiego[60].

Rzeczpospolita Polska przywiązuje najwyższą wagę do zachowania swojej suwerenności i integralności terytorialnej. W celu skutecznej obrony przed wszelkimi zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi państwo musi dysponować adekwatnym potencjałem odstraszania oraz być gotowe do obrony kraju. Budowanie i utrzymanie efektywnej siły zbrojnej oraz nowoczesnych struktur obronnych jest kluczowe dla zapewnienia bezpieczeństwa narodowego. Integralną częścią polityki państwa jest gwarantowanie wolności oraz praw człowieka i obywatela. Ochrona tych praw wymaga nie

---

[58] *Ibidem*.

[59] Art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.

[60] T. Bąk, Z. Ciekanowski, *Teorie bezpieczeństwa…, op. cit*., s. 56.

tylko odpowiednich ram prawnych, ale także ich skutecznego egzekwowania. Zapewnienie bezpieczeństwa obywateli jest jednym z najważniejszych priorytetów państwa. Obejmuje to zarówno ochronę przed zagrożeniami zewnętrznymi, jak i wewnętrznymi. Kluczowe jest tutaj rozwijanie i utrzymywanie efektywnych służb ochrony, takich jak policja, straż pożarna, służby medyczne oraz inne instytucje odpowiedzialne za zarządzanie kryzysowe. Dziedzictwo narodowe jest skarbem, który należy chronić i pielęgnować. Obejmuje to zarówno dobra materialne, jak i niematerialne, które stanowią o tożsamości narodowej. Państwo zobowiązane jest do wspierania inicjatyw mających na celu zachowanie i promowanie kultury oraz historii Polski. Ochrona dziedzictwa narodowego to także odpowiedzialność za edukację przyszłych pokoleń i kształtowanie ich świadomości historycznej.

Rzeczpospolita Polska kieruje się zasadą zrównoważonego rozwoju, co oznacza harmonijne łączenie ochrony środowiska z rozwojem gospodarczym i społecznym. Ochrona środowiska jest nieodzownym elementem polityki państwa, mającym na celu zapewnienie przyszłym pokoleniom czystego i zdrowego środowiska. Państwo zobowiązane jest do wdrażania polityk proekologicznych, które minimalizują negatywny wpływ działalności człowieka na naturę oraz promują zrównoważone praktyki we wszystkich sektorach gospodarki.

Aby skutecznie strzec niepodległości i wolności swoich obywateli, państwo musi dysponować odpowiednim potencjałem odstraszania. Oznacza to nie tylko rozwijanie nowoczesnych sił zbrojnych, ale również inwestowanie w technologie obronne oraz prowadzenie stałych szkoleń i ćwiczeń wojskowych. Gotowość do obrony kraju wymaga także współpracy międzynarodowej i uczestnictwa w sojuszach obronnych, takich jak NATO, które wzmacniają bezpieczeństwo narodowe.

W dniu 12 maja 2020 roku wprowadzono nową Strategię Bezpieczeństwa Narodowego (SBN) (ryc. 7, 8). Dokument ten prezen-

tuje „kompleksową wizję kształtowania bezpieczeństwa narodowego Rzeczpospolitej Polskiej we wszystkich jego wymiarach”[61]. Strategia identyfikuje dwa główne wymiary bezpieczeństwa: podmiotowy i przedmiotowy[62].

Ryc. 7. Prezydent Andrzej Duda podpisuje postanowienie, które swą mocą zatwierdziło Strategię Bezpieczeństwa Narodowego RP
(Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, *Nowa Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP*, 12 maja 2020, https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/nowa-strategia-bezpieczenstwa-narodowego-rp-,1752 [dostęp: 12.03.2024])

[61] Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP, BBN, Warszawa 2020, s. 5.
[62] T. Kaczmarczyk, A. Bogucka, *Współczesne zagrożenia …, op. cit*., s. 160.

Ryc. 8. Uroczystość zatwierdzenia
Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP
(Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, *Nowa Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP*, 12 maja 2020, https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/nowa-strategia-bezpieczenstwa-narodowego-rp-,1752 [dostęp: 12.03.2024])

W wymiarze podmiotowym SBN obejmuje międzynarodowe relacje oraz globalne aspekty bezpieczeństwa, podkreślając znaczenie Polski na arenie międzynarodowej i jej wkład w stabilność globalną. Natomiast wymiar przedmiotowy skupia się na zapewnieniu wewnętrznego bezpieczeństwa państwa, obejmując działania mające na celu utrzymanie ładu i porządku wewnętrznego oraz przeciwdziałanie zagrożeniom wewnętrznym[63].

Cele zawarte w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego są szczegółowo rozwinięte w krajowych dokumentach strategicznych, które wytyczają kierunki rozwoju Polski w kontekście bezpieczeństwa narodowego. Dokumenty te stanowią fundamentalny element w procesie kształtowania polityki bezpieczeństwa państwa, wyznaczając długoterminowe priorytety i działania mające na celu zapewnienie trwałego bezpieczeństwa i stabilności Rzeczypospolitej Polskiej.

[63] *Ibidem*.

Istnieje bezdyskusyjna potrzeba realizacji kompleksowego zestawu działań mających na celu prewencję, przeciwdziałanie, reagowanie oraz łagodzenie skutków wszelkich zagrożeń. W kontekście tych działań kluczowym założeniem jest zapewnienie obywatelom poczucia bezpieczeństwa i stabilności w ich ojczyźnie.

W celu skutecznej prewencji konieczne jest wdrożenie systematycznych i wieloaspektowych strategii, które umożliwią identyfikację potencjalnych zagrożeń oraz rozwinięcie mechanizmów wczesnego ostrzegania. Przeciwdziałanie zagrożeniom wymaga z kolei zastosowania zaawansowanych technologii oraz współpracy międzynarodowej w zakresie wymiany informacji i zasobów.

Reagowanie na zagrożenia obejmuje natychmiastową mobilizację zasobów, koordynację działań między różnymi służbami oraz zastosowanie adekwatnych procedur operacyjnych. W kontekście minimalizacji skutków kluczowe jest opracowanie i wdrożenie planów zarządzania kryzysowego, które pozwolą na szybkie przywrócenie normalności oraz odbudowę infrastruktury i zasobów.

Nadrzędnym celem tych działań jest zapewnienie obywatelom trwałego poczucia bezpieczeństwa oraz zaufania do instytucji państwowych, co stanowi fundament stabilnego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego kraju.

1.6. Wnioski

Rezultaty badań zawarte w niniejszym rozdziale stanowiły bazę do dokonania uogólnień oraz sformułowania zasadniczych wniosków dotyczących systemu edukacji narodowej w Polsce, a w tym jej zmian oraz aktualnej, zasadniczej etapowości nauczania dzieci, młodzieży i dorosłych.

Na podstawie ogółu zebranych informacji można postawić tezę, iż bezpieczeństwo od zawsze stanowiło jedną z podstawowych potrzeb jednostki i zbiorowości, będąc kluczowym celem funkcjonowania państw. Jego zapewnienie umożliwia stabilność społeczeństwa oraz realizację długoterminowych celów rozwojowych.

Odnośnie do bezpieczeństwa, a także związanego z nim aspektów, wyciągnięto następujące wnioski:

1. Współczesne rozumienie bezpieczeństwa jest bardziej kompleksowe niż w przeszłości. Wynika to z ciągłych zmian w zakresie zagrożeń, które są determinowane przez rozwój cywilizacyjny. Bezpieczeństwo musi być elastyczne i adaptować się do zmieniających się warunków globalnych.

2. Eksperci z dziedziny stosunków międzynarodowych oraz nauk o bezpieczeństwie koncentrują się na identyfikacji fundamentalnych aspektów bezpieczeństwa, analizując zarówno historyczne doświadczenia, jak i współczesne wyzwania. Ich prace prowadzą do tworzenia kompleksowych typologii i teorii bezpieczeństwa.

3. Obecnie bezpieczeństwo obejmuje różnorodne aspekty, w tym polityczne, ekonomiczne, technologiczne, ekologiczne, społeczne oraz humanitarne. Obejmuje również ochronę tożsamości narodowej i gwarantowanie podstawowych praw i wolności obywatelskich.

4. Skuteczne zarządzanie bezpieczeństwem wymaga skoordynowanej współpracy między państwami i wymiany informacji. Współpraca międzynarodowa jest niezbędna do przeciwdziałania globalnym zagrożeniom i zwiększenia ogólnego poziomu bezpieczeństwa.

5. Bezpieczeństwo nie jest stanem stałym, lecz dynamicznym procesem, który ewoluuje w odpowiedzi na zmieniające się warunki geopolityczne i społeczne. Badania nad bezpieczeństwem obejmują ciągłą analizę i adaptację strategii ochronnych oraz polityk publicznych, aby skutecznie przeciwdziałać nowym zagrożeniom.

6. Analiza bezpieczeństwa obejmuje różne wymiary: podmiotowy (pewność istnienia i przetrwania uczestników stosunków międzynarodowych), przedmiotowy (treść bezpieczeństwa, środki i strategie), oraz funkcjonalny (zmiany w czasie dotyczące bezpieczeństwa). Każdy z tych wymiarów dostarcza unikalnych perspektyw na kwestie związane z bezpieczeństwem.

7. Bezpieczeństwo można podzielić na różne kategorie ze względu na kryterium podmiotowe (jednostka, grupy społeczne, państwo), przedmiotowe (militarne, polityczne, ekonomiczne, energetyczne, ekologiczne, informatyczne, społeczne, ideologiczne,

kulturowe, fizyczne i socjalne, strukturalne, personalne), przestrzenne (globalne, międzynarodowe, regionalne, narodowe), oraz stosunku do obszaru państwa (zewnętrzne, wewnętrzne). Każda z tych kategorii ma swoje specyficzne wyzwania i wymaga odpowiednich strategii ochrony.

8. Bezpieczeństwo wewnętrzne obejmuje szeroki zakres działań i strategii mających na celu zapewnienie integralności państwa, przeciwdziałanie zagrożeniom wewnętrznym, a także ochronę porządku publicznego. Składa się z wielu elementów, takich jak bezpieczeństwo publiczne, powszechne, ustrojowe oraz różne sektory: ekonomiczne, ekologiczne, energetyczne, komunikacyjne, zdrowotne, naukowe, edukacyjne, kulturalne, światopoglądowe, mniejszości narodowych, polityczne, antyterrorystyczne, socjalne.

9. W analizie bezpieczeństwa wewnętrznego istotne jest uwzględnienie wymiarów: przedmiotowego (zagrożenia i wyzwania), normatywnego (ramy prawne), instytucjonalnego (struktury organizacyjne) oraz funkcjonalnego (praktyczne zastosowanie norm i środków). Te wymiary razem tworzą spójny system, który umożliwia efektywne zarządzanie bezpieczeństwem wewnętrznym.

10. Aby stworzyć pełny obraz mechanizmów i strategii służących ochronie państwa i jego obywateli przed zagrożeniami, konieczne jest konsekwentne uwzględnienie wszystkich wymiarów bezpieczeństwa wewnętrznego. Tylko poprzez integrację różnych perspektyw można skutecznie identyfikować, oceniać i neutralizować różnorodne zagrożenia.

11. Bezpieczeństwo jest procesem dynamicznym, obejmującym różnorodne strategie i mechanizmy na poziomie krajowym i międzynarodowym. Składają się na nie aspekty dyplomatyczne, ekonomiczne, militarne, kulturowe oraz środki obronne i ochronne mające na celu zapewnienie stabilnych warunków życia i rozwoju dla społeczeństwa i państwa.

12. Gwałtowne zmiany na arenie międzynarodowej wymagają innowacyjnych narzędzi prawnych i elastycznych rozwiązań organizacyjnych, które muszą być dynamicznie dostosowywane do nieznanych wcześniej zagrożeń, takich jak cyberataki, zmiany klimatyczne, pandemie czy terroryzm.

13. Bezpieczeństwo międzynarodowe nie jest jedynie sumą bezpieczeństwa poszczególnych państw, ale także obejmuje koncepcję zbiorowego wzmocnienia, wymagając współpracy i skoordynowanych działań między państwami oraz organizacjami międzynarodowymi w celu stworzenia stabilnego i bezpiecznego środowiska globalnego.

14. Tradycyjne rozumienie bezpieczeństwa, głównie związane z zagrożeniami militarnymi, zostało poszerzone o nowe kategorie wynikające z ewolucji cywilizacyjnej, takie jak bezpieczeństwo informacyjne, cyberprzestrzeni, infrastruktury krytycznej oraz zdrowotne, co wymaga zintegrowanego i wielowymiarowego podejścia.

15. Instytucje międzynarodowe oraz korporacje transnarodowe odgrywają istotną rolę w utrzymaniu pokoju, stabilności oraz wspieraniu rozwoju państw i społeczności globalnej poprzez podejmowanie skoordynowanych działań mających na celu przeciwdziałanie zagrożeniom dla bezpieczeństwa międzynarodowego.

16. Współczesne wyzwania bezpieczeństwa wymagają proaktywnego zarządzania ryzykiem oraz budowania odporności społecznej i technologicznej. Konieczne jest regularne aktualizowanie priorytetów bezpieczeństwa, aby odzwierciedlały aktualne zagrożenia i możliwości, oraz promowanie edukacji i świadomości w zakresie kluczowych zagadnień związanych z bezpieczeństwem.

17. Kluczową rolę w ustanawianiu i utrzymaniu wysokiego poziomu bezpieczeństwa narodowego odgrywają strategiczne zarządzanie i polityka narodowa. Obejmują one efektywne przywództwo, organizację zaawansowanego systemu zarządzania kryzysowego oraz kompleksową eliminację różnorodnych zagrożeń.

18. Skuteczność działań państwa w zakresie bezpieczeństwa wymaga odpowiedniej koordynacji oraz ciągłej analizy dynamicznie zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa. To pozwala na odpowiedź na wyzwania i szybkie dostosowanie się do nowych zagrożeń.

19. Pojęcie współczesnego bezpieczeństwa narodowego obejmuje nie tylko ochronę terytorium, ale także rozwój i ochronę wartości istotnych dla społeczeństwa. Bezpieczeństwo narodowe jest związane z przetrwaniem, rozwojem obywateli i ochroną fundamentalnych wartości narodowych.

20. Realizacja potrzeb jednostek obejmuje szeroko rozumianą ochronę życia, zdrowia, mienia, środowiska naturalnego oraz instytucji państwowych przed zagrożeniami wynikającymi zarówno z sił przyrody, jak i działalności człowieka.

21. Opracowanie wszechstronnych i zintegrowanych planów obrony ludzkiego życia i zdrowia oraz ochrony infrastruktury państwowej jest fundamentalne dla kształtowania bezpieczeństwa narodowego. Ważne jest także maksymalne wykorzystanie potencjału drzemiącego w organizacjach państwowych, samorządowych oraz komercyjnych instytucjach ochronnych.

22. Polityka bezpieczeństwa państwa musi być elastyczna i aktualna, aby skutecznie przeciwdziałać różnorodnym zagrożeniom. Wymaga to monitorowania potencjalnych zagrożeń, szybkiego reagowania na sytuacje kryzysowe oraz ciągłego dostosowywania strategii do zmieniających się warunków wewnętrznych i zewnętrznych.

23. Fundamentalnymi interesami narodowymi są przede wszystkim zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, niepodległości, wolności, suwerenności oraz integralności terytorialnej. Kluczowe jest także respektowanie praw człowieka i obywatela oraz ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska naturalnego.

24. Interesy narodowe można podzielić na trzy kategorie: żywotne, ważne oraz istotne. Interesy żywotne obejmują przetrwanie państwa i jego obywateli, ważne dotyczą długoterminowego rozwoju cywilizacyjnego i gospodarczego, a istotne odnoszą się do umacniania pozycji państwa na arenie międzynarodowej.

25. Kluczowym celem strategicznym jest stworzenie bezpiecznych warunków do realizacji interesów narodowych poprzez eliminowanie zagrożeń, zarządzanie ryzykiem, precyzyjne oceny wyzwań oraz wykorzystanie pojawiających się możliwości rozwojowych.

26. W kontekście eliminacji zagrożeń wewnętrznych konieczne są działania prewencyjne i interwencyjne, takie jak modernizacja systemów bezpieczeństwa, wzmocnienie służb porządkowych oraz budowanie świadomości społecznej o zagrożeniach. Zagrożeniom

zewnętrznym można przeciwdziałać poprzez aktywną politykę zagraniczną, umacnianie sojuszy międzynarodowych i inwestowanie w obronność.

27. Redukowanie ryzyka wymaga zaawansowanych metod analizy oraz opracowywania strategii minimalizujących jego wpływ. Ważne jest również proaktywne podejście do rozwoju kraju poprzez wspieranie innowacji technologicznych i współpracy międzynarodowej.

28. Cele preparacyjne obejmują budowę i utrzymanie systemu bezpieczeństwa narodowego poprzez rozwój infrastruktury obronnej, szkolenie personelu i integrację technologii wojskowych. Cele operacyjne koncentrują się na wdrażaniu skutecznych mechanizmów reagowania na zagrożenia oraz prowadzeniu efektywnej polityki międzynarodowej, w tym uczestnictwie w operacjach typu *peacekeeping*.

Rozdział 2

Współczesne zagrożenia jako główny determinant kształtowania charakterystyki środowiska bezpieczeństwa

Każde państwo na globie, niezależnie od jego rozmiaru czy roli na scenie międzynarodowej, traktuje bezpieczeństwo jako kluczowy element swojej polityki wewnętrznej. Jednym z zasadniczych zadań państwa jest zagwarantowanie swoim obywatelom oraz podmiotom funkcjonującym na jego obszarze kompleksowego bezpieczeństwa, które obejmuje poczucie stabilności, możliwość swobodnego rozwoju oraz brak obawy przed utratą istotnych dóbr, wartości, zdrowia czy życia.

W przeszłości bezpieczeństwo było głównie utożsamiane z ochroną granic państwowych i było domeną sił zbrojnych. W dzisiejszych czasach charakter zagrożeń bezpieczeństwa państwa uległ znaczącym zmianom. Doszło do przekształcenia priorytetów z tradycyjnych zagrożeń (takich jak inwazje wojskowe) na zagrożenia, które bezpośrednio oddziałują na ludność cywilną.

Dawniej termin „zagrożenia bezpieczeństwa państwa" był ściśle związany z militarnym aspektem ochrony narodowej, uznawanym za priorytet, a nawet za jedyny obszar zainteresowania. Jednakże z biegiem lat i w odpowiedzi na katastrofalne wydarzenia zidentyfikowano nowe obszary bezpieczeństwa państwa. W wyniku tych zmian pojęcie „zagrożenie" zyskało wiele różnych aspektów. W zależności od kontekstu, czasu i miejsca wystąpienia zagrożenia istnieje wiele jego definicji.

2.1. Analiza terminu zagrożenie

Rozpoczynając analizę kwestii zagrożeń bezpieczeństwa państwa, należy najpierw precyzyjnie zdefiniować pojęcie „zagrożenie". Choć termin ten wydaje się powszechnie znany i zrozumiały, kryje

za sobą głębsze znaczenia. Jest on ściśle powiązany z ludzkimi obawami dotyczącymi utraty kluczowych wartości, takich jak zdrowie, życie, wolność osobista, swobody obywatelskie oraz dobra materialne[64]. Zagrożenie można także szerzej zdefiniować jako zespół wydarzeń zarówno wewnętrznych, jak i w relacjach międzynarodowych, które z dużym prawdopodobieństwem mogą prowadzić do ograniczenia lub utraty warunków niezbędnych do spokojnej egzystencji i rozwoju. Ponadto zagrożenie może oznaczać naruszenie lub utratę suwerenności państwa oraz jego równoprawnego traktowania w stosunkach międzynarodowych spowodowane użyciem przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej i innych form nacisku[65].

Interpretacja pojęcia „zagrożenie" może przybierać różne formy, jak ukazują powyższe definicje ilustrujące zróżnicowane podejścia do tego terminu. W węższym ujęciu zagrożenie jest bezpośrednio związane z jednostką ludzką, koncentrując się na indywidualnych lękach dotyczących zdrowia, życia, wolności oraz dóbr materialnych. Natomiast w szerszym kontekście zagrożenie odnosi się do państwa jako całości, obejmując jego suwerenność, integralność terytorialną oraz zdolność do niezakłóconego funkcjonowania i rozwoju wewnętrznego.

Analiza tych definicji pozwala dostrzec, że zagrożenia mogą być rozpatrywane na różnych poziomach: jednostkowym i narodowym. Na poziomie jednostkowym zagrożenia dotykają bezpośrednio człowieka, wpływając na jego codzienne życie i poczucie bezpieczeństwa. Mogą to być zarówno fizyczne zagrożenia, takie jak przemoc, choroby czy katastrofy naturalne, jak i psychologiczne, związane z lękiem, stresem czy utratą stabilności ekonomicznej.

Na poziomie kraju zagrożenia mają charakter systemowy i dotyczą całego narodu. Obejmują one ryzyka związane z destabiliza-

[64] B. Wiśniewski, J. Falecki, *System zarządzania kryzysowego państwa, w tym Sił Zbrojnych RP*, WSA, Bielsko-Biała 2006, s. 17.

[65] S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Wyd. AON, Warszawa 1996, s. 89.

cją polityczną, agresją zewnętrzną, terroryzmem, kryzysami gospodarczymi, a także wyzwaniami wynikającymi z globalnych zmian klimatycznych i migracyjnych. W tym ujęciu zagrożenia mają wpływ na zdolność państwa do zapewnienia stabilności, porządku publicznego oraz ochrony swoich obywateli.

Ponadto, rozważając zagrożenia w kontekście oddziaływania na państwo, należy uwzględnić zarówno aspekty wewnętrzne, takie jak spójność społeczna, efektywność instytucji państwowych, jak i zewnętrzne, w tym relacje międzynarodowe, sojusze oraz globalne trendy polityczne i ekonomiczne. Państwa muszą zatem opracowywać kompleksowe strategie bezpieczeństwa, które uwzględniają różnorodne źródła zagrożeń i przewidują wieloaspektowe środki zaradcze.

Współczesne podejście do zagrożeń wymaga zatem integracji perspektyw indywidualnych i narodowych, tworząc holistyczne strategie, które są elastyczne i adaptacyjne w obliczu dynamicznie zmieniającego się globalnego środowiska. Tylko poprzez takie zintegrowane podejście można skutecznie przeciwdziałać zarówno tradycyjnym, jak i nowym nietypowym zagrożeniom, które mogą wpływać na stabilność i bezpieczeństwo zarówno jednostek, jak i całych państw.

W kontekście współczesnych badań nad bezpieczeństwem zagrożenia te nie tylko przybierają różnorodne formy, ale również ewoluują wraz z dynamicznie zmieniającym się środowiskiem międzynarodowym. Zagrożenia mogą być zarówno tradycyjne, takie jak inwazje militarne, jak i nowoczesne, obejmujące cyberataki, terroryzm, zmiany klimatyczne czy pandemie. Każde z tych zagrożeń wymaga odmiennego podejścia i specyficznych środków zaradczych.

W obliczu takich wyzwań państwa muszą rozwijać kompleksowe strategie bezpieczeństwa, które integrują różnorodne aspekty: polityczne, społeczne, ekonomiczne, ekologiczne oraz technologiczne. Ważne jest, aby działania te były elastyczne i adaptacyjne, pozwalając na szybkie dostosowanie się do nowych zagrożeń i zmieniających się warunków. Obejmuje to zarówno wzmocnienie

krajowych struktur bezpieczeństwa, jak i współpracę międzynarodową, która umożliwia efektywne przeciwdziałanie globalnym zagrożeniom.

Współczesne podejście do zagrożeń bezpieczeństwa wymaga również uwzględnienia czynników subiektywnych, takich jak percepcja zagrożenia w społeczeństwie, postawy liderów politycznych oraz wpływ mediów. Kształtowanie świadomości społecznej oraz budowanie zaufania do instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo staje się kluczowe dla skutecznego zarządzania kryzysami i wzmocnienia odporności państwa. W świetle tych rozważań pojęcie zagrożenia nie jest już jedynie prostym terminem oznaczającym niebezpieczeństwo, ale złożoną kategorią analityczną, wymagającą wieloaspektowego podejścia oraz stałej ewaluacji w kontekście zmieniającej się rzeczywistości międzynarodowej.

Analizując literaturę dotyczącą omawianego zagadnienia, należy zauważyć, że termin „zagrożenie" jest interpretowany w różnorodny sposób. Już podstawowe definicje zawarte w słownikach ukazują subtelne różnice w rozumieniu tego pojęcia. Jeden ze słowników języka polskiego definiuje zagrożenie jako „sytuację lub stan, który komuś zagraża lub w którym ktoś czuje się zagrożony, bądź też ktoś, kto stwarza taką sytuację"[66]. Natomiast *Mały słownik języka Polskiego* określa „zagrozić", „zagrażać" jako wywołać obawę groźbą, zapowiedzieć coś pod groźbą; powodować stan niebezpieczeństwa, stawać się groźnym, niebezpiecznym dla kogoś[67], a według *Słownika języka polskiego* z 1978 oznacza to „stać się niebezpiecznym dla kogoś lub czegoś"[68].

W naukowej dyskusji nad zagadnieniem bezpieczeństwa niejednoznaczność definicji terminu „zagrożenie" jest szczególnie wi-

[66] *Słownik języka polskiego*, t. I, M. Szymczak (red.), PWN, Warszawa 1996, s. 147.

[67] *Mały słownik języka polskiego*, S. Skorupka, H. Auderska, Z. Łempicka (red.), PWN, Warszawa 1989, s. 965.

[68] *Słownik języka polskiego*, t. III, M. Szymczyk (red.), PWN, Warszawa 1978, s. 907.

doczna. Różnorodne podejścia i interpretacje tego pojęcia odzwierciedlają złożoność i wieloaspektowość problematyki bezpieczeństwa. W pewnych ujęciach zagrożenie jest rozpatrywane w kontekście indywidualnego bezpieczeństwa jednostek, obejmując aspekty fizyczne, psychologiczne i społeczne. W innych zaś odnosi się do bezpieczeństwa państw i narodów, uwzględniając kwestie suwerenności, integralności terytorialnej oraz stabilności politycznej i ekonomicznej.

W literaturze przedmiotu często podkreśla się, że brak jednolitej definicji zagrożenia wynika z dynamicznego charakteru współczesnych wyzwań bezpieczeństwa, które ewoluują wraz z rozwojem społeczeństw, technologii i stosunków międzynarodowych. Dlatego też analiza zagrożeń wymaga elastycznego i interdyscyplinarnego podejścia, które pozwala na uwzględnienie zarówno obiektywnych, jak i subiektywnych czynników wpływających na postrzeganie i reakcje na zagrożenia w różnych kontekstach.

2.2. Teoretyczne spektrum postrzegania zagrożeń

W ramach analiz dotyczących zagrożeń przeprowadza się systematyczne uszczegółowienie oraz precyzowanie tych kategorii, co umożliwia lepsze zrozumienie i ocenę potencjalnych ryzyk[69]. Zwykle zagrożenia są definiowane przez pryzmat wartości, które mogą zostać utracone, takich jak zdrowie, bezpieczeństwo, mienie czy integralność terytorialna. Charakterystyka zagrożeń obejmuje również analizę źródeł tych zagrożeń, uwzględniając ich cechy i potencjalne skutki. Na przykład zagrożenia mogą być konkretyzowane poprzez wskazanie przedmiotów będących celem szkodliwych działań, takich jak infrastruktura krytyczna, systemy informacyjne czy zasoby naturalne. Przez opis właściwości źródeł zagrożeń, takich jak ich pochodzenie (wewnętrzne lub zewnętrzne), sposób

[69] P. Sienkiewicz, *Modelowanie bezpieczeństwa systemów*, „Zeszyty Naukowe AON" 1991, nr 3/4, s. 57.

działania (bezpośredni atak, sabotaż, cyberzagrożenie) oraz potencjalna skala i intensywność, możliwe jest lepsze przygotowanie strategii obronnych[70].

Rozbudowując ten kontekst, zagrożenia można klasyfikować według różnych kryteriów, takich jak stopień prawdopodobieństwa ich wystąpienia, możliwe konsekwencje, czas trwania oraz zdolność państwa i społeczeństwa do ich przeciwdziałania. Takie szczegółowe podejście pozwala na bardziej efektywne zarządzanie ryzykiem, planowanie długoterminowych działań prewencyjnych oraz szybkie i skuteczne reagowanie na incydenty, które mogą zagrażać stabilności i bezpieczeństwu państwa oraz jego obywateli.

Jak już wcześniej wspomniano, dyskusja na temat zagrożeń może odbywać się w dwóch różnych kontekstach: węższym i szerszym. W węższym ujęciu mówimy o zagrożeniu, gdy jednostka odczuwa obawę przed utratą cenionych wartości, z własnym życiem na czele. Innymi słowy, zagrożenie w tym kontekście jest świadomą percepcją przez podmiot sytuacji mogącej naruszyć jego bezpieczeństwo[71].

W szerszym kontekście zagrożenia obejmują również sytuacje, które nie są bezpośrednio uświadamiane przez podmiot[72]. Oznacza to, że zagrożenia mogą istnieć niezależnie od świadomości jednostki, wpływając na jej bezpieczeństwo w sposób nieuświadomiony. Tego rodzaju zagrożenia mogą wynikać z ukrytych lub systemowych czynników, które oddziałują na struktury społeczne, polityczne lub ekonomiczne, nie będąc od razu dostrzegane przez osoby bezpośrednio nimi dotknięte.

Rozszerzając te rozważania, warto podkreślić, że zarówno węższe, jak i szersze rozumienie zagrożeń ma istotne znaczenie dla analizy ryzyka i zarządzania kryzysowego. Węższe podejście skupia się na bezpośrednich i namacalnych obawach jednostek, co

[70] *Ibidem*.

[71] B. Hołyst, *Wiktymologia*, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 2000, s. 64–65.

[72] *Ibidem*, s. 65.

umożliwia precyzyjne adresowanie ich potrzeb w kontekście bezpieczeństwa osobistego. Natomiast szersze podejście pozwala na identyfikację i ocenę długofalowych i mniej oczywistych zagrożeń, które mogą wpływać na całość społeczeństwa lub państwa. Uwzględnienie obu tych perspektyw jest kluczowe dla skutecznego zarządzania bezpieczeństwem, gdyż umożliwia kompleksowe podejście do ochrony wartości istotnych zarówno na poziomie indywidualnym, jak i zbiorowym.

Zjawisko zagrożenia często związane jest zarówno z jego subiektywnym, jak i obiektywnym odczuwaniem. Stan ten dotyka każdego człowieka oraz instytucji, a konkretniej osób w nich zatrudnionych, które w zróżnicowanym stopniu odpowiadają za bezpieczeństwo. Zagrożenie jako pojęcie interdyscyplinarne znajduje się w centrum analiz zarówno psychologicznych, socjologicznych, jak i instytucjonalnych. Subiektywne odczucie zagrożenia jest silnie powiązane z indywidualnymi doświadczeniami, percepcją oraz poziomem lęku jednostki. Z kolei obiektywne zagrożenie odnosi się do realnych, zidentyfikowanych czynników ryzyka, które mogą prowadzić do niepożądanych skutków.

W tej kwestii warto przywołać słowa Włodzimierza Fehlera, który stwierdził, że:

> jednym z najbardziej pożądanych i cenionych przez ludzkość dóbr są dwie zasadnicze strategie. Pierwsza koncentruje się na działaniach przygotowujących do ochrony przed zagrożeniami, druga zaś skupia się na takim kształtowaniu otoczenia, aby oddalać i minimalizować możliwości pojawiania się tychże. W obydwu przypadkach, chociaż przy odmiennym podejściu, zagrożenie jest kategorią o kluczowym znaczeniu. Czym zatem jest ten czynnik, który w rożnych konfiguracjach oddziałuje na bezpieczeństwo w taki sposób, że zmuszeni jesteśmy je postrzegać każdorazowo nie jako kategorię statyczną, ale jako zmienny w czasie proces? Próbę odpowiedzi na to złożone pytanie wypada rozpocząć od spostrzeżenia, że sytuacje zagrożenia to stale towarzyszące nam (w rożnych kon-

figuracjach) zdarzenia lub procesy skutkujące naruszeniem równowagi pomiędzy danymi podmiotami (jednostkami, grupami społecznymi, państwami, itp.) a ich otoczeniem[73].

Ludzka świadomość zagrożeń jest fundamentalnym elementem zarządzania bezpieczeństwem. Dwie strategiczne ścieżki, które opisuje Fehler, odzwierciedlają dualistyczne podejście do problematyki zagrożeń. Prewencja, jako pierwsza strategia, obejmuje systematyczne przygotowania, szkolenia oraz wprowadzanie procedur bezpieczeństwa, które mają na celu zminimalizowanie potencjalnych szkód. Natomiast adaptacja środowiska, będąca drugą strategią, polega na implementacji takich zmian w otoczeniu, które redukują możliwości wystąpienia zagrożeń.

W kontekście organizacyjnym pracownicy odpowiedzialni za bezpieczeństwo muszą nie tylko identyfikować i oceniać potencjalne zagrożenia, ale także skutecznie implementować obie strategie, aby zapewnić ochronę zarówno na poziomie jednostki, jak i całej instytucji. W ten sposób zagrożenie, mimo iż jest nieodłącznym elementem rzeczywistości, może być zarządzane i kontrolowane poprzez odpowiednie strategie i działania.

Kluczowym aspektem tej problematyki jest rozumienie zagrożenia jako stanu kontrastującego z bezpieczeństwem. W tym kontekście zagrożenie oznacza sytuację, w której wartości istotne dla danego podmiotu stają się trudno dostępne, podlegają dezintegracji lub całkowitemu zniszczeniu. Definiowanie i analiza zagrożenia w ramach problematyki bezpieczeństwa wymaga uwzględnienia jego subiektywnych i obiektywnych aspektów. Subiektywna strona zagrożenia jest ściśle związana z indywidualną percepcją i może, w skrajnych przypadkach, przybrać formę patologicznego lęku. Z kolei obiektywna strona zagrożenia odnosi się do rzeczywistej obecności niekorzystnych i niebezpiecznych czynników, które mogą stanowić realne zagrożenie dla danego podmiotu[74].

---

[73] W. Fehler, *Zagrożenie — kluczowa kategoria bezpieczeństwa*, w: K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, T. Wojtuszek (red.), *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*, WSA, Bielsko-Biała 2007, s. 35.

[74] *Ibidem*.

W tym kontekście istotne jest, aby w analizie zagrożeń brać pod uwagę różne perspektywy: subiektywną, bazującą na indywidualnym odczuciu zagrożenia oraz obiektywną, koncentrującą się na realnych, mierzalnych czynnikach ryzyka. Takie podejście pozwala na bardziej kompleksowe i wielowymiarowe zrozumienie problematyki bezpieczeństwa, uwzględniające zarówno psychologiczne, jak i materialne aspekty zagrożeń. W rezultacie efektywne zarządzanie bezpieczeństwem wymaga integracji obu tych perspektyw, aby móc skutecznie identyfikować, oceniać i neutralizować potencjalne zagrożenia.

2.3. Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa

Biorąc pod uwagę aktualne i jakże szerokie zrozumienie bezpieczeństwa narodowego, uznaje się, że zagrożeniem dla bezpieczeństwa państwa jest:

> taki splot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w którym z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu państwa oraz jego partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych – w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej itp.[75].

Zagrożenia analizowane są zarówno pod kątem ich genezy, jak i konsekwencji. Za główne przyczyny ich powstawania odpowiadają siły natury, takie jak woda, ogień, ziemia, powietrze, przestrzeń kosmiczna, świat organiczny, a także wieloaspektowa działalność człowieka sprzeczna z prawami natury oraz skierowana przeciwko innym ludziom.

[75] S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa…*, *op. cit.*, s. 61.

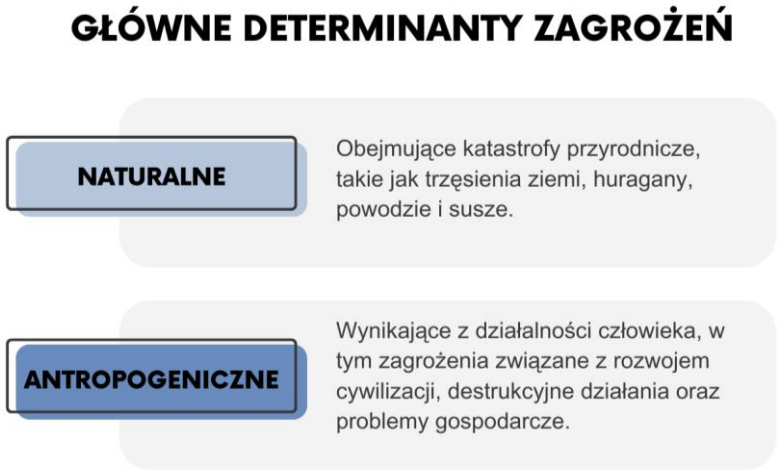

Ryc. 9. Podstawowe przyczyny powstawania zagrożeń bezpieczeństwa
(opracowanie własne)

Zagrożenia występują w wielu formach i dotyczą wszystkich obszarów funkcjonowania człowieka. Analiza zagrożeń wymaga wielowymiarowego podejścia, które obejmuje zarówno identyfikację ich przyczyn, jak i ocenę potencjalnych skutków ich oddziaływania. Siły natury, takie jak żywioły, oraz destrukcyjna działalność człowieka stanowią kluczowe źródła wszelkich zagrożeń. Należy podkreślić, że ich skutki mogą przyjmować różnorodne oblicze, począwszy od katastrof ekologicznych, przez awarie techniczne, aż po konflikty zbrojne i wiele innych.

Ze względu na rodzaj, najogólniej zagrożenia dzielą się na militarne i niemilitarne. W odniesieniu do źródła wyróżnia się między innymi: katastrofy naturalne, katastrofy techniczne, katastrofy synergiczne, patologie społeczne, akty terroru wynikające z celowych destrukcyjnych działań ludzi oraz kategorię „inne", która obejmuje wszelkie pozostałe zagrożenia, które nie zostały sklasyfikowane w powyższych kategoriach[76].

[76] A. Dawidowicz, M. Janusz, S. Sawczak, *Źródła zagrożeń i ich charakterystyka*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2007, s. 6–8.

W zakresie klasyfikacji zagrożeń istotne jest uwzględnienie ich różnorodności. Zagrożenia militarne obejmują działania wojenne oraz wszelkie inne formy konfliktów zbrojnych, natomiast zagrożenia niemilitarne dotyczą m.in. katastrof naturalnych i technicznych. Katastrofy naturalne obejmują zjawiska takie jak powodzie, pożary, trzęsienia ziemi, huragany oraz kosmiczne kolizje. Katastrofy techniczne wynikają z awarii infrastruktury, błędów ludzkich lub technologicznych. Katastrofy synergiczne są rezultatem współdziałania różnych czynników ryzyka. Patologie społeczne obejmują zjawiska takie jak przestępczość, korupcja i inne negatywne zachowania społeczne. Akty terroru są celowymi działaniami mającymi na celu zastraszenie lub zniszczenie.

Powyższy podział zagrożeń można przedstawić w następujący sposób:

1. Zagrożenia militarne:
   - Konflikty zbrojne: wojny, lokalne starcia zbrojne, spory etniczne i religijne oraz konflikty graniczne.
2. Zagrożenia niemilitarne:

Katastrofy naturalne:

- Zjawiska hydrologiczne i atmosferyczne: powodzie, huragany, susze, anomalie pogodowe, wyładowania atmosferyczne.
- Procesy geologiczne: trzęsienia ziemi, ruchy tektoniczne.
- Zdrowotne zagrożenia biologiczne: epidemie, plagi zwierzęce.

Katastrofy techniczne:

- Pożary i wybuchy: pożary, awarie chemiczne.
- Zagrożenia radiacyjne: awarie i wypadki związane z promieniowaniem.
- Wypadki komunikacyjne: katastrofy lotnicze, drogowe, kolejowe.
- Awaryjne sytuacje infrastrukturalne: katastrofy budowlane, awarie urządzeń infrastruktury technicznej.
- Zagrożenia górnicze: katastrofy w kopalniach.

Katastrofy synergiczne:

– Zanieczyszczenia środowiskowe: skażenie atmosfery, wód i gleby.

– Ekologiczne katastrofy: katastrofalne powodzie, kwaśne deszcze, zanik warstwy ozonowej, globalne ocieplenie, deforestacja, problematyka składowisk odpadów.

Akty terroru:

– Eksplozje i sabotaż: podłożenie ładunków wybuchowych, umyślne spowodowanie katastrof technicznych.

– Bioterroryzm: celowe skażenia, destrukcyjne działania grup terrorystycznych, sabotaż.

Patologie społeczne:

– Problemy uzależnień: alkoholizm, narkomania.

– Przestępczość: przestępczość zorganizowana, przestępczość nieletnich.

– Inne zjawiska społeczne: prostytucja, działalność sekt, przemoc.

Inne zagrożenia:

– Demograficzne: eksplozja demograficzna.

– Technologiczne: wirusy komputerowe.

– Lokalne konflikty: konflikty lokalne o różnorodnym podłożu.

– Zdrowotne: choroby psychiczne i psychosomatyczne, choroby cywilizacyjne.

– Migracyjne: niekontrolowana i nielegalna imigracja.

– Nuklearne: starzejące się arsenały jądrowe, zawodność systemów ostrzegania.

– Wojskowe: sfrustrowane armie.

– Inne wyzwania współczesnego świata: różnorodne potencjalne zagrożenia nieklasyfikowane w innych kategoriach.

Podsumowując, klasyfikacja zagrożeń pozwala na systematyczne podejście do identyfikacji i analizy różnych ich rodzajów, źródeł oraz przyczyn, co jest kluczowe dla skutecznego zarządzania ryzykiem i minimalizacji negatywnych skutków.

Takie podejście pozwala jednocześnie na bardziej szczegółowe i naukowe zrozumienie oraz analizę różnorodnych zagrożeń, które

mogą wpływać na społeczeństwa, środowisko i jednostki. Ten podział jest dynamiczny i elastyczny, nie zawsze pozwalając na jednoznaczne rozróżnienie poszczególnych zagrożeń i ich przyczyn. Zagrożenia te mogą się wzajemnie wzmacniać, przenikać lub uzupełniać. Przykłady takich interakcji obejmują:

- Katastrofy techniczne z wieloaspektowymi skutkami, na przykład wypadek kolejowy z udziałem substancji toksycznych w pobliżu źródła wody pitnej. Oprócz bezpośrednich ofiar i zniszczeń materialnych może dojść do skażenia wody, co skutkuje przerwaniem dostaw wody pitnej dla ludności.
- Zamachy terrorystyczne z szerokim spektrum efektów, które mogą prowadzić zarówno do bezpośrednich strat ludzkich i materialnych, jak i wywoływać dodatkowe zagrożenia cywilizacyjne i naturalne, tworząc sytuacje kryzysowe wymagające wprowadzenia stanów nadzwyczajnych, takich jak stan klęski żywiołowej[77].

Klasyfikacja zagrożeń jest otwarta i złożona. W świetle wieloaspektowych uwarunkowań wachlarzy niebezpieczeństw istnieje wysokie ryzyko powstawania szeregów procesów przyczynowo-skutkowych. Przykładowymi zagrożeniami skutkującymi wieloaspektowymi łańcuchami reakcji, które zobrazowane zostały włącznie z ich wpływem na inne strategiczne ogniwa, są:

Katastrofy przyrodnicze:

- Trzęsienia ziemi – mogą powodować zniszczenie infrastruktury, masowe migracje oraz zakłócenia w dostawach podstawowych usług.
- Powodzie – prowadzą do niszczenia mienia, utraty życia i zdrowia, a także długoterminowych problemów ekonomicznych i środowiskowych.

[77] E. Kołodziński, *Zagrożenia bezpieczeństwa i organizacja przeciwdziałania ich skutkom*, XII Konferencja naukowa „Automatyzacja dowodzenia", Gdynia-Jurata, 02–04 czerwca 2004 r., s. 4.

Zagrożenia cywilizacyjne:

- Awaria technologiczna – incydenty takie jak wypadki w elektrowniach jądrowych mogą mieć dalekosiężne skutki dla zdrowia publicznego i środowiska.
- Skażenie środowiska – przemysłowe wycieki chemiczne mogą zanieczyścić zasoby wodne i gleby, prowadząc do chronicznych problemów zdrowotnych.
- Ataki terrorystyczne – skutkują bezpośrednimi stratami oraz wywołują panikę i destabilizację społeczną.

Zagrożenia gospodarcze:

- Kryzysy finansowe – globalne i lokalne kryzysy mogą prowadzić do recesji, bezrobocia i wzrostu nierówności społecznych.
- Niestabilność rynków – fluktuacje w dostępności surowców naturalnych mogą zakłócać stabilność ekonomiczną.

Zarządzanie ryzykiem związanym z różnorodnymi zagrożeniami wymaga nie tylko identyfikacji i klasyfikacji tych zagrożeń, ale także stałej adaptacji strategii obronnych i prewencyjnych w odpowiedzi na zmieniające się uwarunkowania geopolityczne i wewnętrzne. Uwzględnienie zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych źródeł zagrożeń pozwala na holistyczne podejście do bezpieczeństwa narodowego, obejmujące różne aspekty, od militarnych po polityczne, gospodarcze i społeczne.

Zagrożenia mogą być sklasyfikowane na różne sposoby, w tym ze względu na ich rozmiar, czyli obszar, na którym występują. Istnieją trzy główne kategorie tego rodzaju klasyfikacji:

- ograniczony zasięg – występujące na konkretnym, ograniczonym obszarze lub dotyczące określonej dziedziny funkcjonowania państwa. Ich wpływ zwykle nie wykracza poza ten konkretny obszar ani nie powoduje powstania kryzysów o znaczeniu ogólnokrajowym. Przykłady obejmują lokalne epidemie, incydenty przemocy na małą skalę lub kryzysy ekonomiczne w określonych sektorach.
- rozprzestrzeniające się – zagrożenia stopniowo rozszerzające swój zasięg, przechodzące z lokalnych kryzysów na sytuacje o znaczeniu ogólnokrajowym. Mogą być początkowo

zlokalizowane, ale ich wpływ stopniowo rozprzestrzenia się na cały kraj lub na szersze obszary funkcjonowania państwa. Przykłady obejmują lokalne konflikty zbrojne, które eskalują i prowadzą do sytuacji kryzysowej na poziomie narodowym.

– ogólnokrajowy zasięg – ten typ zagrożeń obejmuje znaczną część kraju lub dotykają wielu dziedzin jego funkcjonowania od samego początku ich istnienia. Mogą być to kryzysy o charakterze politycznym, ekonomicznym, społecznym lub środowiskowym, które mają wpływ na całe społeczeństwo i infrastrukturę państwa[78].

Innym sposobem klasyfikacji zagrożeń jest ich rozróżnienie na zagrożenia pierwotne oraz wtórne. Podział ten ilustrują tabele 1 i 2.

Tabela. 1. Zestawienie zagrożeń pierwotnych

Zagrożenia pierwotne		
Lp.	**Rodzaj zagrożenia**	**Przykład zagrożenia**
1.	Naturalne	woda, powietrze, ogień, ziemia, kosmos
2.	Techniczne	komunikacyjne, technologiczne, budowlane, komunalne
3.	Militarne	bezpośrednie użycie sił zbrojnych, akty terroru
4.	Nadzwyczajne zagrożenia środowiska	niektóre zdarzenia z zagrożeń technicznych i militarnych o charakterze antropomorficznym

(R. Jakubczak, *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Dom Wydawniczy BELLONA, Warszawa 2003)

[78] T. Bąk, Z. Ciekanowski, *Teorie…*, *op. cit*., s. 26.

Tabela. 2. Katalog zagrożeń wtórnych

ZAGROŻENIA WTÓRNE		
LP.	**RODZAJ ZAGROŻENIA**	**PRZYKŁAD ZAGROŻENIA**
1.	Egzystencja człowieka	masowe zgony, głód, epidemie i pandemie
2.	Społeczne	patologie społeczne, tj. przestępczość, narkomania, prostytucja, masowe bezrobocie
3.	Naruszenie równowagi biologicznej	nadmierny przyrost fauny i flory
4.	Masowe straty	zniszczenie lub długotrwałe skażenie środowiska naturalnego – klęska ekologiczna, pomór zwierząt, zniszczenie dóbr niezbędnych do przeżycia

(R. Jakubczak, *Obrona…*, *op. cit.*)

Uwzględniając różne kategorie zagrożeń można skuteczniej planować i wdrażać strategie zarządzania ryzykiem oraz minimalizować negatywne skutki tych zagrożeń. Należy podkreślić, że w literaturze naukowej istnieje wiele różnych typologii zagrożeń, a ich rozwój jest ściśle powiązany z dynamicznie zmieniającą się sytuacją geopolityczną (ryc. 10). Nowe rozumienie zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego otwiera możliwość dokładniejszej analizy i klasyfikacji tych zagrożeń.

Ryc. 10. Typologia zagrożeń
(opracowanie własne na podstawie: R. Jakubczak, *Obrona narodowa…*, *op. cit.*)

Zagrożenia można również klasyfikować na podstawie innych kryteriów, takich jak:

1. Natura skutków:
   - Fizyczne: zagrażające zdrowiu fizycznemu, takie jak urazy, choroby, uszkodzenia ciała.
   - Psychiczne: wywierające wpływ na zdrowie psychiczne, obejmujące stres, traumę, lęki.
2. Dynamika rozwoju:
   - Gwałtowne: szybko eskalujące, takie jak wybuchy, nagłe katastrofy.
   - Pełzające: rozwijające się powoli, jak zmiany klimatyczne, długotrwałe konflikty.

3. Charakter stosunków społecznych:
   - Konfliktowe: powodujące napięcia i spory społeczne, jak wojny, zamieszki.
   - Niekonfliktowe: niezwiązane bezpośrednio z konfliktami społecznymi, jak katastrofy naturalne[79].

Klasyfikując zagrożenia, możemy także uwzględnić lokalizację ich źródeł, dzieląc je na wewnętrzne i zewnętrzne.

Zewnętrzne zagrożenia obejmują między innymi międzynarodowy terroryzm, czyli działania terrorystyczne pochodzące spoza granic państwa. Wśród tej gamy wymienia się także konflikty zbrojne, pod czym rozumie się agresje militarne inicjowane przez inne państwa. Kolejną grupą są katastrofy technologiczne o globalnym zasięgu (incydenty przemysłowe, energetyczne i ekologiczne o międzynarodowych skutkach). Kolejnym przykładem mogą być globalne turbulencje ekonomiczne, objawiające się jako światowe kryzysy gospodarcze destabilizujące ekonomię państw.

Wewnętrzne zagrożenia obejmują natomiast takie aspekty jak wysokie bezrobocie, czyli brak możliwości zatrudnienia, zjawisko prowadzące do destabilizacji społecznej i ekonomicznej. Wśród tej gamy zagrożeń wymienia się także niepokoje społeczne: Protesty, zamieszki i inne formy społecznego niezadowolenia. Kolejnym przykładem jest dekompozycja struktur państwowych, czyli upadek instytucji rządowych i administracyjnych, a także wysoka aktywność kryminalna czy katastrofy naturalne (lokalne klęski żywiołowe, takie jak powodzie, trąby powietrzne itp.)

W praktyce granice między wewnętrznymi a zewnętrznymi zagrożeniami często się zacierają. Przykładowo, zarówno terroryzm jak i zorganizowana przestępczość mogą mieć komponenty wewnętrzne i międzynarodowe. Organizacje terrorystyczne działające w kraju mogą wpływać na globalne bezpieczeństwo, korzystając z międzynarodowych sieci. Podobnie zorganizowane grupy

[79] T. Bąk, B. Błażejewska, *Współczesne zagrożenia a bezpieczeństwo państwa*, „Bezpieczeństwo publiczne" 2018, nr 12.

przestępcze często operują na poziomie transnarodowym, wykraczając poza granice pojedynczego państwa i tworząc międzynarodowe powiązania.

2.4. Wnioski

Rezultaty badań zawarte w niniejszym rozdziale stanowiły bazę do dokonania uogólnień oraz sformułowania zasadniczych wniosków dotyczących zagrożeń oddziałujących na współczesne środowisko bezpieczeństwa.

Na podstawie ogółu zebranych informacji dotyczących aktualnego stanu, a także perspektywicznej wizji funkcjonowania sektora lotniczego w Polsce, można postawić tezę: Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa znacząco różnią się od tych z przeszłości, kiedy koncentrowano się głównie na ochronie granic i militarnych aspektach obrony. Obecnie priorytetem są zagrożenia wpływające bezpośrednio na ludność cywilną, takie jak terroryzm, cyberataki, zmiany klimatyczne czy pandemie. Każde państwo, niezależnie od jego wielkości czy roli na scenie międzynarodowej, uznaje bezpieczeństwo za podstawowy element swojej polityki wewnętrznej, mający na celu zapewnienie stabilności, swobodnego rozwoju oraz ochrony obywateli i mienia przed różnorodnymi zagrożeniami.

W kwestii zagrożeń mogących wpływać destrukcyjnie na stabilność państwową, a w tym społeczeństwo, wyciągnięto następujące wnioski:

1. Termin „zagrożenie" jest wieloaspektowy i zależny od kontekstu, czasu oraz miejsca. Może obejmować obawy jednostek związane ze zdrowiem, życiem, wolnością oraz dobrem materialnym, jak również systemowe ryzyka dotyczące suwerenności państwa, jego integralności terytorialnej i stabilności.

2. Analizując zagrożenia, należy brać pod uwagę zarówno indywidualne obawy jednostek dotyczące ich osobistego bezpieczeństwa, jak i systemowe zagrożenia wpływające na całość społeczeństwa i państwa, takie jak destabilizacja polityczna, agresja zewnętrzna czy kryzysy gospodarcze.

3. Źródła zagrożeń mogą być zarówno wewnętrzne, takie jak brak spójności społecznej czy nieskuteczność instytucji państwowych, jak i zewnętrzne, obejmujące relacje międzynarodowe, sojusze oraz globalne trendy polityczne i ekonomiczne.

4. Współczesne strategie bezpieczeństwa muszą integrować różnorodne aspekty polityczne, społeczne, ekonomiczne, ekologiczne oraz technologiczne, aby skutecznie przeciwdziałać dynamicznie zmieniającym się zagrożeniom. Tylko poprzez takie kompleksowe i elastyczne podejście możliwe jest skuteczne zarządzanie ryzykiem.

5. Zagrożenia mają charakter zarówno subiektywny, związane z indywidualną percepcją i lękiem, jak i obiektywny, odnoszące się do rzeczywistych czynników ryzyka. Skuteczne zarządzanie bezpieczeństwem wymaga uwzględnienia obu tych perspektyw w celu kompleksowej oceny i neutralizacji zagrożeń.

6. W obliczu globalnych zagrożeń, takich jak zmiany klimatyczne, terroryzm czy pandemie, konieczna jest współpraca międzynarodowa oraz elastyczne strategie, które pozwolą na szybkie dostosowanie się do nowych wyzwań i skuteczne przeciwdziałanie zagrożeniom zarówno na poziomie narodowym, jak i międzynarodowym.

7. Zagrożenia bezpieczeństwa narodowego obejmują zarówno zdarzenia wewnętrzne, jak i międzynarodowe, które mogą ograniczać lub niszczyć warunki niezakłóconego bytu państwa oraz jego traktowanie w stosunkach międzynarodowych. Mogą one wynikać z przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej itp.

8. Główne przyczyny powstawania zagrożeń obejmują zarówno siły natury (woda, ogień, ziemia, powietrze, przestrzeń kosmiczna, świat organiczny), jak i działalność człowieka, która jest sprzeczna z prawami natury oraz skierowana przeciwko innym ludziom.

9. Zagrożenia można klasyfikować jako militarne i niemilitarne. Militarne obejmują konflikty zbrojne, a niemilitarne to między innymi katastrofy naturalne, techniczne, synergiczne, patologie społeczne, akty terroru oraz inne zagrożenia niesklasyfikowane w pozostałych kategoriach.

10. Zagrożenia występują w wielu formach, takich jak katastrofy naturalne (powodzie, trzęsienia ziemi, epidemie), katastrofy

techniczne (pożary, awarie chemiczne, katastrofy komunikacyjne), katastrofy synergiczne (zanieczyszczenia środowiskowe), akty terroru (eksplozje, bioterroryzm) oraz patologie społeczne (przestępczość, korupcja).

11. Analiza zagrożeń wymaga uwzględnienia zarówno ich genezy, jak i konsekwencji. Na przykład wypadek kolejowy z udziałem substancji toksycznych może prowadzić do skażenia wody pitnej, a zamachy terrorystyczne mogą wywoływać szerokie spektrum efektów, w tym destabilizację społeczną.

12. Skuteczne zarządzanie ryzykiem związanym z różnorodnymi zagrożeniami wymaga identyfikacji, klasyfikacji oraz stałej adaptacji strategii obronnych i prewencyjnych w odpowiedzi na zmieniające się uwarunkowania geopolityczne i wewnętrzne. Holistyczne podejście do bezpieczeństwa narodowego uwzględnia różne aspekty, od militarnych po polityczne, gospodarcze i społeczne.

13. Zagrożenia mogą być klasyfikowane na podstawie różnych kryteriów, takich jak zasięg (ograniczony, rozprzestrzeniający się, ogólnokrajowy), natura skutków (fizyczne, psychiczne), dynamika rozwoju (gwałtowne, pełzające), charakter stosunków społecznych (konfliktowe, niekonfliktowe), lokalizacja źródeł (wewnętrzne, zewnętrzne).

14. Granice między różnymi rodzajami zagrożeń często się zacierają, a zagrożenia mogą się wzajemnie wzmacniać i przenikać. Na przykład terroryzm i zorganizowana przestępczość mogą mieć zarówno komponenty wewnętrzne, jak i międzynarodowe, co wymaga kompleksowego podejścia do analizy i zarządzania tymi zagrożeniami.

Rozdział 3

Bezpieczeństwo państwa w obliczu zagrożeń militarnych

Zapewnienie bezpieczeństwa stanowi fundamentalny priorytet państwa. Zagrożenia o charakterze politycznym, gospodarczym, społecznym, militarnym i wojennym stawiają przed polityką bezpieczeństwa państwa oraz organizacji międzynarodowych poważne wyzwania. Szczególnie zagrożenia militarne wydają się najbardziej krytycznym wyzwaniem, z jakim państwo musi się zmierzyć. Wynika to z potencjalnego zakłócenia funkcjonowania państwa oraz ryzyka utraty suwerenności i integralności terytorialnej.

Konflikty zbrojne pomiędzy państwami często wynikają z dążeń agresora do osiągnięcia korzyści kosztem innego państwa. Taka interpretacja może wydawać się kontrowersyjna z perspektywy liberalizmu ekonomicznego, ponieważ wzajemne zależności ekonomiczne sprzyjają utrzymaniu pokoju i gospodarczemu rozwojowi. W świetle tej teorii odchodzenie od stanu pokoju prowadzi do wzrostu zagrożeń militarnych, które są szkodliwe zarówno dla atakowanego, jak i atakującego państwa.

Współczesne strategie bezpieczeństwa muszą uwzględniać szeroki wachlarz zagrożeń i wyzwań, co wymaga elastycznego i wielowymiarowego podejścia. Skuteczne zarządzanie bezpieczeństwem narodowym i międzynarodowym wymaga nie tylko silnych zdolności obronnych, ale także efektywnej współpracy międzynarodowej, dyplomacji i działań prewencyjnych. Tylko poprzez integrację różnych środków i narzędzi państwa mogą skutecznie przeciwdziałać zagrożeniom, zachowując pokój, stabilność i rozwój społeczno-gospodarczy.

3.1. Istota zagrożeń militarnych i wojennych

Zagrożenia dla bezpieczeństwa militarnego państwa wynikają z użycia oraz z samej groźby użycia sił zbrojnych przez różnorodne podmioty międzynarodowe. Tego rodzaju zagrożenia mogą emanować z wewnętrznych konfliktów i destabilizacji w granicach państwa. Zagrożenia militarne można opisać jako rzeczywistą możliwość wykorzystania sił zbrojnych, co ukierunkowane jest na przeprowadzenie wielorakich aktów przemocy zbrojnej.

Analizując pojęcie „zagrożenie wojenne", należy wskazać, że jest to stan, w którym istnieje realna możliwość użycia siły wojskowej przeciwko państwu w celu realizacji celów politycznych, ekonomicznych lub strategicznych przez inne podmioty. Cechą charakterystyczną zagrożeń wojennych jest ich intensywność, gdyż nie wskazują one jedynie na potencjalność, ale na konkretny zamiar zastosowania siły militarnej. Tego typu zagrożenia są wyższym stopniem eskalacji konfliktu, charakteryzującym się otwartą konfrontacją zbrojną między stronami oraz zamiarami rozwiązania sporów przy użyciu sił zbrojnych.

Zagrożenia militarne i wojenne są niezwykle groźne, ponieważ ich destrukcyjny potencjał narusza inne aspekty bezpieczeństwa, takie jak stabilność gospodarki, funkcjonowanie społeczeństwa, integralność kulturową oraz może prowadzić do katastrof ekologicznych. W kontekście międzynarodowym zagrożenia militarne i wojenne często są wynikiem geopolitycznych napięć, rywalizacji o zasoby, terytorium lub wpływy polityczne[80]. W takich scenariuszach państwo agresor dąży do osiągnięcia strategicznych korzyści kosztem innego państwa, co może prowadzić do długotrwałych i wyniszczających konfliktów zbrojnych. W historii można znaleźć przykłady takich sytuacji, gdzie rywalizacja o kontrolę nad strategicznymi szlakami handlowymi, zasobami naturalnymi czy obszarami geopolitycznymi prowadziła do wieloletnich wojen.

[80] J. Zając, *Bezpieczeństwo…*, *op. cit*., s. 25–27.

W obliczu tych zagrożeń kluczowe jest, aby państwa nie tylko rozwijały swoje zdolności obronne, ale także wzmacniały współpracę międzynarodową oraz promowały dyplomatyczne rozwiązania konfliktów. Skuteczne zarządzanie zagrożeniami militarnymi i wojennymi wymaga zintegrowanego podejścia, które obejmuje zarówno aspekty militarne, jak i dyplomatyczne. Inwestowanie w technologie obronne, budowanie silnych sojuszy międzynarodowych oraz prowadzenie aktywnej polityki zapobiegawczej są nieodzownymi elementami takiej strategii. Na przykład rozwijanie zaawansowanych systemów obrony przeciwrakietowej, modernizacja sił zbrojnych oraz uczestnictwo w międzynarodowych misjach pokojowych mogą znacząco zwiększyć zdolność państwa do ochrony swojego terytorium i obywateli. Ponadto promowanie międzynarodowego dialogu i współpracy w dziedzinie kontroli zbrojeń może przyczynić się do zmniejszenia napięć i ryzyka eskalacji konfliktów.

Literatura przedmiotu wyróżnia dwanaście form zagrożeń o charakterze militarnym: demonstrację siły, dywersję wojskową, blokadę militarną, szantaż militarny, prowokację militarną, incydent graniczny, ograniczone użycie sił, starcie graniczne, napaść grup nieformalnych, konflikt przygraniczny, lokalny konflikt zbrojny oraz międzypaństwowy konflikt zbrojny[81].

Te formy zagrożeń można sklasyfikować jako pośrednie, jeśli są związane z użyciem sił zbrojnych w celu zastraszenia, zniechęcenia lub odstraszenia przeciwnika. Do tej kategorii należą na przykład demonstracja siły, szantaż oraz prowokacja wojskowa. Zagrożenia bezpośrednie obejmują natomiast użycie sił zbrojnych w celu naruszenia suwerenności lub integralności terytorialnej państwa przeciwnika. Przykłady bezpośrednich zagrożeń militarnych to inwazja, atak zbrojny, użycie broni oraz działania nieregularnych formacji wojskowych. Stosując kryterium rodzaju formacji, zagrożenia militarne można podzielić na te związane z użyciem sił zbrojnych, terroryzmu oraz gangów kryminalnych[82].

---

[81] S. Dworecki, *Zagrożenia…*, *op. cit.*, s. 112–118.

[82] Z. Ciekanowski, *Rodzaje i źródła zagrożeń...*, *op. cit.*, s. 31.

Demonstracja siły może obejmować zarówno manewry wojskowe blisko granic państwa, jak i pokaz nowoczesnych technologii wojskowych, co ma na celu pokazanie gotowości bojowej i zniechęcenie przeciwnika. Dywersja militarna może polegać na działaniach sabotażowych wymierzonych w kluczowe instalacje wojskowe lub infrastrukturalne przeciwnika w celu osłabienia jego zdolności obronnych. Blokada militarna, jak na przykład blokada morskiego szlaku handlowego, ma na celu odcięcie przeciwnika od dostaw strategicznych surowców i zaopatrzenia, co w dłuższym okresie może poważnie osłabić jego potencjał bojowy. Szantaż militarny polega na groźbie użycia sił zbrojnych w przypadku niespełnienia określonych żądań, co może zmusić przeciwnika do ustępstw bez konieczności prowadzenia otwartych działań wojennych. Prowokacja militarna może obejmować celowe działania mające na celu sprowokowanie odpowiedzi ze strony przeciwnika, co może być wykorzystane jako pretekst do eskalacji konfliktu. Incydenty graniczne i starcia graniczne to sytuacje, w których dochodzi do lokalnych potyczek zbrojnych na granicy, które mogą przerodzić się w większe konflikty, jeśli nie zostaną szybko zażegnane. Napaść grup nieformalnych, takich jak nieregularne jednostki paramilitarne lub bojówki, może destabilizować region i prowadzić do długotrwałych napięć. Konflikty przygraniczne i lokalne konflikty zbrojne mogą wynikać ze sporów terytorialnych, etnicznych lub politycznych i często prowadzą do interwencji międzynarodowych w celu przywrócenia pokoju. Międzypaństwowe konflikty zbrojne, będące najbardziej intensywną formą zagrożeń militarnych, mogą wynikać z dążeń do dominacji regionalnej, kontroli nad zasobami naturalnymi lub strategicznymi interesami politycznymi.

Biorąc pod uwagę specyfikę konfliktów zbrojnych, wśród zagrożeń o charakterze wojennym można wyodrębnić kilka kluczowych kategorii. Po pierwsze, istnieje zagrożenie wystąpienia wojny konwencjonalnej, która polega na użyciu tradycyjnych sił zbrojnych w otwartych działaniach bojowych. Po drugie, zagrożenie użycia broni precyzyjnego rażenia, takich jak pociski kierowane, które mogą precyzyjnie niszczyć cele z minimalnymi stratami ubocznymi. Kolej-

nym istotnym zagrożeniem są środki napadu powietrznego, obejmujące działania takie jak naloty bombowe czy ataki rakietowe, które mogą skutecznie paraliżować infrastrukturę przeciwnika i osłabiać jego zdolności obronne. Jeszcze bardziej niepokojące jest zagrożenie wojny z użyciem broni masowego rażenia, w tym broni nuklearnej, biologicznej i chemicznej, które mogą prowadzić do katastrofalnych skutków humanitarnych i środowiskowych.

Nowoczesnym i rosnącym w znaczenie zagrożeniem jest wojna hybrydowa. Ta forma konfliktu łączy elementy tradycyjnych działań wojennych z nietradycyjnymi metodami, takimi jak operacje cybernetyczne, terroryzm oraz przestępczość zorganizowana. Celem wojny hybrydowej jest osiągnięcie politycznych zamierzeń poprzez działania charakteryzujące się brakiem oficjalnego wypowiedzenia wojny, intensywnym wykorzystaniem propagandy oraz nieregularnością operacji bojowych.

Wojna hybrydowa, poprzez swoją złożoną naturę, stanowi wyjątkowo trudne wyzwanie dla strategów wojskowych i polityków. Nie tylko wymaga ona nowoczesnych technologii i taktyk, ale także zdolności adaptacyjnych i współpracy międzynarodowej w celu przeciwdziałania różnorodnym i często zaskakującym formom agresji[83]. W kontekście współczesnych konfliktów rozumienie i przygotowanie na te złożone zagrożenia jest kluczowe dla zapewnienia bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowej stabilności.

Wojna konwencjonalna, w nowoczesnym ujęciu, to złożony proces interakcji między podmiotami międzynarodowymi, charakteryzujący się bezpośrednim starciem zbrojnym, które opiera się na użyciu różnorodnych form broni konwencjonalnej. Ten rodzaj konfliktu wyklucza użycie broni masowego rażenia, ale obejmuje szeroki zakres taktyk i strategii militarnej, w tym działania na lądzie, morzu i w powietrzu.

Broń konwencjonalna, będąca głównym narzędziem wojny konwencjonalnej, obejmuje nie tylko tradycyjną broń palną, ale

[83] Zob. O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie*, Wydawnictwo Arcana, Kraków 2017, s. 97–160.

także zaawansowane technologicznie systemy, takie jak rakiety, pojazdy bojowe, artyleria oraz środki lotnicze. W dzisiejszych czasach rozwój broni i technologii militarnej prowadzi do powstania coraz bardziej zaawansowanych systemów uzbrojenia, co z kolei zmienia oblicze tradycyjnej wojny konwencjonalnej[84].

W obliczu coraz bardziej skomplikowanych zagrożeń wojna konwencjonalna staje się elementem szeroko zakrojonych strategii obronnych i bezpieczeństwa narodowego. Rozwój technologii militarnej oraz rosnąca złożoność konfliktów międzynarodowych wymaga ciągłej adaptacji i inwestycji w nowe systemy obronne oraz umiejętności operacyjne.

Zagrożenia militarne i wojenne, czasem określane jako „polityczne", nie ograniczają się wyłącznie do wykorzystania siły zbrojnej przez podmioty międzynarodowe. Istnieje głębokie przekonanie, że ich podstawowym źródłem jest nie tylko potencjał militarny, ale raczej jego brak, co stwarza sytuację sprzyjającą agresji. Niemniej jednak niezwykle istotne jest zrozumienie, że nie wystarczy skupić się jedynie na militarnych aspektach obronności.

Kluczowym narzędziem w zwalczaniu tych zagrożeń jest skuteczna polityka obronna, której celem powinno być przeciwdziałanie wszelkim przejawom agresji, minimalizacja skutków zagrożeń oraz ich neutralizacja za pomocą odpowiednich instrumentów i zasobów. Nie można jednak ograniczać polityki obronnej wyłącznie do działań związanych ze stosowaniem siły zbrojnej. Istotne jest zrozumienie, że siły zbrojne powinny być ostatecznym środkiem w usuwaniu zagrożenia, a ich użycie powinno być uzasadnione brakiem skuteczności innych narzędzi lub wtedy, gdy są one niewystarczające[85]. W takich sytuacjach militarny potencjał staje się kluczowym czynnikiem, jednak skuteczność działań wojskowych wymaga wsparcia innych aspektów polityki bezpieczeństwa, takich jak dyplomacja, współpraca międzynarodowa i działania prewencyjne.

---

[84] Z. Ciekanowski, *Rodzaje i źródła zagrożeń...*, *op. cit.*, s. 27–46.

[85] J. Nowicka, *Militarne zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, w: R. Wróblewski, H. Wyrębek (red.), *Determinanty bezpieczeństwa militarnego*, Pracownia Wydawnicza Wydziału Humanistycznego, Siedlce 2016, s. 27.

Współczesna polityka bezpieczeństwa wymaga holistycznego podejścia, które uwzględnia szerszy kontekst strategiczny, obejmujący dyplomację, współpracę międzynarodową oraz działania prewencyjne. Polityka obronna staje się jednym z elementów tej większej strategii bezpieczeństwa narodowego, którego celem jest nie tylko przeciwdziałanie agresji, ale także minimalizacja skutków potencjalnych zagrożeń oraz ich neutralizacja za pomocą różnorodnych narzędzi i środków.

Zapewnienie bezpieczeństwa obronnego wymaga pełnego zrozumienia potencjalnych zagrożeń militarnych i wojennych oraz odpowiedniej strategii radzenia sobie z nimi. Konieczne jest prowadzenie skrupulatnych analiz prognostycznych w celu identyfikacji potencjalnych sytuacji kryzysowych oraz przygotowanie sił zbrojnych do reakcji w przypadku ich wystąpienia. Kluczowym elementem jest utrzymanie wysokiej gotowości bojowej oraz odpowiedniego wyposażenia i szkolenia dla personelu wojskowego.

Ponadto istotnym aspektem jest posiadanie spójnej i strategicznej koncepcji wykorzystania zasobów obronnych, która umożliwia skuteczną reakcję na różnorodne scenariusze konfliktowe. W ramach tej koncepcji należy uwzględnić nie tylko aspekty militarno-wojskowe, ale również ekonomiczne, polityczne i społeczne.

Integralną częścią zapewnienia bezpieczeństwa jest także utrzymywanie odpowiednich sojuszów wojskowych i współpraca z innymi krajami oraz organizacjami międzynarodowymi. Integracja w ramach struktur międzynarodowych, takich jak Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ), Unia Europejska (UE), NATO czy Wspólnota Niepodległych Państw (WNP) umożliwia wymianę informacji, koordynację działań oraz wspólną reakcję na potencjalne zagrożenia.

3.2. Klasyfikacja i charakterystyka zagrożeń militarnych

Rozważając złożoną dynamikę współczesnego świata, nie sposób pominąć szerokiego spektrum zagrożeń militarnych, które stoją przed państwami i społecznościami na różnych płaszczyznach.

W miarę jak świat staje się coraz bardziej zglobalizowany, a relacje międzynarodowe coraz bardziej złożone, zagrożenia militarne przybierają różne formy i wyzwania. Od konfliktów zbrojnych tradycyjnego typu, przez działania terrorystyczne, po zagrożenia hybrydowe i cybernetyczne państwa muszą zmierzyć się z różnorodnymi wyzwaniami, które niosą ze sobą potencjalne konsekwencje dla stabilności, bezpieczeństwa i pokoju na świecie.

Zagrożenia o charakterze militarnym stanowią istotny element współczesnego krajobrazu bezpieczeństwa, nie tylko na poziomie krajowym, ale także w kontekście relacji międzynarodowych. Wzrost napięć, konfliktów granicznych oraz destabilizacji politycznych sprawiają, że analiza i zrozumienie tych zagrożeń staje się niezmiernie istotne dla zachowania stabilności i pokoju na świecie.

Wartościowe ze względów teoretycznych jest skupienie się na kwestii polityki militarnej, która często korzysta z istniejących sprzeczności interesów, aspiracji i wartości obserwowanych w różnych obszarach. Te sprzeczności, zazwyczaj manifestujące się poprzez symptomy czy charakterystyczne objawy, mogą być wstępem do powstania konfliktów o charakterze militarystycznym. Jeśli nie podejmie się właściwych działań zapobiegawczych zmierzających do rozwiązania lub złagodzenia tych różnic we właściwym czasie, istnieje realne ryzyko wystąpienia zagrożenia o charakterze militarnym, z potencjalnie poważnymi konsekwencjami dla stabilności państwowej i międzynarodowej[86].

Podmioty państwowe i pozapaństwowe, każde w zakresie swoich kompetencji, realizują strategiczne cele narzucone przez przywódców i ich otoczenie. W konsekwencji w wielu przypadkach realizacja tych celów może prowadzić do powstania szerokiego spektrum zagrożeń o charakterze militarystycznym, które mogą prowadzić do destabilizacji wewnętrznej struktury państwa, naruszenia suwerenności terytorialnej i polityczno-gospodarczej, a nawet eskalacji sytuacji kryzysowej lub konfliktu zbrojnego.

[86] S. Dworecki, *Od konfliktu do wojny*, Wydawnictwo Buwik, Warszawa 1996, s. 69.

Z perspektywy bezpieczeństwa militarnego państwa zagrożenia mogą mieć różnorodne źródła i formy mające potencjał destabilizowania struktury obronnej oraz suwerenności narodowej. Owe zagrożenia dzielą się na pośrednie i bezpośrednie, a także zewnętrzne i wewnętrzne.

Tabela 3. Klasyfikacja zagrożeń militarnych

RODZAJ ZAGROŻENIA	CHARAKTERYSTYKA ZAGROŻENIA
bezpośrednie	Do tego typu zagrożeń militarnych dochodzi wtedy, gdy państwo dostrzega ewentualność użycia siły zbrojnej wobec na własne terytorium lub planuje zastosować ją przeciwko innemu podmiotowi.
pośrednie	To zagrożenie militarne pojawia się, gdy konsekwencje użycia siły zbrojnej w relacjach międzynarodowych między określonymi państwami wpływają negatywnie na interesy bezpieczeństwa militarnego innego państwa, które nie jest stroną konfliktu. W sytuacji takiej istnieje ryzyko, że skutki tego zagrożenia mogą rozprzestrzenić się na terytorium państwa niezaangażowanego w konflikt.
wewnętrzne	Jego źródłem są podmioty wewnętrzne, funkcjonujące w obrębie danego państwa, które działają z zamiarem destabilizacji lub sparaliżowania jego porządku konstytucyjnego oraz systemu prawnego. Tego rodzaju działalność może przekształcić się w potencjalne zagrożenie zewnętrzne dla innych państw.
zewnętrzne	Jego źródłem są podmioty zewnętrzne, niebędące częścią danego państwa, które działają z zamiarem ograniczenia lub odebrania mu suwerenności, a także naruszenia lub utraty jego integralności terytorialnej.

(Źródło: S. Dworecki, *Od konfliktu…*, *op. cit.*, s. 69)

Użycie siły militarnej może być postrzegane jako narzędzie do egzekwowania interesów narodowych lub obrony suwerenności państwa. Wysoki potencjał wojskowy oraz działania zmierzające do

jego wzmocnienia często stanowią sygnał dla innych państw o gotowości do użycia siły[87].

Bezpośrednie zagrożenia militarne mogą przybierać różnorodne formy, obejmujące zarówno działania jawne, jak i skryte. Do najważniejszych należą:

- Szantaż militarny – wykorzystanie groźby użycia siły w celu zmuszenia innego państwa do podjęcia określonych działań lub zaniechania ich.
- Blokada militarna – użycie sił zbrojnych do uniemożliwienia dostępu do kluczowych obszarów, takich jak porty czy szlaki handlowe.
- Prowokacje militarne – celowe działania mające na celu wywołanie reakcji wojskowej przeciwnika, które mogą eskalować do pełnoskalowego konfliktu.
- Przewrót wojskowy (pucz) – siłowe przejęcie władzy przez wojskowych, często z wykorzystaniem przemocy.
- Akcje zbrojne – działania militarne mające na celu osiągnięcie określonych celów taktycznych lub strategicznych.
- Incydenty graniczne – starcia zbrojne na granicach, które mogą eskalować do szerszego konfliktu.
- Interwencje zbrojne – wkroczenie sił zbrojnych jednego państwa na terytorium innego w celu interwencji w jego sprawy wewnętrzne.
- Napaści zbrojne grup nieformalnych – działania paramilitarne lub terrorystyczne grup niepaństwowych, które mogą destabilizować sytuację bezpieczeństwa.
- Lokalne konflikty – walki toczone na terytorium sąsiednich państw, które mogą mieć reperkusje międzynarodowe.
- Ograniczone użycie środków przemoc zbrojnej – stosowanie siły w kontrolowany sposób, aby osiągnąć określone cele bez prowadzenia pełnoskalowej wojny.
- Zbrojne starcia graniczne – konflikty zbrojne, które koncentrują się na obszarach przygranicznych.

[87] S. Dworecki, *Od konfliktu…*, *op. cit.*, s. 70.

- Konflikty militarne w strefach przygranicznych – długotrwałe napięcia i walki w regionach granicznych, które mogą obejmować zarówno działania regularnych sił zbrojnych, jak i nieregularnych grup.
- Konflikty między państwami z bezpośredniego otoczenia – rywalizacje i wojny między sąsiadującymi krajami, które mogą wpływać na stabilność całego regionu[88].

Każda z tych form zagrożeń może prowadzić do poważnych konsekwencji dla stabilności regionalnej i globalnej, a także wpływać na politykę bezpieczeństwa narodowego danego państwa.

Bezpośrednia korelacja z zagrożeniami militarnymi bezpieczeństwa państw, występuje w sytuacjach konfliktowych, które, w przypadku braku rozsądnych działań ze strony władz – zarówno prewencyjnych, jak i przeciwdziałających – mogą eskalować do jawnych działań zbrojnych.

Potencjalne zagrożenia militarne są często wynikiem nierozwiązanych napięć politycznych, ekonomicznych lub społecznych, które mogą narastać do punktu, w którym dialog i dyplomacja stają się niewystarczające. W takich okolicznościach, brak skutecznych interwencji ze strony rządzących, mogących wzmocnić środki zapobiegawcze i reagujące na zaistniałe sytuacje kryzysowe, prowadzi do niekontrolowanej eskalacji konfliktu.

[88] A. Żebrowski, *Człowiek zagrożeniem dla bezpieczeństwa państwa*, „Studia de Securitate et Educatione Civili" 2017, nr 7, s. 50.

Tabela 4. Sytuacje i zjawiska o charakterze konfliktotwórczym

Lp.	Sytuacja konfliktotwórcza
1	Masowy napływ uzbrojonych grup rabunkowych i terrorystycznych, bojowników, ugrupowań przestępczo-mafijnych oraz innych zorganizowanych frakcji dążących do realizacji celów nacjonalistycznych lub fundamentalistycznych może prowadzić do znacznej destabilizacji wewnętrznej. Działania tych formacji mogą skutkować rozłamami społecznymi, wzbudzając napięcia i konflikty między ludnością polską a mniejszościami narodowymi i wyznaniowymi. W kontekście eskalacji takiego konfliktu istnieje prawdopodobieństwo interwencji ze strony państw sąsiednich pod pretekstem ochrony interesów swoich obywateli. Takie zjawiska mogą wywołać szeroko zakrojone skutki dla wewnętrznego bezpieczeństwa i stabilności kraju. Na przykład: – Destabilizacja społeczno-polityczna: narastająca aktywność zbrojnych grup i frakcji może doprowadzić do osłabienia rządu, rozkładu struktur administracyjnych oraz zmniejszenia zaufania publicznego do instytucji państwowych. – Rozłamy etniczne i religijne: intensyfikacja działań radykalnych grup może zaostrzyć napięcia etniczne i religijne, prowadząc do wewnętrznych konfliktów oraz aktów przemocy między różnymi społecznościami. – Ekonomiczne konsekwencje: nasilenie działań przestępczo-mafijnych i terrorystycznych może wpłynąć negatywnie na gospodarkę poprzez zakłócenie działalności przedsiębiorstw, zwiększenie kosztów bezpieczeństwa oraz zniechęcenie inwestorów. – Potencjalna interwencja zewnętrzna: w sytuacji eskalacji konfliktów wewnętrznych, państwa sąsiednie mogą wykorzystać sytuację jako pretekst do ingerencji, co może prowadzić do międzynarodowych napięć i konfliktów.

Lp.	Sytuacja konfliktotwórcza
2	Wzrastająca liczba nieformalnych, uzbrojonych ugrupowań nacjonalistycznych, obejmujących mniejszości etniczne oraz religijne, usiłujących samowolnie i przemocą rozwiązywać wewnętrzne problemy w naszym kraju lub na terytorium sąsiednich państw, stanowi poważne zagrożenie dla stabilności i bezpieczeństwa narodowego. Te paramilitarne organizacje, działając poza strukturami prawnymi i państwowymi, starają się narzucać swoje idee oraz interesy poprzez zastosowanie siły, co może prowadzić do licznych destabilizujących konsekwencji. W szczególności: – Eskalacja konfliktów społecznych – uzbrojone grupy mogą prowokować i nasilać istniejące napięcia między różnymi społecznościami, prowadząc do wzrostu przemocy, zamieszek oraz aktów terrorystycznych. W rezultacie relacje międzygrupowe mogą ulec znacznemu pogorszeniu, a społeczeństwo stać się bardziej podzielone. – Narastające zagrożenie dla porządku publicznego – działania takich grup mogą zakłócać codzienne życie obywateli, powodując strach, niepewność oraz destabilizację w różnych regionach kraju. Ponadto ich obecność i aktywność mogą zmusić władze do podjęcia działań represyjnych, co dodatkowo zaostrzy sytuację. – Negatywne skutki ekonomiczne – aktywność zbrojnych ugrupowań może wpływać na gospodarkę poprzez destabilizację rynków, zniszczenie infrastruktury oraz zniechęcenie inwestorów. Koszty związane z zapewnieniem bezpieczeństwa oraz naprawą zniszczeń mogą również obciążać budżet państwa. – Interwencja międzynarodowa – w sytuacji, gdy takie grupy zaczną działać na terytorium sąsiednich państw, istnieje ryzyko międzynarodowej interwencji, co może prowadzić do konfliktów na szerszą skalę oraz napięć dyplomatycznych. – Podważenie autorytetu państwowego – działania tych grup mogą osłabiać autorytet i wiarygodność rządu, pokazując jego niezdolność do utrzymania porządku i zapewnienia bezpieczeństwa obywatelom. To z kolei może prowadzić do wzrostu poparcia dla radykalnych ideologii i dalszej destabilizacji politycznej.

Lp.	Sytuacja konfliktotwórcza
3	Zbrojne działania organizacji anarchistycznych lub fundamentalistycznych grup religijnych, realizujących swoje cele poprzez przemoc, mają na celu wywarcie presji na struktury rządowe w celu uzyskania pożądanych ustępstw. Poprzez takie działania dążą do zastraszenia lub dręczenia społeczeństwa, co w konsekwencji może prowadzić do poważnego naruszenia stabilności wewnętrznej państwa.
4	Ekstremistyczne grupy działające zarówno w strukturach formalnych, jak i nieformalnych, często posługują się przemocą oraz groźbami, aby wywrzeć presję na instytucje rządowe i wymusić określone ustępstwa na swoją korzyść. Te działania obejmują szeroki wachlarz metod terrorystycznych, takich jak zamachy bombowe, ataki na obiekty wojskowe, infrastruktury krytycznej oraz miejsca użyteczności publicznej. W zakres ich operacji wchodzi również sabotaż, polegający na celowym uszkadzaniu sprzętu i zasobów, działania dywersyjne mające na celu zakłócenie normalnego funkcjonowania społeczeństwa, a także prowokowanie incydentów na granicach, które mogą prowadzić do międzynarodowych napięć.
5	Działania zbrojne inicjowane przez antagonistyczne organizacje lub grupy mają na celu wywołanie lub podtrzymanie stanu wewnętrznej destabilizacji oraz zwiększenie napięcia militarnego między danym państwem a innymi krajami. Te operacje mogą przybierać formę prowokacji i aktów terrorystycznych, a ich charakter może być zarówno skoncentrowany na konkretnych miejscach, jak i rozproszony na niewielkich obszarach. Takie operacje są zazwyczaj starannie zaplanowane i realizowane z użyciem nowoczesnych technologii oraz zaawansowanych strategii psychologicznych, aby wywołać maksymalny wpływ destabilizacyjny. Mogą obejmować ataki punktowe, takie jak zamachy na kluczowe obiekty infrastruktury, jak również działania bardziej rozproszone, które mają na celu wprowadzenie powszechnego poczucia niepewności i chaosu.

Lp.	Sytuacja konfliktotwórcza
6	Ataki zbrojne przeprowadzane przez zorganizowane, nieformalne grupy mające na celu paraliżowanie kluczowych elementów infrastruktury państwowej (takich jak systemy transportu lotniczego, kolejowego, drogowego, sieci telekomunikacyjne, przejścia graniczne oraz placówki dyplomatyczne) w celu wywołania formalnych reakcji obronnych państwa lub uruchomienia jego mechanizmów obronnych. Te agresywne działania są starannie zaplanowane i mają na celu strategiczne zakłócenie funkcjonowania istotnych struktur państwowych. Celem takich operacji jest nie tylko dezorganizacja infrastruktury, ale także sprowokowanie władz do podjęcia określonych działań obronnych, co może prowadzić do eskalacji napięć i destabilizacji sytuacji wewnętrznej. Grupy te wykorzystują zaawansowane technologie i metody operacyjne, aby maksymalizować efekt swoich działań, często celując w najbardziej newralgiczne punkty infrastruktury państwowej. Ataki mogą być realizowane w sposób skoordynowany, aby równocześnie uderzyć w różne sektory, co potęguje efekt paraliżu i wymusza na państwie natychmiastową reakcję.
7	Prowokacyjne działania polegające na naruszaniu granic państwowych zarówno na lądzie, morzu, jak i w przestrzeni powietrznej przez zorganizowane jednostki paramilitarne mają na celu eskalację konfliktów granicznych. Te operacje są zaprojektowane tak, aby zmusić państwo do aktywacji swoich mechanizmów obronnych lub podjęcia innych działań zaradczych. Jednostki te wykorzystują zaawansowane strategie wojskowe i technologie, aby celowo naruszać granice, prowokując reakcje obronne. Ich celem jest destabilizacja sytuacji w strefach przygranicznych poprzez wywoływanie incydentów, które mogą prowadzić do intensyfikacji działań militarnych lub dyplomatycznych. Te agresywne taktyki mają na celu zmuszenie władz do skoncentrowania zasobów na obronie granic, co może osłabić inne aspekty funkcjonowania państwa.

(Źródło: S. Dworecki, *Od konfliktu…*, *op. cit.*, s. 68)

W konwencjonalnych konfliktach zbrojnych biorą udział siły wojskowe, które są zorganizowane w zhierarchizowane struktury dysponujące różnorodnymi środkami rażenia przeciwnika. Obej-

mują one zarówno broń konwencjonalną, jak i broń masowego rażenia, broń elektromagnetyczną oraz tzw. broń niematerialną. Szczególnym zagrożeniem pozostaje jednak broń jądrowa, która ze względu na swoje niszczycielskie skutki stanowi największe ryzyko dla ludzkości i środowiska naturalnego.

Warto zauważyć, że w nowych konfliktach zbrojnych uczestniczą organizacje, które diametralnie różnią się od tradycyjnych armii. Są to m.in. grupy paramilitarne, oddziały samoobrony, armie lokalnych przywódców, gangi przestępcze, jednostki policji i milicji, najemnicy oraz zdemoralizowane resztki regularnych wojsk. Organizacyjnie te formacje cechuje silna decentralizacja, co stanowi wyzwanie dla tradycyjnych strategii wojskowych[89]. Współczesne konflikty zbrojne charakteryzują się zatem większą różnorodnością uczestników, których działania są często nieprzewidywalne i trudne do skoordynowania.

Szczególnie poważnym zjawiskiem jest konflikt określany jako globalna wojna przeciwko chrześcijaństwu. Konflikt ten przybiera formę narastającej fali opresji, sankcjonowanej prawnie, społecznych prześladowań oraz bezpośrednich aktów przemocy fizycznej, których głównymi ofiarami są chrześcijanie[90].

Ten globalny konflikt charakteryzuje się systematycznym wzrostem represji wobec osób wyznających chrześcijaństwo. W ramach tego konfliktu dochodzi do legislacyjnego usankcjonowania dyskryminacyjnych działań, co prowadzi do marginalizacji społecznej, a także do brutalnych ataków fizycznych na wyznawców tej religii. Represje te są złożone i wieloaspektowe, obejmuj zarówno subtelne formy społecznego wykluczenia, jak i jawne akty przemocy, które mogą mieć drastyczne konsekwencje dla jednostek i społeczności chrześcijańskich na całym świecie.

Dynamika tej wojny jest skomplikowana i wymaga analiz z perspektywy prawa międzynarodowego, socjologii, religii oraz

[89] B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny*, Scholar, Warszawa 2010, s. 162.

[90] J.L. Allen Jr., *Globalna wojna z chrześcijanami*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2015, s. 15.

nauk politycznych, aby zrozumieć pełen zakres i wpływ tych działań na globalną scenę społeczną i polityczną.

Nowe wojny, które wyłaniają się w dzisiejszym świecie, charakteryzują się znaczącymi różnicami w stosowanych formach przemocy w porównaniu z tradycyjnymi konfliktami zbrojnymi. W przeciwieństwie do konwencjonalnych wojen, gdzie siły zbrojne miały główny udział w starciach i działaniach militarystycznych, w nowych konfliktach rzadko dochodzi do klasycznych bitew. Zamiast tego przemoc jest coraz bardziej ukierunkowana na ludność cywilną, stając się głównym celem agresji. Podczas gdy na początku XX wieku straty wśród ludności cywilnej stanowiły zaledwie 10–15% wszystkich ofiar konfliktów zbrojnych, pod koniec tego stulecia udział ten wzrósł do ponad 80%. Nowe wojny charakteryzują się więc zdecydowaną eskalacją przemocy wobec cywilów, co dramatycznie zmienia dynamikę i konsekwencje konfliktów zbrojnych[91].

W dzisiejszych konfliktach masowe ataki na cywilów, ataki na infrastrukturę cywilną, taką jak szpitale, szkoły czy place targowe oraz celowe działania terrorystyczne stają się powszechną praktyką. Ludność cywilna często staje się przypadkową ofiarą, a strach i terror zaczynają dominować nad tradycyjnymi aspektami konfliktu zbrojnego. Ponadto wykorzystywanie taktyk asymetrycznych, takich jak terroryzm czy partyzantka, sprawia, że walka staje się jeszcze bardziej nieprzewidywalna i trudna do kontrolowania.

Eskalacja przemocy wobec cywilów, włączając w to bezpośrednie ataki, przesiedlenia masowe, gwałty, tortury i inne formy naruszeń praw człowieka, staje się powszechną cechą nowych wojen. Działania te nie tylko prowadzą do wielkich cierpień ludności cywilnej, ale również mają długofalowe konsekwencje humanitarne, społeczne i polityczne dla regionów dotkniętych konfliktem.

Niezwykle istotnym zjawiskiem jest rozwój nowego rodzaju przemocy w obszarach, gdzie globalizacja ma istotny wpływ, szczególnie w centrach wielkich metropolii. W tych regionach, które są najsilniej skupione pod względem społecznym, gospodarczym

[91] A. Żebrowski, *Człowiek…*, *op. cit.*, s. 52.

i kulturowym, obserwuje się narastanie różnych form przemocy, których źródła i mechanizmy są niezwykle złożone.

W ramach tej złożonej sytuacji szczególną rolę odgrywają podmioty, które świadczą usługi związane z zapewnieniem bezpieczeństwa. W przeszłości funkcje te leżały w gestii państw i ich instytucji, jednak obecnie coraz częściej zauważa się rosnącą rolę prywatnych firm ochroniarskich i agencji bezpieczeństwa. Te międzynarodowe korporacje, które często działają globalnie, oferują swoje usługi zarówno państwom, jak i prywatnym klientom, takim jak firmy czy bogate jednostki.

Zjawisko to można interpretować jako wyraz prywatyzacji przemocy, gdzie monopol na zapewnienie bezpieczeństwa utracony został na rzecz prywatnych podmiotów. Ta zmiana w paradygmacie bezpieczeństwa ma ogromne konsekwencje dla sposobu funkcjonowania społeczeństw i państw, ponieważ rodzi nowe wyzwania związane z kontrolą i regulacją działań tych podmiotów.

Dodatkowo warto zwrócić uwagę, że w nowych konfliktach, które wybuchają na tle narodowym lub etnicznym, to nie tylko państwa są głównym źródłem wsparcia z zewnątrz. Obserwuje się coraz większą rolę diaspor, uchodźców oraz organizacji pozarządowych, które motywowane są często przynależnością etniczną czy ideologiczną[92]. Te grupy mogą stanowić istotny czynnik destabilizacji lub wsparcia dla konfliktów w różnych regionach świata, ponieważ ich wpływ i działania często przekraczają granice państwowe.

Postęp w dziedzinie nauki, technologii oraz technologii produkcji militarnych systematycznie przekształca oblicze współczesnych sił zbrojnych. Wykracza to poza tradycyjne obszary, takie jak dowodzenie, łączność czy rozpoznanie, obejmując również rozwój nowoczesnego uzbrojenia oraz wprowadzenie innowacyjnych rodzajów broni.

---

[92] D.L. Byman, *Trends in Outside Support for Insurgent Movements*, RAND, Santa Monica 2001, za: B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny*, Warszawa 2010, s. 163; B. Balcerowicz, *Siły zbrojne..., op. cit.*, s. 163.

Nowoczesne narzędzia technologiczne, w tym zaawansowane systemy informatyczne, sztuczna inteligencja oraz technologie komunikacyjne rewolucjonizują sposób prowadzenia działań wojskowych. Pozwalają one na bardziej efektywne zarządzanie siłami, szybsze podejmowanie decyzji oraz precyzyjne identyfikowanie celów.

Jednym z istotnych aspektów tego postępu jest rozwój nowych rodzajów broni, które wykorzystują najnowsze osiągnięcia technologiczne. Wprowadzenie takiej broni umożliwia dokładniejsze i bardziej skuteczne ataki, a jednocześnie podniesiony potencjał niszczycielski, co może prowadzić do zwiększonej liczby ofiar zarówno wśród wojskowych, jak i cywilów.

Warto również zauważyć, że rozwój technologiczny nie tylko umożliwia bardziej efektywne prowadzenie działań wojennych, ale również stawia przed społeczeństwem i decydentami nowe wyzwania etyczne i polityczne. Wykorzystanie zaawansowanych technologii w sferze militarnego konfliktu może rodzić obawy związane z ewentualnym nadużyciem i eskalacją konfliktów.

3.3. Wojna hybrydowa kluczowym zagrożeniem XXI wieku

Współczesne terminologie związane z konfliktami, takie jak wojny IV i V generacji, konflikty postindustrialne oraz globalna insurgencja nabierają coraz większego znaczenia w kontekście opisu współczesnych zjawisk konfliktowych. W obliczu narastającej złożoności zagrożeń, takich jak ataki asymetryczne i strategie hybrydowe, a także postępującego zacierania się granic między stanem wojny a pokojem, tradycyjne podejścia do analizy i interpretacji konfliktów zbrojnych okazują się coraz mniej adekwatne.

Klasyczne, oparte wyłącznie na aspektach militarnych sposoby myślenia o konfliktach stają się przestarzałe w obliczu zmiennych realiów współczesnej rzeczywistości konfliktowej. Sun Tzu, legendarny strateg, w swoim monumentalnym dziele *Sztuka wojny* podkreślał znaczenie elastyczności oraz umiejętności dostosowania się do dynamicznych warunków konfliktu.

Analizując współczesne konflikty, wskazuje się na kluczową rolę zrozumienia wojny hybrydowej jako nowego paradygmatu poznawczego w dziedzinie nauk o konfliktach zbrojnych oraz w szerszym kontekście studiów strategicznych. Jest to istotny krok w kierunku pełniejszego zrozumienia i skuteczniejszego reagowania na złożone wyzwania współczesnego świata konfliktów[93].

Hybrydowość w ogólnym znaczeniu stanowi złożone połączenie różnorodnych elementów w spójną całość, co wynika z etymologii tego terminu. Jest to syntetyczne połączenie cech charakterystycznych dla różnych dziedzin, obejmujących podmioty uczestniczące w działaniach wojennych, sposoby ich prowadzenia, obszary konfliktu oraz czas trwania działań. Hybrydowość wyłania się z mieszania tradycyjnych form walki z nowoczesnymi strategiami.

Współczesne konflikty charakteryzują się szerokim spektrum działań asymetrycznych i hybrydowych, które przekraczają granice tradycyjnej wojny. Nie ograniczają się one jedynie do walki na polu bitwy, ale obejmują również rywalizację w obszarach cyfrowych, informacyjnych, gospodarczych i politycznych. Walka o kontrolę nad przepływem informacji, manipulację ekonomiczną oraz wykorzystanie globalnej sieci powiązań stają się równie istotne jak starcia na polu walki.

W prowadzeniu takich konfliktów coraz większe znaczenie ma broń niekonwencjonalna, w tym broń cybernetyczna, której używanie często nie jest związane z tradycyjnymi siłami zbrojnymi, lecz przez grupy lub jednostki specjalne. Kluczowym narzędziem w walce staje się kontrola nad przepływem informacji, wspierana przez procesy globalizacji i informatyzacji, które przekształcają konflikt lokalny w globalną rywalizację.

W tej nowej rzeczywistości agentura wpływu staje się kluczowym elementem, przyczyniając się do dezintegracji społeczeństw oraz kształtowania opozycji. Jednocześnie obserwuje się intensyfi-

[93] E. Sadowska, *Zagrożenia asymetryczne – definicja, świadomość społeczna i rola we współczesnym świecie*, online: https://rocznikbezpieczenstwa.pl/ojs/index.php/rbm/article/view/426/393 [dostęp: 10.03.2024].

kację działań ze strony podmiotów niepaństwowych o rozproszonej strukturze organizacyjnej, często wykorzystujących metody terrorystyczne lub przestępcze, co dodatkowo komplikuje obraz współczesnych konfliktów[94].

Wojna jako zjawisko, które kiedyś ograniczało się do konkretnej przestrzeni i czasu, obecnie przekształca się w coś o bardziej złożonym charakterze. Nie jest już jedynie konfliktem zbrojnym toczącym się w określonym obszarze i okresie, ale przenika różne sfery życia, sięgając czasem poza granice przestrzeni i czasu. Jej cel nie sprowadza się już wyłącznie do zdobycia terytorium, ale do osiągnięcia dominacji w wielu aspektach życia jednostki i społeczeństwa. Ten nowy rodzaj wojny prowadzi często do stopniowej destrukcji struktur państwowych poprzez wywieranie wpływu na opinię publiczną i manipulowanie nią.

Analiza współczesnych konfliktów hybrydowych staje się wyjątkowo skomplikowana, ponieważ trudno jest określić ich początek i koniec. Nie podlegają one ustalonym z góry schematom i dynamikom charakterystycznym dla tradycyjnych konfliktów zbrojnych. Wiele czynników, takich jak rozwój technologii, globalizacja czy zmiany społeczno-polityczne sprawiają, że współczesne wojny przyjmują różnorodne formy i trudno je jednoznacznie zdefiniować.

Mówiąc o problemie wojen hybrydowych, wskazuje się, że

> [...] stoimy w obliczu dziwnej mieszaniny przednowoczesnego i ponowoczesnego konfliktu – świata asymetrycznych i etnopolitycznych działań zbrojnych – w którym mieszają się meczety i programy Microsoftu, zaś apokaliptyczni milenaryści obuci w Reeboki i noszący okulary Ray-Bana marzą o zdobyciu broni masowej zagłady[95].

Wobec powyższego współczesne konflikty, znane jako wojny hybrydowe, to nie tylko zderzenie tradycyjnych sił militarnych, lecz kompleksowa mieszanka różnorodnych elementów. To połączenie

---

[94] *Ibidem*.

[95] M. Evans, *From Kadesh to Kandahar. Military Theory and the Future War*, „Naval War College Review" 2003, nr 3, s. 137.

zarówno technologii i metod walki, jak i kultur, ideologii i światopoglądów. W dzisiejszym świecie, gdzie szybki postęp technologiczny miesza się z tradycyjnymi wzorcami konfliktów, mamy do czynienia z niezwykłą synergią różnorodnych czynników.

Wojny hybrydowe to nie tylko starcia na polach bitewnych, ale również walka o przewagę w przestrzeni informacyjnej, manipulacja opinią publiczną, działania terrorystyczne czy cyberataki. Widzimy to, gdy symbole religijne spotykają się z narzędziami nowoczesnej technologii, kiedy modlitwy w meczetach przeplatają się z manipulacją w cyberprzestrzeni czy strategiami psychologicznymi. Nawet w świecie apokaliptycznych wizji wyznawcy, ubrani w najnowsze trendy mody i używający najnowocześniejszych technologii, stają się uczestnikami tych konfliktów.

Zrozumienie współczesnych konfliktów wymaga odejścia od tradycyjnego postrzegania wojny. Walka przenosi się do sfer świadomości ludzkiej, gdzie równie ważne co broń i technologia są działania psychologiczne, dezinformacja i propaganda. Odpowiedź na te wyzwania wymaga nie tylko dostosowania strategii militarnych, ale także opracowania nowych ram prawnych, metod analizy oraz narzędzi, które uwzględnią złożoną dynamikę dzisiejszych konfliktów.

3.4. Bezpieczeństwo Polski i państw Europy Środkowo-Wschodniej w obliczu wojny rosyjsko-ukraińskiej

W dniu 24 lutego 2022 roku Federacja Rosyjska, ignorując międzynarodowe normy oraz opinię społeczności międzynarodowej, dokonała bezprawnego ataku na terytorium Ukrainy, co rozpoczęło krwawy konflikt między Rosją a Ukrainą. Ta agresja miała głęboki wpływ na globalne bezpieczeństwo, stwarzając napięcia nie tylko w Europie, lecz także na arenie międzynarodowej. Poprzez swoje militarne działania Rosja naruszyła integralność terytorialną i suwerenność Ukrainy, co wywołało nie tylko obawy, ale i prawdziwy strach wśród innych państw, które mogą stać się potencjalnymi celem rosyjskiej agresji. Rosyjskie siły zbrojne nie tylko prowadziły brutalne operacje przeciwko cywilom, dokonując zbrodni wojen-

nych, ale także stosowały taktykę terroru psychologicznego, szerząc panikę i dezinformację na temat potencjalnych ataków na inne państwa, takie jak Szwecja, Finlandia, Mołdawia, a także Polska[96]. Cała ta eskalacja konfliktu zagraża stabilności regionalnej i międzynarodowej, podważając fundamenty współczesnego porządku światowego.

Wzrost napięcia na Ukrainie stał się punktem zwrotnym nie tylko dla społeczeństwa polskiego, ale także dla innych krajów europejskich, które zaczęły zacieśniać swoje linie obronne. Rosnące niepokoje i narastające zaniepokojenie, wywołane eskalacją konfliktu, skłoniły te państwa do zwiększenia swoich sił obronnych oraz podejmowania działań mających na celu zabezpieczenie swoich granic. Jednocześnie rosyjska propaganda, wykorzystująca nowoczesne środki komunikacji, aktywnie poszukuje sposobów na podsycanie lęku i tworzenie atmosfery niepewności wśród obywateli tych krajów. Dochodzi do systematycznej manipulacji informacją oraz inspirowania nastrojów antyzachodnich, co pogłębia podziały w społeczeństwach i destabilizuje sytuację polityczną na szczeblu międzynarodowym.

Mając na uwadze ekspansywną politykę Federacji Rosyjskiej, w 2019 roku przeprowadzono obszerne badania, których celem było zidentyfikowanie potencjalnych zagrożeń dla międzynarodowego bezpieczeństwa Polski. Badania te przyniosły jednolite wnioski, wskazujące na dążenie Rosji do zakłócenia, destabilizacji oraz rozłamu w obrębie Unii Europejskiej i Paktu Północnoatlantyckiego, zwłaszcza na wschodniej flance. Federacja Rosyjska kontynuuje intensyfikację swoich agresywnych działań, a Polska, będąc krajem granicznym Unii Europejskiej, jest szczególnie narażona[97].

---

[96] J. Jakimiec, *Uwarunkowania, wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego Polski w kontekście wojny na Ukrainie*, online: https://czasopisma.uph.edu.pl/desecuritate/article/view/3381/3246 [dostęp: 28.03.2024].

[97] *Ibidem*.

Analizując sytuację geopolityczną, należy zauważyć, że Federacja Rosyjska, dążąc do zwiększenia swojej sfery wpływów, podejmuje działania mające na celu osłabienie jedności i stabilności w regionie euroatlantyckim. Polityka Rosji skupia się na naruszaniu granic i suwerenności sąsiednich państw, co stanowi istotne zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Wzrost militarnego potencjału Rosji oraz agresywne zachowania wobec państw sąsiednich, w tym Polski, wywołują zaniepokojenie i wymagają skoordynowanych działań obronnych ze strony wspólnoty międzynarodowej[98]. Wśród działań destabilizacyjnych można wyróżnić następujące strategie:

1. Rosyjskie próby osłabienia więzi Polski z Unią Europejską i NATO – Kreml dąży do wywołania konfliktów między Polską a jej sojusznikami, co ma na celu osłabienie zjednoczonego frontu Zachodu.
2. Inicjowanie wewnętrznych konfliktów – poprzez prowokacje i eskalację napięć wewnętrznych Rosja stara się podzielić społeczeństwa zachodnich państw, wprowadzając chaos i zamieszanie.
3. Rewizja historii Polski – fałszowanie historycznych faktów oraz próby skłócenia Polski z sąsiednimi krajami, takimi jak Ukraina, Niemcy czy Francja, co ma na celu wzbudzenie wzajemnej wrogości i niechęci.
4. Wspieranie ruchów ekstremistycznych – Rosja promuje i wspiera skrajnie antyeuropejskie, antyzachodnie oraz nacjonalistyczne ruchy, które atakują wspólne wartości i cele, podważając jedność Zachodu.
5. Podział społeczny – podsycanie napięć między różnymi grupami społecznymi i regionami w celu osłabienia wewnętrznej spójności oraz potencjału obronnego państwa.
6. Działalność szpiegowska – instalowanie i wzmacnianie rosyjskiej agentury oraz intensywna działalność szpiegowska w Polsce mają na celu zdobywanie strategicznych informacji i destabilizację kraju od wewnątrz.

[98] *Ibidem*.

7. Podważanie międzynarodowego autorytetu Polski – działania mające na celu osłabienie pozycji i autorytetu Polski na arenie międzynarodowej, co prowadzi do izolacji dyplomatycznej.
8. Dezinformacja i propaganda w cyberprzestrzeni – intensywne kampanie dezinformacyjne i propagandowe w cyberprzestrzeni, wykorzystujące wszystkie dostępne narzędzia internetowe, co ma na celu destabilizację informacyjną i wprowadzenie chaosu[99].

Zidentyfikowanie kluczowych sektorów bezpieczeństwa narodowego, które mogą być narażone na ataki ze strony Federacji Rosyjskiej, obejmuje kilka kluczowych obszarów:

1. Sektor energetyczny – krytyczna infrastruktura energetyczna, w tym elektrownie, sieci przesyłowe oraz zasoby surowcowe, stanowi jeden z głównych celów. Zakłócenie dostaw energii może prowadzić do poważnych problemów gospodarczych oraz społecznych.
2. Instalacje i infrastruktura krytyczna – kluczowe obiekty infrastrukturalne, takie jak zakłady przemysłowe, wodociągi, systemy transportowe oraz komunikacyjne, są narażone na sabotaż i ataki, które mogą paraliżować funkcjonowanie państwa.
3. System społeczny – działania mające na celu destabilizację społeczeństwa, takie jak szerzenie dezinformacji, prowokowanie konfliktów społecznych oraz wywoływanie napięć na tle etnicznym, religijnym czy politycznym, które mogą prowadzić do wewnętrznych niepokojów.
4. Infrastruktura informacyjna – media, sieci telekomunikacyjne oraz inne kanały informacyjne mogą być celem cyberataków i kampanii dezinformacyjnych mających na celu zakłócenie przepływu informacji oraz manipulowanie opinią publiczną.

[99] *Ibidem*; R. Janczewski, *Znaczenie cyberprzestrzeni w działaniach hybrydowych*, w: L. Elak i in. (red.), *Zagrożenia hybrydowe*, Bellona, Warszawa 2019, s. 174.

5. Cyberprzestrzeń – cyberataki na systemy informatyczne zarządzające funkcjonowaniem państwa mogą prowadzić do paraliżu instytucji rządowych i gospodarki. Budowanie zdolności do szybkiego reagowania na zagrożenia cybernetyczne oraz inwestowanie w specjalistyczne szkolenia jest kluczowe.
6. Ośrodki decyzyjne – ataki na centra zarządzania i podejmowania decyzji, w tym administrację centralną i lokalną, mogą skutkować poważnym zakłóceniem funkcjonowania państwa. Wzmocnienie tych ośrodków poprzez zabezpieczenia fizyczne i informatyczne jest niezbędne dla zapewnienia ciągłości władzy.

Analiza potencjalnych zagrożeń dla Polski stanowi istotne ostrzeżenie dla władz, które na mocy obowiązującego prawa są zobowiązane do zapewnienia bezpieczeństwa państwa i jego obywateli. Naruszenie bezpieczeństwa społecznego, na przykład w wyniku niekontrolowanej inflacji, która prowadzi do gwałtownego wzrostu cen energii, paliw i surowców, ma szerokie konsekwencje. Podwyższenie kosztów życia oraz produkcji dóbr i usług konsumpcyjnych może prowadzić do spowolnienia, a nawet zahamowania rozwoju gospodarczego, ekonomicznego i społecznego. Takie zjawisko może również osłabić więzi społeczne, naruszyć normy i wartości kulturowe oraz zagrażać bezpieczeństwu kulturowemu[100].

Instytucje państwowe odgrywają kluczową rolę w utrzymaniu i zabezpieczeniu stabilności na akceptowalnym poziomie. Obejmuje to działania mające na celu eliminację potencjalnych zagrożeń, które mogą destabilizować sytuację wewnętrzną kraju[101]. W kontekście wzrostu cen rząd musi podjąć kroki mające na celu kontrolę inflacji oraz zapewnienie stabilności ekonomicznej, aby zapobiec negatywnym skutkom dla gospodarki i społeczeństwa.

---

[100] *Ibidem*.

[101] A. Czupryński, *Bezpieczeństwo w ujęciu teoretycznym*, w: A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina (red.), *Bezpieczeństwo. Teoria, badania, praktyka*, Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpożarowej im. Józefa Tuliszkowskiego Państwowy Instytut Badawczy, Józefów 2015, s. 16.

Specjaliści z dziedziny wojskowości i cywilnych strategii bezpieczeństwa zauważają istotne przekształcenia w percepcji europejskiego bezpieczeństwa wywołane konfliktem w Ukrainie oraz kryzysem uchodźczym i migracyjnym. Pomimo tych wydarzeń, zdaniem ekspertów, potencjał militarny Rosji nie uległ znaczącej zmianie. Najlepszym dowodem na to jest brak znaczących sukcesów rosyjskiego agresora w realizacji zamierzonych celów, a także trwające krwawe starcia na ukraińskim terytorium.

Warto zaznaczyć, że głównym celem Rosji nie było jedynie zajęcie Ukrainy, ale fundamentalna zmiana paradygmatu globalnego ładu i bezpieczeństwa. Władimir Putin dąży do realizacji swoich imperialistycznych ambicji, starając się osłabić wpływy Stanów Zjednoczonych, Unii Europejskiej oraz szeroko pojętego Zachodu. Jego działania mają na celu podważenie wspólnych wartości i sojuszy opartych na zasadach równości, demokracji, wolności i poszanowania praw człowieka[102].

Założenia rosyjskiego prezydenta, wynikające z jego mocarstwowych aspiracji i iluzji o wielkości Rosji, okazały się błędne i nierealistyczne. Niedocenienie zdolności obronnych Ukrainy, wzmocnionych przez wsparcie NATO, państw Zachodu oraz Stanów Zjednoczonych, a także nieoceniona determinacja i heroiczne poświęcenie ukraińskich sił zbrojnych i ludności cywilnej skutecznie pokrzyżowały plany rosyjskiego przywódcy.

Ten konflikt uwidocznił znaczenie międzynarodowego wsparcia i solidarności wobec naruszeń suwerenności narodów. Dla zapewnienia długoterminowego bezpieczeństwa kraje Zachodu muszą kontynuować współpracę, wzmacniać sojusze oraz promować wartości demokratyczne na arenie międzynarodowej. Kluczowe jest również ciągłe monitorowanie i adaptacja strategii obronnych w odpowiedzi na dynamicznie zmieniające się zagrożenia geopolityczne.

W kręgach analityków wojskowych i cywilnych trwa intensywna debata nad potencjalną gotowością Rosji do konfliktu zbrojnego z NATO. Obecne oceny wskazują, że Federacja Rosyjska nie posiada ani wystarczającego potencjału militarnego, ani zasobów

[102] J. Jakimiec, *Uwarunkowania…*, *op. cit*.

ludzkich, by podjąć się nowej wojny na dużą skalę. Niemniej jednak musimy być przygotowani na różnorodne działania dezinformacyjne, prowokacyjne i propagandowe, które mają na celu zastraszenie oraz wywoływanie destabilizacji społecznej w państwach członkowskich NATO.

Wojna w Ukrainie znacznie angażuje rosyjskie zasoby wojskowe i ludzkie, co ogranicza jej zdolność do podjęcia innych konfliktów zbrojnych. Rosja, mimo że dysponuje znacznie większym potencjałem demograficznym i wojskowym niż Ukraina, nie zdołała osiągnąć znaczących sukcesów na polu bitwy. Wsparcie militarne, logistyczne i finansowe ze strony NATO i innych państw Zachodu jest kluczowe dla ukraińskiej obrony. Bez tego wsparcia heroiczny opór narodu ukraińskiego mógłby okazać się niewystarczający w obliczu rosyjskiej agresji.

Rosja, pomimo zaangażowania w Ukrainie, pozostaje krajem o znacznym potencjale strategicznym. Chociaż bezpośrednia konfrontacja z NATO wydaje się mało prawdopodobna, nie można wykluczyć innych form agresji. Do takich działań zaliczają się cyberataki, wojna informacyjna, a także inne niekonwencjonalne metody, które mają na celu destabilizację społeczeństw zachodnich oraz osłabienie ich więzi sojuszniczych[103].

Wsparcie militarno-polityczne Zachodu jest nieodzowne dla Ukrainy w jej walce z rosyjską agresją. Siły zbrojne Ukrainy, wspierane przez NATO i inne kraje Zachodu, stawiają skuteczny opór rosyjskiemu najeźdźcy. Ta współpraca międzynarodowa podkreśla znaczenie solidarności oraz skoordynowanych działań w obliczu wspólnych zagrożeń. Istotne jest również, aby państwa członkowskie NATO utrzymywały wysoki poziom gotowości obronnej oraz kontynuowały wspieranie Ukrainy w jej dążeniu do suwerenności i integralności terytorialnej.

Analiza ekspertów jednoznacznie wskazuje, że mimo ograniczonej zdolności Rosji do prowadzenia otwartej wojny z NATO jej zdolności do prowadzenia wojny hybrydowej pozostają znaczące. Dlatego kluczowe jest utrzymanie wysokiego poziomu gotowości

[103] *Ibidem*.

obronnej oraz kontynuacja wsparcia dla Ukrainy. W dłuższej perspektywie wspólne działania na rzecz wzmacniania bezpieczeństwa globalnego i stabilności są niezbędne. Obejmuje to zarówno aspekty militarne, jak i polityczne, ekonomiczne oraz społeczne, które razem tworzą zintegrowane podejście do przeciwdziałania zagrożeniom płynącym z działań Federacji Rosyjskiej[104].

Rozpatrując kwestie związane z bezpieczeństwem zarówno Polski, jak i innych krajów Europy Środkowej, nie sposób pominąć wieloletnich ostrzeżeń dotyczących zagrożeń ze strony Rosji. Istotne dla utrzymania stabilności w Europie były dwie kluczowe kwestie: rosyjska agresja oraz niestabilność południowej flanki NATO. W regionie Europy Środkowej znajduje się wiele państw, które w przeszłości zmagały się z problemami związanymi z ustaleniem swoich granic. Granice te często nie odzwierciedlają różnic etnicznych i kulturowych pomiędzy tymi krajami.

W Europie Środkowej dochodzi do konfrontacji interesów trzech potęg: Rosji, Unii Europejskiej oraz Stanów Zjednoczonych. Każda z tych stron dąży do realizacji własnych celów strategicznych, co dodatkowo komplikuje sytuację w regionie. Rosja poprzez swoje działania stara się rozszerzać strefę wpływów, często kosztem stabilności i bezpieczeństwa sąsiednich krajów. Unia Europejska z kolei promuje wartości demokratyczne i integracyjne, podczas gdy USA angażują się w zapewnienie bezpieczeństwa swoich sojuszników w ramach NATO.

Warto pamiętać, że Europa Środkowa była miejscem wybuchu dwóch wojen światowych. Region ten stał się również areną konfliktu między cywilizacją islamską a cywilizacją zachodnioeuropejską. Historyczne antagonizmy oraz współczesne napięcia etniczne i religijne nadal wpływają na dynamikę bezpieczeństwa w tym obszarze. Te historyczne zaszłości i obecne konflikty mają bezpośredni wpływ na politykę bezpieczeństwa krajów Europy Środkowej[105].

---

[104] *Ibidem*.

[105] L. Sykulski, *Europa środkowa jako region geostrategiczny w myśli geopolitycznej geografów wojskowych z AON w Warszawie*, „Przegląd Polityczny" 2013, nr 6, s. 97–109.

Polska ze względu na swoje położenie geograficzne jest kluczowym węzłem transportowym łączącym Wschód z Zachodem oraz Północ z Południem. W przypadku konfliktu te same szlaki mogą zostać przekształcone w kluczowe trasy wojskowe, umożliwiające szybkie przemieszczanie się sił zbrojnych oraz dostarczanie zaopatrzenia. Z tego powodu modernizacja i ochrona infrastruktury transportowej stają się priorytetem w strategii obronnej Polski[106]. Współczesna rywalizacja mocarstw, której celem jest poszerzanie stref wpływów i redefiniowanie porządku światowego, stwarza bezpośrednie zagrożenie dla stabilności i bezpieczeństwa Polski. Ekspansjonistyczne zapędy niektórych państw mogą prowadzić do prób destabilizacji regionu, w którym Polska odgrywa kluczową rolę. W związku z tym Polska musi aktywnie uczestniczyć w globalnych strukturach bezpieczeństwa takich jak NATO oraz zacieśniać współpracę z Unią Europejską, aby wspólnie przeciwdziałać tym zagrożeniom.

3.5. Wnioski

Rezultaty badań zawarte w niniejszym rozdziale stanowiły bazę do dokonania uogólnień oraz sformułowania zasadniczych wniosków dotyczących militarnych zagrożeń dla bezpieczeństwa.

Na podstawie ogółu zebranych informacji można postawić tezę: Zagrożenia militarne są najbardziej krytyczne, ponieważ mogą zakłócić funkcjonowanie państwa oraz zagrażać jego suwerenności i integralności terytorialnej.

Odnośnie do zagrożeń militarnych i aspektów z tym związanych wyciągnięto następujące wnioski:

1. Zgodnie z teorią liberalizmu ekonomicznego wzajemne zależności ekonomiczne sprzyjają utrzymaniu pokoju, a odstępstwa od tego stanu prowadzą do wzrostu zagrożeń militarnych.

[106] J. Skrzyp, *Znaczenie strategiczne regionu środkowoeuropejskiego*, w: Z. Lach, A. Łaszczuk (red.), *Europa Środkowa jako region geostrategiczny. Materiały z konferencji naukowej*, Warszawa 2002, s. 21–23.

2. Skuteczne zarządzanie bezpieczeństwem wymaga elastycznego i wielowymiarowego podejścia, które obejmuje silne zdolności obronne, efektywną współpracę międzynarodową, dyplomację i działania prewencyjne.

3. Literatura przedmiotu wyróżnia różnorodne formy zagrożeń militarnych, od demonstracji siły po międzypaństwowe konflikty zbrojne, które można podzielić na pośrednie (zastraszające) i bezpośrednie (naruszające suwerenność).

4. Zagrożenia wojenne charakteryzują się realną możliwością użycia siły wojskowej w celu realizacji celów politycznych, ekonomicznych lub strategicznych, co prowadzi do otwartej konfrontacji zbrojnej.

5. Współczesne zagrożenia obejmują zarówno tradycyjne wojny konwencjonalne, jak i nowoczesne formy konfliktów, takie jak wojna hybrydowa, która łączy działania zbrojne z cybernetycznymi, terroryzmem i przestępczością zorganizowaną.

6. Skuteczna polityka bezpieczeństwa musi być holistyczna, integrująca dyplomację, współpracę międzynarodową, działania prewencyjne oraz siły zbrojne jako ostateczne narzędzie obrony.

7. Kluczowym elementem zapewnienia bezpieczeństwa jest utrzymanie wysokiej gotowości bojowej, odpowiedniego wyposażenia i szkolenia dla personelu wojskowego, a także strategiczne wykorzystanie zasobów obronnych.

8. Utrzymywanie odpowiednich sojuszów wojskowych i współpraca z organizacjami międzynarodowymi, takimi jak OBWE, ONZ, UE i NATO jest niezbędna do wymiany informacji, koordynacji działań i wspólnej reakcji na zagrożenia.

9. Współczesne zagrożenia militarne przybierają różnorodne formy obejmujące tradycyjne konflikty zbrojne, działania terrorystyczne, zagrożenia hybrydowe i cybernetyczne. Ta różnorodność wymaga od państw elastycznego i wieloaspektowego podejścia do obrony i bezpieczeństwa.

10. Polityka militarna jest kluczowa dla zrozumienia i przeciwdziałania zagrożeniom. Państwa muszą analizować sprzeczności interesów i wartości, aby zapobiegać konfliktom militarnym i wdrażać odpowiednie działania prewencyjne.

11. Zarówno państwowe, jak i pozapaństwowe podmioty mają istotną rolę w realizacji strategicznych celów, co może prowadzić do powstawania zagrożeń militarnych. W konsekwencji działania te mogą destabilizować struktury państwowe i naruszać suwerenność.

12. Zagrożenia militarne można klasyfikować jako bezpośrednie, pośrednie, wewnętrzne i zewnętrzne. Każdy rodzaj zagrożenia wymaga odrębnych strategii obronnych i zarządzania kryzysowego.

13. Bezpośrednie zagrożenia mogą obejmować szantaż militarny, blokady, prowokacje, przewroty wojskowe, akcje zbrojne, incydenty graniczne, interwencje zbrojne, napaści zbrojne grup nieformalnych oraz lokalne konflikty. Każda z tych form ma potencjał destabilizacji i wymaga specyficznych środków zaradczych.

14. Masowy napływ uzbrojonych grup, eskalacja działań radykalnych organizacji i destabilizacja społeczno-polityczna mogą prowadzić do poważnych wewnętrznych i międzynarodowych konfliktów. Skutki obejmują rozłamy etniczne i religijne, ekonomiczne konsekwencje i potencjalne interwencje zewnętrzne.

15. Nowoczesne technologie są wykorzystywane zarówno przez państwowe, jak i niepaństwowe podmioty do realizacji agresywnych działań. Ataki cybernetyczne, prowokacje graniczne i zorganizowane ataki na infrastrukturę stanowią nowe wyzwania dla bezpieczeństwa narodowego.

16. Współczesne konflikty zbrojne charakteryzują się większą różnorodnością uczestników, w tym grup paramilitarnych, oddziałów samoobrony i organizacji przestępczych. Przemoc jest coraz częściej ukierunkowana na ludność cywilną, co dramatycznie zmienia dynamikę i konsekwencje konfliktów zbrojnych.

17. Współczesne terminy, takie jak wojny IV i V generacji, konflikty postindustrialne oraz globalna insurgencja odzwierciedlają zmieniające się oblicze konfliktów zbrojnych, podkreślając potrzebę nowego podejścia do analizy i rozumienia tych zjawisk.

18. Asymetryczne ataki i strategie hybrydowe stają się coraz bardziej powszechne, co wymusza na państwach i instytucjach adaptację do nowych, bardziej złożonych form zagrożeń, które nie mieszczą się w tradycyjnych ramach wojny i pokoju.

19. Klasyczne, militarne podejście do konfliktów zbrojnych jest niewystarczające w obliczu dynamicznych i złożonych realiów współczesnych konfliktów. Sun Tzu już dawno podkreślał znaczenie elastyczności i adaptacji w strategii wojennej, co jest dziś bardziej aktualne niż kiedykolwiek.

20. Zrozumienie wojny hybrydowej jako nowego paradygmatu poznawczego jest kluczowe dla pełniejszego zrozumienia współczesnych konfliktów zbrojnych i skuteczniejszego reagowania na związane z nimi wyzwania.

21. Hybrydowość oznacza połączenie tradycyjnych i nowoczesnych elementów konfliktu, obejmując zarówno podmioty uczestniczące, sposoby prowadzenia działań, jak i obszary konfliktu, co wymaga kompleksowego podejścia do analizy i strategii.

22. Współczesne konflikty nie ograniczają się do tradycyjnych pól bitewnych, ale obejmują również obszary cyfrowe, informacyjne, gospodarcze i polityczne, gdzie walka o kontrolę nad przepływem informacji i manipulację ekonomiczną staje się równie istotna.

23. Broń cybernetyczna i inne formy broni niekonwencjonalnej odgrywają coraz większą rolę w konfliktach, często używane przez grupy specjalne lub niepaństwowe, co dodatkowo komplikuje obraz współczesnych wojen.

24. Współczesne konflikty często obejmują działania agentury wpływu, które dążą do dezintegracji społeczeństw oraz kształtowania opozycji, co wymaga nowego podejścia do zarządzania konfliktami i stabilizacją wewnętrzną.

25. Wojna nie jest już ograniczona do określonego miejsca i czasu, lecz przenika różne sfery życia, dążąc do dominacji w wielu aspektach życia jednostki i społeczeństwa, co prowadzi do destrukcji struktur państwowych poprzez manipulację opinią publiczną.

26. Złożoność współczesnych konfliktów hybrydowych wymaga opracowania nowych ram analizy i narzędzi, które uwzględniają dynamiczne zmiany technologiczne, globalizacyjne i społeczno-polityczne, aby skutecznie reagować na wyzwania nowej rzeczywistości konfliktowej.

27. Rosyjska inwazja na Ukrainę z 24 lutego 2022 roku stanowiła bezprecedensowe naruszenie norm międzynarodowych, które

spotkało się z powszechnym potępieniem ze strony społeczności międzynarodowej.

28. Agresja Rosji wywołała globalne napięcia, wpływając nie tylko na bezpieczeństwo Europy, ale również na stabilność międzynarodową, co podważa fundamenty współczesnego porządku światowego.

29. Atak na Ukrainę wzbudził strach wśród innych państw, zwłaszcza tych sąsiadujących z Rosją, obawiających się możliwości bycia kolejnym celem rosyjskiej agresji.

30. Rosyjska propaganda i dezinformacja miały na celu szerzenie paniki, dezinformacji oraz podważanie zaufania wśród społeczeństw krajów europejskich, co prowadziło do pogłębiania podziałów społecznych i destabilizacji politycznej.

31. Wzrost napięcia zmusił państwa europejskie do zacieśniania swoich obronnych linii, zwiększania sił obronnych oraz podejmowania działań na rzecz zabezpieczenia swoich granic przed potencjalnymi zagrożeniami.

32. Rosja stosuje różnorodne strategie destabilizacyjne, takie jak osłabianie więzi Polski z UE i NATO, inicjowanie wewnętrznych konfliktów, rewizja historii, wspieranie ruchów ekstremistycznych, podział społeczny, działalność szpiegowska oraz kampanie dezinformacyjne.

33. Kluczowe sektory, takie jak energetyka, infrastruktura krytyczna, system społeczny, infrastruktura informacyjna oraz cyberprzestrzeń są szczególnie narażone na ataki ze strony Rosji, co wymaga intensyfikacji działań obronnych i zabezpieczających.

34. Konflikt uwydatnił znaczenie międzynarodowego wsparcia i solidarności w obliczu naruszeń suwerenności, co podkreśla konieczność kontynuacji współpracy, wzmacniania sojuszy oraz promowania wartości demokratycznych na arenie międzynarodowej.

Rozdział 4

Zagrożenia bezpieczeństwa ekonomicznego państwa

Rosnące zainteresowanie kwestiami związanymi z szeroko pojętym bezpieczeństwem, w tym szczególnie aspektem bezpieczeństwa ekonomicznego, wynika z gwałtownych i nieprzewidywalnych zmian w strukturze międzynarodowych relacji oraz globalnej gospodarki. Proces ten jest napędzany przez emergencję nowych potęg gospodarczych, fragmentację tradycyjnych bloków sił oraz ewolucję myśli geopolitycznej w kierunku nowoczesnych koncepcji geoekonomicznych.

Współczesna dynamika stosunków międzynarodowych wymusza na badaczach z różnych dziedzin konieczność redefinicji pojęcia bezpieczeństwa. W szczególności nauki o bezpieczeństwie i ekonomia skupiają się na analizie tego fenomenu z różnych perspektyw, dążąc do zrozumienia jego złożoności i wielowymiarowości.

Z jednej strony badacze nauk o bezpieczeństwie koncentrują się na aspektach militarnych, politycznych i społecznych, podkreślając rolę państwa i instytucji międzynarodowych w zapewnianiu ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi. Z drugiej strony ekonomiści analizują bezpieczeństwo z punktu widzenia stabilności gospodarczej, dostępności zasobów, a także odporności na kryzysy finansowe i ekonomiczne. W tym kontekście bezpieczeństwo ekonomiczne jest postrzegane jako kluczowe dobro publiczne, które państwo ma obowiązek dostarczać swoim obywatelom.

Dostarczanie tego dobra publicznego wymaga skoordynowanych działań na wielu poziomach: od krajowych strategii gospodarczych, przez międzynarodową współpracę, aż po globalne inicjatywy regulacyjne. Państwa muszą nie tylko reagować na bieżące wyzwania, ale także przewidywać przyszłe zagrożenia i opracowywać długoterminowe strategie ochrony swoich interesów ekonomicznych.

W efekcie badania nad bezpieczeństwem stają się coraz bardziej interdyscyplinarne, integrując wiedzę z zakresu politologii, ekonomii, socjologii oraz studiów międzynarodowych. Takie podejście pozwala na lepsze zrozumienie skomplikowanych interakcji między różnymi czynnikami wpływającymi na bezpieczeństwo oraz na opracowanie bardziej efektywnych strategii jego zapewniania.

Rosnące zainteresowanie problematyką bezpieczeństwa ekonomicznego i jego implikacji dla współczesnych stosunków międzynarodowych jest odpowiedzią na zmieniający się krajobraz geopolityczny i gospodarczy. W obliczu globalnych wyzwań, takich jak zmiany klimatyczne, migracje, kryzysy finansowe i technologiczne przełomy, zapewnienie bezpieczeństwa wymaga nowego podejścia, opartego na szerokiej współpracy i innowacyjnych rozwiązaniach.

4.1. Istota bezpieczeństwa ekonomicznego państwa

Bezpieczeństwo ekonomiczne stanowi przedmiot intensywnych badań zarówno w ekonomii, jak i w innych dziedzinach nauk społecznych. Ta wieloaspektowa problematyka wynika z interdyscyplinarnego charakteru bezpieczeństwa ekonomicznego oraz różnorodnych perspektyw badawczych, jakie można do niego zastosować. Obecne uwarunkowania społeczno-ekonomiczne i polityczne wymagają uznania bezpieczeństwa za fundamentalną potrzebę człowieka oraz zbiorowości, rozumianą jako „brak czegoś, co jest niezbędne do zachowania życia, rozwoju, utrzymania roli społecznej”[107].

Zainteresowanie bezpieczeństwem ekonomicznym wynika z jego kluczowego wpływu na stabilność i trwałość gospodarek, co w efekcie przekłada się na dobrobyt społeczeństw. W kontekście dynamicznych zmian globalnych, takich jak zmiany technologiczne, globalizacja, a także różnorodne kryzysy ekonomiczne i polityczne, badania nad bezpieczeństwem ekonomicznym zyskują na znaczeniu. Przeplatanie się aspektów ekonomicznych, społecznych

[107] Z. Stachowiak, *Teoria i praktyka mechanizmu bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Ujęcie instytucjonalne*. Wyd. AON, Warszawa 2012, s. 38.

i politycznych w analizie bezpieczeństwa ekonomicznego podkreśla konieczność holistycznego podejścia, które uwzględnia zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne determinanty.

Istotnym elementem wzmocnienia tego bezpieczeństwa jest tworzenie sprzyjających warunków dla stabilizacji gospodarczej, zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego oraz trwałego wzrostu ekonomicznego. Kluczowe jest również podniesienie poziomu innowacyjności gospodarki, skuteczne funkcjonowanie instytucji oraz optymalne wykorzystanie zasobów ekonomicznych, w tym kapitału ludzkiego i społecznego[108].

Rządy implementują szeroką gamę narzędzi i mechanizmów polityki gospodarczej, aby zagwarantować dynamiczny wzrost gospodarczy oraz wysoki poziom konkurencyjności swoich gospodarek, jednocześnie zapewniając integralność bezpieczeństwa narodowego[109].

W literaturze przedmiotu można znaleźć różne definicje bezpieczeństwa ekonomicznego, co determinuje duża złożoność tego zagadnienia. Konrad Raczkowski określa: „Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa jest to względnie zrównoważony endo- i egzogennie stan funkcjonowania gospodarki narodowej, w którym występujące ryzyko zaburzeń równowagi utrzymane jest w wyznaczonych i akceptowalnych normach organizacyjno-prawnych oraz zasadach współżycia społecznego”[110]. Jego zdaniem Zenon Stachowiak również wskazuje, że bezpieczeństwo ekonomiczne obejmuje swoim zasięgiem nie tylko harmonijne i niezakłócone funkcjonowanie różnych wskaźników makro i mikroekonomicznych, ale również rozpoznaje liczne wyzwania i zagrożenia, które wymagają kolektywnego wysiłku całego społeczeństwa. Źródła tych wyzwań

---

[108] I. Jaźwiński, *Bezpieczeństwo ekonomiczne regionów w polityce społeczno-gospodarczej państwa*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2020, nr 4, s. 74.

[109] O. Bulatova i in., *The External Component of National Economic Security*, „Przegląd Strategiczny” 2020, nr 13, s. 425.

[110] K. Raczkowski, *Percepcja bezpieczeństwa ekonomicznego i wyzwania dla zarządzania nim w XXI wieku*, w: K. Raczkowski (red.), *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Wyzwania dla zarządzania państwem*. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012, s. 81.

i zagrożeń mogą tkwić zarówno w wewnętrznym systemie danego państwa (co odnosi się do jego zdolności lub niezdolności do efektywnego działania), jak i coraz częściej wynikają z globalnych procesów gospodarczych[111]. Analizując definicję wyodrębnioną przez Zenona Stachowiaka, można spostrzec, iż bezpieczeństwo ekonomiczne państwa można określić jako dynamiczny rozwój gospodarki narodowej, który zapewnia optymalną efektywność dzięki strategicznemu wykorzystaniu wewnętrznych zasobów wzrostu oraz zdolności do skutecznego neutralizowania zewnętrznych zagrożeń mogących prowadzić do zakłóceń w jej rozwoju[112]. Rozpatrując spektrum analityczne Żurkowskiej, wskazuje się, że pojęcie bezpieczeństwo ekonomiczne:

> oznacza warunki harmonijnego rozwoju, pozwalającego budować zrównoważony dobrobyt obywateli państwa. (...) W ujęciu makroekonomicznym bezpieczeństwo to stabilność zatrudnienia, niski poziom bezrobocia, przewidywalne perspektywy rozwoju gospodarki, charakteryzujące się płynnością finansową. W ujęciu mikroekonomicznym to wypłacalność gospodarstwa domowego lub przedsiębiorstwa. W obu przypadkach chodzi o możliwość równoważenia zobowiązań w stosunku do potrzeb w średnim okresie[113].

[111] Z. Stachowiak, *Teoria i praktyka…*, *op. cit.*, s. 45.

[112] Z. Stachowiak, *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, w: W. Stankiewicz (red.), *Ekonomika obrony*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 1994, s. 189.

[113] K. Żukrowska, *Ekonomia jako sfera bezpieczeństwa państwa*, w: K. Raczkowski, K. Żukrowska, M. Żuber (red.), *Interdyscyplinarność nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2013, s. 35.

Dla kompleksowego przybliżenia istoty bezpieczeństwa ekonomicznego poniżej ukazano kilka jego definicji funkcjonujących w piśmiennictwie:

> Bezpieczeństwo ekonomiczne jest to taki stan rzeczywistości, w którym możliwy jest harmonijny rozwój gospodarki oraz zapewnienie odpowiedniego poziomu życia obywateli poprzez niezakłócony dostęp do surowców, rynków zbytu, kapitału, nowoczesnych technologii czy informacji[114].
>
> T. Szubrycht

> Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa – stan rozwoju gospodarki, który zapewnia jego wysoką sprawność oraz zdolność do skutecznego przeciwstawienia się zewnętrznym naciskom[115].
>
> Z. Stachowiak, S.T. Kurek

> Bezpieczeństwo ekonomiczne jest ważnym elementem bezpieczeństwa narodowego, nawet jeśli granice między państwami są mniej ważne niż kiedykolwiek wcześniej. Bez względu na to, jak patrzymy na bezpieczeństwo narodowe, nie może być mowy o pominięciu ekonomicznej żywotności naszego narodu. Bez kapitału nie ma biznesu; bez biznesu nie ma zysku; bez zysku, nie ma pracy. Bez pracy nie ma podatków i nie ma zdolności wojskowych[116].
>
> S.R. Ronis

Krzysztof M. Księżopolski definiuje bezpieczeństwo ekonomiczne w nieco odmienny sposób, a konkretnie jako stabilne i efektywne funkcjonowanie gospodarki, na co składa się utrzymanie kluczowych wskaźników rozwoju oraz zachowanie równowagi

---

[114] T. Szubrycht, *Współczesne aspekty bezpieczeństwa państwa*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej" 2006, rok XLVII nr 4 (167), s. 91–93.

[115] Z. Stachowiak, S. T. Kurek, *Podstawy bezpieczeństwa ekonomicznego państwa*, w: J. Pawłowski (red.), Podstawy *bezpieczeństwa współczesnego państwa (podmiotu). Implikacje*, Wyd. AON, Warszawa 2015, s. 397.

[116] R.R. Sheila, E*conomic Security: Neglected Dimension of National Security?*, National Defense University Press Washington, D.C., 2011, s. 8.

w porównaniu z gospodarkami innych krajów. Autor dodatkowo wskazuje na istnienie czterech kluczowych wymiarów bezpieczeństwa ekonomicznego, które są ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie zależne: finansowy, surowcowo-energetyczny, żywnościowy oraz dostęp do czystej wody.

Ekonomiczne bezpieczeństwo stanowi złożoną kombinację czynników wspierających rozwój gospodarczy oraz barier mogących ten proces ograniczać. Kluczowe znaczenie ma w tym kontekście kondycja gospodarki, jej struktura oraz powiązania ekonomiczne umożliwiające efektywne przeciwdziałanie negatywnym działaniom zewnętrznym. Oddziaływania te mogą destabilizować funkcjonowanie państwowa, hamować rozwój gospodarczy kraju oraz obniżać jego potencjał obronny.

Bezpieczeństwo ekonomiczne obejmuje także ogólny stan zależności gospodarczych, które determinują skalę ingerencji zewnętrznej w krajowy proces rozwoju. Wysoki poziom tej zależności oznacza większą podatność państwa na polityczne naciski realizowane za pośrednictwem instrumentów gospodarczych. Przejawy takiej presji mogą obejmować m.in. szantaż energetyczny, działania spekulacyjne na rynkach walutowych oraz manipulacje kapitałowe.

Kolejnym ważnym elementem jest zdolność państwa do utrzymania równowagi między potrzebami rozwojowymi a możliwościami ich zaspokojenia. Oznacza to, że państwo musi być w stanie ocenić i zaspokoić potrzeby związane z rozwojem gospodarczym w sposób zapewniający stabilność i trwałość jego systemu społeczno-politycznego oraz zdolności obronnej. Ekonomiczne bezpieczeństwo nie tylko odzwierciedla harmonię określonych wskaźników makro- i mikroekonomicznych, ale także liczne wyzwania i zagrożenia, których pokonanie wymaga zaangażowania całego społeczeństwa[117].

Z perspektywy badań nad bezpieczeństwem ekonomicznym kluczowe staje się precyzyjne zdefiniowanie suwerenności ekonomicznej państwa. Brak możliwości efektywnego kształtowania pro-

[117] Z. Stachowiak, *Teoria i praktyka…*, *op. cit.*, s. 45–46.

cesów gospodarczych lub zapewnienia stabilności porządku publicznego jest postrzegany jako utrata suwerenności[118]. Suwerenność ekonomiczna obejmuje zdolność państwa do samodzielnego podejmowania decyzji w zakresie polityki gospodarczej, bez nadmiernej zależności od zewnętrznych podmiotów i wpływów. W kontekście globalizacji, która intensyfikuje międzynarodowe interakcje gospodarcze, utrzymanie tej suwerenności staje się coraz bardziej złożonym wyzwaniem. Państwa muszą nie tylko chronić swoje rynki przed negatywnymi wpływami zewnętrznymi, ale także aktywnie kształtować swoje strategie rozwojowe w sposób, który maksymalizuje korzyści płynące z globalnej gospodarki.

Aktualnie pojawiają się nowe, niekonwencjonalne zjawiska i procesy ekonomiczne, które mogą zagrażać stabilności i możliwościom rozwojowym państwa. Obejmują one takie obszary, jak: zdolność systemu gospodarczego do optymalnego zarządzania wewnętrznymi i powiązanymi czynnikami ekonomicznymi w celu zapewnienia stabilności państwa; analiza czynników wspierających rozwój gospodarki narodowej oraz tych, które mogą wprowadzać zakłócenia; bilansowanie potrzeb niezbędnych do utrzymania stabilności i rozwoju gospodarki oraz możliwości ich zaspokojenia; stan rozwoju gospodarczego i struktury umożliwiające efektywne przeciwdziałanie negatywnym wpływom osłabiającym gospodarkę i stabilność systemu społeczno-politycznego, jak również zdolności obronne kraju; ocena rzeczywistych i potencjalnych zagrożeń dla struktur gospodarczych państwa; oraz stopień podatności gospodarki na działania mające na celu osłabienie bezpieczeństwa i stabilności kraju[119].

Niepodważalnie stabilność ekonomiczna ma kluczowe znaczenie dla sprawnego i niezakłóconego funkcjonowania państwa. W tej

---

[118] M. Grącik-Zajaczkowski, *Suwerenność w warunkach globalizacji*, w: K. Żukrowska (red.), Be*zpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, Wydawnictwo IUSatTAX, Warszawa 2011.

[119] M. Ciszek, *Filozofia ujmowania zagrożeń ekonomicznych dla bezpieczeństwa narodowego RP i stabilności wewnętrznej państwa*, „Doctrina – Studia Społeczno-Polityczne", 2013, nr 10, s. 49.

perspektywie skuteczne państwo dokłada wszelkich starań w zakresie kompleksowej ochrony interesów narodowych i gwarantuje bezpieczeństwo ekonomiczne, zarówno w czasie pokoju, jak i kryzysu, a także w warunkach intensywnej konkurencji międzynarodowej[120]. Polska literatura naukowa głosi, że konstruowanie koncepcji bezpieczeństwa ekonomicznego zasadniczo wymaga uwzględnienia wieloaspektowych, długoterminowych interesów państwa, z jasno sprecyzowaną wizją perspektywicznego funkcjonowania płaszczyzny gospodarczej i społecznej oraz zachodzących w tym obszarze transformacji[121].

Amerykański Departament Bezpieczeństwa Krajowego wyznacza kluczowe obszary, które są fundamentem bezpieczeństwa gospodarczego. W kontekście współczesnych wyzwań należy podkreślić, że bezpieczeństwo gospodarcze nie jest statycznym stanem, lecz dynamicznym procesem wymagającym ciągłego monitorowania i adaptacji do zmieniających się warunków globalnych. Ochrona kluczowych sektorów produkcyjnych obejmuje zarówno zabezpieczenie łańcuchów dostaw, jak i budowanie odporności na zakłócenia spowodowane np. przez katastrofy naturalne lub ataki cybernetyczne.

Pierwszym z obszarów wyszczególnianych przez Amerykański Departament Bezpieczeństwa Krajowego jest telekomunikacja i cyberbezpieczeństwa, które stają się coraz ważniejsze w dobie cyfryzacji i globalnej sieci, gdzie ochrona danych oraz integralność systemów informatycznych są fundamentem stabilności ekonomicznej. Kolejny to transport, zarówno ludzi, jak i towarów, który jest krwioobiegiem gospodarki, a jego efektywność i bezpieczeństwo mają bezpośredni wpływ na rozwój ekonomiczny. Badania

---

120 V. Orlov i in., *International Economic and Social Determinants of the State Economic Security: A Causal Analysis*, „Problems and Perspectives in Management", 2021, nr 19, s. 301–302.

121 A. Limański, Z. Grzywna, I. Drabik, *The Impact of Non-military Threats to Economic Security*, w: K. Raczkowski, F. Schneider (Eds.), *The Economic Security of Business Transactions Management in Business*, Chartridge Books Oxford, Oxford 2013, s. 350.

i rozwój nowych technologii, w tym technologii zielonych, są niezbędne dla długoterminowego zrównoważonego rozwoju. Kolejne to opieka zdrowotna i medycyna, a także bezpieczeństwo żywnościowe i rolnictwo, które są podstawowymi elementami zapewniającymi stabilność społeczną i ekonomiczną. W obliczu globalnych zagrożeń, takich jak zmiany klimatyczne i pandemie, zdolność do zapewnienia zdrowia publicznego i bezpieczeństwa żywnościowego jest kluczowa dla przetrwania i dobrobytu społeczeństw. Departament wyróżnia również sektory produkcyjne o strategicznym znaczeniu; egzekwowanie praw własności intelektualnej; transport ludzi i towarów; badania oraz rozwój nowatorskich technologii; dystrybucja i magazynowanie energii elektrycznej[122].

4.2. Teoretyczna analiza zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego

Identyfikacja potencjalnych ryzyk dla stabilności gospodarczej wymaga opracowania kompleksowego zestawienia możliwych zagrożeń. Proces ten odgrywa istotną rolę w kontekście ochrony bezpieczeństwa narodowego, ponieważ umożliwia wczesne rozpoznanie czynników mogących zakłócić równowagę ekonomiczną państwa. Występujące niebezpieczeństwa mogą mieć różnorodne źródła – zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne – i obejmować takie zjawiska, jak zaburzenia w funkcjonowaniu systemu finansowego, kryzysy o charakterze gospodarczym, ograniczenia w handlu międzynarodowym, niestabilność polityczna, a także skutki zdarzeń losowych, takich jak epidemie czy katastrofy naturalne[123].

Strategia gospodarcza w kontekście bezpieczeństwa ekonomicznego sprowadza się do efektywnego wykorzystywania różnorodnych metod, od tradycyjnych po innowacyjne. Ma to na celu wykształcenie aparatu skutecznego reagowania na zagrożenia przy

[122] U.S. Department of Homeland Security, *2020 Economic Security Assessment*, U.S. Department of Homeland Security; Office of Strategy, Policy and Plans; Office of Trade and Economic Security, 2020, s. 5.

[123] I. Jaźwiński, E*conomic Security Policy as a Foundation of State Functioning*, „Przegląd Strategiczny" 2014, nr 7, s. 391.

jednoczesnym wykorzystywaniu potencjalnych szans[124]. Proces kierowania bezpieczeństwem ekonomicznym skupia się na umiejętności strategicznego i aktywnego lokalizowania oraz identyfikowania zagrożeń dla sprawnego funkcjonowania i rozwoju krajowej gospodarki, efektywne wdrażanie działań zapobiegających zaburzeniom o charakterze ekonomicznym, zdolność do realizacji i osiągania wyznaczonych celów i zamierzeń oraz umiejętność zarządzania chaosem podczas kryzysu gospodarczego[125].

Bezpieczeństwo ekonomiczne stanowi istotny aspekt funkcjonowania państwa, będąc ściśle powiązanym z jego strukturą i działalnością. Elementy tego bezpieczeństwa obejmują kluczowe wartości uznawane za fundamentalne dla państwa, lecz często wykraczające poza jego bezpośrednią kontrolę. W dziedzinie bezpieczeństwa ekonomicznego często obserwuje się dynamiczne interakcje między sektorem publicznym a prywatnym, mające istotny wpływ na stabilność państwa.

Zapewnienie bezpieczeństwa ekonomicznego przekłada się na stworzenie warunków dla obywateli państwa, gwarantując stabilność kursów walut, stóp procentowych, a także pewność dotyczącą oszczędności i zatrudnienia. To z kolei umożliwia swobodne dążenie do realizacji celów zewnętrznych i wewnętrznych obejmujących różnorodne obszary społeczne, a także politykę makroekonomiczną i zagraniczną.

Bezpieczeństwo ekonomiczne umożliwia efektywne wykorzystanie potencjału procesów globalizacyjnych, które sprzyjają rozwojowi państwa. Równocześnie stanowi fundament dla ograniczania ryzyk związanych z udziałem w złożonym systemie globalnej

---

[124] S.R. Ronis, *Conclusion*, w: S.R. Ronis (Ed.), *Economic Security: Neglected Dimension of National Security?* National Defense University Press, Washington, D.C 2011, s. 108.

[125] P. Senkus, *Business Process Management as a Way to Achieve National Economic Security*, w: K. Raczkowski, F. Schneider (Eds.), *The Economic Security of Business Transactions Management in Business*, Chartridge Books Oxford, Oxford 2013, s. 304–305.

gospodarki, pozwalając na podejmowanie działań ochronnych wobec potencjalnych zagrożeń zewnętrznych[126].

Wewnętrzne zagrożenia ekonomiczne państwa posiadają różnorodne i często rozgałęzione genezy. Istotne jest tu wskazanie, że mogą wywodzić się zarówno ze spektrum interwencji innych krajów, jak i działalności innych podmiotów, takich jak fundusze inwestycyjne, korporacje transnarodowe czy instytucje finansowe. Niebezpieczeństwa te mogą także wynikać z samej dynamiki rynku oraz zmienności ekonomicznej. Państwa, prowadząc politykę zagraniczną, często podejmują kroki, które bezpośrednio lub pośrednio kolidują z interesami gospodarczymi innych krajów, co prowadzi do zakłóceń w bezpieczeństwie ekonomicznym. W takich przypadkach celem jest często wywarcie wpływu na podstawowe wartości i zasoby gospodarcze atakowanego państwa, zazwyczaj wybierając te, które są kluczowe dla jego stabilności i rozwoju. Takie działania mogą przybierać różne formy oraz zakresy, wśród których można wyróżnić:

- negatywne oddziaływanie na większą grupę państw, prowadzące do destabilizacji regionalnej czy globalnej gospodarki,
- skierowane bezpośrednio przeciwko konkretnemu państwu, dążące do osłabienia jego pozycji na arenie międzynarodowej oraz nadszarpnięcia jego zdolności produkcyjnych,
- wpływające negatywnie na ogół społeczności międzynarodowej poprzez naruszenie zasad wolnego handlu, zakłócenie równowagi ekonomicznej czy osłabienie współpracy międzynarodowej[127].

W obliczu postępującej globalizacji i związanej z nią interdependencji państw możliwości negatywnego oddziaływania na stabilność ekonomiczną uległy znaczącemu rozszerzeniu. Zarówno

[126] T. Kożak-Siara, J. Majkowska, *Determinanty bezpieczeństwa ekonomicznego państwa*, „Bezpieczeństwo publiczne" 2018, nr 12, s. 131–132.

[127] E. Frejtag-Mika, Z. Kołodziejak, W. Putkiewicz, *Bezpieczeństwo ekonomiczne we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Politechniki Radomskiej, Radom 1996, s. 33.

w przeszłości, jak i obecnie, w obliczu konfliktu z Rosją, wojny gospodarcze przybierają różne formy, takie jak embarga na import różnych towarów czy manipulacje walutami, a także bezpośrednie interwencje w systemy finansowe, stopy procentowe czy kursy wymiany walut. Wszystkie państwa mają dostęp do globalnej gospodarki oraz możliwość wykorzystania jej do realizacji własnych interesów związanych z bezpieczeństwem ekonomicznym. To z kolei oznacza, że rynek finansowy ma podwójną naturę, działając jednocześnie jako:

a) źródło zagrożeń dla bezpieczeństwa ekonomicznego poprzez:
   - spekulacje finansowe, które mogą prowadzić do destabilizacji rynków;
   - praktyki szpiegowskie mające na celu kradzież technologii;
   - pranie pieniędzy, które wpływa na integralność systemu finansowego.
b) źródło, które może dodatkowo wzmacniać negatywne skutki działań wrogo nastawionych podmiotów na stabilność ekonomiczną kraju[128].

Warto podkreślić, że współdziałanie międzynarodowe nie determinuje jedynie negatywnych skutków, lecz w obszarach wspólnych interesów i zbieżności celów państwa starają się zacieśniać współpracę na różnych płaszczyznach gospodarczych. Te relacje są często inicjowane przez potęgi światowe, które wyznaczają główne kierunki działań dla gospodarek o mniejszym potencjale. Dynamicznie rozwijające się państwa stają się atrakcyjnymi partnerami handlowymi i inwestycyjnymi dla gospodarek o niższym poziomie rozwoju, co przyczynia się do kształtowania nowych modeli wymiany oraz innowacyjnych struktur finansowych. Celem takiej współpracy jest wypracowanie mechanizmów chroniących przed regulacjami mogącymi zaburzyć równowagę w międzynarodowej wymianie gospodarczej. Potencjalne ograniczenia w zakresie swo-

[128] Z. Stachowiak, *Bezpieczeństwo ekonomiczne...*, *op. cit.*, s. 74.

bodnego przepływu towarów i kapitału mogłyby bowiem podważyć efektywność wynikającą ze specjalizacji oraz racjonalnego wykorzystania zasobów.

Dodatkowo, współpraca ta sprzyja transferowi wiedzy i doświadczenia z państw wysoko rozwiniętych do krajów rozwijających się, wspierając ich wzrost gospodarczy i poprawę pozycji konkurencyjnej na rynkach światowych. W rezultacie powstaje korzystne środowisko sprzyjające wymianie technologii, know-how oraz kapitału, co wzmacnia potencjał rozwojowy wszystkich zaangażowanych stron i sprzyja bardziej zrównoważonemu rozwojowi w skali globalnej.

Przy podejściu do identyfikacji zagrożeń dla stabilności ekonomicznej warto sięgnąć po zestawienie potencjalnych ryzyk opracowane przez Mariusza Ciszka. W jego ocenie zagrożenia te mogą mieć różnorodne źródła, takie jak:

1. Niewłaściwe proporcje w generowaniu i podziale krajowego produktu brutto (PKB), które mogą wynikać z nieefektywnego wykorzystania zasobów lub nieoptymalnej alokacji kapitału;
2. Błędne decyzje dotyczące polityki finansowej i gospodarczej państwa prowadzące do zakłóceń w równowadze rynkowej i niekorzystnych skutków dla stabilności ekonomicznej;
3. Zróżnicowanie zasobów naturalnych kraju oraz ich struktura, co może wpływać na stabilność rynków surowców i cen, a także na konkurencyjność sektora eksportowego.
4. Stan infrastruktury produkcyjnej obejmujący zarówno sprawność procesów produkcyjnych, jak i poziom inwestycji w modernizację oraz rozwój technologiczny;
5. Sytuacja infrastruktury transportowej i komunikacyjnej, która może wpływać na koszty logistyki, dostępność rynków zbytu oraz konkurencyjność przedsiębiorstw na rynkach międzynarodowych;

6. Warunki dotyczące zasobów ludzkich, takie jak poziom wykształcenia, dostępność specjalistów oraz jakość siły roboczej, mające istotny wpływ na wydajność gospodarki oraz innowacyjność sektora prywatnego[129].

Produkt Krajowy Brutto (PKB) jest miarą sumarycznej wartości dóbr i usług finalnych wytworzonych przez krajowe oraz zagraniczne czynniki produkcji w granicach danego kraju w określonym czasie, zazwyczaj w ciągu roku. Analizując temat bardziej szczegółowo, PKB jako wskaźnik agregatowy odzwierciedla kondycję gospodarki, jednakże jego struktura i sposób podziału zasobów finansowych mają kluczowe znaczenie dla stabilności ekonomicznej kraju. W sytuacji gdy alokacja środków jest nierównomierna, mogą powstać luki w finansowaniu kluczowych sektorów, takich jak edukacja, zdrowie czy infrastruktura. Na przykład nadmierne inwestycje w jeden sektor mogą prowadzić do zaniedbań w innych, co może osłabić ogólną efektywność gospodarki[130].

Ponadto uzależnienie finansowania od parametrów spełnianych przez poszczególne obszary działalności gospodarczej może prowadzić do krótkowzrocznych decyzji budżetowych. Sektory, które nie spełniają tych parametrów, mogą być niedofinansowane, mimo że ich rozwój jest kluczowy dla długoterminowej stabilności i wzrostu gospodarczego. Taka dysproporcja w alokacji środków finansowych może powodować trudności w zrównoważonym rozwoju kraju oraz w realizacji strategicznych celów gospodarczych.

W kontekście zarządzania budżetem państwa konieczne jest wypracowanie strategii, które zapewnią równomierny i efektywny podział zasobów. Obejmuje to uwzględnienie długoterminowych potrzeb różnych sektorów oraz ich wzajemnych zależności. Optymalizacja budżetu powinna opierać się na zintegrowanym podejściu, które pozwoli na elastyczne i adaptacyjne zarządzanie zasobami, minimalizując ryzyko zakłóceń w funkcjonowaniu gospodarki.

---

[129] M. Ciszek, *Filozofia…, op. cit.,* s. 47–58.

[130] A. Bralewski, *Zagrożenia bezpieczeństwa ekonomicznego Polski*, „Zeszyty Naukowe SGSP" 2018, nr 68, s. 213–214.

Niekorzystne kierunki polityki finansowej i gospodarczej kraju mogą mieć wpływ na identyfikację obszarów, gdzie można szukać oszczędności. Jak zauważa Grzegorz Gołębiowski, polityka finansowa powinna być rozumiana jako domena państwa, ponieważ inne podmioty nie posiadają pełnej suwerenności w kwestiach monetarnych, takich jak ustalanie stóp procentowych, stawek podatkowych czy emisja pieniądza[131]. Takie podejście wymusza zwrócenie uwagi na geograficzne kierunki, w które płyną krajowe inwestycje oraz źródła, z których pochodzą zagraniczni inwestorzy, co stanowi kluczowe determinanty polityki finansowej.

Analizując błędne decyzje w zakresie polityki finansowej, należy uwzględnić szeroki kontekst geopolityczny oraz makroekonomiczne uwarunkowania. Państwo musi strategicznie planować alokację zasobów, uwzględniając zarówno wewnętrzne potrzeby, jak i globalne trendy ekonomiczne. Niewłaściwe priorytety inwestycyjne mogą prowadzić do dysproporcji w rozwoju poszczególnych regionów kraju, co z kolei może powodować nierówności społeczne i ekonomiczne.

Polityka finansowa, prowadzona przez państwo, ma na celu stabilizację gospodarczą poprzez kontrolowanie kluczowych wskaźników makroekonomicznych. Jednakże jej skuteczność zależy od zdolności do adaptacji i reakcji na zmieniające się warunki rynkowe. Współczesna polityka gospodarcza wymaga elastyczności i innowacyjnych podejść, aby sprostać wyzwaniom związanym z globalizacją i rosnącą konkurencją międzynarodową.

W kontekście międzynarodowych przepływów kapitału państwo powinno rozwijać polityki, które nie tylko przyciągają zagranicznych inwestorów, ale także wspierają rodzimych przedsiębiorców. Zrównoważony rozwój gospodarczy wymaga harmonijnego współdziałania między sektorem publicznym a prywatnym, co może być osiągnięte poprzez tworzenie korzystnych warunków inwestycyjnych i stabilnych ram regulacyjnych.

Nie sposób zaprzeczyć, że polityka finansowa oraz wielkość PKB są ściśle związane z zasobami naturalnymi posiadanymi przez

[131] *Ibidem*, s. 214.

dany kraj. Deficyt zasobów naturalnych wymusza konieczność ich importu z innych państw. Ta wielowymiarowość w pozyskiwaniu surowców naturalnych prowadzi do ograniczonej dywersyfikacji źródeł dostaw, co z kolei może wpływać na stabilność i bezpieczeństwo energetyczne kraju. Zależność od jednego głównego dostawcy zwiększa ryzyko ekonomiczne i polityczne, zwłaszcza w kontekście geopolitycznych napięć. Aby zminimalizować te zagrożenia, konieczne jest rozwijanie alternatywnych źródeł energii oraz inwestowanie w odnawialne zasoby energetyczne[132].

Wzajemne powiązania między polityką finansową, wielkością PKB i zasobami naturalnymi są szczególnie widoczne w strategicznych decyzjach gospodarczych. Państwa z bogatymi zasobami naturalnymi mogą prowadzić bardziej niezależną politykę finansową, podczas gdy kraje o ograniczonych zasobach muszą koncentrować się na efektywnej dywersyfikacji źródeł i stabilnych relacjach handlowych.

Ponadto polityka energetyczna powinna uwzględniać długoterminowe cele zrównoważonego rozwoju, takie jak redukcja emisji gazów cieplarnianych i promowanie energii odnawialnej. Integracja tych celów w ramach polityki gospodarczej i finansowej może przyczynić się do zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego oraz stabilności ekonomicznej kraju.

Wnioskiem z powyższej analizy jest potrzeba strategicznego podejścia do zarządzania zasobami naturalnymi i energetycznymi, które będzie uwzględniać zarówno krajowe, jak i globalne uwarunkowania. Dywersyfikacja źródeł dostaw, inwestycje w odnawialne źródła energii oraz efektywne zarządzanie zasobami naturalnymi są kluczowymi elementami w budowaniu trwałego i bezpiecznego systemu ekonomicznego.

Jednym z kluczowych elementów umożliwiających dynamiczny rozwój gospodarczy państwa jest zaawansowana i efek-

[132] *Ibidem*.

tywna infrastruktura produkcyjna, transportowa oraz komunikacyjna. Brak tych elementów lub ich niewłaściwy stan może znacznie ograniczać potencjał rozwojowy kraju[133].

Infrastruktura jest nie tylko krwiobiegiem gospodarki, ale również fundamentem dla zapewnienia stabilności ekonomicznej i społecznej. W polskim systemie prawnym znaczenie bezpieczeństwa infrastruktury zostało uwypuklone poprzez regulacje dotyczące ochrony infrastruktury krytycznej. Ochrona ta obejmuje nie tylko aspekty fizyczne, jak zabezpieczenie budynków czy mostów, ale również aspekty cyfrowe, takie jak zabezpieczenie sieci teleinformatycznych przed cyberatakami.

Rozbudowa i modernizacja infrastruktury są kluczowe dla zwiększenia konkurencyjności gospodarki na arenie międzynarodowej. Inwestycje w nowoczesne technologie produkcyjne oraz rozwój sieci transportowych przyczyniają się do zwiększenia efektywności logistycznej, redukcji kosztów produkcji oraz podniesienia jakości życia obywateli. Przykładowo, dobrze rozwinięta infrastruktura transportowa umożliwia sprawniejszy przepływ towarów i usług, co z kolei stymuluje handel i przyciąga inwestorów zagranicznych.

Warto również zauważyć, że infrastruktura produkcyjna i transportowa ma bezpośredni wpływ na sektor energetyczny. Efektywne sieci przesyłowe oraz nowoczesne technologie wytwarzania energii są niezbędne do zapewnienia stabilnych dostaw energii, co jest kluczowe dla funkcjonowania przemysłu oraz gospodarstw domowych.

Z punktu widzenia polityki gospodarczej strategiczne inwestycje w infrastrukturę powinny być priorytetem, ponieważ mają długoterminowy wpływ na zdolność państwa do realizacji swoich celów ekonomicznych. Inwestowanie w infrastrukturę nie tylko poprawia obecne warunki gospodarcze, ale także przygotowuje kraj na przyszłe wyzwania, takie jak zmiany demograficzne, technologiczne oraz klimatyczne. Rozwinięta infrastruktura produkcyjna,

[133] *Ibidem*.

transportowa i komunikacyjna jest nieodzownym czynnikiem warunkującym rozwój ekonomiczny państwa. Jej znaczenie wykracza poza ramy czysto ekonomiczne, wpływając na wszystkie aspekty życia społecznego oraz na zdolność państwa do utrzymania bezpieczeństwa i stabilności w obliczu globalnych wyzwań.

Jednym z kluczowych zagrożeń dla stabilności ekonomicznej państwa są również zasoby ludzkie. Problem ten obejmuje szereg kwestii, takich jak niewystarczające zasoby ludzkie spowodowane starzeniem się społeczeństwa, niedobór doświadczonych specjalistów oraz brak pracowników skłonnych podjąć zatrudnienie w określonych regionach za oferowane wynagrodzenie[134].

Starzenie się populacji prowadzi do zmniejszenia liczby osób aktywnych zawodowo, co z kolei wywiera presję na systemy emerytalne i opieki zdrowotnej. W rezultacie zmniejsza się baza podatkowa, co ogranicza możliwości finansowania inwestycji publicznych i programów społecznych. Niedobór doświadczonych praktyków w różnych dziedzinach gospodarki stanowi kolejny istotny problem. Brak wykwalifikowanych kadr może hamować rozwój innowacji i wdrażanie nowych technologii, co w dłuższej perspektywie obniża konkurencyjność gospodarki na arenie międzynarodowej.

Ponadto regionalne nierówności w dostępności siły roboczej mogą prowadzić do dysproporcji w rozwoju poszczególnych obszarów kraju. Niektóre regiony, zwłaszcza te oddalone od głównych centrów ekonomicznych, mogą borykać się z problemem braku pracowników, którzy nie są zainteresowani podjęciem pracy za oferowane wynagrodzenie. To zjawisko może skutkować stagnacją gospodarczą w tych regionach oraz pogłębianiem się różnic w poziomie życia między poszczególnymi częściami kraju.

Aby przeciwdziałać tym zagrożeniom, niezbędne jest wdrażanie kompleksowych polityk społeczno-gospodarczych. Jednym z rozwiązań może być promowanie polityk prorodzinnych, które wspierają wzrost dzietności oraz ułatwiają godzenie życia zawodowego z rodzinnym. Inwestowanie w edukację i szkolenia zawo-

[134] *Ibidem*.

dowe jest fundamentalnym aspektem w kontekście tworzenia nowoczesnej, wykwalifikowanej siły roboczej, która będzie w stanie sprostać wymaganiom współczesnego rynku pracy.

Również polityki migracyjne mogą odgrywać istotną rolę w łagodzeniu niedoborów siły roboczej. Skuteczna integracja imigrantów na rynku pracy może przyczynić się do zrównoważenia struktury demograficznej oraz wzmocnienia zasobów ludzkich. Dodatkowo, tworzenie atrakcyjnych warunków pracy i życia w mniej rozwiniętych regionach może zachęcić pracowników do osiedlania się i podejmowania pracy w tych obszarach, co przyczyni się do ich równomiernego rozwoju.

Zagrożenia dla stabilności ekonomicznej można klasyfikować na podstawie różnych kryteriów, takich jak prawdopodobieństwo ich wystąpienia, skutki ich wystąpienia oraz możliwości ich przewidywania i zarządzania nimi. Warto podkreślić, że efektywność i skuteczność zarządzania bezpieczeństwem ekonomicznym w znacznym stopniu zależy od rozsądnego i precyzyjnego rozpoznania oraz identyfikacji potencjalnych zagrożeń[135]. W celu lepszego zrozumienia i analizy zagrożeń dla bezpieczeństwa ekonomicznego proponuje się teoretyczną typologię tych zagrożeń, opracowaną na podstawie zdefiniowanych kryteriów. Szczegółowe zestawienie przedstawiono w tabeli 5.

[135] J. Jaźwiński, *Economic Security Threats. Determinants of State Functioning and Economic Policy*, „Przegląd strategiczny" 2023, nr 16, s. 80.

Tabela 5. Typologia zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego

Kryteria	Rodzaj wyznacznika
Prawdopodobieństwo wystąpienia	realne potencjalne wysokie umiarkowane niskie
Konsekwencje wystąpienia	wysokie umiarkowane niskie
Możliwość kształtowania	podatne na kształtowanie częściowo podatne na kształtowanie niepodatne na kształtowanie
Czas trwania	długoterminowy średnioterminowy krótkoterminowy
Możliwość identyfikacji	rozpoznawalne częściowo rozpoznawalne nierozpoznawalne
Źródło	wewnętrzne zewnętrzne krajowe zagraniczne
Skala wpływu	globalna międzynarodowa narodowa regionalna lokalna megaekonomiczny makroekonomiczny mezoekonomiczny mikroekonomiczny

Kryteria	Rodzaj wyznacznika
Przedmiotowy	ekonomiczny nieekonomiczny wojskowy niemilitarny polityczny prawny technologiczny społeczny demograficzny kulturowy ekologiczny religijny geograficzny inne
Sektorowy	rolnicy żywnościowy przemysłowy transportowy zasobów energetyczny finansowy budżetowy walutowy inne
Podmiotowy	dla państwa dla społeczeństwa dla gospodarstw domowych dla gospodarki dla sektora dla podmiotu gospodarczego dla bezpieczeństwa transakcji gospodarczych inne

Kryteria	Rodzaj wyznacznika
Charakter	powszechny (ogólny) specyficzny (oddzielny) intencjonalny przypadkowy kryzysowy wojenny asymetryczny
Dynamika, zmiany	wzrastające znaczenie niezmiennie istotne malejące znaczenie szybko zmieniające się wolno zmieniające się niezmienne, stabilne

(Źródło: J. Jaźwiński, *Economic Security Threats. Determinants of State Functioning and Economic Policy*, „Przegląd strategiczny"2023, nr 16, s. 80–81)

Skuteczne zarządzanie bezpieczeństwem ekonomicznym wymaga szczegółowej analizy i systematycznej klasyfikacji potencjalnych zagrożeń, uwzględniającej zarówno ich prawdopodobieństwo, jak i możliwe konsekwencje. Takie podejście umożliwia lepsze przygotowanie i opracowanie strategii, które minimalizują ryzyko i maksymalizują ochronę interesów ekonomicznych. Ponadto, regularne monitorowanie i ocena zagrożeń pozwalają na tworzenie bardziej efektywnych mechanizmów zarządzania kryzysowego, co jest kluczowe dla utrzymania stabilności gospodarczej.

Analiza zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego zaprezentowana przez K. Księżopolskiego zwraca uwagę cztery główne kategorie zagrożeń wpływających na stabilność ekonomiczną państw i regionów: zagrożenia związane z sektorem finansowym, zagrożenia wynikające z dostępności surowców energetycznych, zagrożenia dotyczące bezpieczeństwa żywnościowego oraz zagrożenia związane z dostępem do zasobów wodnych (ryc. 11)[136].

[136] K.M. Księżopolski, *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2011, s. 36–51.

Ryc. 11. Rodzaje zagrożeń ekonomicznych
(opracowanie własne na podstawie: K.M. Księżopolski, *Bezpieczeństwo…*, *op. cit.*, s. 36–51)

Zagrożenia w sferze finansowej obejmują wszelkie perturbacje, które mogą zakłócić zdolność państwa do gromadzenia i zarządzania zasobami finansowymi niezbędnymi do realizacji kluczowych funkcji publicznych. Klasyfikacja tych zagrożeń uwzględnia kilka istotnych elementów, które mają bezpośredni wpływ na stabilność ekonomiczną państwa. Wśród tego podzbioru wyróżnia się:

– Zarządzanie zadłużeniem zagranicznym – jest to kluczowy składnik w zakresie utrzymania zadłużenia międzynarodowego na poziomie umożliwiającym efektywne zarządzanie zobowiązaniami finansowymi. Nadmierne zadłużenie może prowadzić do destabilizacji finansowej, co z kolei może wpłynąć na zdolność państwa do realizacji podstawowych funkcji publicznych. Wyzwania te obejmują skuteczne negocjacje z kredytodawcami międzynarodowymi oraz wdrażanie polityk fiskalnych ograniczających wzrost zadłużenia.

- Stabilność gospodarcza w obliczu kryzysów finansowych – w warunkach globalnej gospodarki państwa muszą być przygotowane na radzenie sobie z kryzysami finansowymi. Obejmuje to tworzenie i wdrażanie polityk makroekonomicznych, które mogą łagodzić skutki kryzysów, takie jak polityki antycykliczne, zarządzanie rezerwami walutowymi oraz wdrażanie mechanizmów ochronnych dla sektorów najbardziej narażonych na wstrząsy finansowe.
- Uczciwe funkcjonowanie rynku i przeciwdziałanie praktykom nielegalnym – efektywne funkcjonowanie gospodarki wymaga zwalczania nieuczciwych praktyk, takich jak unikanie opodatkowania poprzez raj podatkowy oraz pranie brudnych pieniędzy. Państwa muszą wdrażać ścisłe regulacje finansowe, współpracować z międzynarodowymi instytucjami nadzorczymi oraz stosować zaawansowane technologie monitorowania przepływów finansowych w celu wykrywania i eliminacji nielegalnych działań[137].

Z powyższej analizy wyłania się kilka kluczowych zagrożeń, takich jak wzrost zadłużenia międzynarodowego. Jest to nadmierne zadłużenie zagraniczne prowadzące do obniżenia wiarygodności kredytowej państwa, co z kolei może zwiększać koszty obsługi długu oraz ograniczać dostęp do międzynarodowych rynków finansowych. Kolejnym są kryzysy finansowe. Ekstremalne wahania rynków finansowych mogą prowadzić do destabilizacji gospodarki narodowej, wzrostu bezrobocia, spadku inwestycji oraz zmniejszenia dochodów publicznych. Jako ostanie wyłania się pranie pieniędzy i unikanie opodatkowania. Praktyki te podważają integralność systemu finansowego, prowadząc do utraty dochodów publicznych oraz wspierania działalności przestępczej. W dłuższej perspektywie może to osłabiać zaufanie społeczne do instytucji finansowych oraz państwa[138].

[137] A. Bralewski, *Zagrożenia…, op. cit.*, s. 213–215.
[138] *Ibidem*.

Kolejna istotna grupa zagrożeń w ramach bezpieczeństwa ekonomicznego obejmuje sektor surowcowo-energetyczny. Z perspektywy dostępności surowców energetycznych można zidentyfikować szereg zagrożeń, które mają bezpośredni wpływ na funkcjonowanie gospodarki państwowej. Do kluczowych zagrożeń w tej dziedzinie należą ograniczenia w imporcie niezbędnych surowców energetycznych, które nie mają krajowych zamienników, oraz wzrost cen tych surowców[139].

Gdy państwo staje przed ograniczeniami w imporcie kluczowych surowców energetycznych, które nie mają substytutów w kraju, jego bezpieczeństwo energetyczne jest poważnie zagrożone. Takie sytuacje mogą prowadzić do destabilizacji gospodarczej oraz wzrostu cen energii, co wpływa na całe społeczeństwo i sektor przemysłowy.

Globalne wahania cen surowców energetycznych mogą mieć znaczący wpływ na gospodarki importujące. Wzrost cen surowców takich jak ropa naftowa i gaz ziemny prowadzi do zwiększenia kosztów produkcji oraz usług, co z kolei wpływa na inflację i obniżenie siły nabywczej społeczeństwa.

W kontekście importu surowców energetycznych istnieje ryzyko, że te surowce będą używane jako narzędzie politycznego nacisku. W celu zminimalizowania tego ryzyka konieczne jest wdrożenie strategii dywersyfikacji źródeł importu, co pozwala na zmniejszenie zależności od jednego dostawcy i zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego państwa.

Zagrożenia związane z bezpieczeństwem żywnościowym są ściśle związane z dostępnością i stabilnością podaży żywności. Problem braku żywności, mimo że najbardziej dotkliwy w państwach Afryki, ma globalne implikacje. Globalizacja rynków żywnościowych powoduje, że kryzysy żywnościowe w jednym regionie mogą wpływać na ceny i dostępność żywności w innych częściach świata. Embarga na produkty spożywcze pokazują, jak polityka międzynarodowa może wpływać na bezpieczeństwo żywnościowe. Tego

[139] *Ibidem*, s. 213–216.

typu działania mogą mieć dalekosiężne konsekwencje ekonomiczne dla państw dotkniętych embargiem, wpływając na ich gospodarki rolnicze i stabilność rynków wewnętrznych. Ceny żywności są podatne na fluktuacje spowodowane czynnikami takimi jak zmiany klimatyczne, kryzysy polityczne i zmiany w polityce handlowej. Niestabilne ceny żywności mogą prowadzić do niepewności ekonomicznej i społecznej, wpływając na zdolność państw do zapewnienia stabilnych dostaw żywności dla swoich obywateli. Dostęp do czystej wody jest kluczowy nie tylko dla zdrowia publicznego, ale także dla działalności gospodarczej. Brak czystej wody może hamować rozwój przemysłowy, ograniczać produktywność rolnictwa i zwiększać ryzyko konfliktów społecznych.

Wielu badaczy identyfikuje znacznie szersze spektrum zagrożeń związanych z bezpieczeństwem ekonomicznym, których szczegółowe omówienie może stanowić podstawę do dalszych analiz. W literaturze przedmiotu można znaleźć odniesienia do licznych dodatkowych zagrożeń, takich jak niejasne przepisy gospodarcze, wysokie koszty pracy, rozbudowany aparat administracyjny czy niesprzyjający system podatkowy. Ponadto globalizacja, agresja ekonomiczna, wzrost niestabilności kursu walutowego, zamrażanie aktywów przez państwa, ograniczenia w transferze technologii, działalność korporacji transnarodowych, działalność zorganizowanych grup przestępczych, ingerencja polityki w obszar działalności gospodarczej, migracje oraz zmiany klimatyczne również stanowią poważne wyzwania dla bezpieczeństwa ekonomicznego[140]. Kategorie ryzyka występujące w obszarze bezpieczeństwa ekologicznego przedstawiają się następująco:

a) ryzyko geopolityczne:
   – niestabilność państwowa – brak wewnętrznej i zewnętrznej równowagi w państwach prowadzi do zmniejszenia poczucia bezpieczeństwa obywateli, wywołując masowe migracje. Takie zjawiska mają bezpośredni wpływ na gospodarki, destabilizując rynek pracy i systemy socjalne.

[140] *Ibidem*, s. 216.

– korupcja – znacząco podnosi ona koszty funkcjonowania gospodarek, tworząc bariery w podejmowaniu kluczowych decyzji biznesowych. Skutkuje to zmniejszeniem efektywności administracji publicznej oraz zniechęca inwestorów zagranicznych.

– globalne błędy zarządzania – nieumiejętne zarządzanie globalne ogranicza możliwość przewidzenia nowych zagrożeń i osłabia zaufanie między państwami. Tego rodzaju problemy prowadzą do międzynarodowych napięć i trudności w koordynacji działań na rzecz wspólnego bezpieczeństwa.

– konflikty geopolityczne – przynoszą znaczące straty materialne i ekonomiczne zarówno dla gospodarstw domowych, jak i całych krajów. Wojny oraz relacje protekcjonistyczne eliminują kolejne pokolenia, powodując długoterminowe spustoszenia społeczne i gospodarcze.

– broń masowego rażenia – kontrola nad nią jest niezbędna, szczególnie w odniesieniu do państw o nieprzewidywalnej polityce. Nieodpowiednie zarządzanie tymi zasobami stanowi poważne zagrożenie dla globalnego bezpieczeństwa.

– bezpieczeństwo kosmiczne – potencjalne konflikty mogące wynikać z działań w przestrzeni kosmicznej oraz ograniczone możliwości gospodarczego wykorzystania przestrzeni kosmicznej mają istotne implikacje dla bezpieczeństwa międzynarodowego.

– nielegalny handel – obniża zarówno dochody publiczne, jak i prywatne, napędza korupcję i prowadzi do degeneracji społecznej. Powstawanie grup przestępczych, z którymi państwo nie potrafi sobie poradzić, staje się poważnym problemem strukturalnym.

– terroryzm – wywołuje on patologiczne stany emocjonalne w społeczeństwie. Działania dyplomatyczne mają potencjał do zaostrzenia lub złagodzenia działań terrorystycznych, co czyni je kluczowym elementem strategii bezpieczeństwa.

– przestępczość zorganizowana – obniża ogólne bezpieczeństwo ludności, zwiększa szarą strefę kosztem legalnej gospodarki i zniechęca potencjalnych inwestorów. Skutkuje to osłabieniem państwa i jego instytucji.

b) ryzyko ekonomiczne:

– dynamiczne fluktuacje cen energii elektrycznej – znaczne i częste zmiany cen energii elektrycznej stanowią poważne wyzwanie dla stabilności ekonomicznej. Skoki cen energii wpływają na koszty produkcji, transportu i codziennego życia, co prowadzi do nieprzewidywalności na rynkach oraz obciążenia budżetów zarówno gospodarstw domowych, jak i przedsiębiorstw.

– ekstremalne wahania cen surowców – znaczne i gwałtowne zmiany cen surowców naturalnych, takich jak ropa naftowa, gaz ziemny czy metale szlachetne, mogą destabilizować gospodarki uzależnione od tych zasobów. Wahania te wpływają na koszty produkcji i transportu, a także na ceny finalnych produktów i usług.

– ograniczenia w procesach globalizacji – wprowadzenie restrykcji w globalnych procesach gospodarczych może skutkować obniżeniem efektywności rynków finansowych oraz zmniejszeniem poziomu handlu międzynarodowego. Tego rodzaju bariery, takie jak cła, kwoty importowe i regulacje, mogą prowadzić do redukcji przepływów handlowych oraz ograniczenia inwestycji zagranicznych.

– światowa niestabilność walutowa – mogą prowadzić do trudności w planowaniu inwestycji oraz zarządzaniu ryzykiem finansowym. Takie niestabilności utrudniają przewidywanie przyszłych kosztów i zysków, co negatywnie wpływa na decyzje biznesowe i politykę monetarną państw.

– spadek wzrostu gospodarczego Chin – redukcja tempa wzrostu gospodarczego Chin poniżej 6% może mieć poważne konsekwencje dla globalnej gospodarki. Jako jeden z głównych motorów światowego wzrostu Chiny odgrywają kluczową rolę w międzynarodowych łańcuchach dostaw oraz jako rynek zbytu dla wielu krajów.

– rosnące koszty prowadzenia działalności gospodarczej – wzrost kosztów, wynikający z podwyżek cen energii, surowców oraz pracy, prowadzi do zaburzeń w strukturach międzynarodowych. Firmy są zmuszone do cięcia kosztów, restrukturyzacji lub przenoszenia produkcji, co wpływa na globalne sieci dostaw i zatrudnienie.

– spadek wartości aktywów – zmniejszenie wartości aktywów, takich jak nieruchomości, akcje czy obligacje, prowadzi do niestabilności kredytowej. Deflacja aktywów obniża wartość zabezpieczeń kredytowych, co wpływa na zdolność banków do udzielania nowych pożyczek oraz stabilność finansową kredytobiorców.

– rosnące zadłużenie publiczne – wzrost zadłużenia publicznego stanowi poważne zagrożenie dla stabilności fiskalnej państw. Wysoki poziom długu publicznego może prowadzić do wyższych kosztów obsługi długu, ograniczając środki dostępne na inwestycje publiczne oraz usługi społeczne, co z kolei może wpływać na gospodarczy i społeczny rozwój kraju.

– znaczne wahania cen energii i towarów konsumpcyjnych – mogą prowadzić do nieprzewidywalności ekonomicznej, zwiększając koszty życia oraz prowadzenia działalności gospodarczej. Tego typu niestabilności wpływają na zdolność planowania finansowego oraz zarządzania ryzykiem przez konsumentów i przedsiębiorstwa.

c) ryzyko technologiczne:

– kryzysy infrastruktury technologicznej w administracji rządowej – załamania w infrastrukturze technologicznej, szczególnie w sektorze informatycznym, mogą mieć poważne implikacje dla funkcjonowania rządów. Awaria systemów informatycznych używanych przez instytucje państwowe może prowadzić do zakłóceń w dostępie do usług publicznych, utraty danych oraz obniżenia zaufania obywateli do organów państwowych.

– zakłócenia w globalnym handlu elektronicznym z powodu niewystarczającego bezpieczeństwa danych –

bezpieczeństwo informacji i danych w sieci jest fundamentem stabilności globalnego handlu elektronicznego. Zakłócenia wynikające z naruszeń bezpieczeństwa, takich jak cyberataki, wycieki danych czy oszustwa, mogą prowadzić do ogromnych strat finansowych dla firm i konsumentów. Ponadto brak zaufania do bezpieczeństwa transakcji online może spowodować zmniejszenie liczby dokonywanych transakcji, co negatywnie wpłynie na gospodarkę cyfrową.

– obawy społeczne związane z implementacją nowych technologii i ich wpływem na zdrowie – wprowadzenie nowoczesnych technologii często budzi obawy dotyczące ich potencjalnych negatywnych skutków zdrowotnych. Technologie takie jak sieci 5G, sztuczna inteligencja czy biotechnologia mogą budzić lęk społeczny z powodu niewystarczającego zrozumienia ich działania i możliwych długoterminowych efektów. Obawy te mogą prowadzić do oporu społecznego, konieczności prowadzenia kampanii informacyjnych oraz wprowadzania regulacji mających na celu ochronę zdrowia publicznego.

d) ryzyko wpływu na środowisko:

– zmiany klimatyczne – stanowią jedno z najpoważniejszych wyzwań współczesnego świata. Ich skutki obejmują podwyższanie się średnich temperatur globalnych, co prowadzi do topnienia lodowców i podnoszenia poziomu mórz. To z kolei powoduje zagrożenie dla obszarów przybrzeżnych i zamieszkujących je populacji. Zmiany klimatyczne wpływają również na wzorce pogodowe, prowadząc do częstszych i bardziej intensywnych ekstremalnych zjawisk.

– degradacja środowiska i utrata bioróżnorodności – zanik siedlisk naturalnych, wycinka lasów oraz zanieczyszczenie gleby i wód powodują, że wiele gatunków zwierząt i roślin jest zagrożonych wyginięciem. Bioróżnorodność jest kluczowa dla stabilności ekosystemów, a jej utrata może prowadzić do nieodwracalnych zmian w środowisku.

– ekstremalne zjawiska pogodowe – cyklony, burze, czy fale upałów, stają się coraz częstsze i bardziej intensywne

w wyniku zmian klimatycznych. W regionach, gdzie wcześniej takie zjawiska były rzadkością, pojawiają się one z większą regularnością, powodując zniszczenia infrastruktury, straty ekonomiczne oraz zagrożenie dla życia ludzkiego.

– powodzie i zmiany parametrów wód gruntowych – powodzie obejmujące rozległe obszary prowadzą do ogromnych strat materialnych, zniszczenia domów, upraw oraz infrastruktury. Ponadto powodzie mogą zmieniać parametry wód gruntowych, co wpływa na dostępność wody pitnej oraz na rolnictwo. Zanieczyszczenie wód gruntowych staje się problemem zdrowotnym i ekologicznym, wymagającym zaawansowanych działań naprawczych.

– destabilizacja warunków życia przez zjawiska tektoniczne – wybuchy wulkanów oraz trzęsienia ziemi prowadzą do znacznych zniszczeń infrastruktury, zabytków kultury oraz zakłócenia życia społeczności lokalnych. Te katastrofy naturalne mogą prowadzić do masowych migracji, destabilizacji gospodarczej i długoterminowych skutków dla regionów dotkniętych takimi zjawiskami.

– zanieczyszczenie powietrza i jego skutki – znaczne zanieczyszczenie powietrza, w tym problem dziury ozonowej i efektu cieplarnianego ma poważne konsekwencje zdrowotne. Wzrost stężenia szkodliwych substancji w powietrzu prowadzi do chorób układu oddechowego, sercowo-naczyniowego oraz nowotworów, co z kolei zwiększa koszty leczenia i obciąża systemy opieki zdrowotnej.

– zanieczyszczenie wód oceanicznych – ma dalekosiężne skutki dla ekosystemów morskich. Wyginięcie cennych zasobów morskich i różnorodności biologicznej wpływa nie tylko na środowisko, ale również na gospodarki zależne od rybołówstwa i turystyki. Zanieczyszczenia, takie jak mikroplastiki i chemikalia, wprowadzają toksyny do łańcucha pokarmowego, co ma konsekwencje dla zdrowia ludzi i zwierząt.

e) ryzyko społeczne:

– niedobór wody i konflikty o dostęp do zasobów – to coraz poważniejszy problem, szczególnie w regionach dotkniętych konfliktami związanymi z dostępem do zasobów wodnych. Występujące spory o wodę prowadzą do zmniejszenia plonów rolnych, co z kolei wpływa na bezpieczeństwo żywnościowe i prowadzi do destabilizacji sytuacji społeczno-ekonomicznej.

– rozprzestrzenianie się chorób zakaźnych opornych na leczenie – takich jak oporne na szczepienia patogeny – stwarza poważne zagrożenie dla zdrowia publicznego. Zwiększenie umieralności oraz wyższe koszty opieki zdrowotnej są skutkami tego zjawiska, wymagającymi pilnych interwencji ze strony służby zdrowia i władz rządowych.

– epidemia chorób przewlekłych – wzrost liczby przypadków chorób przewlekłych prowadzi do spadku siły roboczej, co z kolei powoduje zwiększenie wydatków na opiekę zdrowotną oraz zmniejszenie puli pieniężnej przeznaczonej na inne sektory gospodarki. Starzejące się społeczeństwo wymaga skutecznych programów opieki zdrowotnej i wsparcia społecznego.

– starzenie się społeczeństwa i wyzwania demograficzne – starzenie się populacji stawia przed społeczeństwem poważne wyzwania demograficzne, takie jak zmniejszenie przyrostu naturalnego i zwiększenie nakładów finansowych na systemy zabezpieczenia społecznego. Wymaga to kompleksowych strategii politycznych i społecznych, aby zapewnić godne życie osobom starszym i utrzymać zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy.

– bezpieczeństwo żywnościowe i zniszczenie środowiska – zniszczenie lokalnych ekosystemów i gleb prowadzi do zmniejszenia powierzchni uprawnej i obniżenia plonów rolnych, co zagraża bezpieczeństwu żywnościowemu społeczeństwa. Wpływa to również na stabilność ekologiczną i może prowadzić do dalszych problemów związanych z niedoborem żywności i migracją ludności.

– wpływ imigracji na systemy bezpieczeństwa – duże fale imigracji z krajów o niskim poziomie życia mogą obciążać systemy bezpieczeństwa społecznego i gospodarczego krajów przyjmujących. Walka o pracę pomiędzy pracownikami stałymi a przyjezdnymi może prowadzić do napięć społecznych i ekonomicznych, które wymagają odpowiednich działań zaradczych.

– wzrost nierówności ekonomicznych – wzrost nierówności ekonomicznych prowadzi do społecznych patologii, takich jak wzrost liczby przestępców, depresji oraz marginalizacji społecznej. Rozwój odpowiednich polityk społecznych i gospodarczych jest kluczowy dla zapobieżenia dalszemu pogłębianiu się tych nierówności i tworzenia bardziej zrównoważonych społeczeństw[141].

Różnorodność grup zagrożeń wyraźnie wskazuje na konieczność uwzględnienia wielu czynników przy definiowaniu koncepcji bezpieczeństwa. Dążenie do osiągnięcia coraz to ambitniejszych celów bez uwzględnienia potencjalnych konsekwencji może prowadzić do katastrofy, która ma krótkoterminowe skutki, ale również może mieć poważne konsekwencje w dłuższej perspektywie czasowej. W toku tych działań mogą zostać zniszczone dobre relacje i zaufanie, co ma istotny wpływ zarówno na kształtowanie zdrowych interakcji społecznych, jak i stanowi fundament dla zapewnienia bezpieczeństwa na arenie międzynarodowej[142].

4.3. Współczesne wyzwania dla bezpieczeństwa ekonomicznego

Polityka bezpieczeństwa ekonomicznego demokratycznej i suwerennej Polski charakteryzuje się stałością zasad oraz jasno określonymi celami. Taka stabilność pozwala na osiągnięcie wyjątkowego

[141] Z. Ciekanowski, *Elementy bezpieczeństwa...*, *op. cit.*, s. 19–21.

[142] Y. Pauliuchuk, *Uwarunkowania bezpieczeństwa ekonomicznego państwa*, w: T. Bąk, Z. Ciekanowski, L. Szot (red.), *Determinanty bezpieczeństwa człowieka a rozwój regionalny*, Wydawnictwo PWSTE, Jarosław 2013, s. 98.

w historii poziomu bezpieczeństwa, opartego w dużej mierze na wsparciu i gwarancjach oferowanych przez Sojusz Północnoatlantycki. Niemniej jednak dynamicznie zmieniające się warunki międzynarodowe mają bezpośredni wpływ na ramy naszego bezpieczeństwa. Pojawiają się nowe wyzwania i zagrożenia, które ujawniają swoją skalę i złożoność, co dobitnie pokazały tragiczne wydarzenia z września 2001 roku w Stanach Zjednoczonych[143].

W obecnym kontekście globalnym Polska musi nieustannie dostosowywać swoje podejście do bezpieczeństwa ekonomicznego, uwzględniając różnorodne, często nieprzewidywalne czynniki. Współczesne zagrożenia obejmują nie tylko tradycyjne aspekty militarne, ale również cyberbezpieczeństwo, terroryzm międzynarodowy, zmiany klimatyczne oraz fluktuacje na rynkach finansowych.

Aby skutecznie stawić czoła tym wyzwaniom, konieczna jest wielowymiarowa analiza uwzględniająca zarówno krajowe, jak i międzynarodowe perspektywy. Polska, będąc częścią globalnych struktur gospodarczych i politycznych, musi zatem prowadzić politykę aktywnego uczestnictwa w międzynarodowych sojuszach i organizacjach, jednocześnie wzmacniając wewnętrzne mechanizmy ochrony.

Kluczowym elementem tej strategii jest adaptacja do szybko zmieniającego się otoczenia międzynarodowego oraz elastyczność w podejmowaniu decyzji. Współpraca z innymi państwami członkowskimi NATO, a także z Unią Europejską, umożliwia Polsce dostęp do szerokiego zakresu zasobów, technologii oraz informacji, które są niezbędne do utrzymania wysokiego poziomu bezpieczeństwa.

Polityka bezpieczeństwa ekonomicznego Polski, choć zakorzeniona w stałych zasadach i celach, musi być dynamicznie dostosowywana do zmieniających się warunków globalnych. Integracja z międzynarodowymi strukturami oraz wewnętrzne wzmocnienie mechanizmów ochrony to kluczowe elementy, które pozwalają na skuteczne zarządzanie nowymi wyzwaniami i zagrożeniami w dzisiejszym świecie.

Współczesne wyzwania globalne charakteryzują się rosnącą niestabilnością oraz napięciami wynikającymi z rozprzestrzeniania

[143] T. Kożak-Siara, J. Majkowska, *Determinanty…*, *op. cit*., s. 135.

broni masowego rażenia i częstych aktów terroryzmu międzynarodowego. Dodatkowo nieprzewidywalne działania reżimów autorytarnych znacznie zwiększają ryzyko międzynarodowego terroryzmu oraz dystrybucji broni masowego rażenia.

Polska, która jest integralną częścią wspólnoty euroatlantyckiej, znajduje się w sferze oddziaływania tych zagrożeń. Sytuacja ta prowadzi do istotnej zmiany w podejściu do obrony narodowej, przesuwając nacisk z tradycyjnych zagrożeń, takich jak inwazja militarna, na bardziej złożone i trudne do przewidzenia zagrożenia asymetryczne. Te nietypowe zagrożenia pochodzą głównie od podmiotów pozapaństwowych, które są trudne do zidentyfikowania.

Nowe rodzaje zagrożeń mogą mieć wpływ na różne aspekty bezpieczeństwa, w tym:

– ochronę ludności,

– zabezpieczenie infrastruktury krytycznej,

– stabilność wewnętrznych struktur państwowych.

Niestabilność polityczna oraz nieprzewidywalność reżimów autorytarnych wymagają nowoczesnych i elastycznych strategii zarządzania bezpieczeństwem, które uwzględniają zmieniający się charakter współczesnych zagrożeń. Terroryzm międzynarodowy oraz proliferacja broni masowego rażenia stanowią poważne wyzwania, które wymagają skoordynowanych działań na poziomie międzynarodowym, w tym współpracy wywiadowczej, wzmocnienia mechanizmów obronnych oraz rozwijania nowych technologii do przeciwdziałania zagrożeniom.

Przesunięcie fokusów z konwencjonalnych zagrożeń militarnych na bardziej złożone formy zagrożeń asymetrycznych podkreśla konieczność integracji działań między państwami sojuszniczymi. Kluczowe jest rozwijanie systemów wczesnego ostrzegania, zaawansowanej analizy danych oraz współpracy międzynarodowej w zakresie wymiany informacji wywiadowczych.

W związku z tym Polska, jako część wspólnoty euroatlantyckiej, musi adaptować się do nowej rzeczywistości, uwzględniając zarówno tradycyjne, jak i nowo pojawiające się zagrożenia. Skuteczne przeciwdziałanie tym zagrożeniom wymaga innowacyjnego

podejścia, w tym inwestycji w nowe technologie obronne oraz wzmocnienia współpracy z partnerami międzynarodowymi.

Najbardziej krytyczne zagrożenie wynikające z nowych wyzwań dla bezpieczeństwa ekonomicznego i ogólnego w różnych państwach, w tym także w Polsce, stanowi znakomicie zorganizowany terroryzm międzynarodowy. Poziom ryzyka terroryzmu różni się jednak w zależności od kraju.

W obliczu globalnych zagrożeń Polska musi dostosować swoje strategie obronne i gospodarcze do zmieniających się realiów. Kluczowe jest wzmocnienie wewnętrznych mechanizmów bezpieczeństwa oraz ścisła współpraca z międzynarodowymi partnerami w zakresie wymiany informacji wywiadowczych i technologii. Nowoczesne podejście do bezpieczeństwa ekonomicznego obejmuje inwestycje w zaawansowane technologie oraz rozwój infrastruktury odpornej na różnorodne zagrożenia, w tym cyberataki.

Współpraca z globalnymi centrami innowacji technologicznej jest niezbędna do zapewnienia konkurencyjności i stabilności gospodarki. Polska musi aktywnie uczestniczyć w międzynarodowych inicjatywach na rzecz bezpieczeństwa, które promują wymianę wiedzy i technologii, a także wspierają rozwój lokalnych talentów i przedsiębiorczości.

Jednym z fundamentów zrównoważonego rozwoju jest zapewnienie niezakłóconego przepływu towarów i usług na całym świecie. Polska powinna dążyć do umacniania międzynarodowych relacji handlowych poprzez wprowadzenie i przestrzeganie standardów wolnego handlu, które sprzyjają wzrostowi gospodarczemu i stabilności politycznej w regionie[144].

Kolejnym kluczowym wyzwaniem jest zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego kraju. W polityce bezpieczeństwa energetycznego należy uwzględnić globalny wzrost zapotrzebowania oraz rosnące ceny tych surowców, co oznacza konieczność ochrony

[144] E. Frejtag-Mika, Z. Kołodziejak, W. Putkiewicz, *Bezpieczeństwo ekonomiczne...*, *op. cit.*, s. 39.

regionów wydobycia i tras transportowych strategicznych zasobów. Polska musi przyjąć kompleksowe podejście do bezpieczeństwa energetycznego, które uwzględnia zarówno dywersyfikację źródeł energii, jak i ochronę środowiska. Inwestycje w odnawialne źródła energii, takie jak energia słoneczna, wiatrowa i geotermalna, mogą znacząco zwiększyć niezależność energetyczną kraju i zmniejszyć jego zależność od zewnętrznych dostawców surowców energetycznych. Wprowadzenie nowoczesnych technologii w sektorze energetycznym oraz zwiększenie efektywności energetycznej również odegra kluczową rolę w zapewnieniu długoterminowego bezpieczeństwa energetycznego.

Ważnym aspektem polityki bezpieczeństwa energetycznego jest również ochrona środowiska naturalnego. Zapobieganie degradacji ekosystemów oraz przeciwdziałanie katastrofom ekologicznym spowodowanym przez człowieka jest niezwykle istotne. Przykłady takich katastrof to awarie elektrowni atomowych, zakładów chemicznych oraz wypadki podczas transportu niebezpiecznych materiałów. Ponadto konieczne jest przeciwdziałanie zanieczyszczeniom, takim jak skażenie wód powierzchniowych i gleby przez źle składowane odpady radioaktywne czy zanieczyszczenie powietrza przez związki metali ciężkich, dwutlenku węgla i siarki[145].

W kontekście budowy odporności na zagrożenia bezpieczeństwa energetycznego kluczową rolę odgrywają następujące cele:

1. Zwiększenie różnorodności źródeł i tras dostaw gazu ziemnego oraz ropy naftowej poprzez strategiczne działania, mające na celu minimalizację ryzyka geopolitycznego i ekonomicznego oraz zapewnienie stabilności dostaw energetycznych dla kraju.
2. Intensyfikacja rozbudowy krajowej infrastruktury przesyłowej gazociągów i ropociągów, a także ustanowienie transgranicznych połączeń energetycznych z krajami UE, NATO oraz Ukrainą w celu wzmocnienia regionalnej integracji energetycznej i zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego.

[145] T. Kożak-Siara, J. Majkowska, *Determinanty…*, *op. cit.*, s. 136.

3. Uruchomienie do 2033 roku nowoczesnej elektrowni jądrowej oraz serii małych modułowych reaktorów jądrowych, co umożliwi dywersyfikację miksu energetycznego i znaczną redukcję emisji gazów cieplarnianych, jednocześnie zwiększając niezależność energetyczną kraju.
4. Systematyczne wzbogacanie krajowego miksu energetycznego poprzez wprowadzenie zaawansowanych technologii odnawialnych źródeł energii, takich jak biogazownie, instalacje geotermalne, farmy wiatrowe na lądzie i morzu oraz elektrownie wodne. Celem jest zwiększenie udziału OZE w produkcji energii o 1% rocznie przy jednoczesnym ograniczaniu wykorzystania węgla kamiennego i brunatnego, co przyczyni się do zrównoważonego rozwoju sektora energetycznego zarówno w sferze publicznej, jak i prywatnej.
5. Rozbudowa krajowych rezerw strategicznych węglowodorów, aby zapewnić stabilność i bezpieczeństwo dostaw surowców energetycznych oraz zwiększyć odporność na ewentualne kryzysy energetyczne.
6. Wspieranie i promowanie inicjatyw zwiększających efektywność energetyczną budynków, w tym termomodernizację, instalację pomp ciepła, wykorzystanie energooszczędnych źródeł światła oraz inteligentnych systemów zarządzania oświetleniem, co przyczyni się do obniżenia zużycia energii i zmniejszenia emisji zanieczyszczeń.
7. Stopniowa realizacja programu zamiany napowietrznych linii energetycznych o różnych poziomach napięcia na podziemne sieci przesyłowe, co zwiększy niezawodność infrastruktury energetycznej, poprawi jej odporność na ekstremalne zjawiska pogodowe oraz ograniczy straty przesyłowe.
8. Rozwój infrastruktury dla elektromobilności oraz innowacyjnych technologii wytwarzania energii z wodoru, co przyczyni się do transformacji energetycznej, zwiększenia

udziału zeroemisyjnych źródeł energii oraz redukcji uzależnienia od paliw kopalnych, wspierając tym samym ekologiczne i zrównoważone podejście do zarządzania energią[146].

Współpraca międzynarodowa jest niezbędna dla zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego. Polska powinna aktywnie uczestniczyć w inicjatywach na rzecz stabilizacji globalnych rynków energii, a także współpracować z innymi krajami w celu ochrony kluczowych tras transportowych oraz infrastruktury energetycznej.

Znacznym wyzwaniem dla Polski jest masowa migracja z krajów ubogich i słabo rozwiniętych, spowodowana konfliktami i prześladowaniami politycznymi[147]. Migracja ta jest dodatkowo napędzana przez rozwój nielegalnego handlu ludźmi i przemytnictwa. W krajach z wysokim odsetkiem ludności napływowej, migracje oraz zmiany demograficzne prowadzą do modyfikacji tradycyjnych struktur społecznych, a także do napięć społecznych i politycznych, co potwierdzają doświadczenia państw zachodnich.

Polska polityka bezpieczeństwa kładzie duży nacisk na intensyfikację współpracy międzynarodowej, wzmacnianie roli prawa międzynarodowego oraz instytucji wielostronnych. Współczesne instytucje międzynarodowe muszą dostosowywać swoje strategie i metody działania do pojawiających się wyzwań. Szczególnie istotna dla bezpieczeństwa Polski jest adaptacja Sojuszu Północnoatlantyckiego, który odgrywa kluczową rolę w stabilizacji globalnej przy jednoczesnym zachowaniu swoich tradycyjnych funkcji obronnych[148].

Sprawność działania instytucji międzynarodowych oraz ich zdolność do skutecznego reagowania na nowe wyzwania mają bezpośredni i korzystny wpływ na bezpieczeństwo Polski. W kontekście migracji Polska powinna dążyć do zacieśniania współpracy

---

[146] J. Płaczek, *Propozycja nowej strategii bezpieczeństwa narodowego RP*, „Przegląd Geopolityczny" 2023, nr 44, s. 63.

[147] E. Frejtag-Mika, Z. Kołodziejak, W. Putkiewicz, *Bezpieczeństwo ekonomiczne...*, *op. cit.*, s. 41.

[148] T. Kożak-Siara, J. Majkowska, *Determinanty…*, *op. cit.*, , s. 136–137.

z partnerami międzynarodowymi, zarówno w zakresie polityki migracyjnej, jak i walki z nielegalnym handlem ludźmi.

Ważnym aspektem jest również integracja polityki migracyjnej z polityką społeczną i gospodarczą, aby skutecznie zarządzać procesami demograficznymi i minimalizować potencjalne napięcia społeczne. Inwestycje w edukację, integrację społeczną oraz wsparcie dla uchodźców i migrantów mogą przyczynić się do budowania spójności społecznej i stabilności politycznej.

Masowa migracja stanowi złożone wyzwanie, które wymaga wielopłaszczyznowego podejścia obejmującego współpracę międzynarodową, wzmocnienie instytucji wielostronnych oraz integrację polityki migracyjnej z innymi obszarami polityki publicznej.

Kształtowanie przez Polskę odporności na zagrożenia dla bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga wdrożenia skoordynowanych mechanizmów i działań będących odpowiedzią na współczesne oddziaływanie ryzyk. Przykładem takich rozwiązań, a jednocześnie strategicznych celów, jest:

1. rozbudowa przemysłu obronnego i rezerw strategicznych – w celu zwiększenia potencjału ekonomicznego kraju kluczowe jest rozwijanie przemysłu obronnego oraz budowa i utrzymanie strategicznych rezerw. Inwestycje w infrastrukturę krytyczną oraz centralny port komunikacyjny są niezbędne, aby zapewnić niezawodność i bezpieczeństwo transportu. Dodatkowo implementacja technologii satelitarnych w administracji publicznej i sektorze gospodarczym znacząco poprawi zarządzanie i efektywność operacyjną.
2. wzmocnienie gospodarki narodowej – wzrost gospodarczy wymaga ochrony przed nadmiernym wpływem korporacji transnarodowych i monopolistycznych struktur rynkowych. Wprowadzenie odpowiednich regulacji prawnych i mechanizmów kontrolnych pomoże w zabezpieczeniu rynku krajowego przed dominacją zagranicznych podmiotów.
3. zwiększanie międzynarodowej konkurencyjności – podnoszenie konkurencyjności państwa na arenie międzynarodowej wymaga właściwych rozwiązań prawnych oraz zawie-

rania korzystnych umów gospodarczych. Działania te powinny obejmować harmonizację przepisów z międzynarodowymi standardami oraz wspieranie innowacyjności i technologicznego rozwoju przedsiębiorstw.

4. zwiększenie udziału w globalnym podziale pracy – Polska powinna aktywnie uczestniczyć w globalnym podziale pracy, stwarzając dogodne warunki dla swobodnego przepływu towarów, usług i kapitału przez swoje terytorium. Inwestycje w rozwój sieci połączeń drogowych, kolejowych, portów morskich i lotniczych są kluczowe, podobnie jak zapewnienie bezpieczeństwa transakcji finansowych przez maksymalizację bezpiecznych przelewów elektronicznych.
5. tworzenie przyjaznych warunków dla inwestorów zagranicznych – atrakcyjność Polski jako miejsca do inwestycji można zwiększyć poprzez tworzenie przyjaznych warunków dla zagranicznych inwestorów. Polityka ta powinna obejmować ulgowe warunki podatkowe, wsparcie administracyjne oraz rozwój infrastruktury wspierającej inwestycje.
6. utrzymywanie trwałego wzrostu PKB i polityka antyinflacyjna – zapewnienie stabilnego wzrostu produktu krajowego brutto (PKB) oraz prowadzenie skutecznej polityki antyinflacyjnej są kluczowe dla długoterminowej stabilności ekonomicznej. Konieczne jest unikanie nadmiernego zadłużania państwa oraz kontrola wydatków publicznych.
7. pozyskiwanie kruszców i papierów wartościowych przez NBP – Narodowy Bank Polski (NBP) powinien aktywnie pozyskiwać kruszce oraz papiery wartościowe, co przyczyni się do wzmocnienia rezerw walutowych i stabilności finansowej kraju.
8. rozwój przemysłu spożywczego i eksport żywności – w osiągnięciu tych celów pomoże wprowadzenie tanich kredytów dla rolników oraz podmiotów skupujących polskie płody rolne.
9. zapobieganie i likwidacja przemycania – skuteczna walka z przemytem wymaga wprowadzenia zaawansowanych

technologii monitorowania oraz współpracy międzynarodowej. Zapobieganie i likwidacja przemytu do kraju przyczyni się do ochrony rynku wewnętrznego i wzrostu dochodów państwa[149].

Zabezpieczenie ekonomicznego bezpieczeństwa państwa w nowoczesnych warunkach wymaga intensyfikacji działań na polu polityki zagranicznej. Głównym celem międzynarodowej strategii jest stworzenie korzystnego środowiska bezpieczeństwa dla Polski. Do najważniejszych zadań tej polityki należą:

- utrzymanie efektywności mechanizmów sojuszniczych;
- zapewnienie skuteczności instytucji międzynarodowych oraz prawa międzynarodowego;
- kształtowanie przyjaznych relacji z partnerami międzynarodowymi;
- wspieranie procesów transformacyjnych w Europie Wschodniej i Południowej;
- udział w umacnianiu globalnych mechanizmów kontrolnych;
- gotowość do uczestnictwa w działaniach prewencyjnych na rzecz zapobiegania konfliktom;
- zaangażowanie w międzynarodowe inicjatywy na rzecz ochrony środowiska;
- aktywne uczestnictwo w promocji demokracji oraz poszanowania praw człowieka[150].

Realizacja tych zadań wymaga szeroko zakrojonej współpracy międzynarodowej i elastyczności w dostosowywaniu się do dynamicznych zmian na arenie globalnej. Efektywne funkcjonowanie mechanizmów sojuszniczych jest kluczowe dla zapewnienia stabilności i bezpieczeństwa. Wzmocnienie instytucji międzynarodowych oraz przestrzeganie prawa międzynarodowego stanowią fundament wspólnego działania na rzecz pokoju i bezpieczeństwa.

---

[149] J. Płaczek, *Propozycja nowej…*, *op. cit.*, s. 61.

[150] Z. Ciekanowski, *Determinanty stref ekonomicznych a rozwój regionalny*, w: T. Bąk, Z. Ciekanowski, L. Szot (red.), *Determinanty bezpieczeństwa człowieka a rozwój regionalny*, Wydawnictwo PWSTE, Jarosław 2013, s. 368.

Ponadto aktywne uczestnictwo w międzynarodowych mechanizmach kontrolnych i gotowość do prewencyjnych działań na rzecz zapobiegania konfliktom są niezbędne dla utrzymania globalnego pokoju. Polska powinna również angażować się w międzynarodowe wysiłki na rzecz ochrony środowiska, co jest kluczowe w obliczu globalnych wyzwań klimatycznych. Wreszcie, promocja demokracji i poszanowania praw człowieka jest fundamentalnym elementem międzynarodowej strategii Polski. Udział w działaniach mających na celu promocję tych wartości wzmacnia pozycję Polski na arenie międzynarodowej i przyczynia się do budowy bardziej sprawiedliwego i stabilnego świata.

4.4. Wnioski

Rezultaty badań zawarte w niniejszym rozdziale stanowiły bazę do dokonania uogólnień oraz sformułowania zasadniczych wniosków dotyczących zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego.

Na podstawie przeprowadzonych badań dotyczących spektrum bezpieczeństwa państwa pod kątem występowania zagrożeń godzących w sferę ekonomiczną można postawić tezę: współczesne zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa w sferze ekonomicznej mają charakter wielowymiarowy i dynamiczny, co wymaga od państw nie tylko adaptacji i elastyczności w polityce gospodarczej, ale także budowania odporności poprzez strategiczne zarządzanie zasobami, innowacyjność oraz międzynarodową współpracę w zakresie regulacji i bezpieczeństwa ekonomicznego.

Odnośnie zagrożeń dla bezpieczeństwa ekonomicznego wyciągnięto następujące wnioski:

1. Współczesne badania nad bezpieczeństwem, szczególnie ekonomicznym, wymagają podejścia interdyscyplinarnego, integrującego wiedzę z zakresu ekonomii, politologii, socjologii oraz studiów międzynarodowych. Takie podejście pozwala na lepsze zrozumienie złożoności i wielowymiarowości zagadnień bezpieczeństwa.

2. Dynamiczne zmiany w globalnych stosunkach międzynarodowych i gospodarczych wymuszają na badaczach konieczność redefinicji pojęcia bezpieczeństwa, uwzględniając nowe zagrożenia oraz zmieniające się uwarunkowania geopolityczne i geoekonomiczne.

3. Państwa mają kluczową rolę w zapewnianiu bezpieczeństwa ekonomicznego swoim obywatelom. Wymaga to skoordynowanych działań na różnych poziomach – od krajowych strategii gospodarczych, przez międzynarodową współpracę, po globalne inicjatywy regulacyjne.

4. Bezpieczeństwo ekonomiczne jest postrzegane jako kluczowe dobro publiczne, które wpływa na stabilność gospodarek oraz dobrobyt społeczeństw. W kontekście globalnych wyzwań, takich jak zmiany klimatyczne, migracje, kryzysy finansowe i technologiczne przełomy, jego znaczenie stale rośnie.

5. Utrzymanie suwerenności ekonomicznej w dobie globalizacji jest wyzwaniem dla państw. Polega ona na zdolności do samodzielnego kształtowania polityki gospodarczej bez nadmiernej zależności od zewnętrznych podmiotów i wpływów.

6. Współczesne zagrożenia dla bezpieczeństwa ekonomicznego wynikają zarówno z wewnętrznych, jak i zewnętrznych czynników, w tym globalnych procesów gospodarczych, które mogą prowadzić do zakłóceń w funkcjonowaniu gospodarek narodowych.

7. Analiza bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga uwzględnienia zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych determinant, takich jak stabilność gospodarcza, dostępność zasobów, innowacyjność gospodarki oraz odporność na kryzysy finansowe.

8. W obliczu nowych, niekonwencjonalnych zjawisk i procesów ekonomicznych, które mogą zagrażać stabilności państwa, kluczowe staje się tworzenie strategii opartych na innowacyjnych rozwiązaniach oraz szerokiej współpracy międzynarodowej.

9. Aby skutecznie zarządzać ryzykiem dla stabilności ekonomicznej, niezbędne jest stworzenie szczegółowego rejestru potencjalnych zagrożeń. To umożliwi lepszą identyfikację i monitorowanie różnych form zagrożeń, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych, takich jak destabilizacja finansowa, kryzysy gospodarcze czy zakłócenia w handlu międzynarodowym.

10. Skuteczne bezpieczeństwo ekonomiczne wymaga strategicznego i aktywnego podejścia do identyfikacji i zarządzania zagrożeniami. Obejmuje to umiejętność szybkiego reagowania na kryzysy, wdrażania działań zapobiegawczych oraz osiągania wyznaczonych celów gospodarczych.

11. Bezpieczeństwo ekonomiczne opiera się na dynamicznej współpracy między sektorem publicznym a prywatnym. To wzajemne oddziaływanie ma kluczowe znaczenie dla stabilności państwa i wymaga efektywnej koordynacji działań w obu sektorach.

12. Zapewnienie stabilności ekonomicznej przekłada się na stabilne kursy walut, stopy procentowe oraz pewność dotyczącą oszczędności i zatrudnienia. Te elementy tworzą solidne podstawy dla realizacji zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych celów polityki makroekonomicznej.

13. Globalizacja stwarza możliwości rozwoju, ale także niesie ze sobą potencjalne zagrożenia. Państwa muszą skutecznie wykorzystywać globalne szanse, jednocześnie minimalizując ryzyko związane z funkcjonowaniem w zglobalizowanej gospodarce, takie jak spekulacje finansowe czy praktyki szpiegowskie.

14. Globalizacja i agresja ekonomiczna stanowią poważne wyzwania dla bezpieczeństwa ekonomicznego. Obejmuje to wpływ niestabilności kursu walutowego, ograniczenia w transferze technologii oraz działalność korporacji transnarodowych i zorganizowanych grup przestępczych.

15. Wewnętrzne zagrożenia ekonomiczne mogą pochodzić zarówno z działań innych krajów, jak i od podmiotów, takich jak korporacje transnarodowe. Państwa muszą być przygotowane na różne formy nacisku ekonomicznego, które mogą zakłócić stabilność i rozwój gospodarczy.

16. Rozwój i modernizacja infrastruktury produkcyjnej, transportowej i komunikacyjnej są kluczowe dla zwiększenia konkurencyjności gospodarki. Efektywna infrastruktura wspiera rozwój technologiczny, poprawia logistykę i stymuluje handel, co przekłada się na ogólną stabilność ekonomiczną.

17. Zasoby ludzkie, takie jak wykształcenie, dostępność specjalistów i jakość siły roboczej mają istotny wpływ na wydajność gospodarki. Starzenie się społeczeństwa, niedobór specjalistów oraz nierówności regionalne mogą stanowić poważne zagrożenia, które wymagają kompleksowych rozwiązań, takich jak polityki prorodzinne, edukacyjne i migracyjne.

18. Typologia zagrożeń dla bezpieczeństwa ekonomicznego obejmuje różne kryteria, takie jak prawdopodobieństwo ich wystąpienia, konsekwencje, możliwość kształtowania, czas trwania, możliwość identyfikacji, źródło, skala wpływu, charakter oraz dynamika zmian, co pozwala na kompleksowe podejście do analizy ryzyka.

19. Zarządzanie zadłużeniem zagranicznym oraz stabilność gospodarcza w obliczu kryzysów finansowych są kluczowymi elementami ochrony ekonomicznej, wymagającymi skutecznych negocjacji z kredytodawcami oraz implementacji odpowiednich polityk fiskalnych i makroekonomicznych.

20. Dostępność surowców energetycznych stanowi istotne zagrożenie, a jego skutki obejmują destabilizację gospodarczą i wzrost cen energii. Państwa muszą dywersyfikować źródła importu, aby minimalizować ryzyko związane z politycznym naciskiem dostawców.

21. Bezpieczeństwo żywnościowe i stabilność podaży żywności są kluczowe dla utrzymania stabilności ekonomicznej. Kryzysy żywnościowe w jednym regionie mogą mieć globalne implikacje, wpływając na ceny i dostępność żywności w innych częściach świata.

22. Dostęp do czystej wody jest niezbędny dla zdrowia publicznego i działalności gospodarczej. Brak czystej wody może hamować rozwój przemysłowy i rolniczy, prowadząc do konfliktów społecznych i destabilizacji ekonomicznej.

23. Zmiany klimatyczne i degradacja środowiska wpływają na stabilność ekonomiczną poprzez ekstremalne zjawiska pogodowe, zanieczyszczenie powietrza i degradację bioróżnorodności. Te czynniki mają długoterminowe skutki dla gospodarek, infrastruktury oraz zdrowia publicznego.

24. Polityka bezpieczeństwa ekonomicznego Polski charakteryzuje się stabilnością zasad i jasno określonymi celami, ale musi

być elastyczna i dostosowywać się do dynamicznie zmieniających się warunków międzynarodowych.

25. Kluczowym elementem strategii jest adaptacja do szybko zmieniającego się otoczenia międzynarodowego i elastyczność w podejmowaniu decyzji, co umożliwia skuteczne zarządzanie nowymi wyzwaniami i zagrożeniami.

26. Kluczowym wyzwaniem jest zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego poprzez dywersyfikację źródeł energii, inwestycje w odnawialne źródła energii i zwiększenie efektywności energetycznej, co zmniejszy zależność kraju od zewnętrznych dostawców surowców energetycznych.

27. Ważnym aspektem polityki bezpieczeństwa energetycznego jest ochrona środowiska, co obejmuje zapobieganie degradacji ekosystemów i przeciwdziałanie katastrofom ekologicznym, takim jak awarie elektrowni atomowych, zakładów chemicznych i wypadki transportowe.

28. Kluczowe jest zwiększenie różnorodności źródeł i tras dostaw gazu ziemnego oraz ropy naftowej, aby minimalizować ryzyko geopolityczne i ekonomiczne oraz zapewnić stabilność dostaw energetycznych.

29. Istotne jest intensyfikowanie rozbudowy krajowej infrastruktury przesyłowej oraz ustanowienie transgranicznych połączeń energetycznych, aby wzmocnić regionalną integrację energetyczną i zwiększyć bezpieczeństwo energetyczne.

30. Polska planuje uruchomienie nowoczesnej elektrowni jądrowej oraz serii małych modułowych reaktorów jądrowych do 2033 roku, co umożliwi dywersyfikację miksu energetycznego i redukcję emisji gazów cieplarnianych.

31. Systematyczne wzbogacanie krajowego miksu energetycznego poprzez wprowadzanie zaawansowanych technologii odnawialnych źródeł energii, takich jak biogazownie, instalacje geotermalne, farmy wiatrowe i elektrownie wodne, z celem zwiększenia udziału OZE w produkcji energii o 1% rocznie.

32. Rozbudowa krajowych rezerw strategicznych węglowodorów jest kluczowa dla zapewnienia stabilności i bezpieczeństwa dostaw surowców energetycznych oraz zwiększenia odporności na ewentualne kryzysy energetyczne.

33. Promowanie inicjatyw zwiększających efektywność energetyczną budynków, w tym termomodernizację, instalację pomp ciepła i energooszczędnych źródeł światła, co przyczyni się do obniżenia zużycia energii i zmniejszenia emisji zanieczyszczeń.

34. Rozwój infrastruktury dla elektromobilności oraz technologii wytwarzania energii z wodoru jest istotny dla transformacji energetycznej, zwiększenia udziału zeroemisyjnych źródeł energii i redukcji uzależnienia od paliw kopalnych.

35. Polska powinna aktywnie uczestniczyć w międzynarodowych inicjatywach na rzecz stabilizacji globalnych rynków energii, ochrony kluczowych tras transportowych oraz infrastruktury energetycznej.

36. Masowa migracja z krajów ubogich stanowi wyzwanie wymagające współpracy międzynarodowej, integracji polityki migracyjnej z polityką społeczną i gospodarczą oraz inwestycji w edukację, integrację społeczną i wsparcie dla migrantów.

Rozdział 5

Bezpieczeństwo społeczne w obliczu współczesnych zagrożeń

Integracja społeczna odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu jednostek. To w ramach społeczności odbywają się procesy poznawcze, edukacyjne, wychowawcze oraz socjalizacyjne. Dzięki uczestnictwu w różnych formach życia społecznego, takich jak rodzina, grupy społeczne, wspólnoty lokalne oraz struktury państwowe, jednostka realizuje swoje cele i przyswaja wartości moralne, intelektualne i fizyczne niezbędne do pełnego rozwoju osobowości. Człowiek jest nierozłącznie związany z społecznością, a społeczność z kolei czerpie swoją wartość z rozwoju osobistego jej członków.

Obecnie dostrzega się wzmożoną potrzebę opracowania innowacyjnych metod zapewnienia poczucia bezpieczeństwa społecznego zarówno na poziomie globalnym, jak i lokalnym, oraz eliminacji zagrożeń z życia jednostek. Poczucie bezpieczeństwa jest naruszane przez różnorodne zagrożenia, które występują na wielu obszarach.

Relacje społeczne i poczucie bezpieczeństwa są ze sobą ściśle powiązane. Im bardziej jednostka czuje się zagrożona, tym bardziej potrzebuje oparcia w solidnych strukturach społecznych oraz autorytetach. Stabilność społeczna i bezpieczeństwo są fundamentami, na których opiera się motywacja do działania i rozwój osobisty. Współczesne społeczeństwa muszą nieustannie poszukiwać efektywnych strategii, które pozwolą przywrócić poczucie bezpieczeństwa i wyeliminować różnorodne zagrożenia, aby zapewnić harmonijny rozwój jednostek w kontekście globalnym i lokalnym.

Społeczność jest nieodzowna dla pełnego rozwoju osobowości człowieka, a jej wartość wzrasta wraz z rozwojem jej członków. W obliczu współczesnych wyzwań związanych z poczuciem bezpieczeństwa konieczne jest wdrażanie nowych, skutecznych metod przeciwdziałania zagrożeniom. Silne autorytety i instytucje spo-

łeczne odgrywają kluczową rolę w motywowaniu jednostek do pozytywnego działania, co jest fundamentem stabilnego i zrównoważonego społeczeństwa.

5.1. Istota i charakter bezpieczeństwa społecznego

Nowe podejście do kwestii bezpieczeństwa nabrało intensywności po zakończeniu zimnej wojny, zwłaszcza po opublikowaniu przełomowej pracy Barry'ego Buzana *Ludzie, państwa i strach*, która przedstawiła szeroki zakres międzynarodowych studiów nad bezpieczeństwem w nowym, postzimnowojennym porządku. Buzan szczegółowo analizuje niezbędne warunki bezpieczeństwa, badając różne rodzaje zagrożeń i definiując pięć głównych obszarów bezpieczeństwa: militarny, polityczny, społeczny, ekonomiczny i ekologiczny. To wieloaspektowe podejście pozwala na realistyczne, ale jednocześnie szerokie spojrzenie na naturę bezpieczeństwa[151].

Bezpieczeństwo społeczne według Buzana dotyczy utrzymywania tradycyjnych wzorców języka, kultury, tożsamości religijnej i narodowej oraz zwyczajów w zadowalających warunkach rozwoju[152]. Bezpieczeństwo społeczne jest blisko powiązane z bezpieczeństwem socjalnym, które dotyczy zagrożeń o charakterze społecznym, takich jak analfabetyzm, dyskryminacja, choroby, ubóstwo, przestępczość, narkomania i terroryzm.

Bezpieczeństwo społeczne może być zagrożone zarówno przez wewnętrzne problemy państwowe, jak i tradycyjne zagrożenia bezpieczeństwa narodowego. Wewnętrzne konflikty, nierówności społeczne oraz zewnętrzne naciski mogą znacząco wpływać na stabilność społeczeństwa. Buzan podkreśla, że w dobie globalizacji i wzajemnych powiązań zapewnienie bezpieczeństwa wymaga kompleksowego i interdyscyplinarnego podejścia uwzględniającego różnorodne aspekty życia społecznego i międzynarodowego.

---

[151] M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne a współczesne państwo*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej" 2011, rok LII nr 2 (185), s. 124.
[152] B. Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, London 1991, s. 19.

Wielowymiarowe podejście Buzana do bezpieczeństwa uznaje konieczność adaptacji i elastyczności w odpowiedzi na nowe wyzwania. Koncepcja ta kładzie nacisk na ochronę tożsamości kulturowej i społecznej, promując jednocześnie działania prewencyjne w obszarach zagrożeń socjalnych i ekologicznych.

Bezpieczeństwo społeczne stanowi fundamentalny element struktury bezpieczeństwa narodowego, odgrywając kluczową rolę w zapewnieniu stabilności zarówno na poziomie jednostki, jak i całego państwa. Obejmuje ono ochronę osób indywidualnych, grup społecznych oraz samego państwa jako istotnych aktorów na arenie międzynarodowej. Brak odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa społecznego dotkliwie odczuwają dzieci, młodzież, dorośli oraz seniorzy. Bezpieczeństwo społeczne jest integralnie związane z codziennym funkcjonowaniem ludzi, wpływając zarówno na ich życie prywatne, jak i zawodowe. Otoczenie, w którym żyją, często zmaga się z różnorodnymi zagrożeniami oraz patologiami społecznymi, które mogą destabilizować ich poczucie bezpieczeństwa. Współczesne społeczeństwa muszą stawić czoła wyzwaniom takim jak przestępczość, bezrobocie, ubóstwo, a także problemy zdrowotne i psychiczne, które mają bezpośredni wpływ na jakość życia obywateli, co zostanie poddane analizie w dalszej części rozdziału.

Bezpieczeństwo społeczne jest nieodłącznym elementem zdrowego i stabilnego państwa, wpływającym na jego zdolność do funkcjonowania oraz reagowania na zewnętrzne i wewnętrzne zagrożenia. Stabilność społeczna jest fundamentem, na którym opierają się struktury państwowe, umożliwiając skuteczne działanie administracji, służb porządkowych oraz instytucji publicznych. W kontekście globalnym państwa muszą współpracować, aby przeciwdziałać transnarodowym zagrożeniom, takim jak terroryzm, handel ludźmi czy epidemie, które mogą destabilizować całe regiony.

Bezpieczeństwo społeczne jest ściśle związane z rolą państwa oraz funkcjonowaniem jego instytucji. Kluczową rolą społeczeństwa jest „zapobieganie ekonomicznej i społecznej nędzy, która może być powodowana redukcją zarobków, chorobą, macierzyń-

stwem, dyskryminacją w sektorze zatrudnienia, bezrobociem, niepełnosprawnością, podeszłym wiekiem i śmiercią"[153]. Instytucje państwowe wykorzystują różnorodne narzędzia i programy, aby skutecznie przeciwdziałać zagrożeniom społecznym. Obejmują one m.in. systemy ubezpieczeń społecznych, programy zdrowotne, wsparcie dla rodzin, programy przeciwdziałania bezrobociu, a także wsparcie dla osób starszych i niepełnosprawnych. Te mechanizmy mają na celu zapewnienie stabilności, co jest kluczowe dla harmonijnego rozwoju społecznego[154].

Z perspektywy polityki społecznej bezpieczeństwo społeczne oznacza stan pełnej ochrony przed brakiem materialnych środków do życia oraz zapewnienie możliwości rozwoju jednostki. Jest to w istocie poczucie wolności od wszelkich zagrożeń dla rozwoju psychospołecznego, jak i ryzyka socjalnego[155]. Ta wolność od niepewności daje jednostkom poczucie zabezpieczenia w obliczu ryzyka socjalnego oraz umożliwia identyfikację przyczyn zagrożeń wynikających z różnorodnych uwarunkowań.

Determinanty braku bezpieczeństwa społecznego obejmują szeroki zakres warunków, w jakich funkcjonuje jednostka lub grupa społeczna. Czynniki te mogą wynikać z kontekstu ekonomicznego, politycznego czy społecznego, w którym żyją ludzie. Brak bezpieczeństwa społecznego jest wynikiem złożonych interakcji pomiędzy tymi czynnikami, a zrozumienie ich natury jest kluczowe dla tworzenia skutecznych polityk społecznych.

Pomimo istniejących zagrożeń człowiek ma zdolność do dokonywania swobodnych wyborów, które mogą zapewnić jemu samemu oraz jego otoczeniu gwarancje bezpieczeństwa. Ta autonomiczna zdolność do kształtowania swojego życia i podejmowania

---

[153] W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo społeczne – kategoria bezpieczeństwa narodowego RP*, w: A. Skrabacz, S. Sulkowski (red.), *Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia - Uwarunkowania - Wyzwania*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2012, s. 21.

[154] A. Gdula, *Zagrożenia bezpieczeństwa społecznego w XXI wieku*, „Kwartalnik Bellona" 2017, nr 3, s. 21.

[155] B. Rysz-Kowalczyk (red.), *Leksykon polityki społecznej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA, Warszawa 2001, s. 20.

działań w celu ochrony przed ryzykiem jest kluczowym elementem bezpieczeństwa społecznego[156]. W kontekście polityki społecznej istotne jest, aby tworzyć warunki, które wspierają tę autonomię i umożliwiają jednostkom aktywne uczestnictwo w zabezpieczaniu swojego dobrostanu.

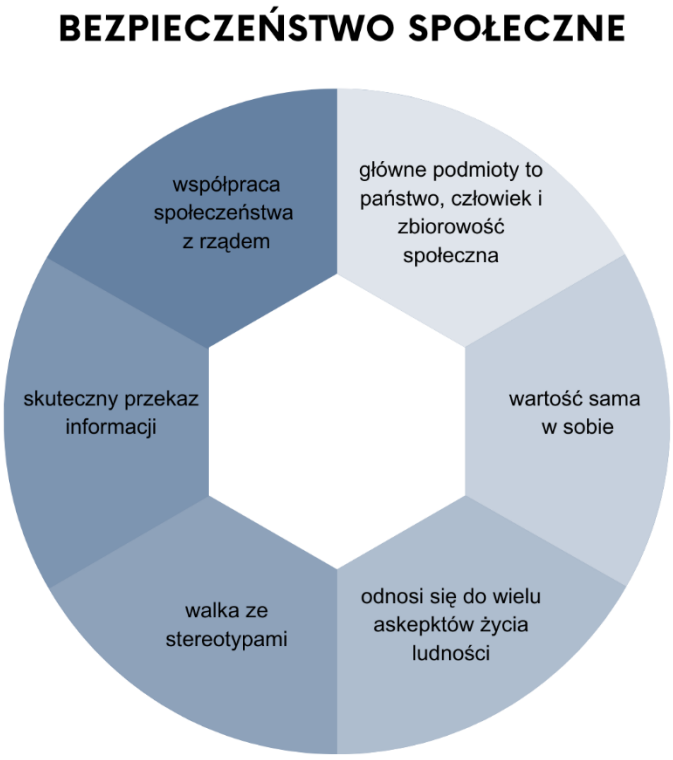

Ryc. 12. Teoretyczny model bezpieczeństwa społecznego
(A. Gdula, *Zagrożenia..*, *op. cit.*, s. 22)

[156] A. Trzpil, *Bezpieczeństwo społeczne jako wartość wobec wyzwań współczesności*, w: J. Dębowski, E. Jarmoch, A.W. Świderski (red.), *Bezpieczeństwo człowieka wobec współczesnych i przyszłych wyzwań*, Wyd. ODN, Siedlce 2005, s. 56.

Jedna z wielu definicji „bezpieczeństwa społecznego", wskazuje, że odnosi się ono

> [...] do wielu aspektów życia ludności i jest wartością samą w sobie. Głównymi podmiotami stanowiącymi owe bezpieczeństwo są państwo, człowiek i zbiorowości społeczne. To zbiór wielu zależności, walka ze stereotypami, skuteczny przekaz informacji, umiejętność komunikacji między ludźmi oraz odpowiedzialność za drugiego człowieka. Bezpieczeństwo społeczne to także współpraca społeczeństwa z rządem. Państwo nie może odwracać się od obywatela. Powinno zapewniać warunki do godnego życia, chronić je oraz otaczać opieką swoich obywateli. Zapewnienie bezpieczeństwa społecznego państwa rzutuje na poczucie bezpieczeństwa indywidualnego[157].

Podstawowym celem państwa jest zapewnienie wszechstronnego dobrostanu społecznego, a w istocie utrzymanie bezpieczeństwa, co obejmuje nie tylko zaspokojenie podstawowych potrzeb jednostek, takich jak żywność, schronienie, opieka zdrowotna i edukacja, ale również stworzenie harmonijnych więzi społecznych opartych na wzajemnym zaufaniu i wspólnocie wartości oraz interesów. Państwo odgrywa kluczową rolę w budowaniu zintegrowanego społeczeństwa, które opiera się na współpracy i wspieraniu się nawzajem.

Państwo nie tylko zaspokaja materialne potrzeby obywateli, ale również promuje aktywne uczestnictwo w życiu kulturalnym i edukacyjnym, co jest fundamentem rozwoju osobistego i społecznego. Wysokiej jakości edukacja, dostępna na każdym etapie życia oraz bogata oferta kulturalna, umożliwiają rozwój intelektualny i emocjonalny, a także budowanie tożsamości kulturowej.

Priorytetem jest również dążenie do emancypacji jednostek, co oznacza wspieranie obywateli w osiąganiu pełnej autonomii i zdol-

[157] A. Gdula, *Bezpieczeństwo indywidualne a bezpieczeństwo społeczne*, w: M. Kubiak (red.), *Wybrane przedmiotowe i podmiotowe wymiary bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2011 s. 10–11.

ności do podejmowania świadomych decyzji życiowych. Emancypacja obejmuje walkę o równość szans, eliminowanie wszelkich form dyskryminacji oraz promowanie równouprawnienia płci. Państwo powinno także przygotowywać swoich obywateli do radzenia sobie w dynamicznie zmieniającym się świecie, rozwijając ich umiejętności adaptacyjne, krytyczne myślenie oraz zdolność do samodzielnego rozwiązywania problemów[158].

Nie tylko państwo posiada zobowiązania względem społeczeństwa, ale także społeczność ma swoje obowiązki wobec państwa. Społeczeństwo powinno dbać o swoje państwo, ponieważ zostało ono ustanowione w celu zapewnienia odpowiednich warunków do trwałego istnienia i rozwoju. Państwo jest strukturalnym fundamentem, który umożliwia wspieranie jednostek, grup społecznych oraz narodu w ich dążeniach do osiągnięcia różnorodnych celów, zarówno indywidualnych, jak i zbiorowych.

Społeczeństwo jako całość musi angażować się w utrzymanie i rozwój państwa, ponieważ to właśnie poprzez organizację państwową można skutecznie zarządzać zasobami, koordynować działania na rzecz dobra publicznego i zapewniać bezpieczeństwo oraz stabilność. W zamian za te korzyści obywatele są zobowiązani do aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym, przestrzegania prawa, a także do świadczenia usług na rzecz państwa, takich jak płacenie podatków czy służba wojskowa.

Jednakże istnieją sytuacje, w których jednostki nie otrzymują wsparcia i zrozumienia od państwa, co może prowadzić do sytuacji, w których zmuszone są do samodzielnego rozwiązania swoich problemów życiowych. W takich przypadkach ludzie często podejmują próby zmiany otoczenia społecznego własnymi siłami, co może manifestować się na różne sposoby, od migracji po działania reformatorskie.

Państwo i społeczeństwo są w związku wzajemnych zależności, gdzie równowaga między prawami i obowiązkami obu stron jest kluczowa dla zdrowego funkcjonowania i harmonijnego rozwoju. Współpraca, dialog i wzajemne zrozumienie są niezbędne do

[158] A. Gdula, *Zagrożenia…*, *op. cit*., s. 22.

budowania sprawiedliwego i zrównoważonego systemu społecznego, który jest w stanie sprostać wyzwaniom współczesnego świata i zapewnić dobrobyt dla wszystkich swoich członków.

5.2. Klasyfikacja zagrożeń bezpieczeństwa społecznego

Współczesne społeczeństwo stoi przed wyzwaniem przezwyciężania różnorodnych konfliktów, napięć, wyzwań oraz zagrożeń na poziomie państwowym, społecznym i indywidualnym. Aktualnie obserwuje się tendencję do coraz większej dywersyfikacji zagrożeń oraz ich intensyfikacji. Działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa wynikają z szeregu globalnych i intensywnych zmian, a tym samym stanowią fundament zachowań zarówno jednostek, jak i zbiorowości. Rozwój cywilizacyjny przekształcił życie i funkcjonowanie ludzi, przynosząc społeczeństwu liczne korzyści, ale także nowe zagrożenia dla bezpieczeństwa. Paradoksalnie to człowiek często staje się głównym zagrożeniem dla innych[159].

Globalizacja i technologiczny rozwój spowodowały, że zagrożenia stają się bardziej złożone i wymagają skomplikowanych strategii zarządzania. Na przykład cyberbezpieczeństwo, zmiany klimatyczne i biotechnologie wprowadzają nowe wyzwania, które wymagają interdyscyplinarnego podejścia. Należy zrozumieć, że bezpieczeństwo to nie tylko ochrona przed fizycznymi zagrożeniami, ale również zapewnienie stabilności społecznej, ekonomicznej i ekologicznej. Należy także podkreślić rolę jednostki w kreowaniu bezpiecznego środowiska. Indywidualne działania podejmowane na co dzień mają znaczący wpływ na ogólny stan bezpieczeństwa. Od odpowiedzialnego korzystania z technologii, przez dbanie o środowisko, po aktywne uczestnictwo w życiu społecznym – każda decyzja ma swoje konsekwencje.

Tematyka zagrożeń bezpieczeństwa społecznego wielokrotnie była przedmiotem intensywnych debat publicznych oraz analizowana w obszernej literaturze naukowej. W tej złożonej problematyce istnieje wiele różnorodnych definicji pojęcia zagrożeń, a także

[159] *Ibidem*, s. 23.

terminów mu pokrewnych. Warto podkreślić, że nie wszystkie negatywne zjawiska można precyzyjnie zaklasyfikować jako zagrożenia dla bezpieczeństwa. Często są one raczej postrzegane jako wyzwania wymagające adaptacyjnych strategii[160]. Niewłaściwe przyporządkowanie tych terminów do konkretnych zjawisk jest stosunkowo powszechne, co wynika z dynamicznego charakteru współczesnych zagrożeń. Kluczowe jest zrozumienie, że zagrożenia mają różnorodne źródła i mogą przyjmować różne formy, co wymaga interdyscyplinarnego podejścia w ich analizie i zarządzaniu.

Jako wyzwanie dla bezpieczeństwa opisuje się: „sytuacje problemowe w dziedzinie bezpieczeństwa generujące dylematy, przed jakimi stoi podmiot (społeczność międzynarodowa, państwo) w rozstrzyganiu spraw bezpieczeństwa"[161]. Jest to również konieczność podejmowania działań w odpowiedzi na sytuacje, które mogą stanowić zagrożenie lub szansę otworzyć nowe możliwości dla kluczowych interesów danego podmiotu[162]. Pod pojęciem szansy rozumie się „możliwość powodzenia w jakiejś sprawie lub zaistnienia jakichś pożądanych okoliczności"[163]. Zagrożeniem określa się natomiast „z jednej strony pewien stan psychiczny lub świadomościowy wywołany postrzeganiem zjawisk, które subiektywnie ocenia się jako niekorzystne lub niebezpieczne, a z drugiej to czynniki obiektywne powodujące stany niepewności i obaw"[164].

---

[160] A. Gdula, *Wybrane zagrożenia dla bezpieczeństwa zewnętrznego państwa w XXI wieku*, w: S. Jaczyński, M. Kubiak, M. Minkina (red.), *Współczesne bezpieczeństwo. Perspektywa teoretyczno-metodologiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Warszawa–Siedlce 2011, s. 97.

[161] S. Koziej, *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe" 2011, nr 18, s. 29.

[162] W. Kitler, *Wybrane aspekty kierowania państwem w sytuacjach kryzysowych w obronie narodowej RP wobec wyzwań i zagrożeń współczesności*, Wyd. AON, Warszawa 1999, s. 7.

[163] A. Gdula, *Zagrożenia…*, *op. cit*., s. 23.

[164] R. Zięba, *Pojmowanie bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, w: R. Rosa (red.), *Edukacja dla bezpieczeństwa i pokoju w jednoczącej się*

Współcześnie istnieje wiele nieodwracalnych ograniczeń, które wymagają długoterminowej cierpliwości i adaptacji, jednakże są pewne fundamentalne wartości, które nie mogą być poddane kompromisom. W nowoczesnym społeczeństwie wszyscy obywatele powinni mieć zagwarantowane podstawowe prawa: osobistą wolność, zabezpieczenie materialne, równość rasową i etniczną oraz godne warunki życia. Niewątpliwie brak środków finansowych lub ich deficyt są głównymi przeszkodami ograniczającymi wolność, rozwój i wieloaspektową swobodę jednostek[165].

Współczesna struktura społeczna cechuje się coraz głębszym podziałem na grupy ekonomicznie uprzywilejowane i mniej zamożne. Grupy znajdujące się w gorszej sytuacji ekonomicznej to: mieszkańcy wielkomiejskich obszarów ubóstwa, pracownicy sektorów usługowych, osoby wykluczone z rynku pracy, bezrobotni oraz osoby dotknięte dyskryminacją rasową, płciową i wiekową. Te grupy społecznie marginalizowane są w dużej mierze pozbawione możliwości wpływania na politykę, chyba że zyskają wsparcie bardziej zamożnych i wpływowych sojuszników. Nierówności ekonomiczne mają daleko idące konsekwencje. Ludzie o niskich dochodach często zmagają się z brakiem dostępu do podstawowych usług, takich jak opieka zdrowotna, edukacja i bezpieczne warunki mieszkaniowe. Ich głosy i potrzeby są często ignorowane w procesach decyzyjnych, co prowadzi do jeszcze większego wykluczenia. Tymczasem osoby zamożne mają dostęp do zasobów i wpływów, które pozwalają im kształtować politykę zgodnie z własnymi interesami. Nierówności społeczne prowadzą do sytuacji, w której demokracja staje się niepełna i niesprawiedliwa. Bogaci mają nieproporcjonalnie większy wpływ na decyzje polityczne, co sprawia, że ich potrzeby stają się priorytetowe. W efekcie istnieje demokracja, ale jest to głównie demokracja dla tych, którzy są dobrze sytuowani.

Europie. Teoria i jej zastosowanie, Instytut Pedagogiki Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej, Siedlce–Chlewiska 1999, s. 48.

[165] J.K. Galbraith, *Godne społeczeństwo. Program troski o ludzkość*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1999, s. 13.

Aby przeciwdziałać tej nierówności, konieczne jest wdrożenie polityk promujących inkluzywność i równość szans[166].

Przed przystąpieniem do szczegółowej analizy najistotniejszych zagrożeń dla bezpieczeństwa społecznego warto podkreślić, że to jednostki są bezpośrednio dotknięte tymi problemami i bez adekwatnego wsparcia ze strony państwa nie są w stanie skutecznie się im przeciwstawić. Zagrożenia te nie tylko destabilizują życie jednostek i grup społecznych, ale także wywołują lęk, niepewność, frustrację, a w skrajnych przypadkach prowadzą do patologii społecznych. W literaturze przedmiotu zagrożenia te są różnorodnie klasyfikowane i definiowane, co świadczy o ich złożoności i wielowymiarowości[167].

W dzisiejszym zglobalizowanym świecie zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne są ze sobą ściśle powiązane, wzajemnie się przenikają i uzupełniają. Istotne miejsce zajmują wewnętrzne zagrożenia bezpieczeństwa społecznego, gdyż stanowią fundamentalne wyzwanie dla stabilności życia publicznego (ryc. 13).

[166] *Ibidem*, s. 16.

[167] A. Gdula, *Zagrożenia…*, *op. cit.*, s. 24.

Ryc. 13. Wewnętrzne zagrożenia dla bezpieczeństwa społecznego państwa
(A. Gdula, *Zagrożenia …*, *op. cit.*, s. 24)

Klasyfikacje wewnętrznych zagrożeń społecznych o charakterze tabu (ryc. 14) do niedawna rzadko były poruszane w debacie publicznej. Problemy te, ze względu na swoją delikatność i złożoność, budziły i nadal budzą liczne kontrowersje etyczne, szczególnie w kontekście interwencji państwowych w osobiste, a nawet intymne sfery życia obywateli. Niemniej jednak kluczowe znaczenie tych zagrożeń wymaga ich szczegółowego omówienia.

Ryc. 14. Wewnętrzne zagrożenia dla bezpieczeństwa społecznego państwa (typ tabu)
(A. Gdula, *Zagrożenia…*, *op. cit.*, s. 25)

Jednym z najbardziej niepokojących zagrożeń jest przemoc w rodzinie. To zjawisko obejmuje fizyczne, emocjonalne, psychiczne oraz ekonomiczne formy przemocy, które mają długotrwałe i destrukcyjne skutki dla ofiar, zwłaszcza dla dzieci. Interwencja w tego typu sytuacje jest skomplikowana ze względu na konieczność balansowania pomiędzy ochroną ofiar a respektowaniem prywatności rodzin.

Dyskryminacja kobiet, zarówno w życiu zawodowym, jak i prywatnym, stanowi poważne zagrożenie dla równouprawnienia i sprawiedliwości społecznej. Przejawia się ona w różnorodnych formach, od nierówności płacowych, przez ograniczony dostęp do stanowisk decyzyjnych, po przemoc ze względu na płeć.

Współczesne społeczeństwo coraz częściej mierzy się z problemem lęku przed macierzyństwem oraz niechęci do posiadania

dzieci. Czynniki takie jak niestabilność ekonomiczna, presja zawodowa oraz zmieniające się role społeczne kobiet wpływają na decyzje reprodukcyjne.

Rozpad życia małżeńskiego, manifestujący się w wysokich wskaźnikach rozwodów, prowadzi do destabilizacji struktur rodzinnych i społecznych. Rozwody często wiążą się z trudnościami emocjonalnymi i finansowymi, zarówno dla dorosłych, jak i dla dzieci. Konieczne jest zatem rozwijanie programów wsparcia psychologicznego oraz mediacji rodzinnej.

Prostytucja, będąca jednym z najbardziej kontrowersyjnych zagadnień społecznych, wiąże się z licznymi problemami zdrowotnymi, prawnymi i moralnymi. Osoby pracujące w ten sposób często są narażone na przemoc, stygmatyzację oraz wykluczenie społeczne.

Zjawisko ulegania autorytetom, zwłaszcza w kontekście społeczno-politycznym, może prowadzić do dezintegracji społecznej oraz ograniczenia wolności jednostki. Nadmierna zależność od autorytetów utrudnia rozwój krytycznego myślenia oraz niezależności, co ma negatywne konsekwencje dla demokratycznego funkcjonowania społeczeństwa.

Dehumanizacja życia kulturalnego, przejawiająca się w komercjalizacji i powierzchowności, zagraża autentycznemu rozwojowi kulturalnemu. Konsumpcyjny charakter współczesnej kultury przyczynia się do spłycenia wartości i degradacji twórczości artystycznej, co negatywnie wpływa na tożsamość kulturową społeczeństwa.

Zagrożenia o charakterze tabu stanowią poważne wyzwania dla współczesnego społeczeństwa. Wymagają one nie tylko skutecznych interwencji, ale także szerokiej debaty publicznej. Kluczowe jest tutaj połączenie działań legislacyjnych, edukacyjnych oraz społecznych, aby zapewnić kompleksowe wsparcie i ochronę dla osób dotkniętych tymi problemami.

Obie przedstawione klasyfikacje nie są wyczerpującymi i stałymi systemami. Lista tego typu zagrożeń jest dynamiczna i stale ewoluuje, co sprawia, że założenie jej ostatecznego zamknięcia jest nierealne. Klasyfikacje zagrożeń społecznych muszą być elastyczne i otwarte na rewizje. Zmieniające się warunki geopolityczne, eko-

nomiczne i ekologiczne wpływają na rodzaj i skalę zagrożeń, z którymi należy się mierzyć, dlatego systemy klasyfikacji powinny być regularnie aktualizowane, aby odzwierciedlać rzeczywiste realia i nowe wyzwania.

Głównym kryterium podziału zewnętrznych zagrożeń bezpieczeństwa społecznego jest ich zasięg geograficzny. Zrozumienie tych zagrożeń wymaga analizy czynników ryzyka, które wpływają nie tylko na bezpieczeństwo wewnętrzne państwa, ale również stanowią poważne zagrożenia dla jednostek i grup społecznych (ryc. 15).

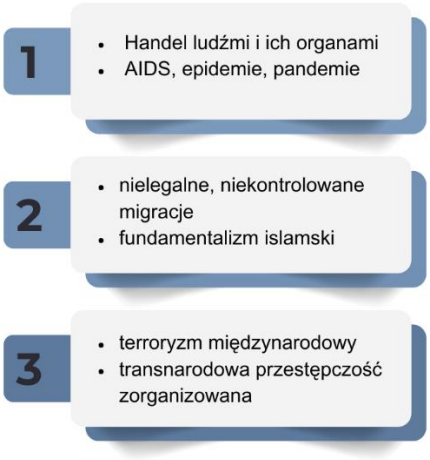

Ryc. 15. Zagrożenia zewnętrzne bezpieczeństwa społecznego
(A. Gdula, *Zagrożenia…*, *op. cit.*, s. 26)

5.3. Charakterystyka głównych zagrożeń w spektrum bezpieczeństwa społecznego

W niektórych modelach polityki społecznej sugeruje się analizowanie zagrożeń w spektrum niezaspokojonych potrzeb jednostek i rodzin. Niedobór w tych kluczowych obszarach może prowadzić do eskalacji różnych problemów społecznych i ekonomicznych. Oto główne kategorie zagrożeń, które można wyróżnić w tym kontekście:

1. Zagrożenie egzystencjalne:
   - Niedobór bezpiecznej, pitnej wody prowadzi do poważnych problemów zdrowotnych, chorób zakaźnych oraz obniżenia jakości życia.
   - Niedożywienie i brak żywności skutkują osłabieniem organizmu, chorobami oraz zwiększoną śmiertelnością, szczególnie wśród dzieci.
   - Problemy zdrowotne wynikające z niedożywienia i braku odpowiednich warunków higienicznych prowadzące do chorób i obniżenia odporności.
2. Zagrożenie mieszkaniowe:
   - Brak stałego miejsca zamieszkania prowadzi do marginalizacji społecznej, problemów zdrowotnych oraz utrudnia dostęp do edukacji i pracy.
   - Mieszkania niechroniące przed ekstremalnymi warunkami pogodowymi, pozbawione podstawowych urządzeń sanitarnych, przeludnione lub zlokalizowane w niebezpiecznych rejonach zwiększają ryzyko chorób, wypadków i innych problemów zdrowotnych.
3. Zagrożenie zatrudnienia:
   - Długotrwałe i masowe bezrobocie prowadzące do ubóstwa, wykluczenia społecznego oraz problemów psychicznych, takich jak depresja czy poczucie beznadziejności.
   - Ryzyko utraty pracy i brak stabilności finansowej wpływają negatywnie na życie jednostek i rodzin, ograniczając ich zdolność do planowania przyszłości i inwestowania w edukację czy zdrowie.

   - Zagrożenia wypadkami oraz chorobami zawodowymi obniżają jakość życia i mogą prowadzić do trwałych uszczerbków na zdrowiu.
4. Zagrożenie środowiskowe:
   - Życie w obszarach o wysokim poziomie zanieczyszczeń powietrza, wody czy gleby prowadzi do poważnych problemów zdrowotnych, takich jak choroby układu oddechowego, nowotwory czy problemy rozwojowe u dzieci.
   - Długotrwała ekspozycja na hałas może powodować problemy ze słuchem, stres, zaburzenia snu oraz inne problemy zdrowotne.
5. Zagrożenie zdrowotne:
   - Trudności w dostępie do usług medycznych, długie kolejki oraz wysokie koszty leczenia prowadzą do pogorszenia stanu zdrowia populacji.
   - Rozprzestrzenianie się chorób zakaźnych oraz epidemii stanowi poważne zagrożenie dla zdrowia publicznego, zwiększając śmiertelność i obciążenie systemów opieki zdrowotnej.
   - Wzrost liczby osób z niepełnosprawnościami wynikającymi z chorób, wypadków czy starzenia się populacji wymaga zwiększenia dostępności do specjalistycznej opieki i wsparcia.
6. Zagrożone dzieciństwo:
   - Dzieci pozostawione bez opieki, zaniedbywane oraz wychowujące się w trudnych warunkach rodzinnych są narażone na liczne problemy emocjonalne i rozwojowe.
   - Dzieci będące ofiarami przemocy fizycznej, psychicznej czy seksualnej doświadczają trwałych urazów, które wpływają na ich przyszłe życie.
   - Dzieci wychowujące się w ubogich rodzinach mają ograniczony dostęp do edukacji, zdrowia i innych podstawowych zasobów, co wpływa na ich rozwój i przyszłe możliwości.

7. Zagrożenie społeczne i emocjonalne:
   - Brak bliskich relacji i wsparcia ze strony rodziny oraz przyjaciół prowadzi do izolacji społecznej, depresji i innych problemów psychicznych.
   - Osoby starsze, samotne oraz te, które doświadczają marginalizacji społecznej mają ograniczone wsparcie i zasoby, co wpływa na ich jakość życia.
8. Zagrożenie ekonomiczne:
   - Brak dostępu do podstawowych zasobów materialnych, takich jak żywność, odzież czy mieszkanie, prowadzi do skrajnego ubóstwa.
   - Niewystarczające środki finansowe w przypadku nieprzewidzianych zdarzeń losowych, takich jak utrata pracy czy choroba, mogą prowadzić do trudnych sytuacji życiowych.
9. Zagrożenie fizyczne:
   - Zwiększenie liczby przestępstw przeciwko zdrowiu, jak napaści, morderstwa czy przemoc domowa, stanowi poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa jednostek.
   - Zagrożenie aktami terrorystycznymi prowadzi do poczucia niepewności i strachu w społeczeństwie.
10. Zagrożenie rozwoju:
   - Trudności w dostępie do wysokiej jakości edukacji, brak odpowiednich placówek oświatowych oraz niedobór wykwalifikowanej kadry nauczycielskiej wpływają negatywnie na rozwój intelektualny młodych pokoleń.
   - Słabe wyniki edukacyjne oraz brak możliwości zdobycia wyższego wykształcenia ograniczają szanse na lepszą przyszłość i rozwój kariery zawodowej.
   - Brak dostępu do instytucji kultury, takich jak teatry, muzea czy biblioteki, prowadzi do ograniczonego rozwoju kulturalnego i intelektualnego społeczeństwa[168].

[168] M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne a współczesne państwo*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej" 2011, rok LII n 2 (185), s. 126–127.

Przedstawione zagrożenia nie wyczerpują pełnego zakresu problemów, z jakimi borykają się współczesne społeczeństwa. Ich lista jest dynamiczna i stale się rozwija, co wymaga elastycznego podejścia w polityce społecznej oraz ciągłego monitorowania i reagowania na nowe wyzwania.

Badania jednoznacznie wskazują, że dla społeczeństwa kwestie związane z bezpieczeństwem społecznym mają bardzo duże znaczenie. Wynika to z faktu, że bezpieczeństwo społeczne, ściśle powiązane z polityką społeczną, stanowi fundamentalną potrzebę człowieka. W ramach tej dziedziny mieszczą się zagadnienia takie jak:

1. Polityka zatrudnienia:
   - Tworzenie warunków sprzyjających pełnemu i produktywnemu zatrudnieniu, w tym polityki przeciwdziałania bezrobociu.
   - Wsparcie dla pracowników poprzez programy szkoleniowe i edukacyjne, które zwiększają kwalifikacje i konkurencyjność na rynku pracy.
2. Kształtowanie dochodów z pracy:
   - System wynagrodzeń obejmujący mechanizmy ustalania płac, które zapewniają godziwe wynagrodzenie oraz minimalizują różnice dochodowe.
   - Polityki promujące równość dochodów poprzez opodatkowanie i transfery socjalne.
3. Ochrona pracy i środowiska:
   - Ustanawianie standardów bezpieczeństwa i higieny pracy, aby zapewnić pracownikom bezpieczne warunki.
   - Polityki ekologiczne minimalizujące negatywny wpływ działalności gospodarczej na środowisko naturalne.
4. Zabezpieczenie społeczne:
   - Gwarantowanie odpowiednich świadczeń dla osób starszych, niepełnosprawnych oraz innych grup wymagających wsparcia.
   - Pomoc dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej, aby zapewnić im minimalny standard życia.

5. Ochrona zdrowia:
   - Zapewnienie powszechnego dostępu do wysokiej jakości usług medycznych.
   - Programy promujące zdrowy styl życia i zapobieganie chorobom.
6. Edukacja i kultura:
   - Zapewnienie powszechnego i równego dostępu do edukacji na wszystkich poziomach, od przedszkola po szkolnictwo wyższe.
   - Wspieranie instytucji kultury i programów kulturalnych, które wzbogacają życie społeczne.
7. Mieszkalnictwo:
   - Programy budowy i udostępniania mieszkań, zwłaszcza dla osób o niskich dochodach.
   - Utrzymanie standardów mieszkaniowych zapewniających godziwe warunki życia.
8. Rekreacja i wypoczynek:
   - Tworzenie i utrzymanie obiektów sportowych, parków oraz miejsc wypoczynku.
   - Organizacja wydarzeń i aktywności, które wspierają zdrowy styl życia i integrację społeczną[169].

Gama potrzeb ludzi oraz związane z nim bezpieczeństwo socjalne są dynamiczne i podlegają ciągłej ewolucji w odpowiedzi na zmiany społeczne, gospodarcze i polityczne. Bezpieczeństwo społeczne można zdefiniować jako celowe dążenie do stworzenia warunków bytowych, które nie tylko zapewniają obecny poziom egzystencji obywateli, ale również umożliwiają jego podnoszenie i doskonalenie[170]. Dążenie do bezpieczeństwa społecznego jest więc procesem nieustannym, wymagającym elastyczności i adaptacji do

[169] M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo…*, *op. cit.*, s. 129.

[170] M. Lisiecki, *Diagnoza i prognoza rozwiązań systemowych w zakresie organizacji i zarządzania bezpieczeństwem obywateli*, w: M. Lisiecki (red.), *Zarzadzanie bezpieczeństwem — wyzwania XXI wieku*, Wyd. Wyższej Szkoły Zarządzania i Prawa, Warszawa 2000, s. 276.

zmieniających się realiów. W dzisiejszych czasach, w obliczu globalnych wyzwań i złożoności społecznych, polityka społeczna musi być proaktywna i innowacyjna, aby skutecznie odpowiadać na potrzeby obywateli i zapewniać im bezpieczeństwo na wszystkich płaszczyznach życia.

Zjawiska zagrożeń społecznych można zakwalifikować do tych sytuacji, w których inicjatorami oraz ofiarami są zarówno jednostki, jak i grupy społeczne, znajdujące się w różnych etapach niezadowolenia społecznego, ekonomicznego lub socjalnego. Niezadowolenie to może prowadzić do wybuchów niepokojów społecznych, które manifestują się w formie masowych zgromadzeń, demonstracji, a nawet gwałtownych starć ulicznych. Zagrożenia społeczne charakteryzują się wysokim stopniem dynamiki i mogą przybierać różnorodne formy w zależności od kontekstu społeczno-ekonomicznego oraz politycznego[171].

5.3.1. Wewnętrzne zagrożenia bezpieczeństwa społecznego

W obecnym zglobalizowanym środowisku zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne są nierozerwalnie związane i wzajemnie oddziałują na siebie. Szczególnie ważne są zagrożenia wewnętrzne, które mają kluczowe znaczenie dla utrzymania stabilności i porządku publicznego. Te wewnętrzne wyzwania dla bezpieczeństwa społecznego stanowią istotne przeszkody dla harmonijnego funkcjonowania społeczeństwa.

Bezdomność

Własne miejsce zamieszkania jest jedną z fundamentalnych potrzeb ludzkich, stanowiącą nieodzowny element godziwego życia. Niezapewnienie tej potrzeby prowadzi do poważnych zagrożeń dla bezpieczeństwa społecznego, w tym destabilizacji życia jednostek i całych społeczności. Brak odpowiedniego schronienia uniemożliwia prawidłowe funkcjonowanie w strukturach społecznych, po-

[171] T. Bąk, Z. Ciekanowski, *Teorie…, op. cit.* , s. 18.

wodując poważne problemy zdrowotne, psychologiczne i ekonomiczne. Nieposiadanie własnego mieszkania ma liczne i daleko idące skutki. Bezdomność jest jednym z najbardziej ekstremalnych przejawów niezaspokojonej potrzeby mieszkaniowej, prowadzącym do chronicznej traumy, gdyż

> Pozbawia ona człowieka możliwości godnego i bezpiecznego życia, pracy zawodowej, uczestnictwa we wspólnocie, w kulturze, czy wreszcie korzystania z zabezpieczeń społecznych[172]. Dotyka ludzi w rożnych czasach, nie przywiązując wagi do płci, wieku, wcześniejszego statusu, stanu posiadania. Swoim zasięgiem obejmuje osoby z rożnymi doświadczeniami i z rożnych środowisk. Bezdomność to przede wszystkim to, czego nie dostrzegamy, odzwierciedla nieszczęścia i ludzkie tragedie. Naznacza swoim piętnem ludzi o najniższych dochodach, którzy doświadczyli niepowodzeń życiowych czy rodzinnych dramatów[173].

Osoby bezdomne zmagają się z permanentnym stresem, brakiem stabilizacji oraz szeregiem problemów zdrowotnych. Życie bez stałego schronienia wpływa negatywnie na stan fizyczny i psychiczny, zwiększając ryzyko chorób, zarówno somatycznych, jak i psychicznych. Bezdomność nie tylko odbija się na jednostkach, ale ma także poważne implikacje społeczne i ekonomiczne. Ludzie pozbawieni dachu nad głową często nie mogą podjąć stałego zatrudnienia, co z kolei prowadzi do dalszej marginalizacji społecznej i wykluczenia ekonomicznego. Brak mieszkania uniemożliwia również dostęp do podstawowych usług, takich jak edukacja, opieka zdrowotna czy systemy wsparcia społecznego, co pogłębia ich wykluczenie.

Istnieje powszechne przekonanie, że bezdomność jest wynikiem świadomego wyboru jednostki lub przynajmniej jest konsekwencją niewłaściwych wyborów podejmowanych przez osoby nią

---

172 I. Pospieszyl, *Patologie społeczne. Resocjalizacja*, PWN, Warszawa 2011, s. 294.

173 I. Wilson, A. Szałkowski, *Bezdomność jako kryterium ubóstwa*, „Polityka Społeczna" 1988, nr 4–5, s. 26.

dotknięte. W rezultacie pomoc dla bezdomnych bywa często postrzegana jako niesprawiedliwa lub marnotrawiona[174]. Jednak takie podejście nie uwzględnia złożoności przyczyn prowadzących do utraty dachu nad głową i ignoruje szerszy kontekst społeczno-ekonomiczny. Bezdomność jest rezultatem skomplikowanej sieci czynników, w tym ekonomicznych, społecznych i zdrowotnych. Wiele osób traci swoje domy z powodu nagłych zdarzeń losowych, takich jak utrata pracy, poważna choroba czy rozpad rodziny. Często są to ludzie, którzy padli ofiarą systemowych niedoskonałości, takich jak brak dostępu do opieki zdrowotnej, niedobór mieszkań socjalnych czy niewystarczające wsparcie w sytuacjach kryzysowych. Stereotypy na temat bezdomności prowadzą do stygmatyzacji osób bezdomnych, co utrudnia im powrót do normalnego życia. Postrzeganie bezdomnych jako winnych swojej sytuacji sprawia, że społeczeństwo odwraca się od nich, a niektóre inicjatywy pomocowe są ograniczane lub całkowicie eliminowane. W rzeczywistości większość osób bezdomnych pragnie poprawić swoją sytuację, ale napotyka na liczne bariery, które są poza ich kontrolą.

Społeczeństwo często postrzega osoby bezdomne jako mniej wartościowe, co prowadzi do ich dehumanizacji. Bezdomność nie tylko pozbawia jednostkę pozycji społecznej, ale również pogłębia poczucie braku własnej wartości. Osoby dotknięte bezdomnością stopniowo izolują się od dotychczasowych relacji z rodziną i krewnymi, wchodząc w nowe kręgi społeczne, złożone z osób o podobnych doświadczeniach lub tych, którzy interesują się nimi z powodu ich sytuacji życiowej. Trudności osób bezdomnych polegają na ciągłej konfrontacji z nieprzyjaznym społeczeństwem oraz niepewną przyszłością. Bezdomność bezprecedensowo prowadzi do zaniku aspiracji, pogłębienia poczucia nieważności i wstydu, co w konsekwencji skutkuje stopniowym wykluczeniem z życia spo-

[174] A. Lech, *Świat społeczny bezdomnych i jego legitymizacje*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 2007, s. 17.

łecznego i skazaniem na egzystencję w osamotnieniu. Osoby bezdomne doświadczają chronicznego stanu zagrożenia bezpieczeństwa osobistego, co tylko pogarsza ich sytuację życiową[175].

Bezrobocie

Bezrobocie to zjawisko głęboko zakorzenione w dynamice rynku pracy, stanowiące istotny wyzwanie społeczne oraz kluczowy czynnik przyczyniający się do rozwarstwienia społecznego. Definicja ujęta w *Encyklopedii Powszechnej PWN* opisuje je jako „zjawisko braku pracy zarobkowej dla osób zdolnych do pracy i poszukujących jej"[176]. Bezrobocie nie tylko destabilizuje funkcjonowanie społeczeństwa, ale również wprowadza stan wieloaspektowej deprywacji, ograniczając zdolność jednostek do zaspokajania podstawowych potrzeb. Powoduje kryzysowe sytuacje w życiu jednostek i ich rodzin, wpływając negatywnie na zdrowie psychiczne, stabilność finansową oraz jakość życia. Osoby dotknięte bezrobociem doświadczają poczucia beznadziei, frustracji i społecznej alienacji, co prowadzi do poważnych problemów zdrowotnych i psychologicznych[177].

Szczególnie niepokojące jest bezrobocie wśród młodych ludzi, które stanowi poważne zagrożenie dla ich przyszłości. Bezrobocie młodzieży nie tylko zagraża ich przyszłym perspektywom zawodowym, ale także zwiększa ryzyko zaangażowania w działalność przestępczą.

Bezrobocie ma dalekosiężne skutki ekonomiczne i społeczne. Prowadzi do zmniejszenia dochodów gospodarstw domowych, wzrostu ubóstwa oraz pogłębiania nierówności społecznych. Osoby długotrwale bezrobotne często tracą swoje umiejętności zawodowe, co utrudnia ich ponowne wejście na rynek pracy. Długotrwałe bezrobocie może również prowadzić do wykluczenia społecznego, izolacji i marginalizacji.

---

[175] A. Gdula, *Zagrożenia…*, *op. cit*., s. 27.

[176] *Encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1973, s. 261.

[177] J. Danecki, Ubós*two jako kwestia społeczna we współczesnej Polsce. Komentarz*, w: S. Golinowska (red.), *Polska bieda II. Kryteria. Ocena. Przeciwdziałanie*, IPiSS, Warszawa 1997, s. 341.

Bezrobocie wywołuje znaczące zaburzenia w psychice jednostki, prowadząc do manifestowania skrajnych poglądów i postaw. Skutki tego zjawiska są dalekosiężne, a jedną z najpoważniejszych konsekwencji jest ubóstwo. W gospodarstwach domowych, gdzie przynajmniej jedna osoba pozostaje bez pracy, dochodzi do istotnych zmian w strukturze wydatków, w tym ograniczenia wydatków na podstawowe potrzeby, takie jak żywność, odzież i obuwie. Pogorszenie warunków materialnych w rodzinach dotkniętych bezrobociem, w połączeniu z promowanym w społeczeństwie modelem kulturowym, w którym pieniądze są postrzegane jako najważniejsza wartość, prowadzi do wzrostu przestępczości. Brak środków do życia oraz presja społeczna sprawiają, że osoby bezrobotne mogą szukać nielegalnych źródeł dochodu, co sprzyja rozwojowi przestępczości zorganizowanej[178]. Bezrobocie, będąc poważnym problemem społecznym, wywołuje szereg mechanizmów psychologicznych w umysłach osób dotkniętych tym zjawiskiem. Doświadczenie utraty pracy uruchamia różnorodne procesy psychologiczne, takie jak szok, poczucie bezsilności, kryzys tożsamości oraz stopniowe pogodzenie się z trudną sytuacją. Te mechanizmy prowadzą do wyalienowania jednostki oraz jej bierności wobec otaczającej rzeczywistości[179].

Wykluczenie społeczne

Bezpieczeństwo społeczne to złożona problematyka, która może być analizowana również przez pryzmat identyfikacji społeczności szczególnie narażonych na wykluczenie społeczne. Analizując społeczeństwo pod kątem pozycji zawodowej, warunków bytowych, cech ekonomicznych i innych parametrów socjodemograficznych, można wyodrębnić grupy, dla których zapewnienie bezpieczeństwa społecznego stanowi istotne wyzwanie.

---

[178] K. Kardis, Y. Pauliuchuk, *Zagrożenia mające wpływ na bezpieczeństwo społeczne państwa*, online: https://czasopisma.pwste.edu.pl/index.php/wpz/article/view/104/78 [dostęp: 04.04.2024].

[179] K. Mlonek, *Bezrobocie w Polsce w XX wieku w świetle badań*, Krajowy Urząd Pracy, Warszawa 1999, s. 103.

Wykluczenie społeczne, stanowiące istotny problem współczesnych społeczeństw, jest zjawiskiem, które rzetelnie definiuje rzeczywistość społeczną. Dotyczy ono jednostek, rodzin oraz grup społecznych, które nie podążają akceptowaną społecznie drogą życiową lub zostały z niej wykluczone. To pojęcie jest często rozpatrywane jako przeciwieństwo aktywnego uczestnictwa społecznego, rozumianego jako zaangażowanie w życie narodowe, społeczne czy lokalne. Wykluczenie społeczne może przybierać formę izolacji dobrowolnej, lecz znacznie częściej jest wynikiem przymusu wynikającego z zewnętrznych uwarunkowań, takich jak ubóstwo, bezrobocie, odmienny kolor skóry, religia, niepełnosprawność, społeczne nieakceptowane zachowania lub preferencje seksualne. Te czynniki prowadzą do marginalizacji jednostek i grup społecznych, które zostają odseparowane od głównego nurtu życia społecznego i instytucji państwowych. Izolacja społeczna, zarówno dobrowolna jak i wymuszona, pogłębia podział na „nas" i „ich", marginalizując znaczne grupy ludności. Taki stan rzeczy prowadzi do utrwalenia negatywnych stereotypów i wzmacnia barierę między wykluczonymi a resztą społeczeństwa[180]. Codzienne funkcjonowanie w izolacji rodzi liczne problemy społeczne, w tym zagrożenia dla bezpieczeństwa społecznego.

Wykluczenie społeczne generuje szereg zagrożeń, z których jednym z najistotniejszych jest reprodukcja i dziedziczenie ubóstwa oraz związanych z nim cech, które wpływają na międzygeneracyjny charakter wykluczenia[181]. W takich warunkach powstają swoiste enklawy biedy, które cechuje degradacja społeczna i fizyczna. Enklawy te stają się miejscami, gdzie niedostatek i ubóstwo są przekazywane z pokolenia na pokolenie: w zdegradowanych społecznie i fizycznie sąsiedztwach bieda przenika kolejne generacje, tworząc

[180] M. Jarosz, *Wstęp. Obszary wykluczenia w Polsce*, w: M. Jarosz (red.), *Wykluczeni. Wymiar społeczny, materialny i etniczny*, Wydawnictwo ISP PAN, Warszawa 2008, s. 10–11.

[181] L. Frąckiewicz, *Wykluczenie społeczne w skali makro i mikroregionalnej*, w: L. Frąckiewicz (red.), *Wykluczenie społeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2005, s. 14.

powtarzalne schematy niedostatku. Dzieci wychowujące się w takich warunkach są w dużym stopniu skazane na powtórzenie losu swoich rodziców, co prowadzi do cyklicznego charakteru ubóstwa i wykluczenia społecznego. Proces ten należy analizować w kontekście jego utrwalania na przestrzeni cyklu życia, gdzie bieda w dzieciństwie prawdopodobnie prowadzi do biedy w dorosłości[182].

Alkoholizm

Nadużywanie alkoholu stanowi jeden z najistotniejszych problemów społecznych i zdrowotnych w Polsce. Początkowe spożycie alkoholu często bywa postrzegane jako źródło przyjemnych doznań, ułatwiających codzienne funkcjonowanie. Jednak z czasem alkohol zaczyna pełnić rolę swoistego antidotum na negatywne emocje, co prowadzi do poważnych konsekwencji zdrowotnych i społecznych.

W początkowych fazach konsumpcji alkohol może wydawać się środkiem umożliwiającym chwilową ulgę i rozluźnienie. W miarę upływu czasu rozwija się mechanizm uzależnienia, gdzie jednostka coraz częściej sięga po alkohol w celu złagodzenia stresu, zmęczenia czy przygnębienia. Zjawisko to prowadzi do obniżenia odporności psychicznej na trudne sytuacje życiowe, ucząc, że za pomocą substancji psychoaktywnej można szybko przekształcić negatywne stany emocjonalne w chwilową ulgę. Problemy zdrowotne i psychiczne często pogłębiają uzależnienie, skłaniając do dalszego spożycia alkoholu[183]. Regularne i nadmierne picie prowadzi do poważnych zaburzeń zdrowotnych, zarówno fizycznych, jak i psychicznych. Alkoholizm jako przewlekłe schorzenie wykracza poza granice zwyczajowego i społecznie akceptowanego spożycia, przyczyniając się do degradacji zdrowia i jakości życia jednostki. Zgodnie z definicją Światowej Organizacji Zdrowia alkoholizm to

---

[182] R. Szarfenberg (red.), *Polski Raport Social Watch 2010, Ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce*, Kampania Przeciw Homofobii, Warszawa 2011, s. 54.

[183] M. Baranowska, I. Wiciak, *Wybrane patologie społeczne. Uwarunkowania, przejawy, profilaktyka*, Wydział Wydawnictw i Poligrafii Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2011, s. 69.

> wszelki sposób picia, który wykracza poza miarę tradycyjnego i zwyczajowego spożycia albo poza ramy obyczajowego, przyjętego w całej społeczności, picia towarzyskiego bez względu na czynniki, które do tego prowadzą[184].

Nadużywanie alkoholu jest złożonym problemem, który wymaga wieloaspektowego podejścia w ramach polityki zdrowotnej i społecznej.

Alkoholizm stanowi istotne zagrożenie, ale i wyzwanie dla bezpieczeństwa społecznego, rozwijając się niepostrzeżenie, często bez świadomego zaangażowania osoby dotkniętej tym problemem. Osoby uzależnione często bagatelizują swoje picie, uważając, że mogą je kontrolować, chociaż w rzeczywistości nie są w stanie zatrzymać tego nawyku, nawet mimo chęci. Osoby uzależnione funkcjonują w świetle nieprawdy i zaprzeczeń, próbując przekonać nie tylko innych, ale również samego siebie, że kontrolują swoje picie alkoholu. Tworzą złudne narracje, ignorując wszelkie sygnały wskazujące na utratę kontroli nad spożyciem alkoholu. Osoby uzależnione często manipulują otoczeniem, obarczając innych odpowiedzialnością za swoje zachowanie. Wykazują zdolność do zmyślania historii, aby uniknąć konsekwencji swoich działań, co stawia w niekorzystnym położeniu osoby z ich najbliższego otoczenia[185].

W miarę postępu uzależnienia alkoholowego rodziny osób uzależnionych zmuszone są do adaptacji swojego funkcjonowania do coraz bardziej destrukcyjnych zachowań jednostki pijącej. Wraz z pogłębianiem się choroby dochodzi do degradacji struktury rodzinnej, a codzienne życie staje się coraz bardziej dysfunkcyjne i toksyczne. Członkowie rodziny przyswajają określone wzorce zachowań, mające na celu redukcję napięcia i stresu wynikających z trudnej sytuacji domowej. Osoba uzależniona stopniowo zaczyna pełnić centralną rolę w systemie rodzinnym, wpływając na relacje wewnętrzne oraz zewnętrzne jego członków. Uzależnienie staje się

---

[184] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2008, s. 96.

[185] A. Gdula, *Zagrożenia…*, *op. cit*., s. 29.

tajemnicą, która jest skrzętnie skrywana zarówno wewnątrz rodziny, jak i przed otoczeniem społecznym.

Dzieci wychowujące się w takich warunkach, mimo doświadczania przemocy, chaosu i braku stabilności, często zmuszane są do podtrzymywania pozorów normalności, co prowadzi do głębokich zaburzeń emocjonalnych. W rezultacie skrywają one rzeczywisty obraz sytuacji domowej, co może skutkować rozwojem wewnętrznej traumy oraz długotrwałego cierpienia, które towarzyszy im przez całe życie[186].

Alkoholizm w rodzinie niesie za sobą szereg druzgocących konsekwencji, zarówno na poziomie jednostkowym, jak i społecznym. Degradacja jednostki, przemoc, rozbicie rodziny, a nawet przestępstwa seksualne to tylko niektóre z cierpień, jakie doznają członkowie rodzin osób uzależnionych. Te zjawiska drastycznie zakłócają i niszczą podstawowy poziom poczucia bezpieczeństwa jednostki. Walka z takimi skutkami wymaga kompleksowego podejścia społecznego i wsparcia terapeutycznego.

Narkomania

Narkomania jako relatywnie nowe zjawisko w porównaniu z alkoholizmem staje się coraz bardziej dynamicznym i masowym problemem społecznym. Jej zasięg stale się rozszerza, stwarzając poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa społecznego. W istocie narkomania polega na regularnym lub okresowym stosowaniu substancji odurzających lub psychotropowych w celach nieleczniczych, co prowadzi lub może prowadzić do uzależnienia od tych substancji[187].

Pierwsze doświadczenia z narkotykami zazwyczaj wynikają z ciekawości podsycanej wpływem otoczenia społecznego. Czynniki sprzyjające narkomanii obejmują konflikty, niepowodzenia w edukacji, presję grupy rówieśniczej, poszukiwanie akceptacji

---

[186] A. Gdula, *Zagrożenia społeczne współczesnej polskiej rodziny*, w: A. Skrabacz, S. Sulowski (red.), *Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia, uwarunkowania, wyzwania*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2012, s. 224–225.

[187] Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii z dnia 29 lipca 2005 roku, Dz.U. nr 179, poz. 124, s. 7.

społecznej, sprzeciw wobec rzeczywistości oraz degradację autorytetów w rodzinie i szkole[188].

Mechanizm uzależnienia, opisany skrótem KKK (utrata kontroli, kontynuacja, kompulsja), obejmuje stopniową utratę zdolności do kontrolowania spożycia substancji, konieczność kontynuowania ich stosowania pomimo negatywnych konsekwencji oraz rosnącą potrzebę zażywania substancji w celu złagodzenia objawów odstawienia[189]. Narkomania ma druzgocący wpływ na jednostkę oraz na społeczeństwo jako całość. Osoby uzależnione doświadczają degradacji, izolacji społecznej, problemów zdrowotnych, a nawet przestępczości. Wpływa to na destabilizację więzi społecznych oraz na rozwój szeregu problemów społecznych, takich jak przestępczość, marginalizacja społeczna i rozpad rodzin. Walka z narkomanią wymaga kompleksowego podejścia, obejmującego zarówno działania prewencyjne, jak i terapeutyczne, oraz zaangażowanie społeczności lokalnej i instytucji państwowych.

Narkomania, będąca jednym z wielu problemów patologicznych, często stanowi element większego kontekstu zagrożeń dla stabilności społecznej. To kompleksowe zjawisko wyraża się nie tylko w bezpośrednich skutkach dla jednostki, ale również w szerszych konsekwencjach społecznych. Wczesne oznaki narkomanii często przejawiają się poprzez wycofanie się jednostki z interakcji społecznych, pogłębiające się konflikty z najbliższym otoczeniem oraz naruszanie więzi z rodziną i przyjaciółmi. W miarę postępu uzależnienia jednostka traci zainteresowanie rozwojem osobistym, a jej samoocena ulega dalszemu obniżeniu. Zaniechaniom zawodowym, edukacyjnym i społecznym towarzyszy coraz większa skłonność do angażowania się w przestępczość w celu uzyskania środków na narkotyki, co z kolei prowadzi do poważnych problemów społecznych, takich jak wzrost przestępczości czy zwiększone ryzyko wystąpienia chorób zakaźnych.

---

[188] J. Auleytner, K. Głębicka, *Polskie kwestie socjalne na przełomie wieków*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie, Warszawa 2001, s. 127.

[189] I. Pospieszyl, *Patologie…*, *op. cit.*, s. 181–182.

Grupa osób uzależnionych od narkotyków staje się szczególnie podatna na różne formy patologii społecznej, a także na wykluczenie społeczne i marginalizację. Narkomani często stają się obiektem stygmatyzacji społecznej i dyskryminacji, co dodatkowo utrudnia im reintegrację społeczną i zawodową. Ponadto narkotyki mogą prowadzić do złamania więzi rodzinnych oraz społecznych, co przyczynia się do dalszego pogłębienia problemów jednostki oraz wpływa na bezpieczeństwo i stabilność społeczną.

Narkomania stawia przed społeczeństwem wyzwania związane z problemami zdrowotnymi, w tym zwiększonym ryzykiem zakażenia się wirusem HIV i innymi chorobami zakaźnymi. Jest to zatem problem, który wykracza poza sferę jednostkową, mając negatywne skutki zarówno dla jednostki uzależnionej, jak i dla społeczeństwa jako całości.

Biurokracja

W analizie współczesnych wyzwań, z jakimi borykają się państwa, coraz częściej podnoszonym zagadnieniem jest obecność silnych grup interesów w strukturach administracyjnych. Wśród tych grup jedną z najbardziej wpływowych jest biurokracja, złożona z urzędników państwowych zatrudnionych w sektorze administracji publicznej oraz instytucjach rządowych. Charakteryzuje się ona zbytnim skupieniem na formalizmach i procedurach, co często prowadzi do nadmiernego biurokratyzmu i opóźnień w podejmowaniu decyzji.

Biurokracja pełni kluczową rolę w kształtowaniu polityki publicznej i wykonywaniu administracji państwowej. Jednakże jej działania mogą skutkować nieprzewidywalnymi konsekwencjami dla społeczeństwa. Odczuwalne są zwłaszcza w kontekście ograniczeń w dostępie do świadczeń socjalnych, utrudnionego funkcjonowania przedsiębiorców oraz opóźnień w realizacji inwestycji publicznych.

Biurokracja staje się również barierą dla reform strukturalnych i modernizacji administracji. Obawiając się ryzyka niepowodzenia, urzędnicy często preferują utrzymanie status quo, co utrudnia

wprowadzanie zmian niezbędnych dla rozwoju kraju[190]. Ponadto nadmierne biurokratyczne procedury mogą generować koszty dla gospodarki i ograniczać jej efektywność.

W konsekwencji mieszkańcy często doświadczają frustracji z powodu biurokratycznych opóźnień i utrudnień w załatwianiu spraw urzędowych. Ponadto obecność biurokracji może prowadzić do powstawania patologii społecznych, takich jak nepotyzm, korupcja czy nadużycia władzy. Dlatego też konieczne staje się dążenie do reformy administracji publicznej, której celem powinno być zwiększenie jej efektywności, przejrzystości i odpowiedzialności wobec obywateli.

Przemoc

Każda jednostka, będąc świadomą istnienia aktów przemocy oraz sytuacji, które mogą naruszać jej godność, doświadcza różnorodnych przejawów lęku. Ten lęk manifestuje się nie tylko w formie emocjonalnej, ale również poprzez fizyczne i psychiczne cierpienie. Przemoc, wykorzystywanie, bicia czy krzywdzenie osób bliskich stanowią zbrodnie równie groźne i powinny być karane na równi z przemocą skierowaną wobec obcych.

Nie ma miejsca na uzasadnianie aktów przemocy, nawet jeśli mają one miejsce w ramach związku małżeńskiego czy życia pod jednym dachem. Współżycie partnerskie czy rodzinne nie daje legitymacji do stosowania przemocy ani nie zwalnia z odpowiedzialności za popełnione przestępstwa. W każdej relacji społecznej, bez względu na jej charakter, należy szanować podstawowe prawa człowieka i godność jednostki.

Akt przemocy, niezależnie od tego, kto jest jego sprawcą czy ofiarą, stanowi naruszenie fundamentalnych zasad współżycia społecznego i wymaga konsekwentnego reagowania ze strony społeczeństwa oraz organów wymiaru sprawiedliwości. Wspólnym wysiłkiem należy dążyć do zapewnienia bezpieczeństwa i ochrony

[190] J. Auleytner, *Czy Polska jest państwem opiekuńczym?* w: K. Piątek, A. Karwacki (red.), *Aktywna polityka społeczna z perspektywy Europy socjalnej*, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit", Toruń 2007, s. 32.

praw każdej jednostki, a także do budowania społeczeństwa opartego na szacunku, równości i sprawiedliwości.

Przemoc, chociaż często jest postrzegana jako forma szybkiego i skutecznego oddziaływania, zwykle rodzi negatywne skutki zarówno dla sprawcy, jak i ofiary. Choć może wydawać się atrakcyjna jako narzędzie manipulacji czy kontrolowania sytuacji, to w rzeczywistości prowadzi do naruszenia praw jednostki, godności oraz bezpieczeństwa społecznego.

Osoby stosujące przemoc często czerpią z niej poczucie władzy i kontroli nad innymi, jednakże ta pozorna dominacja często maskuje własne problemy emocjonalne, frustracje i niestabilność psychiczną sprawcy. Przemoc może być też mechanizmem obronnym lub sposobem na radzenie sobie ze stresem czy niskim poczuciem własnej wartości[191].

Dla ofiar przemocy, bez względu na jej formę, konsekwencje mogą być tragiczne i długotrwałe. Dotknięte nią osoby doświadczają nie tylko bólu fizycznego, ale także cierpienia psychicznego, traumy, utraty zaufania do siebie i innych, a także problemów zdrowotnych i społecznych. Przemoc w rodzinie szczególnie dotyka dzieci, które niosą ciężar tych doświadczeń przez całe życie, wpływając na ich rozwój osobisty, społeczny i emocjonalny.

Przemoc w rodzinie, zwłaszcza ta wymierzana wobec dzieci, to zjawisko o bardzo szerokim spektrum negatywnych skutków, które mogą mieć dalekosiężne konsekwencje dla całego społeczeństwa. Jest to problem, który dotyka nie tylko jednostek, ale także niesie za sobą zagrożenia dla stabilności i rozwoju społeczności.

Przemoc pozostawia trwały ślad w psychospołecznym funkcjonowaniu jednostki, a zwłaszcza dziecka, które wrażliwe na wszelkie bodźce zewnętrzne może doświadczać nie tylko bólu fizycznego, ale również silnego cierpienia psychicznego. Zdarza się, że dzieci te są zmuszane do milczenia wobec cierpienia, którego doświadczają, co pogłębia ich izolację i poczucie bezradności.

---

[191] J. Mazur, *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2002, s. 94.

Przemoc domowa podważa fundamentalne poczucie bezpieczeństwa, które powinno być gwarantowane w rodzinie. Dzieci, które żyją w atmosferze przemocy, często doświadczają skrajnych emocji, takich jak strach, lęk czy poczucie winy. To może prowadzić do poważnych problemów emocjonalnych i społecznych w przyszłości, takich jak depresja, zaburzenia lękowe czy trudności w nawiązywaniu zdrowych relacji międzyludzkich.

Powszechnie przyjętym przekonaniem jest, że dzieci są narażone na przemoc głównie w rodzinach o trudnej sytuacji materialnej, społecznej lub zdrowotnej. Jednakże, coraz częściej dochodzi do ujawnienia przypadków maltretowania w tzw. idealnych rodzinach, co pokazuje, że przemoc może występować w każdym środowisku, niezależnie od jego pozoru[192].

Pytanie o przyczyny przemocy w rodzinie jest niezwykle złożone i wymaga analizy wielu czynników. Niektóre z nich wynikają z indywidualnych cech osobowościowych sprawców przemocy, takich jak impulsywność czy brak umiejętności radzenia sobie ze stresem. Inne mogą być związane z trudnościami życiowymi, takimi jak bezrobocie, ubóstwo czy choroby psychiczne[193]. Istnieją też przypadki, gdy przemoc jest wynikiem zaburzeń psychicznych lub patologii osobowości. Kryzys w relacji rodzic-dziecko, wzrastające napięcie w rodzinie oraz brak wsparcia społecznego mogą pogłębiać przemoc, sprawiając, że staje się ona częścią cyklu przemocy.

Dyskryminacja

Dyskryminacja jako zjawisko złożone i niepokojące, dotyka nie tylko jednostek, ale również całe społeczeństwo, wpływając na różne sfery życia, w tym psychologiczną, prawno-socjologiczną

[192] P. Migała, *Przemoc domowa, jako przejaw zachowań patologicznych współczesnej rodziny w przestrzeni miejskiej*, w: W. Fehler (red.), *Bezpieczeństwo publiczne w przestrzeni miejskiej*, Wydawnictwo Arte, Warszawa 2010, s. 282–283.

[193] S. Forward, C. Buck, *Toksyczni rodzice*, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2011, s. 89–90.

oraz ekonomiczną. Choć każdy pragnie uniknąć uczucia wykluczenia lub być jego celem, niestety wielu z nas doświadczyło albo będzie musiało zmierzyć się z tym problemem w różnym stopniu.

W społeczeństwach istnieje wiele szkodliwych stereotypów związanych z płcią, które stanowią podstawę dla nierównego traktowania kobiet i mężczyzn, zarówno w miejscu pracy, jak i w innych sferach życia społecznego. Te utrwalone przekonania często prowadzą do dyskryminacji kobiet, co wyraźnie wpływa na ich poczucie bezpieczeństwa i równości.

Molestowanie seksualne w miejscu pracy jest jedną z najbardziej rażących form dyskryminacji, której ofiary często padają również ofiarą mobbingu. To naruszenie godności i integralności osobistej, które tworzy atmosferę strachu i upokorzenia. W miejscach pracy, gdzie pracują obie płcie, nieuchronnie pojawiają się sytuacje o podłożu erotycznym. Istotne jest jednak, aby te relacje nie przekraczały granic i nie prowadziły do zachowań patologicznych czy dyskryminacyjnych. Molestowanie seksualne to akt naruszający nie tylko cielesność, ale także poczucie kontroli nad własnym życiem i godnością osobistą[194].

Zwalczanie dyskryminacji i zapewnienie równych praw dla wszystkich jednostek wymaga kompleksowego podejścia, które obejmuje zarówno działania edukacyjne i prewencyjne, jak i ścisłe przestrzeganie przepisów prawa oraz sankcje wobec osób stosujących się do tych działań. Ważne jest również, aby ofiary dyskryminacji miały dostęp do wsparcia psychologicznego i prawnego, które pozwoli im odzyskać poczucie bezpieczeństwa i godności.

Lęk przed macierzyństwem i niechęć do niego

Opór przed macierzyństwem oraz niechęć wobec jego podjęcia stanowią zjawiska coraz częściej obserwowane we współczesnym spo-

[194] R. Kowalczyk, K. Tomaszewski, K. Waszyńska, *Molestowanie w pracy*, w: W. Kieżun, J. Wołejszo, S. Sirko (red.), *Public management 2012. Społeczne aspekty funkcjonowania organizacji publicznych*, Wyd. AON, Warszawa 2012, s. 535–536.

łeczeństwie. Choć nie są one nowe, to w ostatnich latach pary decydujące się na życie bezdzietne coraz częściej i bardziej otwarcie artykułują swoje motywacje oraz przyczyny stojące za taką decyzją. Coraz powszechniejsze staje się przekonanie, że unikanie rodzicielstwa jest jednym z przejawów dyskryminacji płci żeńskiej. Osoby świadomie odrzucające perspektywę bycia rodzicami spotykają się z różnymi ocenami: jedni uważają je za egoistów, inni za osoby dojrzałe i świadome. Coraz częściej określa się ich mianem „bezdzietnych z wyboru". Brak uniwersalnej recepty na macierzyństwo sprawia, że wybory w tej kwestii są wielorakie, często narzucane przez otoczenie. Bycie matką to przede wszystkim proces podejmowania decyzji, dokonywania wyborów i poleganie na intuicji, codzienne zastanawianie się, czego potrzebuje dziecko oraz jakie działania będą korzystne zarówno dla niego, jak i dla samej matki. Satysfakcja z macierzyństwa opiera się przede wszystkim na zaufaniu do siebie, akceptacji popełnianych błędów oraz umiejętności wyciągania wniosków[195].

Nadal obserwuje się, w mniejszym lub większym stopniu, stereotypowe postrzeganie kobiet przez mężczyzn. Doskonałym tego przykładem jest sytuacja, w której kobieta poszukuje zatrudnienia odpowiadającego jej kwalifikacjom i oczekiwaniom, jednak może być dyskryminowana na rzecz mężczyzny. Pracodawcy często uważają, że głównym celem życiowym kobiety jest urodzenie i wychowanie dzieci. W wielu przypadkach wymagają od zatrudnionych kobiet zobowiązania do nieposiadania potomstwa przez kilka lat. Niemniej jednak coraz więcej osób zdaje sobie sprawę, że kobieta łącząca role zawodowe i rodzinne może być równie skutecznym pracownikiem, jak i matką. Pracodawcom może być trudno zrozumieć, że doświadczenie zdobyte w procesie wychowywania dzieci może przynieść korzyści także w sferze zawodowej, a umiejętności nabyte jako matka mogą być wykorzystywane w pracy z innymi ludźmi.

[195] A. Gdula, *Zagrożenia…*, *op. cit.*, s. 29.

Kobieta aspiruje do równego udziału w życiu zawodowym, nie akceptując ograniczeń związanych z tradycyjnymi rolami płciowymi. Obecnie zauważalna jest ewolucja tradycyjnych wzorców rodzicielskich, gdzie dominujące role mężczyzny jako głównego łożącego oraz kobiety jako opiekunki domu i dzieci ulegają przeobrażeniu. Współczesne kobiety potrafią łączyć różne sfery życia, znajdując równowagę między pracą zawodową a życiem rodzinny. Choć kobiety pracujące mogą poświęcić mniej czasu na rodzinną sferę życia, to jednak ich profesjonalne zaangażowanie przynosi nie tylko korzyści finansowe, lecz również możliwość pełnej samorealizacji.

Praca staje się nie tylko środkiem do poprawy stabilności finansowej, ale także źródłem spełnienia osobistego. Kobieta, która z sukcesem rozwija swoją karierę, zdobywa nie tylko doświadczenie zawodowe, lecz także poczucie własnej wartości. Zadowolona i spełniona matka może dać swoim bliskim więcej niż osoba sfrustrowana i ograniczona do roli gospodyni domowej wbrew własnym aspiracjom[196].

W tym kontekście ważne jest, aby państwo działało jako wsparcie dla kobiet, umożliwiając im równoczesne realizowanie celów zawodowych i rodzinnych. Brak takiego wsparcia może skutkować koniecznością dokonywania trudnych wyborów między karierą a macierzyństwem, co może ograniczyć możliwości rozwoju zawodowego kobiet i przesunąć macierzyństwo na dalszy plan.

Rozpad życia małżeńskiego

Oprócz samodzielności i niezależności istnieje wiele innych czynników, które mogą przyczyniać się do upadku tradycyjnych małżeństw i wzrostu popularności związków partnerskich oraz rozwodów. Rozważmy na przykład zmiany w społeczeństwie, które przynoszą ze sobą nowe wyzwania i możliwości dla jednostek. Wzrost emancypacji kobiet, zmieniające się role płciowe, rozwój technologii komunikacyjnych oraz zmieniające się wartości społeczne to tylko niektóre z czynników wpływających na dynamikę życia małżeńskiego.

---

[196] A. Gdula, *Bezpieczeństwo..., op. cit.*, s. 13–14.

Współczesne kobiety i mężczyźni często dążą do równowagi między życiem zawodowym a osobistym, co może prowadzić do zmniejszenia znaczenia tradycyjnych struktur małżeńskich. W miarę jak kobiety osiągają coraz większą niezależność finansową i zawodową, stają się mniej zależne od mężczyzn, co może prowadzić do zmniejszenia presji na utrzymanie tradycyjnych małżeńskich ról.

Ponadto zmiany w dziedzinie wartości społecznych i kulturowych mogą wpływać na sposób, w jaki ludzie postrzegają związki. Coraz częściej obserwuje się dążenie do samorealizacji i spełnienia osobistego, co może kolidować z tradycyjnymi oczekiwaniami w małżeństwie. Ludzie mogą preferować związki partnerskie, które pozwalają im zachować większą swobodę i elastyczność w realizacji swoich celów życiowych.

Wpływ na ten stan rzeczy mają również czynniki ekonomiczne, takie jak zmiany na rynku pracy, koszty życia i presja ekonomiczna. Wzrost niepewności zatrudnienia i trudności finansowe mogą prowadzić do napięć w małżeństwie oraz skłaniać ludzi do rozważenia alternatywnych form związków, mniej obciążających finansowo.

Prostytucja

W rzeczywistości prostytucja stanowi złożone zjawisko społeczne, które wymaga głębszej analizy i zrozumienia wielu jego aspektów. Nie można ograniczyć jej jedynie do patologii społecznej, jak to często bywało w przeszłości. Obecnie postrzega się ją także jako formę wyboru zawodowego niektórych kobiet, choć oczywiście nie można bagatelizować trudności i dramatu, którym często towarzyszy[197].

Wiele czynników wpływa na decyzję o wyborze tej drogi zawodowej. Niektóre kobiety mogą zmuszone być do prostytucji z powodu trudności ekonomicznych, braku wsparcia społecznego, a nawet presji ze strony osób znajdujących się w ich otoczeniu. Dla innych może to być świadoma decyzja, wynikająca z braku innych

[197] J. Sztobryn-Giercuszkiewicz, *Psychologiczne aspekty prostytucji*, Wydawnictwo DAJAS s.c., Łódź 2004, s. 9.

możliwości zarobkowania lub też z przekonania, że w ten sposób mogą zdobyć niezbędne środki finansowe na życie.

Prostytucja to nie tylko kwestia ocen moralnych czy kwalifikacji prawnych. Stanowi ona naruszenie godności człowieka, traktując go jako obiekt czy przedmiot. Zarówno praktykowanie prostytucji, jak i korzystanie z usług prostytutek może być spowodowane niskim poziomem rozwoju duchowego i kulturowego jednostki czy społeczeństwa pomimo wysokiego poziomu cywilizacji materialnej[198].

Warto zauważyć, że prostytucja nie ogranicza się jedynie do osób dorosłych. Coraz częściej dotyczy także nieletnich, którzy znajdują się w skrajnie trudnych sytuacjach życiowych. Dla tych młodych ludzi prostytucja staje się często jedynym sposobem na przetrwanie i zdobycie środków do życia, co dodatkowo podkreśla złożoność tego zjawiska.

Wiele czynników może prowadzić do występowania prostytucji, takich jak deficyty wychowawcze, problemy ekonomiczne, braki moralne, słabości edukacyjne oraz nierówności społeczne. Prostytucja wpływa destrukcyjnie na człowieka, niszcząc jego godność i integralność zarówno fizyczną, jak i psychiczną. Jest to zjawisko, które dotyka zarówno prostytutki, jak i klienta, negatywnie wpływając na ich życie i relacje społeczne[199].

Uleganie autorytetom

W życiu każdego człowieka, szczególnie w chwilach trudności, pojawia się potrzeba znalezienia wzorców, inspiracji oraz źródła mądrych rad, które pomogą zrozumieć i poradzić sobie z różnorodnymi problemami czy sytuacjami życiowymi. Często sięga po wskazówki i przykłady zachowań od osób, które uważane są za autorytety w danej dziedzinie lub w kwestiach moralnych. Autorytety to jednostki, które budzą zaufanie i szacunek, posiadające bogate

---

[198] K. Imieliński, *Manowce seksu. Prostytucja*, Wydawnictwo Res Polona, Łódź 1990, s. 7–8.

[199] M. Jędrzejko (red.), *Prostytucja jako problem społeczny, moralny, zdrowotny*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Pułtusk–Warszawa 2006, s. 140.

doświadczenie lub wiedzę ekspercką, a także wykazujące się wysokimi standardami moralnymi, których zdanie i rady mają istotny wpływ na decyzje oraz postawy innych osób[200].

Warto jednak mieć na uwadze, że pojęcie autorytetu może być różnie postrzegane i interpretowane, czasem nawet w sposób zidealizowany lub jedynie formalny. Często przypisywane są mu cechy wyidealizowane lub pożądane, co może wpływać na subiektywną percepcję autorytetu przez jednostki. To, co stanowi autorytet dla jednej osoby, nie musi być tym samym dla innej, co podkreśla indywidualny charakter tego zjawiska. Ostatecznie to sami ludzie decydują, kogo uznać za autorytet, choć często dzieje się to nieświadomie lub impulsywnie, bazując na subiektywnych ocenach i doświadczeniach.

Współczesna kultura określa posłuszeństwo i uległość wobec autorytetów jako pożądane postawy, które często są traktowane jako skuteczne strategie postępowania. Przyjmowanie postawy posłuszeństwa wydaje się być atrakcyjne, gdyż pozwala na odciążenie umysłu i podejmowanie szybkich decyzji przy minimalnym wysiłku intelektualnym[201]. Autorytety są często postrzegane jako antidotum na brak pewności siebie i własnych umiejętności, stając się punktem odniesienia w podejmowaniu decyzji oraz działaniach.

Uleganie autorytetom jest naturalną tendencją ludzi, zachęcającą do podporządkowania się jednostkom, które odnoszą sukcesy lub są cenione w społeczeństwie, szczególnie w określonych sytuacjach. Takie zachowanie pomaga ludziom radzić sobie z różnorodnymi trudnościami życiowymi, zwiększając szansę na osiągnięcie pożądanych celów. Warto jednak zwrócić uwagę, że często nieświadomie ulegają autorytetom, nie zdając sobie sprawy z wpływu, jaki ci mogą mieć na ich decyzje i postawy.

Posłuszeństwo wobec autorytetów może sprzyjać utrwalaniu się biernego podejścia do życia, przekonaniu jednostki o unikaniu

---

[200] J. Ziółkowski, *Autorytet polityczny. Geneza, ewolucja, symptomy kryzysu*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2012, s. 21.

[201] R.B. Cialdini, *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2009, s. 224–234, 248.

odpowiedzialności za własne działania oraz braku potrzeby podejmowania samodzielnych decyzji. To również może prowadzić do przekonania o tym, że jednostka nie ponosi indywidualnej odpowiedzialności za to, co dzieje się w jej otoczeniu.

Dehumanizacja życia kulturowego

Proces dehumanizacji życia kulturowego to złożone zjawisko, które wymaga dogłębnej analizy i zrozumienia. W kontekście globalizacji oraz różnorodności kulturowej pojawiają się trudności w określeniu, kto powinien być głównym architektem nowego ładu społecznego. Czy to jednostka, która dąży do realizacji swoich indywidualnych wartości i potrzeb, czy też społeczność, która stara się zachować swoją tożsamość i tradycje?

W demokratycznym społeczeństwie, gdzie wartości indywidualizmu są stale podkreślane, dehumanizacja życia kulturowego staje się coraz bardziej zauważalna. Ludzie coraz częściej skupiają się na realizacji własnych interesów i osiąganiu osobistych celów, często kosztem aspektów społecznych, takich jak wspólne dobro, solidarność czy odpowiedzialność za innych.

Wraz z postępem cywilizacyjnym społeczeństwa rosną także możliwości indywidualnej ekspresji i wyboru ścieżki życiowej. Jednakże wraz z tym wzrostem obserwujemy również spadek znaczenia wartości społecznych i etycznych. Decyzje podejmowane przez jednostki często opierają się na kryteriach osobistych korzyści i przyjemności, zaniedbując przy tym więzi społeczne i wspólne dobro[202].

W tej sytuacji istotne jest zrozumienie, że rozwój jednostki nie może odbywać się kosztem społeczności, a dehumanizacja życia kulturowego może prowadzić do rozpadu więzi społecznych oraz utraty wartości, które są fundamentem trwałego społeczeństwa.

[202] A. Chodubski, *Jednostka a kształtujący się ład globalny świata*, w: G. Piwnicki, S. Mrozowska (red.), *Jednostka – społeczeństwo – państwo wobec megatrendów współczesnego świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2009, s. 15.

Wobec tego ważne jest znalezienie równowagi pomiędzy indywidualizmem a wspólnotą, aby zachować integralność kulturową i moralną społeczności.

Dynamiczny postęp naukowo-techniczny dokonuje rewolucji w sposobie, w jaki człowiek postrzega swoje życie oraz własną tożsamość. Tradycyjne idee, takie jak prawda, dobro i piękno ustępują miejsca nowym priorytetom, jak polityczna poprawność, indywidualny sukces i idealizacja osób publicznych, które stają się wszechobecnie podziwianymi autorytetami. Obecnie coraz częściej „polityczna poprawność" wydaje się dominująca, zastępując autentyczność i refleksję nad wartościami[203].

Tendencja do pochłonięcia przez powierzchowne aspekty życia, jak młodość, atrakcyjność fizyczna i natychmiastowa satysfakcja przysłania głębsze refleksje oraz znaczenie wartości opartych na rzeczywistym doświadczeniu i mądrości życiowej. Tradycyjne grupy społeczne, wcześniej identyfikowane jako inteligencja, charakteryzujące się odpowiedzialnością, otwartością i ciekawością świata stopniowo tracą swoje znaczenie na rzecz nowego modelu jednostki – eksperta wielozadaniowego, posiadającego wszechstronną wiedzę i umiejętności.

Współczesna rzeczywistość, głównie kształtowana przez media społecznościowe i przekazy masowe, staje się polem dla powszechnych opinii, tandetnych treści i cyfrowego narcyzmu. W epoce Internetu każdy ma możliwość publikacji treści bez konieczności weryfikacji ich jakości lub prawdziwości, co często prowadzi do spłycenia kultury oraz zaprzepaszczenia pierwotnych wartości.

W obecnym społeczeństwie kultura staje się coraz bardziej zdeformowana i splantowana, amatorszczyzna często zastępuje wartość autentyczną, a naiwność i narcyzm zdają się być bardziej cenione niż wiedza czy doświadczenie jako wskaźnik jakości.

[203] *Ibidem*, s. 19–20.

5.3.2. Zewnętrzne zagrożenia bezpieczeństwa społecznego

Bezpieczeństwo społeczne jest fundamentalnym elementem stabilności i rozwoju każdego państwa. W dzisiejszym globalizującym się świecie społeczeństwa muszą stawić czoła różnorodnym wyzwaniom, które przekraczają granice narodowe i mają bezpośredni wpływ na wewnętrzną spójność i bezpieczeństwo. Zewnętrzne zagrożenia dla bezpieczeństwa społecznego mogą przybierać różne formy, od międzynarodowych konfliktów i terroryzmu po globalne kryzysy ekonomiczne i ekologiczne, a także pandemie.

Migracje

Pojęcie „migracja" wywodzi się z łacińskiego słowa *migratio*, co dosłownie oznacza przemieszczanie się ludów. W podstawowym ujęciu migracja odnosi się do procesu przemieszczania się ludności między różnymi kontynentami, państwami lub regionami. Zgodnie z definicją podaną przez Główny Urząd Statystyczny, migracja obejmuje wszelkiego rodzaju przemieszczenia ludności związane ze zmianą miejsca zamieszkania, zarówno na pobyt stały, jak i czasowy, które są związane z przekroczeniem administracyjnej granicy podstawowej jednostki terytorialnej[204].

Omawiane zjawisko migracji ulega ciągłemu rozwojowi, zwłaszcza w ostatnich stuleciach. Procesy związane z migracją są ściśle powiązane z globalizacją, która przyczynia się do ich intensyfikacji i dynamiki. Globalizacja jako złożony i wielowymiarowy proces wspiera różnorodne przepływy – ludzi, towarów, informacji i kapitału, które z kolei wpływają na wzrost liczby migracji.

Migracja, będąca jednym z fundamentalnych elementów ludzkiej historii, odzwierciedla nie tylko zmiany demograficzne, ale również ekonomiczne, społeczne i kulturowe przemiany, które kształtują

[204] Główny Urząd Statystyczny, *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej*, online: https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/845,pojecie.html [dostęp: 07.04.2024].

współczesne społeczeństwa. W kontekście globalizacji migracje nabierają nowego wymiaru, stając się zjawiskiem o ogromnym znaczeniu dla międzynarodowych stosunków i polityki migracyjnej.

Wzrost intensywności migracji jest również związany z różnymi czynnikami, takimi jak poszukiwanie lepszych warunków życia, ucieczka przed konfliktami zbrojnymi, zmianami klimatycznymi czy też poszukiwanie możliwości edukacyjnych i zawodowych. Zjawisko to ma znaczący wpływ na struktury demograficzne krajów przyjmujących i wysyłających, a także na ich politykę społeczną, gospodarczą i kulturalną.

Termin „migracja" jest fundamentalnym aspektem ludzkiej egzystencji, którego korzenie sięgają czasów prehistorycznych. Migracja jest nieodłącznie związana z historią ludzkości, odgrywając kluczową rolę w kształtowaniu rozwoju społeczno-kulturowego i ekonomicznego na przestrzeni wieków[205]. W rzeczywistości migracja jest zjawiskiem głęboko zakorzenionym w doświadczeniach życiowych ludzi, stanowiąc nieodłączny element ich ewolucji i adaptacji do zmieniających się warunków środowiskowych i społecznych.

Historyczne badania migracji ujawniają, że migracje były kluczowe dla przetrwania i rozwoju społeczności ludzkich, umożliwiając adaptację do nowych środowisk, dostęp do zasobów naturalnych i rozwój technologiczny. W epoce neolitu migracje były ściśle powiązane z rozwojem rolnictwa i osadnictwa, co doprowadziło do powstania pierwszych cywilizacji. W czasach nowożytnych migracje przyczyniły się do rozwoju handlu, kolonizacji i globalnych interakcji kulturowych.

Migracja stanowi zjawisko o złożonym charakterze, którego dynamika i kontekst różnią się w zależności od przyczyn oraz okoliczności. Możemy wyróżnić kilka głównych typów migracji, które obrazują tę różnorodność:

– migracja wynikająca z czynników przyrodniczych – ten rodzaj migracji jest efektem zmian klimatycznych i katastrof naturalnych, które są poza kontrolą człowieka. Przykłady

[205] Z. Kawczyńska-Butrym: *Migracje. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009 r., s. 9.

obejmują przesiedlenia spowodowane pożarami lasów, powodziami, huraganami, suszami, trzęsieniami ziemi czy wybuchami wulkanów. Ponadto skażenie środowiska spowodowane działalnością człowieka, takie jak wycieki ropy naftowej czy zanieczyszczenia chemiczne, również prowadzą do migracji ludności poszukującej bezpieczniejszych warunków życia.

- migracja społeczno-gospodarcza – jest to jedna z najczęściej występujących form migracji, gdzie główną motywacją jest poszukiwanie lepszych warunków bytowych i możliwości zarobkowych. Migracja zarobkowa zachodzi, gdy ludzie opuszczają swoje ojczyzny w poszukiwaniu lepiej płatnej pracy i wyższych standardów życia. W tym kontekście można zaobserwować zjawisko „drenażu mózgów", gdzie wykwalifikowani specjaliści migrują do krajów oferujących lepsze możliwości zawodowe i wyższe wynagrodzenia. Ten typ migracji wpływa również na struktury demograficzne i ekonomiczne zarówno krajów wysyłających, jak i przyjmujących.
- migracja związana z wyznaniami i przekonaniami –migracje te są często wywołane prześladowaniami religijnymi, nietolerancją światopoglądową lub dążeniem do pielgrzymek do miejsc świętych. Przykłady obejmują przesiedlenia społeczności religijnych uciekających przed represjami oraz osoby podróżujące do miejsc kultu religijnego na czas określony, aby spełnić swoje duchowe potrzeby. Historia zna wiele przypadków masowych migracji wywołanych konfliktami na tle religijnym, jak również współczesne przykłady, gdzie migranci szukają azylu w krajach gwarantujących wolność religijną.
- Migracja społeczno-polityczna – przemieszczenia ludności często są wynikiem złożonych procesów społeczno-politycznych. Występują one jako efekt różnych form prześladowań, takich jak represje polityczne, konflikty etniczne, przymusowe deportacje oraz wojny. Migracja może być analizowana jako splot wielu czynników, gdzie główna przyczyna jest wyraźnie widoczna, ale jest wspierana przez

szereg powiązanych ze sobą okoliczności, co utrudnia wyodrębnienie jednej dominującej przyczyny. Ta złożoność sprawia, że migracja społeczno-polityczna jest trudna do jednoznacznego sklasyfikowania, ponieważ jej przyczyny i skutki są wielowymiarowe i wzajemnie powiązane.

– migracja światopoglądowo-obyczajowa – migracje związane ze światopoglądem i obyczajami to zjawisko często spotykane w krajach wysoko rozwiniętych, gdzie dominuje konsumpcyjno-hedonistyczny styl życia. W takich społeczeństwach rośnie zjawisko migracji motywowanej ciekawością świata i poszukiwaniem nowych doświadczeń. Styl życia w krajach rozwiniętych charakteryzuje się dążeniem do zaspokajania ciekawości poprzez podróże i eksplorację nowych kultur. Turystyka, która często zaczyna się jako krótkoterminowe wyjazdy, może przeradzać się w dłuższe pobyty, a nawet stałe osiedlanie się w nowych miejscach. Ten typ migracji jest często związany z pragnieniem poprawy jakości życia i poszukiwaniem lepszych warunków bytowych. Hedonistyczne podejście do życia, które dominuje w wielu krajach rozwiniętych, zachęca do eksploracji i zdobywania nowych doświadczeń. Tego rodzaju migracje są często dobrowolne i związane z osobistymi preferencjami, takimi jak chęć odkrywania nowych miejsc, nauka języków czy też doświadczanie różnych kultur[206].

Współczesne wyzwania związane z migracją są nierozerwalnie związane z procesami globalizacji. Globalizacja jest definiowana jako umiędzynarodowienie zjawisk społecznych, kulturowych, ekonomicznych oraz politycznych na skalę globalną. Kluczowym aspektem globalizacji jest jej dwojaki wpływ na międzynarodowy porządek oraz generowanie dwóch przeciwstawnych procesów:

– integracja – globalizacja sprzyja integracji różnych narodów i kultur, prowadząc do wzrostu współpracy międzynarodo-

[206] A. Bełkot, *Ogólna charakterystyka migracji*, online: http://meakultura.pl/artykul/definicja-migracji-1880 [dostęp: 07.04.2024].

wej, handlu oraz wymiany kulturalnej. Proces ten umożliwia tworzenie złożonych sieci powiązań między krajami, co skutkuje większą współzależnością gospodarczą i społeczną. Integracja przyczynia się do rozwoju technologicznego oraz wymiany wiedzy, co może prowadzić do podnoszenia standardów życia i lepszej jakości edukacji w różnych częściach świata. Zjawisko to jest również motorem napędowym dla międzynarodowych organizacji i instytucji, które pracują nad wspólnymi celami, takimi jak zrównoważony rozwój i walka z globalnymi problemami, np. zmianami klimatycznymi.

– fragmentaryzacja – jednocześnie globalizacja może prowadzić do fragmentaryzacji, gdzie różnice kulturowe, ekonomiczne i polityczne stają się bardziej widoczne i powodują podziały. Fragmentaryzacja może manifestować się w postaci wzrostu nacjonalizmu, izolacjonizmu oraz napięć społecznych i politycznych w różnych regionach. Może to prowadzić do powstawania nowych konfliktów oraz pogłębiania istniejących, a także do nasilania się tendencji separatystycznych w niektórych krajach. Fragmentaryzacja może również wpływać na nierówności społeczne i ekonomiczne, prowadząc do marginalizacji niektórych grup społecznych oraz regionów, co z kolei może generować presję migracyjną.

Proces ten charakteryzuje się wyraźnym potencjałem do generowania konfliktów, a nawet eskalacji do wojen. W dobie globalizacji łatwość przepływu informacji prowadzi do gwałtownego wzrostu świadomości własnej tożsamości zarówno na poziomie jednostek, jak i całych narodów. Ten wzrost samoświadomości nie tylko sprzyja dążeniu do współpracy i integracji, ale również podkreśla poczucie odrębności kulturowej, językowej, narodowej oraz etnicznej. Taka sytuacja często rodzi opór i wzmacnia dążenia do samostanowienia. Tu napotykamy fundamentalną sprzeczność: z jednej strony istnieje prawo narodów do samostanowienia, z drugiej zaś prawo do utrzymania integralności terytorialnej już istniejących państw. Historia pokazuje, że ta sprzeczność rzadko rozwiązywana jest jedynie drogą pokojową, bez użycia siły lub groźby jej użycia.

Aspiracje do samostanowienia są obecnie wyrażane przez trudną do jednoznacznego określenia liczbę grup etnicznych i narodowych, co jeszcze bardziej komplikuje globalny krajobraz polityczny i społeczny[207].

We współczesnych społeczeństwach zmieniło się podejście do osób dążących do migracji, zarówno do krajów europejskich, jak i innych na całym świecie. W związku z tym od państw członkowskich oczekuje się pełnej mobilizacji w zakresie działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa podczas napływów migrantów. Obecnie, z łatwym dostępem do informacji, społeczeństwa coraz częściej prezentują negatywne nastawienie wobec imigrantów, szczególnie w regionach o homogenicznej strukturze demograficznej. To wynika przede wszystkim z obaw o zagrożenia związane z bezpieczeństwem oraz tożsamością kulturową[208].

Ekonomiczna i kulturowa integracja imigrantów ze społeczeństwem przyjmującym prowadzi do zmniejszenia napięć etnicznych oraz redukuje podatność grup imigranckich na wpływy ekstremistycznych haseł i działalność przestępczą[209]. Integracja staje się kluczowym elementem w budowaniu społecznej harmonii i stabilności, minimalizując ryzyko konfliktów oraz promując współpracę między różnorodnymi grupami etnicznymi.

W tym kontekście polityka migracyjna powinna być zorientowana nie tylko na kontrolowanie napływu ludności, ale także na wspieranie procesów adaptacyjnych i integracyjnych. To wymaga kompleksowych działań obejmujących edukację, rynek pracy, opiekę zdrowotną oraz mieszkalnictwo, aby stworzyć warunki sprzyjające harmonijnemu współistnieniu i wzajemnemu zrozumieniu.

---

[207] S. Zajas, E. Cieślak, J. Karpowicz, *Lotnictwo sił powietrznych. Prognoza rozwoju do 2025 roku*, Wyd. AON, Warszawa 2006, s. 50.

[208] B. Mróz, *Wpływ zagrożeń migracyjnych na bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, WSGE im. Alcide De Gasperi w Józefowie, Józefów 2017, s. 287.

[209] Essentials of Migration Management, A Guide for Policy Makers and Practitioners. Volume Two: Developing Migration Policy, Section 2.8 Migration and Security, IOM, Geneva 2004, s. 11.

Bez adekwatnej kontroli organów zarządzających, władzy lub dostosowanych strategii proces migracji może skutkować szeregiem negatywnych zjawisk, takich jak:

- nielegalne przemieszczenia ludności, które naruszają ustalone procedury i mogą prowadzić do bezprawnego przebywania na terytorium innych państw;
- wzrost zagrożeń terrorystycznych wynikający z potencjalnego wykorzystania migracji przez grupy ekstremistyczne do infiltracji lub przemytu materiałów wybuchowych oraz werbunku nowych członków;
- rozwój skrajnych ideologii politycznych wśród migrantów, co może prowadzić do aktywności ekstremistycznych oraz destabilizacji społecznej;
- powstawanie zorganizowanych struktur przestępczych wykorzystujących migrację do celów handlu ludźmi, bronią, narkotykami i innymi nielegalnymi towarami;
- zwiększenie różnych form przemytu, w tym ludzi, broni, narkotyków i innych zakazanych substancji, co naraża społeczeństwo na dodatkowe ryzyko bezpieczeństwa;
- wzrost wskaźników przestępczości wynikający z działalności zorganizowanych grup przestępczych oraz wykluczenia społecznego migrantów;
- osłabienie więzi społecznych ze względu na rosnące napięcia kulturowe, społeczne i ekonomiczne spowodowane niekontrolowanym napływem migrantów oraz brakiem adekwatnej integracji.

Terroryzm

Przyczyny aktów terrorystycznych są złożone i wieloaspektowe, obejmują czynniki racjonalne, psychologiczne oraz kulturowe. Jednakże kluczowym czynnikiem wydają się być chroniczne problemy społeczne. Powszechne ubóstwo oraz brak odpowiedniego wsparcia ze strony struktur państwowych prowadzą do przekonania, że

tylko poprzez nielegalne działania ich sytuacja może zostać zauważona i poprawiona, a przemoc staje się narzędziem do osiągnięcia celów[210].

Długotrwałe niedostatki ekonomiczne i marginalizacja społeczna sprawiają, że niektóre grupy społeczne postrzegają przemoc jako jedyny sposób na zwrócenie uwagi na ich trudności. W obliczu braku perspektyw i wsparcia niektórzy ludzie angażują się w działania ekstremistyczne, wierząc, że takie metody przyniosą im wymierne korzyści i zmienią ich położenie.

Problematyka terroryzmu jest również głęboko zakorzeniona w kontekście psychologicznym. Stres i trauma wynikające z życia w skrajnych warunkach mogą prowadzić do radykalizacji, gdzie przemoc staje się formą wyrażenia gniewu i frustracji. Kulturowe aspekty, takie jak indoktrynacja i manipulacja, dodatkowo zasilają te procesy, tworząc środowisko sprzyjające rozwojowi postaw ekstremistycznych.

Terroryzm to zjawisko, którego istotą jest stosowanie przemocy wobec osób niepowiązanych bezpośrednio z realizacją celów organizacji terrorystycznych. Działania te są przeprowadzane z pogwałceniem prawa, bez poszanowania suwerenności państw, praw człowieka oraz norm obywatelskich i nie uwzględniają konieczności legalnego przemieszczania się. Operacje te są realizowane z brutalnością, wykorzystując przemoc fizyczną, broń palną oraz ładunki wybuchowe, mając na celu:

- zwrócenie uwagi globalnej opinii publicznej na działalność organizacji terrorystycznych oraz promowanie ich ideologii i celów. Organizacje te często dążą do maksymalizacji medialnego zasięgu swoich działań, aby zyskać poparcie lub wzbudzić strach;
- zastraszenie elit politycznych, określonych grup społecznych, etnicznych, a także całego społeczeństwa, aby wymusić reakcje korzystne dla terrorystów. Poprzez akty przemocy terroryści starają się zmusić rządy do zmiany polityki lub ustępstw;

[210] K. Kardis, Y. Pauliuchuk, *Zagrożenia…, op. cit.*

- generowanie rozgłosu i świadome tworzenie atmosfery strachu wśród ludności. Strach i niepewność są kluczowymi narzędziami terrorystów, które mają destabilizować społeczności i podważać zaufanie do instytucji państwowych;
- wyrządzenie maksymalnych strat w ludziach oraz materialnych, a także karanie przedstawicieli państw za działania przeciwko interesom grupy, z którą się identyfikują. Przez takie działania terroryści próbują pokazać swoją siłę i zdolność do wpływania na politykę poprzez przemoc;
- zabezpieczenie funkcjonowania organizacji oraz pozyskanie środków na dalszą działalność, a także zemsta za los uwięzionych towarzyszy. Finansowanie działalności terrorystycznej często wiąże się z przestępstwami, takimi jak handel bronią, narkotykami czy ludźmi[211].

Terroryzm to złożone zjawisko, które często wyrasta z głęboko zakorzenionych problemów społecznych, politycznych i ekonomicznych. Przyczyny zamachów terrorystycznych są wielorakie, od długotrwałego ubóstwa i marginalizacji społecznej, przez brak wsparcia ze strony państwa, po ekstremalne ideologie. Wielu ludzi, czując się bezsilnymi i zdesperowanymi, może być podatnych na radykalizację i rekrutację przez organizacje terrorystyczne, które obiecują rozwiązanie ich problemów poprzez przemoc.

Wśród zagrożeń związanych z aktywnością terrorystyczną najpoważniejsze w skutkach obejmują: ataki bombowe, uprowadzenia, narkoterroryzm, eliminacje celów, w szczególności polityków i przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości, którzy prowadzą walkę z handlem narkotykami i narkomanią. Ponadto w zakres działań terrorystycznych wchodzą porwania, zastraszanie, korupcja lub destabilizacja struktur państwowych, cyberterroryzm oraz bioterroryzm. Operacje terrorystyczne możemy rozpatrywać w dwóch kategoriach: ze względu na miejsce ich przeprowadzania

[211] *Ibidem*.

(w powietrzu, na morzu oraz na lądzie) oraz ze względu na zastosowane środki rażenia (działania z użyciem konwencjonalnych lub niekonwencjonalnych środków)[212].

Ataki bombowe charakteryzują się wykorzystaniem improwizowanych ładunków wybuchowych, które są umieszczane w miejscach publicznych, na środkach transportu lub w obiektach infrastrukturalnych, aby wywołać maksymalny chaos i zniszczenie. Uprowadzenia, często przeprowadzane przez uzbrojone grupy, mają na celu wymuszenie ustępstw politycznych lub finansowych poprzez przetrzymywanie zakładników. Narkoterroryzm to specyficzna forma terroryzmu, która wykorzystuje handel narkotykami jako źródło finansowania działań terrorystycznych. Zabójstwa, zwłaszcza osób publicznych i funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości mają na celu eliminację osób przeciwdziałających działalności przestępczej i wywołanie atmosfery strachu i bezradności. Cyberterroryzm obejmuje ataki na systemy komputerowe i sieci informacyjne mające na celu zakłócenie funkcjonowania instytucji państwowych, infrastruktury krytycznej oraz przedsiębiorstw, co może prowadzić do paraliżu usług publicznych i destabilizacji gospodarki. Bioterroryzm polega na użyciu patogenów lub toksyn w celu wywołania epidemii, co stanowi poważne zagrożenie dla zdrowia publicznego i może prowadzić do paniki oraz chaosu społecznego.

Analiza miejsca operacji terrorystycznych pozwala wyróżnić działania prowadzone w przestrzeni powietrznej, takie jak porwania samolotów, które mają na celu użycie samolotów jako broni masowego rażenia lub jako środka przetargowego. Operacje na morzu mogą obejmować ataki na statki handlowe, tankowce czy platformy wiertnicze, co może prowadzić do zanieczyszczeń ekologicznych oraz zakłócenia międzynarodowych szlaków handlowych. Działania na lądzie obejmują szeroki wachlarz aktywności, od zamachów bombowych w miastach po ataki na infrastrukturę transportową i energetyczną.

Rozróżnienie na środki konwencjonalne i niekonwencjonalne zależy od użytych narzędzi. Środki konwencjonalne to tradycyjne

[212] *Ibidem*.

bronie i materiały wybuchowe, natomiast środki niekonwencjonalne mogą obejmować broń chemiczną, biologiczną, radiologiczną lub nuklearną, które mają zdolność do wywoływania masowych zniszczeń i długotrwałych skutków zdrowotnych oraz środowiskowych.

Niezależnie od natury i intencji zamachu terrorystycznego, jego konsekwencje są zawsze katastrofalne. Takie działania prowadzą do ogromnych strat w ludziach, poważnych uszkodzeń infrastruktury oraz zakłóceń w dostępie do kluczowych usług, takich jak energia elektryczna, zaopatrzenie w wodę, opieka zdrowotna, telekomunikacja i transport publiczny. Skutki psychologiczne zamachów terrorystycznych są również głębokie, powodując wzrost nieufności, lęku i uprzedzeń wobec osób z różnych grup etnicznych i religijnych[213].

Ataki terrorystyczne mogą również prowadzić do wybuchu chorób zakaźnych, powodzi oraz zanieczyszczenia środowiska. Na przykład użycie broni chemicznej lub biologicznej może wywołać epidemie, podczas gdy ataki na tamy czy infrastruktury wodne mogą prowadzić do powodzi. Zanieczyszczenie środowiska wynikające z eksplozji i pożarów dodatkowo pogarsza stan zdrowia publicznego i ekosystemów.

W skali globalnej terroryzm wywołuje szeroko zakrojone skutki społeczne i ekonomiczne. Panika i strach rozprzestrzeniają się wśród ludności, co prowadzi do spadku turystyki, destabilizacji rynków finansowych i wzrostu kosztów bezpieczeństwa. Społeczeństwa stają się bardziej zamknięte, a rządy wprowadzają surowsze przepisy dotyczące bezpieczeństwa, co często prowadzi do ograniczenia swobód obywatelskich.

Oprócz bezpośrednich skutków terroryzm ma długofalowe implikacje polityczne. Państwa mogą zaostrzać politykę zagraniczną i militarną, co często prowadzi do eskalacji konfliktów i wojen. Wewnętrzne napięcia społeczne mogą narastać, prowadząc do polaryzacji społeczeństwa i wzrostu ekstremistycznych ideologii.

---

[213] *Ibidem*.

Ataki terrorystyczne wywołują długotrwałe reperkusje zarówno w polityce krajowej, jak i międzynarodowej. Rządy dotkniętych państw są zmuszone do podnoszenia podatków w celu sfinansowania odbudowy zniszczonej infrastruktury, pokrycia rosnących wydatków na bezpieczeństwo oraz wsparcia sektorów gospodarki, które ucierpiały w wyniku ataków.

Każdy akt terroryzmu wywołuje także poważne turbulencje na rynkach finansowych. Indeksy giełdowe gwałtownie spadają, a inwestorzy masowo wycofują kapitał zagraniczny z zaatakowanego kraju. Inwestycje kierowane są wówczas w najbezpieczniejsze aktywa, takie jak obligacje skarbowe, co powoduje wzrost cen surowców naturalnych i spowalnia globalny wzrost gospodarczy. Dodatkowo rosnąca niepewność skłania ludzi do wycofywania oszczędności z banków w celu pokrycia rosnących wydatków konsumpcyjnych, co destabilizuje system bankowy[214].

W skali globalnej skutki terroryzmu obejmują zaostrzenie polityki zagranicznej i militarnej, co często prowadzi do eskalacji międzynarodowych konfliktów. Narody zmuszone są do zwiększenia wydatków na obronność, co może ograniczać fundusze przeznaczone na inne kluczowe obszary, takie jak edukacja czy opieka zdrowotna.

Społeczno-ekonomiczne konsekwencje terroryzmu są równie znaczące. Społeczeństwa stają się bardziej zamknięte, wzrasta nieufność wobec mniejszości etnicznych i religijnych co prowadzi do zwiększonej polaryzacji i napięć społecznych. Rządy wprowadzają bardziej restrykcyjne przepisy dotyczące bezpieczeństwa, co może prowadzić do ograniczenia swobód obywatelskich i praw człowieka.

Transnarodowa przestępczość zorganizowana

Zorganizowana przestępczość stanowi poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego, mając ścisłe powiązania z przestępczością pospolitą i gospodarczą. Zjawisko to obejmuje systematyczne popełnianie przestępstw przez zorganizowane grupy, które

[214] *Ibidem*.

operują w strukturach hierarchicznych, z wyraźnie wyodrębnionymi liderami. Te grupy świadomie wykorzystują działalność przestępczą jako główne źródło dochodów.

Celem funkcjonowania zorganizowanych grup przestępczych jest maksymalizacja korzyści materialnych, osiąganie osobistych profitów, zdobywanie władzy i wpływów lub kombinacja tych elementów. Działania takich grup są starannie planowane i koordynowane, co pozwala na skuteczne omijanie prawa i minimalizowanie ryzyka wykrycia przez organy ścigania[215].

Przestępczość zorganizowana obejmuje szeroki wachlarz działalności nielegalnej, od handlu narkotykami i bronią, przez przemyt ludzi, po przestępstwa finansowe i gospodarcze, takie jak pranie brudnych pieniędzy czy oszustwa podatkowe. Organizacje te często posługują się korupcją, przekupując urzędników państwowych, aby zabezpieczyć swoje operacje i zminimalizować ryzyko interwencji ze strony organów ścigania.

Działalność zorganizowanych grup przestępczych obejmuje szeroki wachlarz nielegalnych działań, które mają na celu maksymalizację zysków i wzmocnienie ich wpływów. Kluczowe obszary ich aktywności to:

- fałszowanie środków płatniczych i dokumentów – zorganizowane grupy przestępcze zajmują się produkcją i dystrybucją podrobionych pieniędzy oraz fałszywych dokumentów, co destabilizuje rynki finansowe i osłabia systemy bezpieczeństwa narodowego;
- rozboje i wymuszenia haraczy – te grupy stosują przemoc i groźby w celu wyłudzania pieniędzy lub dóbr materialnych, co nie tylko zastrasza społeczeństwo, ale także niszczy lokalne gospodarki i przedsiębiorstwa;
- napady rabunkowe – często realizowane z wykorzystaniem zaawansowanej technologii i szczegółowego planowania, skutkują ogromnymi stratami materialnymi i zagrażają życiu niewinnych osób;

[215] J. Gołębiewski, *Praca operacyjna w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 13.

- zorganizowany przemyt - obejmuje nielegalne przewożenie różnorodnych towarów przez granice państw, co obejmuje zarówno towary luksusowe, jak i produkty podlegające restrykcjom handlowym;
- nielegalna produkcja i handel bronią oraz jej przemyt – grupy te zaopatrują się w broń i nią handlują, co eskaluje przemoc i destabilizuje regiony, w których operują;
- handel ludźmi – zorganizowane grupy przestępcze angażują się w nielegalny handel ludźmi, co prowadzi do eksploatacji, niewolnictwa i poważnych naruszeń praw człowieka;
- handel narkotykami i ich przemyt – dystrybucja i handel substancjami odurzającymi stanowią jedno z głównych źródeł dochodu dla zorganizowanych grup przestępczych, przyczyniając się do wzrostu przestępczości i problemów zdrowotnych w społeczeństwach;
- nielegalne pośrednictwo pracy i zatrudnienie – grupy te wykorzystują luki prawne i brak regulacji, aby zarabiać na nielegalnym pośrednictwie pracy, co prowadzi do wyzysku pracowników i naruszeń praw pracowniczych;
- nielegalne migracje – organizacje przestępcze zarabiają na nielegalnym przepływie osób przez granice, co często wiąże się z niehumanitarnymi warunkami i wysokim ryzykiem dla migrantów;
- fałszowanie znaków firmowych (piractwo rynkowe) – produkcja i sprzedaż podrobionych produktów, które naruszają prawa własności intelektualnej, osłabiają legalne przedsiębiorstwa i wprowadzają konsumentów w błąd co do ich jakości i bezpieczeństwa[216].

Zorganizowane grupy przestępcze, dzięki swojej złożonej strukturze i zdolności do adaptacji, stanowią poważne zagrożenie dla stabilności społecznej, ekonomicznej i politycznej państw na całym świecie.

[216] E. Pływaczewski, Prze*stępczość zorganizowana i jej zwalczanie w Europie Zachodniej*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1992, s. 21–22.

Istotnym zagrożeniem są intensywnie zaangażowane w przemyt oraz dystrybucję substancji psychoaktywnych lokalne organizacje przestępcze, co często staje się dla wielu z nich głównym źródłem dochodu. Proceder ten nie ogranicza się jedynie do handlu narkotykami; w Polsce znacznie nasiliła się również nielegalna produkcja silnie działających substytutów narkotykowych. W dystrybucję tych środków w dużej mierze zaangażowane są osoby wywodzące się z marginalizowanych grup społecznych, których motywacją jest chęć szybkiego i znacznego wzbogacenia się.

Te działania mają wielowymiarowy wpływ na społeczeństwo. Przestępczość narkotykowa nie tylko zwiększa poziom nielegalnych aktywności, ale także prowadzi do poważnych problemów zdrowotnych wśród użytkowników. Produkcja i dystrybucja substancji odurzających często odbywają się w niekontrolowanych warunkach, co dodatkowo zwiększa ryzyko zatrucia i przedawkowania.

Zorganizowane grupy przestępcze, odpowiedzialne za produkcję i handel tymi substancjami, stosują zaawansowane techniki ukrywania swojej działalności, co utrudnia ich wykrywanie i ściganie przez organy ścigania. Ich działania są często wspierane przez skomplikowane sieci logistyczne i finansowe, które umożliwiają skuteczne pranie brudnych pieniędzy oraz infiltrację legalnych sektorów gospodarki.

Problem ten jest szczególnie widoczny w obszarach, gdzie brakuje odpowiednich programów wsparcia społecznego oraz edukacyjnego, co sprawia, że młode osoby są bardziej podatne na wciągnięcie w struktury przestępcze.

Wzrost przestępczości związanej z przemytem broni, materiałów niebezpiecznych oraz ludzi stanowi istotne zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego, a w tym społecznego. Główne źródła tych nielegalnych dostaw to składy wojskowe, lokalne grupy przestępcze, konflikty w republikach kaukaskich oraz rejon Naddniestrza.

Eksplozja nielegalnego handlu bronią obejmuje szeroki wachlarz uzbrojenia, w tym materiały wybuchowe, detonatory oraz wyrzutnie rakiet przeciwpancernych. Te środki trafiają na rynek przemytniczy głównie dzięki lokalnym przestępcom, a także poprzez sieci handlu bronią. Przemyt broni, a następnie jej sprzedaż

stały się jedną z najbardziej dochodowych form nielegalnej działalności dla polskich grup przestępczych.

Podstawowym motorem napędowym dla przestępczości zorganizowanej są nielegalne migracje, zwłaszcza te prowadzone przez grupy etniczne, które często są częścią międzynarodowych sieci przestępczych. Te grupy, często powiązane z organizacjami terrorystycznymi, specjalizują się w przerzucaniu nielegalnych imigrantów przez granice, jednocześnie angażując się w różnego rodzaju działania przestępcze, takie jak handel narkotykami i bronią. Działania te są często oparte na wykorzystywaniu luk w przepisach prawnych różnych krajów, w tym w zakresie prawa bankowego, inwestycyjnego i karnego. Wykorzystując te różnice, grupy przestępcze mogą łatwiej przeprowadzać swoje operacje, unikając zauważenia przez organy ścigania. Dla migrantów, którzy szukają lepszych warunków życia lub uciekają przed prześladowaniami, możliwość uzyskania azylu lub znalezienia pracy w krajach bardziej rozwiniętych staje się kusząca. Jednakże często wpadają w ręce grup przestępczych, które wykorzystują ich sytuację do własnych celów, w tym do nielegalnego przemytu czy handlu ludźmi[217].

Zagrożenie pandemią

Istotnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa społecznego są między innymi pandemie. Niedawnym wydarzeniem, które wywarło ogromny wpływ na funkcjonowanie świata, była pandemia COVID-19. Pierwsze sygnały o wystąpieniu nowej choroby pochodzą z końca 2019 roku. Już w grudniu w Wuhan, leżącym w prowincji Hubei w środkowych Chinach, zarejestrowano liczne przypadki zakażenia nowym koronawirusem. Wraz z upływem czasu liczba zachorowań gwałtownie wzrastała, a niepokojące doniesienia napływały z różnych regionów świata[218]. Wirus zebrał druzgocące żniwo

[217] K. Kardis, Y. Pauliuchuk, *Zagrożenia…, op. cit.*

[218] X. Sun, S. Wandelt, A. Zhang, *How did COVID-19 impact air transportation? A first peek through the lens of complex networks*, online: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7486886/ [dostęp: 16.04.2024].

w postaci śmierci ogromnej liczby osób. Nie ulega wątpliwości, że sytuacja ta wpłynęła na bezpieczeństwo społeczne na całym globie.

Analizę wpływu pandemii na bezpieczeństwo należy rozpocząć od wskazania podstawowej architektury społecznej.

W badaniach literaturowych można dostrzec złożoną strukturę bezpieczeństwa społecznego, która przypomina architektoniczny projekt o wielu warstwach (ryc. 16):

- Podstawę architektury stanowi fundament biologiczno-społeczny, który związany jest głównie z kwestiami związanymi z przetrwaniem jednostek w społeczeństwie.
- Na tej podstawie wyłania się tkanka społeczna, która reprezentuje całokształt zjawisk i procesów społecznych, tworząc fundament społeczeństwa.
- W toku rozwoju społecznego powstaje nadbudowa kulturowo-społeczna, która obejmuje wszelkie wytwory kultury niezbędne dla rozwoju społecznego i kulturowego społeczeństwa[219].

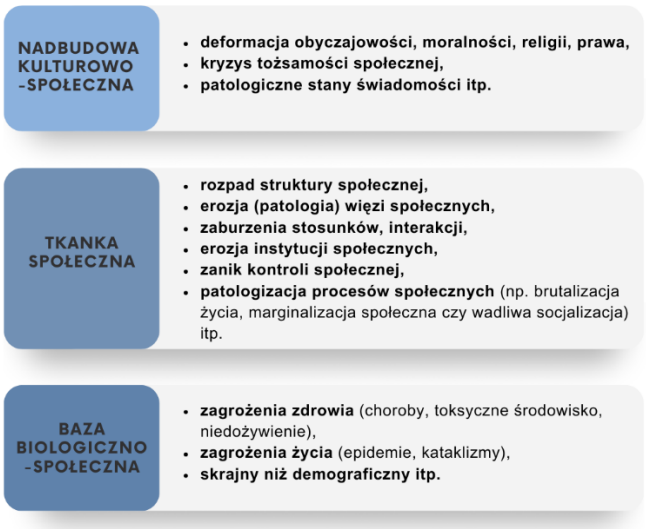

Ryc. 16. Elementy struktury społecznej

(S. Jarmoszko, *Zaniedbane rewiry bezpieczeństwa społecznego*, w: A. Filipek (red.), *Odkrywanie znaczeń w naukach o bezpieczeństwie*, UPH, Siedlce 2015, s. 101.

[219] S. Jarmoszko, W. Barszczewski, *Bezpieczeństwo społeczne w sytuacjach krytycznych*, UPH, Siedlce 2017, s. 68.

Podstawowym fundamentem bezpieczeństwa społecznego jest złożona struktura biologiczno-społeczna, która stanowi fundament dla funkcjonowania społeczeństwa. W kontekście pandemii ta struktura doznaje znacznych wstrząsów, gdyż zagrożone są fundamentalne aspekty egzystencji, takie jak zdrowie, życie, a także stabilność społeczna i ekonomiczna. W odpowiedzi na narastający kryzys zdrowotny rządy na całym świecie podjęły różnorodne działania w celu ochrony obywateli.

Służba zdrowia zintensyfikowała swoje wysiłki w celu utrzymania zdolności do udzielania pomocy na dużą skalę. Rozwinięto nowe strategie diagnostyki, leczenia i opieki nad pacjentami. Jednocześnie wprowadzono rozmaite środki zapobiegawcze, takie jak zachęcanie do zachowania dystansu społecznego, noszenie maseczek ochronnych oraz regularne mycie rąk. W zakresie organizacji pracy wdrażano zdalne metody pracy, pozwalając pracownikom na wykonywanie obowiązków zawodowych spoza tradycyjnego miejsca pracy. Oprócz tego władze podejmowały ścisłe działania mające na celu kontrolę przemieszczania się ludności, ograniczając spotkania masowe i inne zgromadzenia, aby zminimalizować ryzyko transmisji wirusa. Osoby, które miały kontakt z potencjalnie zakażonymi, poddawane były kwarantannie, aby przerwać łańcuch zakażeń. Implementowano również specjalne środki regulacyjne, mające na celu kontrolę obrotu niektórymi towarami oraz ograniczenie działalności niektórych sektorów gospodarki, które mogą być źródłem zwiększonego ryzyka zakażenia[220].

Obecność wirusa SARS-CoV-2, niosła ze sobą niezaprzeczalne zagrożenie, zarówno dla indywidualnego zdrowia, jak i dla zdrowia społeczności jako całości. Od momentu wybuchu pandemii podjęto szereg działań, które miały na celu ochronę ludzi przed tym niebezpiecznym patogenem. Te działania obejmują wiele środków, takich jak stosowanie maseczek ochronnych, rękawiczek, regularne

[220] Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2020 poz. 374).

dezynfekowanie rąk i powierzchni, a także utrzymanie odpowiedniego dystansu społecznego.

Jednakże, mimo tych wysiłków, skuteczność tych środków nie zawsze była wystarczająca. Po pierwsze, żadna z tych metod nie gwarantowała całkowitej ochrony przed zakażeniem. Wirus mógł być przenoszony przez powietrze i kontakt z zakażonymi powierzchniami, nawet pomimo noszenia maseczki i innych środków ochronnych. Ponadto istniały także wyzwania związane z poprawnym stosowaniem tych środków przez społeczeństwo. Niektórzy ludzie mogli nieprawidłowo nosić maseczki lub używać ich wielokrotnie bez dezynfekcji, co prowadzi do zwiększonego ryzyka zakażenia.

Warto również zauważyć, że istniał opór społeczny wobec tych środków. Niektórzy byli sceptycznie nastawieni do noszenia maseczek lub zachowania dystansu społecznego, często powołując się na różne teorie spiskowe lub dezinformację na temat skuteczności tych środków. W związku z tym, pomimo wysiłków podejmowanych przez społeczeństwo i instytucje, walka z pandemią nadal pozostawała wyzwaniem, które wymagało współpracy i zaangażowania całej społeczności[221].

Drugim aspektem, który uległ zmianie w kontekście bezpieczeństwa społecznego w związku z pandemią, jest tkanka społeczna. Pandemia przyczyniła się do erozji więzi społecznych i relacji wspólnotowych. Okres przymusowej izolacji, znany jako *lockdown*, był szczególnie trudny dla społeczeństwa, ponieważ ograniczył możliwość interakcji międzyludzkiej. Przebywanie w domach miało negatywny wpływ na relacje społeczne, zwłaszcza dla osób samotnych, które z trudem mogły utrzymywać kontakt z innymi. Dodatkowo proces zakupów stał się problematyczny z powodu paniki społecznej, która skłoniła wielu Polaków do masowych zaku-

[221] W. Barszczewski, *Bezpieczeństwo społeczne Polaków w obliczu pandemii COVID-19 w 2020 roku*, online: https://repozytorium-api.akademiabialska.pl/server/api/core/bitstreams/c2e124f2-a226-4243-8855-d36fd7532cef/content [dostęp: 12.03.2024].

pów żywności na zapas. Ograniczenia w sklepach utrudniały tę sytuację[222]. Pandemia spowodowała reorganizację edukacji, co miało istotny wpływ na zdrowie psychiczne uczniów, nauczycieli i rodziców. Badania wykazują, że nauka zdalna może być trudnym doświadczeniem ze względu na nadmiar czasu spędzanego przed ekranem, nadmiar informacji oraz brak kontaktu z rówieśnikami. To wszystko może prowadzić do obniżenia samopoczucia psychicznego i fizycznego. Warto także zwrócić uwagę na fakt, że relacje społeczne, zwłaszcza między rówieśnikami, uległy pogorszeniu w porównaniu do czasów przed pandemią. Całokształt sytuacji wymaga dalszych badań oraz działań mających na celu odbudowanie społecznych więzi i wspólnot[223].

Kolejnym istotnym aspektem w kontekście społecznym była degradacja stanu psychicznego, która miało zauważalny wpływ na funkcjonowanie jednostek w społeczeństwie. Zagrożenie zarażeniem, niepewność co do przyszłości oraz utrata stabilności życiowej to czynniki, które znacząco pogłębiają problematykę zdrowia psychicznego. Obecność potencjalnego ryzyka zarażenia generuje nie tylko lęk, ale także niepokój, który jest często nieodłącznym towarzyszem codzienności. Ludzie zmagali się z obawą o swoje zdrowie oraz o zdrowie najbliższych, co prowadzi do wzrostu hipochondrii i nadmiernego monitorowania stanu zdrowia.

Pandemia wywołała także skłonność do oceniania i niekiedy stygmatyzowania osób zakażonych. Wzrosła niechęć i dystans społeczny wobec jednostek dotkniętych chorobą, co może prowadzić do wykluczenia społecznego i marginalizacji. Pojawiła się również tendencja do skrajnych osądów sytuacji oraz demonizowania osób

[222] *Ibidem*.

[223] *Zdalna edukacja – gdzie byliśmy, dokąd idziemy? Wstępne wyniki badania naukowego „Zdalne nauczanie a adaptacja do warunków społecznych w czasie epidemii koronawirusa"*, zdalnenauczanie.org, Warszawa 2020, s. 8, 13, 21, online: https://ug.edu.pl/news/sites/ug.edu.pl.news/files/2020-06/Badanie%20zdalnenauczanie_prezentacja_1.pdf

zarażonych, co dodatkowo pogłębiło napięcie i atmosferę niepewności w społeczeństwie[224].

W trakcie panującej pandemii obserwowano także degradację struktur instytucjonalnych społeczeństwa. Zanotowany spadek aktywności instytucji wpłyną negatywnie na stabilność sektora ekonomicznego, co z kolei determinowało warunki funkcjonowania społeczeństwa, szczególnie w kontekście utraty zatrudnienia.

Pandemia nie tylko osłabiła podstawy instytucjonalne, lecz również przyspieszyła procesy restrukturyzacji w sektorze gospodarczym. Wzrost bezrobocia stał się nieuniknioną konsekwencją ograniczeń związanych z pandemią, co zaowocowało w dalekosiężne skutki dla stabilności społecznej[225].

Erozja instytucji społecznych w czasie kryzysu pandemicznego prowadzi do zakłóceń w funkcjonowaniu mechanizmów społecznych, co może wywołać długotrwałe konsekwencje dla struktury społecznej i gospodarczej.

Trzecią sferą zagrożoną w kontekście bezpieczeństwa społecznego jest nadbudowa kulturowo-społeczna, która obejmuje aspekty rozwoju społecznego[226]. W czasach pandemii procesy kulturowe i społeczne uległy przekształceniom, co doprowadziło do zmian w sposobie funkcjonowania społeczeństwa oraz w jego wartościach i normach.

5.4. Wnioski

Rezultaty badań zawarte w niniejszym rozdziale stanowiły bazę do dokonania uogólnień oraz sformułowania zasadniczych wniosków dotyczących zagrożeń bezpieczeństwa społecznego.

Na podstawie przeprowadzonych badań dotyczących spektrum możliwych zagrożeń dotykających sferę społeczną postawiono tezę: współczesne zagrożenia bezpieczeństwa społecznego, wynikające zarówno z wewnętrznych napięć politycznych i ekono-

[224] M. Stochmal, J. Maciejewski, *Globalna rekonstrukcja ładu społecznego w obliczu pandemii COVID-19*, „Przegląd Uniwersytecki" 2020, nr 1, s. 28–29.
[225] W. Barszczewski, *Bezpieczeństwo…, op. cit.*
[226] *Ibidem*.

micznych, jak i z globalnych kryzysów i konfliktów, stanowią fundamentalne wyzwanie dla stabilności społecznej i wymagają kompleksowego oraz zintegrowanego podejścia do zarządzania ryzykiem i budowania odporności społeczności.

Odnośnie wieloaspektowego wpływu zagrożeń na bezpieczeństwo społeczne wyciągnięto następujące wnioski:

1. Bezpieczeństwo społeczne obejmuje ochronę tradycyjnych wzorców języka, kultury, tożsamości religijnej i narodowej oraz zwyczajów, a także przeciwdziałanie zagrożeniom socjalnym, takim jak analfabetyzm, dyskryminacja, choroby, ubóstwo, przestępczość, narkomania i terroryzm.

2. Bezpieczeństwo społeczne może być zagrożone zarówno przez wewnętrzne problemy państwowe, takie jak konflikty i nierówności społeczne, jak i tradycyjne zagrożenia bezpieczeństwa narodowego. W dobie globalizacji zapewnienie bezpieczeństwa wymaga kompleksowego i interdyscyplinarnego podejścia.

3. Państwo odgrywa kluczową rolę w zapewnianiu bezpieczeństwa społecznego poprzez tworzenie systemów ubezpieczeń społecznych, programów zdrowotnych, wsparcia dla rodzin, programów przeciwdziałania bezrobociu oraz wsparcia dla osób starszych i niepełnosprawnych.

4. W kontekście globalnym państwa muszą współpracować w celu przeciwdziałania transnarodowym zagrożeniom, takim jak terroryzm, handel ludźmi czy epidemie, które mogą destabilizować całe regiony.

5. Stabilność społeczna jest fundamentem funkcjonowania państwa, umożliwiając skuteczne działanie administracji, służb porządkowych oraz instytucji publicznych. Brak odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa społecznego wpływa na życie prywatne i zawodowe obywateli.

6. Pomimo istniejących zagrożeń jednostki mają zdolność do podejmowania decyzji i działań w celu ochrony swojego bezpieczeństwa. Tworzenie warunków wspierających autonomię jednostki jest kluczowe dla bezpieczeństwa społecznego.

7. Społeczeństwo ma swoje obowiązki wobec państwa, takie jak przestrzeganie prawa, płacenie podatków i służba wojskowa.

Równowaga między prawami i obowiązkami obywateli oraz państwa jest niezbędna dla harmonijnego rozwoju i funkcjonowania społeczeństwa.

8. Współczesne społeczeństwo zmaga się z coraz bardziej zróżnicowanymi i intensywnymi zagrożeniami na poziomie państwowym, społecznym i indywidualnym, co wynika z globalnych zmian i rozwoju cywilizacyjnego.

9. Indywidualne działania, takie jak odpowiedzialne korzystanie z technologii, dbanie o środowisko i aktywne uczestnictwo w życiu społecznym mają istotny wpływ na ogólny stan bezpieczeństwa społecznego.

10. Istnieje wiele definicji zagrożeń i wyzwań związanych z bezpieczeństwem społecznym, co świadczy o ich złożoności i dynamiczności. Kluczowe jest właściwe przyporządkowanie tych terminów, aby skutecznie zarządzać zagrożeniami.

11. W nowoczesnym społeczeństwie niepodlegające kompromisom wartości to osobista wolność, zabezpieczenie materialne, równość rasowa i etniczna oraz godne warunki życia. Brak środków finansowych jest główną przeszkodą ograniczającą te wartości.

12. Współczesne społeczeństwo cechuje się głębokim podziałem na grupy uprzywilejowane ekonomicznie i mniej zamożne, co prowadzi do ograniczonego wpływu grup marginalizowanych na politykę i decyzje społeczne.

13. Wewnętrzne zagrożenia, takie jak przemoc w rodzinie, dyskryminacja kobiet, rozpad życia małżeńskiego, prostytucja, uleganie autorytetom i dehumanizacja życia kulturalnego stanowią poważne wyzwania dla stabilności społecznej i wymagają kompleksowego podejścia oraz szerokiej debaty publicznej.

14. Klasyfikacje zagrożeń społecznych są dynamiczne i muszą być regularnie aktualizowane, aby odzwierciedlać zmieniające się warunki geopolityczne, ekonomiczne i ekologiczne oraz nowe wyzwania, przed którymi stoi społeczeństwo.

15. Brak dostępu do podstawowych zasobów, takich jak bezpieczna woda pitna, odpowiednia żywność, mieszkanie i opieka zdrowotna prowadzi do poważnych problemów zdrowotnych, marginalizacji społecznej i obniżenia jakości życia.

16. Brak stałego miejsca zamieszkania i odpowiednich warunków mieszkaniowych prowadzi do marginalizacji, problemów zdrowotnych oraz utrudnia dostęp do edukacji i pracy, co pogłębia nierówności społeczne.

17. Długotrwałe bezrobocie i brak stabilności finansowej wpływają negatywnie na życie jednostek i rodzin, prowadząc do ubóstwa, wykluczenia społecznego oraz problemów psychicznych, takich jak depresja.

18. Życie w zanieczyszczonych obszarach oraz długotrwała ekspozycja na hałas prowadzą do poważnych problemów zdrowotnych, takich jak choroby układu oddechowego, nowotwory i problemy rozwojowe u dzieci, co wymaga natychmiastowych działań w zakresie ochrony środowiska.

19. Trudności w dostępie do usług medycznych oraz wysokie koszty leczenia prowadzą do pogorszenia stanu zdrowia populacji, zwiększając śmiertelność i obciążenie systemów opieki zdrowotnej.

20. Dzieci zaniedbywane i wychowujące się w trudnych warunkach rodzinnych są narażone na liczne problemy emocjonalne i rozwojowe, co wpływa na ich przyszłe życie i możliwości.

21. Brak bliskich relacji i wsparcia społecznego prowadzi do izolacji, depresji i innych problemów psychicznych, co wymaga zwiększenia działań wspierających integrację społeczną i budowanie więzi.

22. Brak dostępu do podstawowych zasobów materialnych oraz niewystarczające środki finansowe w przypadku nieprzewidzianych zdarzeń losowych prowadzą do skrajnego ubóstwa, co wymaga wprowadzenia polityk promujących inkluzywność i równość szans.

23. Bezdomność jest zjawiskiem, które prowadzi do chronicznej traumy i ma negatywne skutki zdrowotne, ekonomiczne i społeczne dla jednostek i społeczności.

24. Bezrobocie jest głęboko zakorzenione w dynamice rynku pracy i prowadzi do pogłębienia nierówności społecznych, destabilizacji finansowej i psychologicznej jednostek oraz rodzin.

25. Wykluczenie społeczne dotyka osób, które nie podążają akceptowaną społecznie drogą życiową lub zostały z niej wykluczone, prowadząc do marginalizacji i izolacji społecznej.

26. Alkoholizm stanowi poważne zagrożenie dla zdrowia i bezpieczeństwa społecznego, prowadząc do degradacji jednostki, rozpadu rodzin i pogłębienia nierówności społecznych.

27. Istnieje powszechne przekonanie, że bezdomność i bezrobocie są wynikiem złych wyborów jednostki, co prowadzi do stygmatyzacji osób dotkniętych tymi problemami.

28. Alkoholizm w rodzinie prowadzi do przemocy, rozbicia rodziny i drastycznie zakłóca podstawowy poziom poczucia bezpieczeństwa jednostki.

29. Narkomania stanowi coraz większy problem społeczny, który może prowadzić do poważnych zagrożeń dla bezpieczeństwa społecznego, destabilizacji więzi społecznych i rozwoju problemów społecznych, takich jak przestępczość i marginalizacja społeczna. Pierwsze doświadczenia z narkotykami często wynikają z ciekawości, wpływu otoczenia społecznego oraz poszukiwania akceptacji społecznej, co podkreśla potrzebę działań prewencyjnych na poziomie społecznym i edukacyjnym.

30. Mechanizm uzależnienia, opisany jako utrata kontroli, kontynuacja i kompulsja (KKK), prowadzi do stopniowej utraty zdolności do kontrolowania spożycia substancji oraz rosnącej potrzeby zażywania substancji w celu złagodzenia objawów odstawienia.

31. Narkomania ma druzgocący wpływ na jednostkę, prowadząc do degradacji, izolacji społecznej, problemów zdrowotnych i przestępczości, co podkreśla konieczność działań terapeutycznych i rehabilitacyjnych.

32. Biurokracja w administracji publicznej może prowadzić do nadmiernego biurokratyzmu, opóźnień w podejmowaniu decyzji oraz ograniczeń w dostępie do świadczeń socjalnych, co wymaga reformy systemu administracyjnego w celu zwiększenia efektywności i przejrzystości.

33. Przemoc, zarówno ta fizyczna, jak i psychiczna, jest naruszeniem podstawowych praw człowieka i godności jednostki, wymagając konsekwentnej reakcji społecznej i organów wymiaru sprawiedliwości oraz zapewnienia wsparcia ofiarom.

34. Przemoc w rodzinie, zwłaszcza wobec dzieci, ma długotrwałe i tragiczne konsekwencje dla ofiar, prowadząc do problemów emocjonalnych, społecznych i zdrowotnych, co podkreśla potrzebę działań prewencyjnych i wsparcia dla rodzin.

35. Dyskryminacja, zwłaszcza związana z płcią, prowadzi do nierównego traktowania kobiet i mężczyzn w miejscu pracy i innych sferach życia społecznego, wymagając działań edukacyjnych, prawnych i społecznych na rzecz zapewnienia równości praw i szacunku dla wszystkich jednostek.

36. Lęk przed macierzyństwem i niechęć do niego mogą wynikać z różnorodnych czynników, w tym zmian w społeczeństwie, presji otoczenia oraz indywidualnych preferencji i aspiracji. Wybór bycia rodzicem czy też pozostanie bezdzietnym staje się coraz bardziej otwartym tematem dyskusji społecznej, gdzie decyzje podejmowane są bardziej świadomie i z uwzględnieniem własnych potrzeb i wartości.

37. Przemiany w społeczeństwie, takie jak wzrost emancypacji kobiet i zmiany w wartościach społecznych, wpływają na tradycyjne struktury małżeństwa, zwiększając znaczenie związków partnerskich i wzrost liczby rozwodów.

38. Prostytucja jest zjawiskiem wielowymiarowym, które wynika z różnych czynników, takich jak trudności ekonomiczne, brak wsparcia społecznego oraz wybór zawodowy.

39. Współczesne społeczeństwo często ulega autorytetom w poszukiwaniu wskazówek i inspiracji, co może prowadzić do unikania odpowiedzialności za własne decyzje oraz pogłębiać zjawisko dehumanizacji życia kulturowego.

40. Zjawisko dehumanizacji życia kulturowego może prowadzić do utraty wartości społecznych, głębszych relacji międzyludzkich oraz przyczyniać się do rozpadu społeczności i integralności kulturowej.

41. Rozwój technologiczny i wpływ mediów społecznościowych mogą przyczynić się do spłycenia kultury oraz zastąpienia autentyczności i mądrości życiowej przez natychmiastową satysfakcję i narcyzm.

42. W kontekście globalizacji i wzrostu indywidualizmu istotne jest znalezienie równowagi między realizacją własnych celów a dbałością o wspólne dobro społeczności, aby zapobiec dehumanizacji życia kulturowego.

43. Migracja jest procesem nieodłącznie związanym z historią ludzkości, mającym wpływ na różnorodne aspekty życia społecznego, ekonomicznego i kulturowego.

44. Globalizacja przyczynia się do intensyfikacji migracji, umożliwiając swobodniejszy przepływ ludzi, towarów, informacji i kapitału.

45. Migracje mają różnorodne przyczyny, takie jak poszukiwanie lepszych warunków życia, ucieczka przed konfliktami zbrojnymi, zmianami klimatycznymi, czy też dążenie do realizacji celów religijnych lub światopoglądowych.

46. Istnieje kilka głównych typów migracji, w tym migracja przyrodnicza, społeczno-gospodarcza, związana z wyznaniami, społeczno-polityczna oraz światopoglądowo-obyczajowa.

47. Migracje generują wyzwania związane z integracją, napięciami społecznymi, wzrostem ekstremizmu oraz bezpieczeństwem społecznym.

48. Globalizacja prowadzi zarówno do integracji, jak i fragmentaryzacji społeczeństw, co może generować konflikty i napięcia.

49. Polityka migracyjna powinna być ukierunkowana na kontrolę przepływu ludności, wspieranie procesów integracji oraz zapewnienie bezpieczeństwa społecznego.

50. Niekontrolowana migracja może prowadzić do powstawania negatywnych zjawisk, takich jak nielegalne przemieszczenia ludności, wzrost zagrożeń terrorystycznych, rozwój przestępczości organizowanej, wzrost przemytu i przestępczości, a także osłabienie więzi społecznych.

51. Przyczyny terroryzmu są wieloaspektowe. W tekście wymienione są czynniki racjonalne, psychologiczne, kulturowe oraz społeczne, co wskazuje na złożoność tego zjawiska.

52. Osoby angażujące się w działania terrorystyczne często czują się bezsilne i zdesperowane, szukając rozwiązania w ekstremalnych ideologiach.

53. Terroryzm ma zróżnicowane cele. Mogą one obejmować zwrócenie uwagi mediów na organizacje terrorystyczne, wymuszenie zmian politycznych, generowanie strachu czy karanie przedstawicieli państw.

54. Skutki terroryzmu są katastrofalne. Oprócz bezpośrednich strat w ludziach i infrastrukturze, terroryzm prowadzi do długotrwałych konsekwencji ekonomicznych, społecznych i politycznych.

55. Terroryzm ma różne formy i sposoby działania, takie jak ataki bombowe, uprowadzenia, narkoterroryzm, cyberterroryzm czy bioterroryzm, działania na lądzie, w powietrzu i na morzu.

56. Terroryści mogą posługiwać się zarówno tradycyjnymi, jak i zaawansowanymi technologicznie narzędziami, co wymaga różnych strategii przeciwdziałania.

57. Skutki terroryzmu obejmują wzrost nieufności, destabilizację gospodarczą, eskalację konfliktów międzynarodowych oraz ograniczenia wolności obywatelskich.

58. Transnarodowa przestępczość zorganizowana stanowi poważne zagrożenie. Jest ona powiązana z różnymi formami przestępczości, od handlu narkotykami po pranie brudnych pieniędzy. Celem zorganizowanych grup przestępczych jest maksymalizacja korzyści materialnych. Działają one w strukturach hierarchicznych i wykorzystują działalność przestępczą jako główne źródło dochodów.

59. Obszary aktywności zorganizowanych grup są różnorodne. Obejmują one fałszowanie dokumentów, handel ludźmi, nielegalną produkcję broni czy handel narkotykami.

60. Brak odpowiednich programów wsparcia społecznego i edukacyjnego sprzyja wciąganiu młodych osób do struktur przestępczych. Zjawisko to jest szczególnie widoczne w obszarach, gdzie istnieje duża bieda i brak perspektyw życiowych.

61. Nielegalne migracje są ważnym motorem napędowym przestępczości zorganizowanej. Grupy przestępcze wykorzystują sytuację migrantów do przemytu i handlu ludźmi.

62. Przestępczość zorganizowana ma poważne konsekwencje zdrowotne i społeczne: obejmują one zwiększenie przestępczości, problemy zdrowotne związane z handlem narkotykami oraz wykorzystanie migrantów i wyzysk pracowników.

63. Pandemia COVID-19 miała ogromny wpływ na funkcjonowanie społeczeństwa: zmieniła wiele aspektów życia społecznego, ekonomicznego i kulturowego na całym świecie.

64. Struktura społeczna została poddana znacznym wstrząsom. Pandemia dotknęła fundamentalne aspekty egzystencji, takie jak zdrowie, życie i stabilność społeczna.

65. Rządy na całym świecie podjęły różnorodne działania w celu ochrony obywateli. Działania te obejmują intensyfikację wysiłków służby zdrowia, wprowadzenie środków zapobiegawczych i ograniczeń oraz reorganizację pracy i edukacji.

66. Pandemia przyczyniła się do erozji więzi społecznych i relacji wspólnotowych. *Lockdown* ograniczył możliwość interakcji międzyludzkiej, co miało negatywny wpływ na relacje społeczne.

67. Pandemia spowodowała degradację stanu psychicznego społeczeństwa. Zagrożenie zarażeniem, niepewność co do przyszłości oraz utrata stabilności życiowej generują lęk, niepokój i skłonność do oceniania osób zakażonych.

68. Wzrost bezrobocia stał się nieuniknioną konsekwencją pandemii. Ograniczenia związane z pandemią wpłynęły negatywnie na stabilność sektora ekonomicznego i spowodowały długotrwałe skutki dla społeczeństwa.

69. Erozja instytucji społecznych w czasie pandemii może prowadzić do długotrwałych konsekwencji dla struktury społecznej i gospodarczej. Zakłócenia w funkcjonowaniu mechanizmów społecznych mogą mieć poważne konsekwencje dla społeczeństwa.

Rozdział 6

Zagrożenia bezpieczeństwa kulturowego

Polityka bezpieczeństwa narodowego powinna być wielowymiarowa, uwzględniać zróżnicowane czynniki determinujące: demograficzne, geograficzne, ekonomiczne, historyczne, psychologiczne, socjologiczne i polityczne[227]. Istotnym, lecz często pomijanym aspektem jest bezpieczeństwo kulturowe, które współczesne państwo musi chronić jako kluczowy element stabilności narodowej[228].

Współczesne państwo pełni rolę gwaranta różnych obszarów bezpieczeństwa, w tym także bezpieczeństwa kulturowego. Teoria bezpieczeństwa identyfikuje bezpieczeństwo kulturowe jako kluczowy element obok takich kategorii, jak bezpieczeństwo polityczne, militarne, ekonomiczne, społeczne, ideologiczne i ekologiczne[229].

Podstawowym celem bezpieczeństwa kulturowego jest ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego, wartości istotnych dla tożsamości narodowej oraz różnorodności kulturowej związanej z grupami etnicznymi i mniejszościami narodowymi. Bezpieczeństwo kulturowe obejmuje również promocję narodowej kultury na arenie międzynarodowej oraz stworzenie warunków sprzyjających jej rozwojowi. Ochrona tych wartości jest kluczowa dla zachowania tożsamości narodowej i kulturowej różnorodności.

Dzisiejsze państwa muszą zrozumieć, że bezpieczeństwo kulturowe jest nierozerwalnie związane z ogólnym bezpieczeństwem

---

[227] K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska (red.), *Bezpieczeństwo państwa – wybrane problemy*, ASPRA -JR, Warszawa 2009, s. 13.

[228] W.M. Hrynicki, *Bezpieczeństwo kulturowe na przykładzie miejsc spoczynku*, w: Národná a Medzinárod- na Bezpečnosť 2012. 3. Medzinárodna Vedecká Konferencia, Zborník vedeckých a odborných prác, Akadémia Ozbrojených Síl Generála Milana Rastislava Štefánika Liptovský Mikuláš 2012, s. 154.

[229] R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*, Scholar, Warszawa 1999, s. 31.

narodowym. Ochrona i promocja wartości kulturowych, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym, stanowi fundament stabilności i rozwoju społecznego. Współczesne wyzwania i zagrożenia wymagają zintegrowanego podejścia, które łączy różnorodne aspekty bezpieczeństwa w spójną strategię, zapewniającą trwały rozwój i ochronę kulturowego dziedzictwa.

Bezpieczeństwo kulturowe jako integralna część polityki bezpieczeństwa narodowego wymaga nowoczesnego podejścia, które uwzględnia złożoność współczesnych zagrożeń i dynamikę globalnych przemian.

6.1. Aspekty pojęciowe bezpieczeństwa kulturowego

Aby zrozumieć głęboką istotę słowa „kultura", konieczne jest zbadanie jego definicji i zastosowania w różnych dziedzinach nauki. Encyklopedia PWN definiuje „kulturę" jako jeden z najbardziej fundamentalnych terminów w naukach humanistycznych i społecznych[230]. Jednak to pojęcie nie jest jednorodne i różni się w zależności od kontekstu oraz perspektywy naukowej. Kultura to termin, który jest szeroko interpretowany przez różne dyscypliny naukowe, w tym historię, socjologię i filozofię. Każda z tych dyscyplin podchodzi do kultury z innego punktu widzenia, skupiając się na różnych jej aspektach, które odpowiadają ich specyficznym celom badawczym i teoretycznym.

Historycy badają kulturę przez pryzmat ewolucji społeczeństw, polityki oraz ekonomii na przestrzeni dziejów. W tej perspektywie kultura jest widziana jako produkt i czynnik kształtujący wydarzenia historyczne. Badania nad kulturą historyczną koncentrują się na analizie zmian w obyczajach, tradycjach oraz instytucjach społecznych, które wpływały na rozwój cywilizacji.

Socjologia traktuje kulturę jako zespół norm, wartości, wierzeń i praktyk, które regulują codzienne życie społeczeństwa. Socjologo-

[230] „kultura", w: Encyklopedia PWN, online: https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/kultura;3928887.html [dostęp: 20.04.2024].

wie analizują, jak te elementy kultury wpływają na interakcje między jednostkami oraz grupami społecznymi, a także jak kształtują one struktury społeczne i instytucje. Badania socjologiczne nad kulturą często koncentrują się na mechanizmach transmisji kulturowej oraz na roli kultury w procesie socjalizacji.

Filozofia kultury zajmuje się bardziej abstrakcyjnymi i teoretycznymi aspektami kultury, takimi jak jej znaczenie dla jednostki i społeczeństwa, jej wartość oraz rola w kształtowaniu tożsamości i świadomości. Filozofowie kultury badają, jak różne systemy wartości i ideologie wpływają na postrzeganie rzeczywistości i jak kultura kształtuje naszą zdolność do refleksji nad samymi sobą i światem wokół nas.

Zrozumienie pojęcia „kultura" wymaga podejścia interdyscyplinarnego, które integruje różne perspektywy naukowe. Tylko wtedy można uchwycić pełny zakres znaczeń i funkcji kultury w społeczeństwie. Kultura nie jest jedynie sumą jej części, ale dynamicznym procesem, który ewoluuje i adaptuje się do zmieniających się warunków społecznych, politycznych i ekonomicznych. Współczesne podejście do kultury musi również uwzględniać nowe wyzwania i konteksty globalne, takie jak migracje, globalizacja, zmiany klimatyczne i technologiczne. Kultura odgrywa kluczową rolę w procesach integracji społecznej, budowaniu tożsamości oraz w kreowaniu wspólnoty opartej na wzajemnym zrozumieniu i szacunku.

Kultura, w jej najszerszym sensie, obejmuje wszystkie aspekty zachowań i działań społecznych, które stanowią zbiorowy i funkcjonalny mechanizm współpracy społecznej. Według Encyklopedii PWN termin *cultura* pierwotnie odnosił się do uprawy roli, jednak już w starożytnym Rzymie zaczęto używać go w sposób metaforyczny. Przykładem jest Cyceron, który mówił o „kulturze duszy", sugerując proces doskonalenia w różnych dziedzinach życia, gdzie zorganizowane działania prowadzą do osiągnięcia wyższych celów[231]. Pierwotne znaczenie związane z rolnictwem szybko ustąpiło miejsca szerszemu, bardziej abstrakcyjnemu użyciu. Kultura stała się terminem opisującym nie tylko procesy agrarne, ale także rozwój duchowy i intelektualny człowieka. Już w XVIII wieku pojęcie

[231] *Ibidem*.

to zyskało na popularności, stając się synonimem modernizacji i postępu, zarówno w wymiarze intelektualnym, jak i moralnym.

Współczesne rozumienie kultury integruje różne perspektywy, od socjologicznych po filozoficzne. Kultura jest widziana jako zestaw norm, wartości, wierzeń i praktyk, które regulują interakcje społeczne i kształtują strukturę społeczeństwa. Jest to dynamiczny proces, który ewoluuje w odpowiedzi na zmieniające się warunki społeczne, polityczne i ekonomiczne.

Pojęcie „kultura" odnosi się nie tylko do tradycji i zwyczajów, ale również do szerokiego spektrum praktyk społecznych i cywilizacyjnych. Każda społeczność na świecie, niezależnie od jej wielkości czy lokalizacji, tworzy i pielęgnuje własne unikalne formy kultury. Z tego względu definicja kultury powinna uwzględniać zarówno różnorodność kulturową, jak i wspólne elementy, które łączą różne cywilizacje.

Współczesne rozumienie kultury może być znacznie poszerzone, aby lepiej odzwierciedlać jej złożoność i dynamikę. Kultura nie jest tylko zbiorem tradycji czy obyczajów, ale także fundamentalnym elementem, który zapewnia spójność i tożsamość cywilizacyjną. Na przykład europejska cywilizacja jest często postrzegana jako jednolita kultura, mimo że składa się z wielu narodów i etniczności. W tym kontekście kultura jako cywilizacja obejmuje między innymi:

- styl życia, czyli codzienne nawyki i rytuały, które definiują sposób, w jaki ludzie żyją i współdziałają;
- zwyczaje społeczne rozumiane jako tradycje i obyczaje, które kształtują normy i wartości w społecznościach;
- struktury społeczne, czyli organizacje i instytucje, które regulują życie społeczne i polityczne;
- tożsamość grupowa, kształtowana przez poczucie przynależności do określonej grupy ludzi, która dzieli wspólne cechy kulturowe[232].

[232] S. Kowalikowski (red. nauk.), *Niemilitarne zagrożenia bezpieczeństwa publicznego*, Wyd. AON, Warszawa 2011, s. 62.

Definicja zaprezentowana przez R. Lintona oraz A. Kłoskowską mówi, że kultura jest złożonym systemem, który integruje różnorodne aspekty ludzkiego zachowania i interakcji społecznych. Opisują oni kulturę jako „względnie zintegrowaną całość obejmującą zachowania ludzi przebiegające według wspólnych dla zbiorowości społecznej wzorów wykształconych i przyswajanych w toku interakcji oraz zawierająca wytwory takich zachowań”[233]. W oparciu o tę definicję możemy zrozumieć kulturę jako sieć powiązanych ze sobą elementów, które obejmują:

- zachowania społeczne, czyli codzienne działania ludzi, które są kształtowane przez wspólne normy i wartości;
- interakcje społeczne pod postacią różnorodnych działań, które zachodzą w ramach społecznych kontekstów, wpływając na rozwój relacji między jednostkami i grupami;
- produkty kulturowe, takie jak wytwory ludzkiej działalności, które odzwierciedlają i wzmacniają społeczne wzorce zachowań;
- nawyki i zwyczaje, czyli powtarzające się działania, które stają się częścią codziennego życia społecznego;
- wartości społeczne, rozumiane jako zestaw przekonań i norm, które kierują zachowaniem jednostek i grup w społeczeństwie;
- postawy i przekonania, takie jak indywidualne i zbiorowe nastawienia, które wpływają na sposób myślenia i działania ludzi.

Kultura, rozumiana jako dynamiczny system społeczny, obejmuje szeroki zakres elementów, które współpracują, tworząc spójną i funkcjonalną całość[234]. Zgodnie z powyższymi wytycznymi kultura jest strukturą, w której różnorodne komponenty integrują się, aby wspierać jej trwałość i rozwój. Kluczowe elementy składające się na kulturę obejmują wszelkie działania i zjawiska, które bez-

[233] *Ibidem*.

[234] *Ibidem*.

pośrednio wpływają na procesy kulturalne oraz kulturowe. Te elementy są nierozerwalnie związane z postawami i zachowaniami kształtującymi społeczne interakcje.

W dzisiejszym świecie bezpieczeństwo kulturowe zyskuje na znaczeniu, rozwijając się dynamicznie pod wpływem globalizacji. Mimo licznych wyzwań w stosunkach międzynarodowych oraz pojawiających się zagrożeń, które mogą wywierać negatywny wpływ na pozytywne działania kulturowe, obserwujemy płynny rozwój tej dziedziny. Globalizacja stymuluje rozwój bezpieczeństwa kulturowego poprzez intensyfikację wymiany międzykulturowej i promowanie wzajemnego zrozumienia. Jednocześnie międzynarodowe wyzwania i konflikty starają się pozostawić ślad na działaniach mających na celu ochronę i promowanie różnorodności kulturowej.

Coraz większą uwagę zwraca się na przekonania i działania bezpośrednio związane z bezpieczeństwem kulturowym oraz narodowościowym. Te elementy odgrywają kluczową rolę na różnych poziomach interakcji kulturowej, wpływając na środowisko międzynarodowe. Działania te obejmują:

1. regionalne inicjatywy – działania na poziomie regionalnym mające na celu ochronę dziedzictwa kulturowego oraz promowanie lokalnych tradycji; kluczowe dla zachowania tożsamości społeczności;
2. politykę wewnętrzną – działania w obrębie państw: polityki i programy ukierunkowane na edukację kulturową i integrację społeczną, które mają fundamentalne znaczenie dla wzmacniania spójności społecznej;
3. strategie globalne – działania na arenie międzynarodowej, współpraca między państwami oraz organizacjami międzynarodowymi w zakresie ochrony kultury i promowania różnorodności kulturowej jest nieodzownym elementem globalnego bezpieczeństwa kulturowego.

W literaturze przedmiotu można dostrzec, że pojęcie bezpieczeństwa kulturowego jest rozumiane dwojako. Znaczna liczba autorów postrzega je jako jeden z kluczowych wymiarów bezpieczeństwa narodowego, plasując go obok takich kategorii, jak bezpie-

czeństwo militarne, ekonomiczne czy polityczne. Z kolei inni badacze traktują bezpieczeństwo kulturowe jako odrębne, autonomiczne zjawisko wykraczające poza tradycyjne, państwowo-centryczne ramy analizy. Kluczowa jest zatem zdolność do precyzyjnego oddzielenia obu podejść, gdyż ma to fundamentalne znaczenie dla dalszych badań i dyskusji. Prawidłowe zdefiniowanie podmiotu, który podlega ochronie w kontekście bezpieczeństwa kulturowego, jest niezbędne dla skutecznego wdrożenia odpowiednich środków ochronnych.

W kontekście współczesnych badań nad bezpieczeństwem coraz większe znaczenie zyskuje analiza kulturowych aspektów ochrony społeczności. Ochrona języka, tradycji, dziedzictwa historycznego i wartości kulturowych staje się integralnym elementem szeroko pojętego bezpieczeństwa narodowego. W obliczu globalizacji i rosnących migracji wyzwania związane z ochroną tożsamości kulturowej stają się coraz bardziej złożone. Należy również uwzględnić, że kulturowe bezpieczeństwo ma bezpośredni wpływ na inne aspekty funkcjonowania państwa. Na przykład naruszenie integralności kulturowej może prowadzić do napięć społecznych, które z kolei mogą eskalować do konfliktów wewnętrznych, destabilizujących całe społeczeństwo. Ponadto współczesne technologie i media mają ogromny wpływ na kształtowanie kultury i tożsamości. W erze cyfrowej ochrona przed dezinformacją, propagandą i cyberzagrożeniami staje się nieodłącznym elementem bezpieczeństwa kulturowego. Istotne jest więc, aby polityki bezpieczeństwa uwzględniały także te nowe zagrożenia i rozwijały odpowiednie strategie przeciwdziałania im.

Kolejnym istotnym zagadnieniem są kryteria, które musi spełniać społeczność, aby można było rozpatrywać ją w kontekście bezpieczeństwa kulturowego. Społeczności z reguły formują się na podstawie obiektywnych przesłanek, argumentacji i motywacji, takich jak:

- wspólna nazwa – społeczność powinna posiadać powszechnie uznawaną i używaną nazwę, która stanowi fundament jej tożsamości i odróżnia ją od innych grup;

- specyficzna kultura – obejmuje nie tylko język, który jest podstawowym nośnikiem kultury, ale także religię, obyczaje, tradycje i wartości, które kształtują codzienne życie jej członków;
- mit pochodzenia – narracje o wspólnych korzeniach i pochodzeniu wzmacniają poczucie jedności i przynależności do danej społeczności;
- wspólne wspomnienia historyczne – pamięć zbiorowa o kluczowych wydarzeniach, które ukształtowały społeczność, jest niezbędnym elementem jej kulturowej tożsamości.
- Związki z określonym terytorium – silne powiązania z określonym obszarem geograficznym, który jest postrzegany jako „ojczyzna" lub „ziemia przodków", stanowią podstawę kulturowej tożsamości;
- solidarność wspólnotowa – wysoki poziom solidarności i wsparcia wewnątrz społeczności jest kluczowy dla jej trwałości i odporności na zewnętrzne zagrożenia.

Rozpatrując te kryteria można zrozumieć, jak bezpieczeństwo kulturowe zależy od utrzymania i ochrony tych elementów, które wspierają spójność i tożsamość społeczności. W obliczu globalizacji, migracji i technologicznych zmian te elementy są narażone na różnorodne zagrożenia, które mogą podważyć stabilność kulturową i społeczną. „Podstawowym warunkiem jest świadomość przynależności do danej wspólnoty, poczucie więzi z grupą – ludem, narodem czy wspólnotą religijną. Innymi słowy, za podmioty bezpieczeństwa kulturowego należy uznać narody i grypy etniczne z racji posiadania przez nie uświadomionej tożsamości kulturowej"[235].

Istotą bezpieczeństwa kulturowego jest przede wszystkim zapobieganie erozji tożsamości kulturowej, która jest głęboko zakorzeniona w historii i tradycji danej społeczności. Perspektywa wewnętrzna bezpieczeństwa kulturowego umożliwia harmonijny i zrównoważony rozwój, zapewniając jednocześnie suwerenność w zachowaniu tożsamości kulturowej. Obejmuje to zarówno ochronę tradycyjnych wartości, jak i promowanie lokalnych zwyczajów, które są fundamentem kulturowej spójności.

[235] *Ibidem*.

W kontekście zewnętrznym, bezpieczeństwo kulturowe polega na ochronie przed negatywnymi wpływami spoza granic społeczności, które mogą zagrażać jej integralności. To oznacza nie tylko przeciwdziałanie globalnym tendencjom homogenizacyjnym, ale także aktywne monitorowanie i reagowanie na wpływy kulturowe, polityczne i ekonomiczne, które mogą destabilizować wewnętrzną spójność społeczności.

Działania zewnętrzne często mają negatywny wpływ na wewnętrzne aspekty bezpieczeństwa kulturowego, wprowadzając elementy dezintegracji i osłabiając wewnętrzne więzi społeczne. Dlatego istotne jest, aby państwo i społeczeństwo w sposób aktywny angażowały się w ochronę swojej tożsamości kulturowej, wdrażając polityki promujące edukację kulturową, wspierające dziedzictwo narodowe i umożliwiające rozwój lokalnych inicjatyw kulturalnych.

Ponadto bezpieczeństwo kulturowe powinno być analizowane w kontekście dynamicznych procesów globalizacji i migracji, które wprowadzają nowe wyzwania dla ochrony tożsamości kulturowej. Adaptacja do tych procesów wymaga elastycznych strategii, które uwzględniają zarówno zachowanie tradycyjnych wartości, jak i integrację nowych elementów mogących wzbogacić kulturę społeczności.

Podsumowując, kluczowym elementem bezpieczeństwa kulturowego jest proaktywne podejście do ochrony i promowania tożsamości kulturowej, zarówno w kontekście wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Tylko poprzez zrozumienie i zarządzanie tymi dynamicznymi procesami społeczności mogą utrzymać swoją integralność i rozwijać się w sposób harmonijny w obliczu globalnych wyzwań.

6.2. Zagrożenia dla bezpieczeństwa kulturowego

Bezpieczeństwo kulturowe, ze względu na swoją złożoność i kruchość, wymaga zarówno skutecznej ochrony przed różnorodnymi zagrożeniami, jak i wsparcia w celu jego dynamicznego rozwoju. Istnieje wiele czynników mogących zagrozić bezpieczeństwu kul-

turowemu. Te zagrożenia mogą dotyczyć państw, grup kulturowych, jednostek, materialnych artefaktów, a także samej kultury i tożsamości[236].

Zagrożenia te można klasyfikować na różne sposoby: jako potencjalne i realne, subiektywne i obiektywne, zewnętrzne i wewnętrzne, tradycyjne i nietradycyjne oraz intencjonalne i nieintencjonalne[237]. Mogą one wynikać zarówno z celowych działań, jak i z niezamierzonych konsekwencji aktywności w innych obszarach.

Zagrożenia intencjonalne mogą obejmować celowe działania mające na celu podważenie lub zniszczenie kultury danej społeczności, takie jak polityka asymilacyjna czy celowe niszczenie dziedzictwa kulturowego. Z kolei zagrożenia nieintencjonalne mogą wynikać z globalizacji, migracji czy rozwoju technologii i mogą prowadzić do homogenizacji kulturowej i utraty unikalnych tożsamości kulturowych.

W kontekście zewnętrznym zagrożenia mogą pochodzić od innych państw czy globalnych korporacji, które poprzez swoją działalność mogą wpływać na erozję lokalnych kultur. Przykładem może być dominacja medialna i kulturowa pewnych krajów, która prowadzi do marginalizacji lokalnych tradycji i języków. Z drugiej strony zagrożenia wewnętrzne mogą wynikać z polityki wewnętrznej, konfliktów etnicznych czy problemów społeczno-ekonomicznych, które mogą prowadzić do osłabienia więzi kulturowych wewnątrz społeczeństwa.

Aby skutecznie chronić bezpieczeństwo kulturowe, konieczne jest wdrażanie strategii obejmujących edukację kulturową, promocję i ochronę dziedzictwa kulturowego, a także tworzenie polityk wspierających różnorodność kulturową i dialog międzykulturowy. Działania te muszą być zintegrowane z innymi sferami polityki państwowej, aby tworzyć spójne i efektywne podejście do ochrony i promocji kultury.

---

[236] W.M. Hrynicki, *Pojęciowe aspekty bezpieczeństwa kulturowego oraz jego zagrożenia w Europie, Kultura Bezpieczeństwa*, „Nauka-Praktyka-Refleksje" 2014, nr 16, s. 200.

[237] A.W. Ziętek, *Bezpieczeństwo kulturowe w Europie*, UMCS, Lublin 2013, s. 93.

W Europie w ostatnich latach można zidentyfikować szereg zagrożeń dla bezpieczeństwa kulturowego, które przybierają różnorodne formy i mają wielowymiarowe konsekwencje. Wśród tych zagrożeń szczególną uwagę należy zwrócić na:

- wielokulturowość i globalizację – procesy te prowadzą do coraz większej integracji kultur, co z jednej strony sprzyja wymianie i wzbogaceniu kulturowemu, a z drugiej może powodować erozję tradycyjnych wartości i tożsamości narodowych. Globalizacja sprzyja homogenizacji kulturowej, co może zagrażać unikalnym aspektom lokalnych kultur;
- migracje i zjawisko uchodźstwa – przemieszczenia ludności, zwłaszcza ze Wschodu na Zachód, oraz napływ uchodźców mogą prowadzić do napięć społecznych i kulturowych. Migracje zmieniają demograficzny i kulturowy krajobraz regionów, co może prowadzić do konfliktów, ale także do dynamicznego wzbogacenia społeczności o nowe elementy kulturowe;
- zróżnicowanie ekonomiczne społeczeństw – dysproporcje w poziomie życia i dostępie do zasobów między różnymi grupami społecznymi mogą prowadzić do marginalizacji niektórych kultur oraz nasilenia konfliktów społecznych. Zróżnicowanie ekonomiczne wpływa na dostęp do edukacji i ochrony dziedzictwa kulturowego, co może zagrażać trwałości i rozwijaniu kultury;
- zmiany klimatu – globalne ocieplenie i zmiany klimatyczne mają szerokie implikacje dla ochrony dziedzictwa kulturowego. Katastrofy naturalne mogą niszczyć zabytki i miejsca o znaczeniu kulturowym, a zmiany środowiskowe mogą zmuszać społeczności do migracji, co prowadzi do utraty tradycyjnych sposobów życia i kultur;
- grabieże, kradzieże i nielegalny obrót dobrami kultury – nielegalne wydobycie, handel oraz kradzieże artefaktów kulturowych stanowią poważne zagrożenie dla dziedzictwa

kulturowego. Te działania nie tylko pozbawiają społeczności ich dziedzictwa, ale także niszczą historyczne konteksty, w których te artefakty zostały stworzone[238].

Prowadząc refleksję nad zagrożeniami dla bezpieczeństwa kulturowego, należy zauważyć, że zagrożenia dotyczące dziedzictwa materialnego są ściśle powiązane z konfliktami zbrojnymi oraz wojnami[239]. Te sytuacje generują liczne problemy, wpływając na stabilność i przetrwanie kultur. Właśnie działania wojenne i konflikty militarne stanowią główne czynniki ryzyka dla fizycznego i symbolicznego dziedzictwa kulturowego. W kontekście konfliktów zbrojnych zagrożenia dla kultury materialnej manifestują się poprzez bezpośrednie niszczenie obiektów dziedzictwa, grabieże oraz nielegalny handel artefaktami kulturowymi. Takie działania prowadzą do nieodwracalnych strat w globalnym dziedzictwie, powodując uszczerbek w pamięci kulturowej ludzkości. Ponadto wojny prowadzą do masowych przemieszczeń ludności, co skutkuje utratą tradycyjnych form życia i rozproszeniem społeczności kultywujących określone dziedzictwo kulturowe. W rezultacie dochodzi do zaników zwyczajów, języków oraz innych istotnych elementów kultury niematerialnej. Dodatkowo w wyniku wojen i konfliktów zasoby przeznaczane na ochronę i konserwację dziedzictwa kulturowego zostają znacząco ograniczone. W związku z tym zabytki oraz inne elementy dziedzictwa materialnego stają się bardziej podatne na zaniedbanie i degradację.

Do zagrożeń dla bezpieczeństwa kulturowego w czasach pokoju należy zaliczyć akty wandalizmu, celową dewastację oraz zniszczenie dziedzictwa kulturowego i obiektów sakralnych. Wśród zagrożeń wyróżnia się również nielegalny przemyt antyków, kradzieże dóbr kulturowych oraz dziedzictwa narodowego. Problemem jest także nieautoryzowany obrót dziełami sztuki i innymi wartościowymi artefaktami, ich przemyt oraz wywożenie

[238] *Ibidem*.

[239] J. Czaja, *Kulturowe czynniki bezpieczeństwa*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2008, s. 37.

poza granice państwa, co prowadzi do nieodwracalnych strat w dziedzictwie kulturowym.

Jednak ryzyko dla bezpieczeństwa kulturowego nie ogranicza się jedynie do fizycznych zagrożeń. Dynamiczny rozwój technologii również może stanowić potencjalne ryzyko. Przykładem jest wykorzystanie technologii skanowania i drukowania przestrzennego, znanej jako drukowanie 3D[240]. Technologia ta, choć posiada ogromny potencjał w konserwacji i rekonstrukcji zabytków, może również być używana do nieautoryzowanego kopiowania i reprodukcji dzieł sztuki, co może prowadzić do deprecjacji ich wartości i unikalności.

Ponadto rozwój technologii informacyjnych i komunikacyjnych wprowadza nowe wyzwania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Cyberprzestępczość, w tym hakowanie baz danych muzealnych oraz cyfrowych archiwów może prowadzić do kradzieży cyfrowych kopii i informacji dotyczących cennych artefaktów, co zagraża ich bezpieczeństwu i integralności.

Dodatkowo nieograniczona i nieuregulowana masowa reprodukcja dzieł sztuki, artefaktów oraz innych dóbr kulturowych może mieć znacząco negatywny wpływ na bezpieczeństwo kulturowe, a także destabilizować rynek ekonomiczny. Proces ten prowadzi do deprecjacji unikalnych wartości artystycznych, naruszając integralność i autentyczność oryginalnych dzieł[241].

Nadmierne powielanie cennych artefaktów może także zaburzać równowagę ekonomiczną, wprowadzając nadpodaż i obniżając wartość rynkową unikatowych obiektów. W efekcie takie działania podważają zaufanie do instytucji kulturalnych oraz osłabiają mechanizmy ochrony dziedzictwa kulturowego.

Niekontrolowana reprodukcja dóbr kultury może również prowadzić do wymazania tradycyjnych metod twórczych, zastępując je

---

[240] D. Jach, *Wybrane zagadnienia z zakresu bezpieczeństwa kulturowego*, online: https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-f94ff6ce-9134-4707-8b02-884ffe17b2e0/c/jach_Wybrane_zagadnienia_z_zakresu_bezpieczenstwa.pdf [dostęp: 01.05.2024].

[241] *Ibidem*.

masową produkcją, co z kolei wpływa na zanik unikalnych technik i rzemiosła artystycznego. Ponadto szerokie rozpowszechnianie kopii dzieł sztuki może utrudniać identyfikację i ochronę oryginalnych artefaktów, zwiększając ryzyko ich kradzieży i nielegalnego obrotu.

Istotnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa kulturowego jest również nieodpowiedzialna ingerencja w stan dóbr kultury, przejawiająca się na przykład w nielegalnych rewitalizacjach, rekonstrukcjach czy remontach zabytków. Takie działania, przeprowadzane bez odpowiednich zezwoleń i nadzoru, mogą prowadzić do nieodwracalnych uszkodzeń i utraty autentyczności historycznej obiektów.

Brak właściwej opieki konserwatorskiej nad zabytkami, a także nieprzemyślane i chaotyczne planowanie przestrzenno-architektoniczne stanowią kolejne poważne zagrożenie dla dziedzictwa narodowego[242]. Zaniedbanie tych aspektów może prowadzić do degradacji cennych obiektów kulturowych, a także do zaburzeń w harmonii urbanistycznej, co z kolei wpływa negatywnie na tożsamość kulturową i estetyczną danego regionu.

Nieodpowiednie zarządzanie przestrzenią publiczną, takie jak niekontrolowane rozwijanie infrastruktury czy niszczenie historycznych krajobrazów, może również prowadzić do erozji kulturowej i utraty wyjątkowego charakteru miejsc o znaczeniu historycznym. W konsekwencji społeczeństwa mogą doświadczać zaniku kulturowych więzi i spadku poczucia przynależności do wspólnoty, co osłabia spójność społeczną.

Rosnącym wyzwaniem i zagrożeniem dla materialnego bezpieczeństwa kulturowego jest intensyfikacja turystyki masowej. Masowe napływy turystów do miejsc o znaczeniu historycznym i kulturowym prowadzą do ich nadmiernej eksploatacji, co w konsekwencji przyczynia się do degradacji i uszkodzeń zabytków.

Nieustanne obciążenie infrastrukturą turystyczną, wynikające z masowej obecności odwiedzających, powoduje nieodwracalne zmiany w strukturze i substancji zabytkowych obiektów. Wzmożony ruch turystyczny przyczynia się do erozji, zanieczyszczenia

[242] *Ibidem*.

oraz zniszczenia unikalnych elementów architektonicznych i artystycznych, co w dłuższej perspektywie skutkuje utratą ich wartości historycznej i estetycznej. Przykładem są zniszczenia Wielkiego Muru Chińskiego, gdzie – oprócz występowania naturalnej erozji – za zniszczenia odpowiadają turyści rozkradający cegły[243].

Ponadto nadmierna koncentracja turystów w określonych lokalizacjach wywiera presję na lokalne zasoby, takie jak woda i energia, co dodatkowo obciąża ekosystemy i społeczności lokalne. Intensywna turystyka może prowadzić do zaniku tradycyjnych praktyk i obyczajów, zagrażając tożsamości kulturowej mieszkańców oraz ich autentycznym sposobom życia.

Kolejną gamą zagrożeń dla bezpieczeństwa kulturowego bez wątpienia są zagrożenia wynikające z dynamicznych procesów społecznych, które zachodzą zarówno wewnątrz państwa, jak i na arenie międzynarodowej. Doskonałym przykładem jest wszechobecna globalizacja i uniwersalizacja kultury. Dzięki postępowi technologicznemu oraz coraz bliższym więziom i współpracy międzypaństwowej następuje swobodny przepływ kultur oraz „wędrówka" trendów, poglądów i ideologii. W efekcie często dochodzi do rozmywania granic między tym, co narodowe, a tym, co napływowe. Może to prowadzić z jednej strony do kryzysu tożsamości narodowej, a z drugiej do wyłaniania się skrajnych postaw społecznych dążących do zwiększenia niezależności poszczególnych regionów[244].

Globalizacja jako złożone i wielopłaszczyznowe zjawisko wprowadza nowe wyzwania i problemy dla narodowych tożsamości. Technologiczna rewolucja umożliwia błyskawiczną wymianę informacji i treści kulturowych na skalę globalną, co prowadzi do homogenizacji kultur. Ta swobodna wymiana przyczynia się do za-

---

[243] D. Wielowieyska, *Znika Wielki Mur Chiński*, Wyborcza.pl, 6 lipca 2015, https://wyborcza.pl/7,75399,18298825,znika-wielki-mur-chinski.html [dostęp: 12.03.2024].

[244] A. Włodkowska, *Bezpieczeństwo kulturowe*, w: K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska (red.), *Bezpieczeństwo państwa*, Oficyna Wydawnicza ASPRA JR, Warszawa 2009.

niku tradycyjnych wartości i wzorców, które dotychczas definiowały tożsamość poszczególnych narodów. W rezultacie coraz trudniej jest zachować unikalne cechy kulturowe, co może prowadzić do utraty kulturowej różnorodności.

Równocześnie procesy globalizacyjne sprzyjają powstawaniu ruchów społecznych i politycznych, które dążą do odzyskania utraconej tożsamości i niezależności. Wzrost samoświadomości kulturowej i etnicznej, będący efektem łatwego dostępu do informacji i globalnych sieci komunikacyjnych, często prowadzi do intensyfikacji dążeń separatystycznych. Konflikty te wynikają z fundamentalnej sprzeczności między dążeniem do samostanowienia narodów, a potrzebą zachowania integralności istniejących państw. Jak pokazuje historia, takie napięcia rzadko bywają rozwiązywane pokojowo, bez użycia siły lub groźby jej użycia.

Znaczącym wyzwaniem dla stabilności kulturowej jest zjawisko wynarodowienia, które można zdefiniować jako systematyczne osłabianie zarówno w jednostkach, jak i w całych grupach społecznych poczucia tożsamości narodowej. Te zagrożenia nie ograniczają się wyłącznie do okresów konfliktów zbrojnych, lecz są obecne również w czasach pokojowych[245].

Współczesne społeczeństwa coraz częściej muszą stawiać czoła procesom, które prowadzą do erozji więzi narodowych. Wynarodowienie będące konsekwencją globalizacji, migracji oraz wpływów zewnętrznych powoduje, że jednostki oraz całe grupy społeczne tracą poczucie przynależności do swojej kultury i historii. W warunkach pokoju zjawisko to może być nawet bardziej subtelne, a przez to trudniejsze do zauważenia i zwalczania.

Procesy te mogą być napędzane przez różnorodne czynniki, takie jak intensywne kontakty międzynarodowe, ekspansja globalnych mediów oraz powszechna adaptacja obcych wzorców kulturowych. Globalizacja przyczynia się do homogenizacji kulturowej, co skutkuje zacieraniem się różnic między narodowymi tożsamościami. Jednocześnie migracje oraz wymiana kulturowa, choć

[245] D. Jach, *Wybrane…*, *op. cit.*

wzbogacające na poziomie indywidualnym, mogą prowadzić do rozluźnienia więzi wspólnotowych na poziomie narodowym.

W czasach pokoju zagrożenie dezintegracją narodową może przybierać formę subtelnych procesów społecznych i kulturowych. W wyniku tych procesów jednostki mogą doświadczać kryzysu tożsamości, co prowadzi do zaniku tradycyjnych wartości i wzorców kulturowych. W konsekwencji społeczności narodowe stają się bardziej podatne na wpływy zewnętrzne, co osłabia ich spójność i stabilność.

Narastające zjawisko migracji ludności, którego przyczyny można przypisać czynnikom ekonomicznym, politycznym, religijnym, etnicznym, a także militarnym, budzi poważne obawy. Głębokie przemiany społeczne, gwałtowne transformacje zachodzące w poszczególnych regionach oraz niestabilna sytuacja ekonomiczna i militarna w wielu miejscach na świecie zmuszają miliony ludzi do masowych migracji. Te przemieszczające się populacje docierają do różnych kulturowo zakątków świata, przyczyniając się do rozprzestrzeniania ich własnych kultur.

Jednocześnie narasta problem asymilacji nowo przybyłych grup. W obliczu zderzenia odmiennych kultur zarówno migranci, jak i społeczności lokalne stają przed wyzwaniem adaptacji do życia w nowym społeczeństwie, gdzie obowiązują inne normy i wzorce zachowań. Często zamiast oczekiwanej integracji społeczno-kulturowej dochodzi do zjawisk odwrotnych, takich jak izolacja i zerwanie więzi społecznych, co prowadzi do zaniku współżycia społecznego[246].

Społeczności, które pogrążają się w stanie anomii, stają się bardziej podatne na wybór niepewnych wartości, co może prowadzić do wzrostu zachowań dewiacyjnych. W takim kontekście społeczeństwa, które tracą spójność, stają się bardziej narażone na destabilizację i konflikty wewnętrzne[247].

---

[246] *Nowa Encyklopedia powszechna PWN*, t. 3, B. Petrozolin-Skowrońska (red.), PWN, Warszawa 1998, s. 67.

[247] B. Celmer, *Dewiacja i anomia w ujęciu systemowym*, „Kultura i Społeczeństwo" 2013, nr 2, s. 14.

Migracje, zarówno dobrowolne, jak i przymusowe, wynikające z konfliktów zbrojnych czy prześladowań, przyczyniają się do dynamicznych zmian demograficznych. Wpływają one na strukturę społeczną oraz gospodarki krajów przyjmujących, co często prowadzi do napięć społecznych. W obliczu takich wyzwań kluczowe staje się tworzenie skutecznych polityk integracyjnych, które umożliwią harmonijne współistnienie różnych grup etnicznych i kulturowych.

W kontekście współczesnych wyzwań dla bezpieczeństwa kulturowego szczególnie niebezpieczne są ataki terrorystyczne skierowane zarówno przeciwko kulturowemu dziedzictwu materialnemu, jak i symbolom narodowym. Zjawiska te stanowią poważne zagrożenie dla integralności kulturowej narodów i społeczności, a ich destrukcyjny wpływ jest nie do przecenienia[248].

Warto zwrócić uwagę na systematyczne niszczenie dziedzictwa kulturowego przez ekstremistyczne grupy, takie jak radykalne organizacje islamistyczne. Ich celowe działania prowadzą do zniszczenia cennych zabytków, które są nie tylko świadectwem historii i kultury, ale również symbolem tożsamości narodowej. Tego typu działania mają na celu nie tylko fizyczne zniszczenie dóbr kultury, ale także demoralizację społeczeństw oraz erozję ich więzi kulturowych.

Równie niepokojące są ataki terrorystyczne na instytucje kultury, takie jak muzea, galerie, biblioteki oraz miejsca pamięci. Tego rodzaju ataki nie tylko powodują ogromne straty materialne, ale również sieją strach i poczucie zagrożenia wśród ludności. Mają one na celu podważenie zaufania społecznego oraz wywołanie chaosu poprzez uderzenie w fundamenty kulturowe danego kraju. Te akty destrukcji są często motywowane ideologicznie i stanowią narzędzie w rękach ekstremistów, mające na celu destabilizację społeczeństw oraz podważenie ich tożsamości.

Niniejsza lista typów i źródeł zagrożeń dla bezpieczeństwa kulturowego nie jest ani ostateczna, ani zamknięta. W obliczu dynamicznych przemian współczesnego świata zakres tych zagrożeń niewątpliwie będzie ulegał ewolucji, a niektóre z nich nabiorą nowego, bardziej złożonego znaczenia.

---

[248] D. Jach, *Wybrane…*, *op. cit.*

W miarę jak globalizacja i technologiczne innowacje przeobrażają społeczeństwa, pojawiają się nowe wyzwania, które wymagają elastycznego i proaktywnego podejścia. Złożone sieci komunikacyjne i informacyjne mogą przyczyniać się do rozprzestrzeniania zarówno kulturowych wpływów, jak i napięć, stąd konieczność ciągłego monitorowania i adaptacji strategii ochrony dziedzictwa kulturowego.

Ponadto interdyscyplinarne badania i współpraca międzynarodowa odgrywają fundamentalną rolę w identyfikacji i neutralizacji zagrożeń. Zaangażowanie ekspertów z różnych dziedzin, takich jak antropologia, socjologia, psychologia społeczna oraz nauki polityczne pozwala na stworzenie kompleksowych strategii ochrony kulturowej integralności społeczeństw.

6.3. Wnioski

Rezultaty badań zawarte w niniejszym rozdziale stanowiły bazę do dokonania uogólnień oraz sformułowania zasadniczych wniosków dotyczących zagrożeń bezpieczeństwa kulturowego.

Na podstawie przeprowadzonych badań dotyczących wymiaru bezpieczeństwa kulturowego, a w tym oddziałujących na niego zagrożeń, postawiono tezę: zagrożenia bezpieczeństwa kulturowego stanowią istotny aspekt współczesnych wyzwań społecznych, które mogą prowadzić do degradacji dziedzictwa kulturowego, utraty tożsamości narodowej oraz naruszenia wartości i norm społecznych.

Odnośnie do zagrożeń bezpieczeństwa kulturowego wyciągnięto następujące wnioski:

1. Bezpieczeństwo kulturowe staje się coraz istotniejszym zagadnieniem w kontekście globalizacji, migracji i nowych technologii, co wymaga rozwinięcia odpowiednich strategii ochrony i promocji kultury.

2. Bezpieczeństwo kulturowe może być postrzegane jako integralny element bezpieczeństwa narodowego lub jako odrębne zjawisko, które wymaga osobnej analizy i podejścia.

3. Ochrona tożsamości kulturowej społeczności jest kluczowa dla zachowania jej spójności i odporności na zewnętrzne zagrożenia.

4. Bezpieczeństwo kulturowe wymaga uwzględnienia różnorodnych aspektów społeczności, takich jak język, tradycje, dziedzictwo historyczne i wartości kulturowe.

5. Bezpieczeństwo kulturowe musi być analizowane zarówno w kontekście wewnętrznym, jak i zewnętrznym, uwzględniając wpływ globalizacji, migracji i technologicznych zmian.

6. Kluczowym celem bezpieczeństwa kulturowego jest zapobieganie erozji tożsamości kulturowej oraz promowanie harmonijnego rozwoju społeczności w obliczu zmieniających się warunków społecznych i politycznych.

7. Bezpieczeństwo kulturowe jest zagrożone przez różnorodne czynniki, w tym zarówno przez działania intencjonalne, jak i nieintencjonalne.

8. Zagrożenia dla bezpieczeństwa kulturowego można klasyfikować na różne sposoby, takie jak potencjalne i realne, subiektywne i obiektywne, zewnętrzne i wewnętrzne, tradycyjne i nietradycyjne, oraz intencjonalne i nieintencjonalne.

9. W kontekście zagrożeń zewnętrznych dla bezpieczeństwa kulturowego istotne są działania globalnych korporacji oraz dominacja medialna i kulturowa pewnych krajów, co może prowadzić do erozji lokalnych kultur.

10. Zagrożenia wewnętrzne dla bezpieczeństwa kulturowego mogą wynikać z polityki wewnętrznej, konfliktów etnicznych czy problemów społeczno-ekonomicznych, co osłabia więzi kulturowe wewnątrz społeczeństwa.

11. Skuteczna ochrona bezpieczeństwa kulturowego wymaga zintegrowanych strategii, które obejmują edukację kulturową, promocję i ochronę dziedzictwa kulturowego oraz tworzenie polityk wspierających różnorodność kulturową i dialog międzykulturowy.

12. Globalizacja i migracje przyczyniają się do coraz większej integracji kultur, co może prowadzić do erozji tradycyjnych wartości i tożsamości narodowych.

13. Zmiany klimatu mają szerokie implikacje dla ochrony dziedzictwa kulturowego, mogąc prowadzić do niszczenia zabytków

i miejsc o znaczeniu kulturowym oraz do utraty tradycyjnych sposobów życia i kultur.

14. Zagrożenia dla bezpieczeństwa kulturowego nie ograniczają się jedynie do fizycznych ataków czy destrukcji, ale obejmują także zagrożenia wynikające z dynamicznego rozwoju technologii, takie jak cyberprzestępczość czy masowa reprodukcja dóbr kultury.

15. Migracje ludności, zarówno dobrowolne, jak i przymusowe, stanowią wyzwanie dla integracji społeczno-kulturowej, mogąc prowadzić do napięć społecznych i konfliktów.

16. Konieczne jest ciągłe monitorowanie i adaptacja strategii ochrony dziedzictwa kulturowego oraz interdyscyplinarne badania i współpraca międzynarodowa w celu identyfikacji i neutralizacji zagrożeń.

Rozdział 7

Zagrożenia bezpieczeństwa ekologicznego

Jednym z kluczowych wyzwań współczesnej polityki środowiskowej jest harmonizacja rozwoju społeczno-gospodarczego z równoczesną ochroną zasobów naturalnych. Obserwowane w ostatnich latach intensywne tempo zmian, napędzane przede wszystkim dynamicznym postępem technologicznym oraz szybkim przyrostem populacji doprowadziło do znacznej degradacji środowiska i jego bioróżnorodności, zanieczyszczenia licznych ekosystemów oraz pojawienia się licznych zagrożeń o charakterze ekologicznym[249]. Wyczerpywanie źródeł nieodnawialnych zasobów surowcowych, katastrofy naturalne, emisje zanieczyszczeń oraz awarie przemysłowe, jądrowe i transportowe mają negatywny wpływ na jakość życia oraz zdrowie populacji. W długoterminowej perspektywie stanowią one istotne zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego.

W ostatnich latach coraz częściej w narodowych strategiach bezpieczeństwa pojawia się problematyka związków między zagrożeniami środowiskowymi a bezpieczeństwem państwa. W tym kontekście niezbędne staje się podejmowanie działań mających na celu eliminację zagrożeń ekologicznych oraz zapobieganie negatywnym skutkom rozwoju cywilizacyjnego[250].

Działania te obejmują m.in. wdrażanie zaawansowanych technologii ochrony środowiska, które pozwalają na bardziej efektywne zarządzanie zasobami naturalnymi oraz redukcję emisji zanieczyszczeń. Konieczne jest również promowanie zrównoważonego

[249] J. Bredo, *Zrównoważony rozwój. W stronę życia w harmonii z przyrodą*, Earth Conservation, Sopot 2006, s. 7.

[250] K. Brendzel-Skowera, *Bariery w realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju w Polsce*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2009, nr 14, s. 102.

rozwoju, który uwzględnia zarówno potrzeby obecnych, jak i przyszłych pokoleń oraz wspieranie innowacyjnych rozwiązań w dziedzinie energii odnawialnej.

Ponadto ważnym aspektem jest edukacja i zwiększanie świadomości ekologicznej wśród społeczeństwa, co może przyczynić się do bardziej odpowiedzialnego korzystania z zasobów naturalnych i zmniejszenia negatywnego wpływu działalności człowieka na środowisko. Integracja kwestii ekologicznych z politykami sektorowymi, takimi jak transport, rolnictwo, przemysł czy urbanistyka może również znacząco przyczynić się do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju.

Ostatecznie globalna współpraca oraz wymiana wiedzy i technologii między państwami są kluczowe dla skutecznego radzenia sobie z wyzwaniami środowiskowymi. Tylko poprzez wspólne działania na poziomie międzynarodowym możliwe jest skuteczne przeciwdziałanie globalnym zagrożeniom ekologicznym i zapewnienie bezpiecznej i zrównoważonej przyszłości dla wszystkich mieszkańców naszej planety.

7.1. Bezpieczeństwo ekologiczne – istota i zarys problematyki

Bezpieczeństwo ekologiczne, często określane także jako bezpieczeństwo środowiskowe, jest złożonym i wieloaspektowym zjawiskiem, które w literaturze naukowej znajduje różnorodne definicje. Jest to koncepcja dynamiczna, podlegająca ciągłym zmianom w odniesieniu do zmieniających się relacji społecznych oraz sytuacji politycznej[251].

Według definicji opracowanej przez Marka Pietrasia bezpieczeństwo ekologiczne to „taki stan stosunków społecznych, w tym treści, form i sposobów organizacji stosunków międzynarodowych,

[251] K. Zapolska, Bezpieczeństwo ekologiczne jako element strategii bezpieczeństwa narodowego RP, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/13516/1/K_Zapolska_Bezpieczenstwo_ekologiczne_jako_element_bezpieczenstwa_narodowego.pdf [dostęp: 12.04.2024].

który nie tylko ogranicza i eliminuje zagrożenia ekologiczne, lecz także promuje pozytywne działania, umożliwiając realizację wartości istotnych dla istnienia i rozwoju narodów i państw"[252]. Definicja ta podkreśla potrzebę zarówno ochrony przed negatywnymi skutkami działalności człowieka, jak i promowania działań pozytywnych, które wspierają zrównoważony rozwój.

Profesor Bartosz Rakoczy definiuje bezpieczeństwo ekologiczne jako osiągnięcie takiego stanu środowiska, który umożliwia bezpieczne i niezakłócone przebywanie w nim i korzystanie z jego zasobów w sposób zapewniający szeroki rozwój człowieka[253]. Jego podejście koncentruje się na zapewnieniu warunków, które pozwalają na harmonijne współistnienie człowieka z naturą, jednocześnie umożliwiając długoterminowy rozwój społeczno-gospodarczy.

W kontekście współczesnych wyzwań bezpieczeństwo ekologiczne obejmuje szeroki zakres działań i strategii. Wdrażanie nowoczesnych technologii ochrony środowiska, efektywne zarządzanie zasobami naturalnymi, redukcja emisji zanieczyszczeń oraz edukacja ekologiczna społeczeństwa to kluczowe elementy tej koncepcji. Ponadto istotne jest promowanie międzynarodowej współpracy i wymiany wiedzy, co pozwala na skuteczne przeciwdziałanie globalnym zagrożeniom ekologicznym.

Działania te muszą być zintegrowane z politykami sektorowymi, takimi jak transport, rolnictwo, przemysł i urbanistyka, aby stworzyć spójne i efektywne ramy zarządzania środowiskowego. Tylko poprzez kompleksowe i skoordynowane podejście możliwe jest osiągnięcie trwałego bezpieczeństwa ekologicznego, które będzie fundamentem dla zrównoważonej przyszłości.

W świetle rosnących zagrożeń środowiskowych, takich jak zmiany klimatyczne, utrata bioróżnorodności, zanieczyszczenie powietrza i wód, oraz wyczerpywanie zasobów naturalnych, bez-

---

[252] M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie. Studium politologiczne*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2000, s. 85.

[253] B. Rakoczy, *Wybrane problemy prawa leśnego*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011, s. 14.

pieczeństwo ekologiczne staje się nie tylko priorytetem politycznym, ale także koniecznością dla zapewnienia stabilności i dobrobytu społeczeństw na całym świecie.

Bezpieczeństwo ekologiczne można również rozumieć jako złożony system „jednostek i instytucji wykonawczych połączonych jednolitym celem, zbiorami zadań itp., którego funkcjonowanie powinno przynieść pożądane efekty w wypadku różnorakich zagrożeń bez względu na to, czy będą to zagrożenia pokoju, czy okresu wojny"[254]. Funkcjonowanie tego systemu ma na celu przyniesienie pożądanych rezultatów w zakresie ochrony środowiska oraz bezpieczeństwa ekologicznego.

W praktyce bezpieczeństwo ekologiczne polega na kształtowaniu i utrzymywaniu harmonijnych relacji między człowiekiem a środowiskiem naturalnym na poziomie biosfery Ziemi. Obejmuje to tworzenie odpowiednich warunków życia dla całej ludzkości, z uwzględnieniem konieczności ochrony fundamentalnych zasobów naturalnych naszej planety[255].

Bezpieczeństwo ekologiczne jest ściśle związane ze stanem środowiska, które powinno być wolne od zagrożeń naruszających równowagę ekosystemów i biosfery. Kluczowym aspektem jest zapewnienie, że działalność człowieka nie prowadzi do degradacji środowiska naturalnego, a wręcz przeciwnie, wspiera jego regenerację i zrównoważony rozwój.

Bezpieczeństwo ekologiczne to holistyczne podejście, które integruje aspekty środowiskowe, społeczne i gospodarcze, aby zapewnić zrównoważony rozwój i ochronę naszej planety dla obecnych i przyszłych pokoleń. W obliczu narastających globalnych zagrożeń, takich jak zmiany klimatyczne, utrata bioróżnorodności oraz zanieczyszczenie środowiska jest nie tylko wyzwaniem, ale i imperatywem dla ludzkości.

---

[254] S. Śladkowski, *Bezpieczeństwo ekologiczne Rzeczypospolitej Polskiej*, Wyd. AON, Warszawa 2004,s.10.

[255] M. Niedziółka, *Nowe wyzwania ekologiczne w dobie globalizacji*, w: J. Bucińska i in., *Administracja publiczna – człowiek a ochrona środowiska: Zagadnienia społeczno-prawne*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011, s. 213.

Definiowanie bezpieczeństwa ekologicznego opiera się o dwa skrajne podejścia – proaktywne i reaktywne. W odniesieniu do działań proaktywnych bezpieczeństwo ekologiczne oznacza zapobieganie powstawaniu wszelkich zagrożeń dla środowiska naturalnego. Takie rozumienie tego pojęcia podkreśla kluczową rolę prewencji, perspektywicznego planowania oraz współpracy międzynarodowej w opracowywaniu norm i regulacji mających na celu stabilizację ekosystemów. W tym kontekście szczególny nacisk kładzie się na zasadę ostrożności, która promuje działania zapobiegawcze w obliczu potencjalnych zagrożeń ekologicznych[256]. Dodatkowo w tym podejściu bezpieczeństwo ekologiczne wymaga implementacji zaawansowanych technologii monitoringu środowiskowego, które umożliwiają wczesne wykrywanie potencjalnych zagrożeń. Ważnym elementem jest także tworzenie polityk i strategii zrównoważonego rozwoju, które integrują kwestie ekologiczne z gospodarką, społeczeństwem i polityką międzynarodową. Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej na temat ochrony środowiska również odgrywają kluczową rolę w promowaniu proekologicznych postaw i zachowań.

Z kolei podejście reaktywne definiuje bezpieczeństwo ekologiczne jako stan, w którym kluczowa jest eliminacja już istniejących zagrożeń dla środowiska naturalnego. Obejmuje to różnorodne działania naprawcze i interwencyjne mające na celu redukcję szkód wyrządzonych ekosystemom oraz przywracanie ich do stanu równowagi. W kontekście tego podejścia wśród działań naprawczych wymienia się rekultywację zdegradowanych terenów, oczyszczanie zanieczyszczonych wód i gleb oraz wdrażanie technologii redukujących emisje zanieczyszczeń. Ponadto istotne jest rozwijanie systemów reagowania na katastrofy ekologiczne oraz wdrażanie planów awaryjnych, które minimalizują skutki negatywnych zdarzeń środowiskowych.

---

[256] K. Zapolska, *Bezpieczeństwo ekologiczne jako element strategii bezpieczeństwa narodowego RP*, online: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/13516/1/K_Zapolska_Bezpieczenstwo_ekologiczne_jako_element_bezpieczenstwa_narodowego.pdf [dostęp: 12.04.2024].

Bezpieczeństwo ekologiczne jako multidyscyplinarna koncepcja wymaga współpracy na różnych poziomach – lokalnym, narodowym i międzynarodowym. Integracja działań i polityk między różnymi sektorami gospodarki oraz współpraca naukowa i technologiczna są niezbędne do skutecznego przeciwdziałania i reagowania na zagrożenia ekologiczne.

Kwestie związane z bezpieczeństwem ekologicznym można badać i analizować przede wszystkim z perspektywy społecznej, politycznej oraz naukowej. W takim ujęciu bezpieczeństwo ekologiczne odnosi się do interakcji między człowiekiem a środowiskiem naturalnym, z naciskiem na tworzenie warunków sprzyjających życiu i zdrowiu ludzi[257].

W ramach tej szerokiej koncepcji wyróżnia się różne rodzaje bezpieczeństwa ekologicznego, z uwzględnieniem specyficznych kryteriów przedmiotowych. Do najważniejszych kategorii należą:

1. Bezpieczeństwo biologiczne – obejmuje ochronę przed zagrożeniami ze strony organizmów żywych, w tym patogenów, gatunków inwazyjnych oraz innych czynników biologicznych.
2. Bezpieczeństwo chemiczne – dotyczy zapobiegania i reagowania na zagrożenia wynikające z obecności i używania substancji chemicznych, w tym toksycznych i niebezpiecznych.
3. Bezpieczeństwo techniczno-technologiczne – koncentruje się na minimalizowaniu ryzyka związanego z technologiami i procesami przemysłowymi, które mogą negatywnie wpływać na środowisko.
4. Bezpieczeństwo sanitarne – odnosi się do ochrony zdrowia publicznego poprzez kontrolę nad czynnikami środowiskowymi, które mogą prowadzić do chorób.
5. Bezpieczeństwo weterynaryjne – związane jest z ochroną zdrowia zwierząt, które mogą wpływać na zdrowie ludzi i integralność ekosystemów.

[257] A. Piziak-Rapacz, *Zarządzanie bezpieczeństwem energetycznym Polski a ekologia*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka" 2013, nr 1, s. 48.

6. Bezpieczeństwo emisyjne – dotyczy kontrolowania emisji zanieczyszczeń do atmosfery, gleby i wody, aby zminimalizować ich negatywne skutki.
7. Bezpieczeństwo imisyjne – koncentruje się na ochronie przed zanieczyszczeniami, które przenikają do środowiska z różnych źródeł.
8. Bezpieczeństwo jądrowe – obejmuje działania mające na celu zapobieganie i minimalizowanie ryzyka związanego z użyciem i składowaniem materiałów radioaktywnych.
9. Bezpieczeństwo przyrodnicze – w tym bezpieczeństwo gatunkowe i ekosystemowe, które skupia się na ochronie różnorodności biologicznej i stabilności ekosystemów.
10. Bezpieczeństwo powodziowe – związane z zarządzaniem ryzykiem powodzi i ochroną przed skutkami nadmiernych opadów oraz wzrostu poziomu wód.
11. Bezpieczeństwo epidemiczne – dotyczy zapobiegania i reagowania na rozprzestrzenianie się chorób zakaźnych, które mogą mieć poważne konsekwencje dla zdrowia publicznego i stabilności społecznej[258].

Rozpatrywanie bezpieczeństwa ekologicznego z tych perspektyw pozwala na bardziej kompleksowe i interdyscyplinarne podejście do zarządzania ryzykiem i ochrony środowiska.

7.2. Charakterystyka zagrożeń bezpieczeństwa ekologicznego

Współczesny świat stoi w obliczu narastających problemów ekologicznych. Środowisko naturalne jest nieustannie degradowane przez różnorodne formy zanieczyszczeń, w tym zaśmiecanie, niszczenie zasobów przyrody, nadmierną eksploatację surowców naturalnych oraz emisję toksycznych pyłów i gazów przemysłowych. Istotnym czynnikiem wpływającym na bezpieczeństwo ekolo-

[258] M. Bar i in., *Leksykon prawa ochrony środowiska*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012, s. 18–19.

giczne są także coraz częstsze katastrofy ekologiczne, takie jak awarie elektrowni jądrowych czy katastrofy tankowców, które niosą ze sobą ogromne zagrożenia dla ekosystemów.

W ostatnich latach zauważalny jest również gwałtowny wzrost liczby ludności, znany jako eksplozja demograficzna, który dodatkowo obciąża środowisko naturalne. Różnorodne działania człowieka wpływające na środowisko mogą przyjmować różne formy, a ich niekontrolowany charakter często prowadzi do powstawania zagrożeń ekologicznych. Takie zagrożenia to stany środowiska, które mogą mieć negatywne skutki dla zdrowia i życia ludzi.

Głównym wyzwaniem dla współczesnego bezpieczeństwa ekologicznego jest coraz bardziej pogłębiający się brak równowagi pomiędzy działalnością człowieka a funkcjonowaniem przyrody. Wzrastające tempo degradacji środowiska wskazuje na pilną potrzebę wprowadzenia zintegrowanych działań na rzecz ochrony ekosystemów[259].

Zagrożenia dla stabilności ekologicznej stanowią istotne wyzwanie, zważywszy na ich potencjalnie poważne skutki. Jednym z najbardziej znaczących czynników jest efekt cieplarniany, który odgrywa niebezpieczną rolę w ekosystemie Ziemi z powodu wzmożonej emisji gazów cieplarnianych, głównie w wyniku działalności antropogenicznej, takiej jak spalanie paliw kopalnych przyczynia się do destabilizacji klimatu i zmiany warunków życia na naszej planecie.

Innym zagrożeniem, które wymaga uwagi, jest dziura ozonowa. Ta nienaturalna deformacja warstwy ozonowej może prowadzić do przenikania szkodliwego promieniowania ultrafioletowego, które ma negatywny wpływ na zdrowie ludzi i ekosystemy, prowadząc do uszkodzenia komórek i materiału genetycznego organizmów.

Postęp technologiczny, chociaż niesie za sobą wiele korzyści, może również przyczynić się do zanieczyszczenia wód poprzez

[259] *W jaki sposób człowiek zagraża środowisku?*, Gmina Krynica-Zdrój, 21 marca 2019, https://www.krynica-zdroj.pl/pl/210/2236/w-jaki-sposob-czlowiek-zagraza-srodowisku-.html [dostęp: 01.03.2024].

wprowadzenie niebezpiecznych substancji pochodzenia przemysłowego. Szczególnie niebezpieczne są organiczne zanieczyszczenia refrakcyjne, które są trudno ulegającymi rozkładowi biologicznemu substancjami, co stanowi wyzwanie dla technologii oczyszczania wody i ścieków[260].

Dodatkowym zagrożeniem dla ekosystemów jest wzrost populacji ludzkiej. Zjawisko to, znane jako przyrost demograficzny, prowadzi do większego zapotrzebowania na zasoby naturalne oraz generuje większą ilość odpadów, co z kolei naraża środowisko na dodatkowe obciążenia. W okresie od roku 1950 do 1987 miała miejsce znaczna eksplozja demograficzna, która wywołała szereg skutków o negatywnym charakterze[261]. Wraz z rosnącą populacją zwiększa się także liczba zwierząt hodowlanych, co może prowadzić do degradacji środowiska naturalnego.

Przyrost populacji oraz rosnące zapotrzebowanie na energię cieplną w wielu krajach rozwijających się spowodowały intensywną eksploatację drewna i paliw kopalnych, zwłaszcza węgla[262]. Szczególnie negatywny wpływ na środowisko mają kopalnie odkrywkowe, których działalność prowadzi do znaczących zakłóceń w ekosystemach lokalnych, niszcząc istniejące struktury i funkcje ekosystemów. Kwaśne deszcze, degradacja gleby, wycinanie lasów oraz topnienie lodowców są kolejnymi czynnikami negatywnie wpływającymi na stabilność ekologiczną. Te procesy mogą prowadzić do utraty bioróżnorodności, erozji gleby, zmian klimatycznych oraz podnoszenia poziomu mórz i oceanów, co stanowi istotne zagrożenie dla ekosystemów zarówno na poziomie lokalnym, jak i globalnym.

---

[260] M. Gromiec i in., *Zagrożenia związane z jakością wody*, „Nauka", 2014, nr 1, s. 100.

[261] J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne w koncepcji human security*, w: M. Chrabkowski i in. (red.), *Bezpieczeństwo państwa we współczesnej Europie Zagrożenia i przeciwdziałanie ludności*, Wydawnictwo WSAiB im. E. Kwiatkowskiego, Gdynia 2017, s. 258–260.

[262] G. Diemientiwe, *Zagrożenia bezpieczeństwa globalnego wynikające ze zmian demograficznych*, „Security, Economy & Law" 2017, nr 4 (XVII), s. 73.

W obliczu tych wyzwań konieczne jest opracowanie kompleksowych strategii zarządzania zasobami naturalnymi oraz promowanie zrównoważonego rozwoju, który uwzględnia potrzeby obecnych i przyszłych pokoleń. Wdrożenie nowych technologii oczyszczania środowiska oraz działania mające na celu ograniczenie emisji gazów cieplarnianych są kluczowe dla zapewnienia długoterminowej równowagi ekologicznej na Ziemi.

Ryzyka związane z zasobami środowiska stanowią integralną część zagrożeń dla bezpieczeństwa ekologicznego, które mogą przybierać formę zarówno wewnętrzną, jak i zewnętrzną. W kategorii ryzyk wewnętrznych można wyróżnić: oddziaływanie promieniowania elektromagnetycznego, zanieczyszczenie wód, emisję zanieczyszczeń do atmosfery, degradację jakości gleby i nieadekwatne zarządzanie odpadami (szczególnie tymi niebezpiecznymi i promieniotwórczymi)[263]. Zanieczyszczenie powietrza, wynikające głównie z emisji gazów cieplarnianych oraz szkodliwych substancji chemicznych, stanowi poważne zagrożenie dla zdrowia publicznego i ekosystemów. Degradacja jakości gleby, spowodowana nadmierną urbanizacją, rolnictwem przemysłowym i zastosowaniem środków ochrony roślin prowadzi do utraty żyzności i bioróżnorodności gleb oraz erozji. Zanieczyszczenie wód, zarówno powierzchniowych, jak i podziemnych ma negatywny wpływ na dostępność czystej wody pitnej oraz ekosystemy wodne. Niekontrolowane składowanie i utylizacja odpadów, zwłaszcza tych niebezpiecznych, powoduje skażenie gleby i wód oraz stanowi potencjalne zagrożenie dla zdrowia publicznego. Wreszcie promieniowanie elektromagnetyczne, generowane przez różnego rodzaju urządzenia elektryczne i telekomunikacyjne, budzi obawy co do poten-

[263] H.J. Koch, J. Sukmann, *Das EG-Uweltrecht und Seine Umsetzung in Deutchland und Polen*, Nomos, Baden-Baden 2005, s. 94–95; E. Zębek, M. Kałużyński, *Odpady niebezpieczne i promieniotwórcze jako potencjalne narzędzie ekoterroryzmu*, w: M. Kotowska, W. Plyczewski (red.), *Kryminologia wobec współczesnych zagrożeń ekologicznych*, Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej, Olsztyn 2011, s. 34–50.

cjalnych skutków zdrowotnych oraz wpływu na środowisko, chociaż pełny zakres tych skutków nadal pozostaje przedmiotem badań i debat naukowych.

W analizie zagrożeń zewnętrznych dostrzega się różnorodne czynniki, takie jak: napływ zanieczyszczonego powietrza, zanieczyszczenie wód rzecznych, transport odpadów i substancji toksycznych oraz ryzyko związane z ewentualnymi katastrofami nuklearnymi. Rozróżnienie między zagrożeniami wewnętrznymi a zewnętrznymi stanowi kluczowy element w badaniach przyczynowych. Dodatkowo można podkreślić znaczenie analizy zagrożeń pod kątem ich źródeł podmiotowych, przedmiotowych oraz prawdopodobieństwa ich wystąpienia[264].

Zagrożenia podmiotowe „są skutkiem działań, które poprzez zmianę naturalnego stosunku człowieka do biotopów oraz biocenoz mogą doprowadzić populację do unicestwienia"[265]. Wzrost działalności przemysłowej, urbanizacja oraz intensyfikacja rolnictwa są przykładami czynników, które mogą negatywnie wpłynąć na równowagę ekologiczną i bioróżnorodność. Jak zdefiniowano powyżej, zmiany w strukturze biotopów oraz biocenoz spowodowane przez intensywną działalność człowieka mają potencjał prowadzenia do całkowitego wyniszczenia populacji. Te niepożądane skutki są wynikiem kilku kluczowych czynników. Przede wszystkim dochodzi do załamania delikatnej równowagi ekologicznej, która utrzymuje różnorodność biologiczną i zdrowie ekosystemów. Zanieczyszczenie środowiska substancjami pochodzenia przemysłowego, takimi jak metale ciężkie, pestycydy oraz inne toksyczne związki chemiczne w znacznym stopniu degraduje naturalne habitaty. Kolejnym istotnym aspektem jest postępująca degradacja ekosystemów wynikająca z akumulacji odpadów toksycznych. Sub-

---

[264] S. Śladkowski, *Bezpieczeństwo ekologiczne Rzeczypospolitej Polskiej*, Wyd. AON, Warszawa 2004, s. 27.

[265] M. Żuber, *Repetytorium z przedmiotu bezpieczeństwo ekologiczne*, Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wydział Nauk Społecznych i Dziennikarstwa, Katedra Administracji, s. 14.

stancje te wnikają do gleby, wód gruntowych oraz atmosfery, powodując nieodwracalne szkody w faunie i florze. Dodatkowo katastrofy ekologiczne takie jak wycieki ropy naftowej, pożary lasów, czy eksplozje w zakładach przemysłowych przyczyniają się do dramatycznego pogorszenia stanu środowiska naturalnego.

W kontekście zagrożeń przedmiotowych źródłem problemów są zarówno zdarzenia naturalne, takie jak trzęsienia ziemi, wybuchy wulkanów czy powodzie, jak i działalność gospodarcza człowieka[266]. Ekspansja przemysłowa, rolnictwo intensywne, urbanizacja oraz wycinanie lasów tropikalnych – wszystko to prowadzi do zmian w strukturze i funkcjonowaniu ekosystemów. W wyniku tych działań naturalne mechanizmy samoregulacji przyrody zostają zakłócone, co skutkuje wzrostem ryzyka dla przetrwania wielu gatunków.

Zagrożenia ekologiczne cechuje duża różnorodność, dlatego literatura również definiuje podział na poszczególne, bardziej doprecyzowane grupy rodzajowe.

Zagrożenia biologiczne obejmują awarie lub akty sabotażu w laboratoriach oraz instytucjach naukowo-badawczych zajmujących się badaniami nad mikroorganizmami, takimi jak bakterie i wirusy. W związku z tym zagrożenia te wiążą się z przechowywaniem niebezpiecznych substancji biologicznych, które mogą obejmować patogeny chorobotwórcze. W wyniku incydentów związanych z rozpowszechnieniem substancji i materiałów niebezpiecznych mogą powstać epidemie lub pandemie, które zagrażają zdrowiu publicznemu na szeroką skalę. Przykłady takich zagrożeń to przypadkowe uwolnienie wirusa o wysokiej śmiertelności lub celowy atak bioterrorystyczny.

Chemiczne zagrożenia są konsekwencją awarii w magazynach, składowiskach substancji chemicznych, zakładach przemysłowych, laboratoriach oraz w transporcie kolejowym, drogowym, morskim, lotniczym i rurociągowym. W przypadku uwolnienia toksycznych substancji chemicznych, takich jak chlor, amoniak czy pestycydy

[266] K. Zygo, T. Skupień, T. Nastarowicz, *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa ekologicznego*, online: https://bibliotekanauki.pl/chapters/2191269 [dostęp: 03.04.2024].

może dojść do poważnych skażeń środowiska oraz zagrożenia zdrowia ludzkiego. Wypadki te mogą prowadzić do zanieczyszczenia wody, gleby i powietrza, a także powodować długotrwałe skutki ekologiczne.

Radiacyjne zagrożenia obejmują incydenty i awarie związane z naturalnymi źródłami promieniowania, elektrowniami jądrowymi oraz zakładami, które przechowują substancje radioaktywne. Promieniowanie jonizujące może powodować poważne uszkodzenia biologiczne, w tym choroby nowotworowe, a także skażenie środowiska na długie lata. Przykłady takich zagrożeń to awarie w elektrowniach jądrowych, takie jak katastrofa w Czarnobylu, która miała dalekosiężne skutki zdrowotne i środowiskowe.

Ryc. 17. Budynek elektrowni jądrowej w Czarnobylu po katastrofie
(*30 rocznica katastrofy – historia jednego miasta*, Wolniej, 9 stycznia 2016, https://www.wolniej.com/30-rocznica-katastfory-historia-miasta [dostęp: 03.04.2024])

Pożarowe zagrożenia związane są z pożarami między innymi budynków mieszkalnych, lasów, zakładów przemysłowych, obiektów użyteczności publicznej oraz magazynów. Pożary te mogą prowadzić do znacznych strat materialnych, ofiar w ludziach oraz długotrwałych zniszczeń środowiskowych. Wysokie temperatury i płomienie mogą zniszczyć ekosystemy leśne, wpływając na bioróżnorodność i jakość powietrza.

Ryc. 18. Pożar lasu w Kanadzie w 2023 roku, skutkujący najgorszym na świecie poziomem zanieczyszczenia powietrza
(*Pożary lasów w Kanadzie. Europie grozi chmura pyłu*, Bankier.pl, 26 czerwca 2023, https://www.bankier.pl/wiadomosc/Pozary-lasow-w-Kanadzie-Europie-grozi-chmura-pylu-8567766.html [dostęp: 03.04.2024])

Hydrologiczno-meteorologiczne zagrożenia obejmują szerokie spektrum ekstremalnych zjawisk pogodowych i hydrologicznych, które mogą wywierać znaczący wpływ na środowisko, infrastrukturę oraz społeczności ludzkie. Zagrożenia te obejmują powodzie, silne wiatry i huragany, długotrwałe występowanie ekstremalnych temperatur, wyładowania atmosferyczne, susze, intensywne opady atmosferyczne (śniegu lub deszczu) oraz zjawiska lodowe na rzekach, jeziorach i zbiornikach wodnych. Te zjawiska mogą mieć katastrofalne skutki dla infrastruktury, rolnictwa oraz społeczności lo-

kalnych. Powodzie mogą powodować masowe zniszczenia, natomiast długotrwałe susze mogą prowadzić do kryzysów wodnych i żywnościowych.

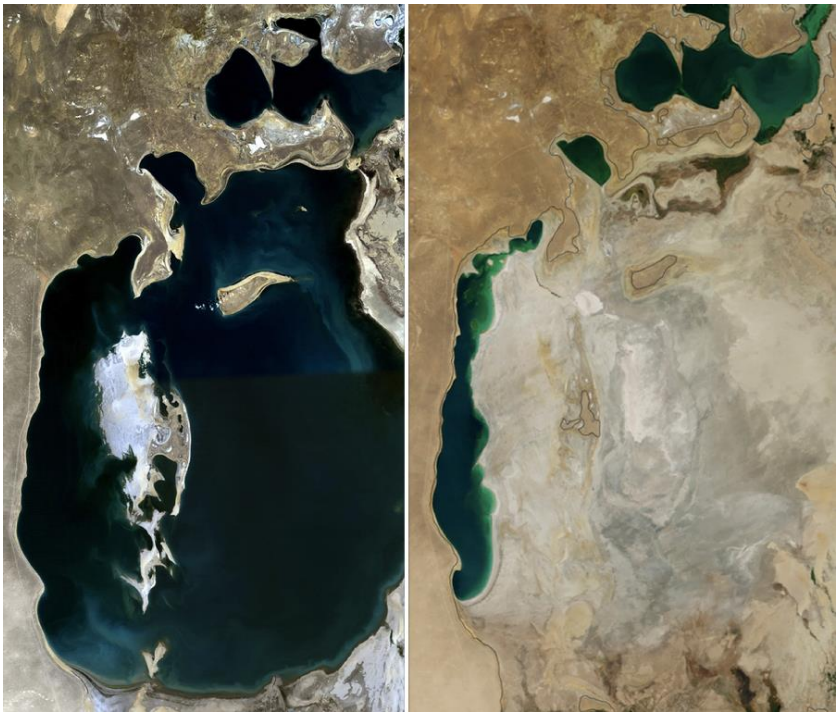

Ryc. 19. Jezioro Aralskie (w latach 60. XX wieku uznawane za czwarte co do wielkości jezioro na świecie), które prawie zniknęło na skutek działalności ludzkiej i wywołanymi tym suszami (A. Koniuch, *Susze*, Przegląd Pożarniczy – Krajowa Główna Komenda Państwowej Straży Pożarnej, 16 sierpnia 2022, https://www.ppoz.pl/roznosci/index/Susze/idn:2563 [dostęp: 03.04.2024])

Infrastrukturalne zagrożenia dotyczą uszkodzeń, awarii i katastrof technicznych, takich jak katastrofy budowlane, górnicze, awarie infrastruktury gazowej, wodno-kanalizacyjnej, systemów oczyszczania miast, elektroenergetycznej, paliwowej oraz sieci telekomunikacyjnej i informacyjnej. Te incydenty mogą prowadzić do poważnych przerw w dostawie podstawowych usług, zagrażając

bezpieczeństwu i zdrowiu ludności. Przykłady to zawalenie się budynków, eksplozje gazociągów czy awarie sieci elektrycznej, które mogą mieć szeroko zakrojone skutki.

Ryc. 20. Eksplozja gazociągu Nord Stream 1 i 2 na Morzu Bałtyckim skutkująca uwolnieniem dużych ilości metanu
(*Wybuchy gazociągów Nord Stream zwiększyły emisje Szwecji o 7 proc.*, Rzeczpospolita, 20 grudnia 2023, https://klimat.rp.pl/klimat-i-ludzie/art39597321-wybuchy--gazociagow-nord-stream-zwiekszyly-emisje-szwecji-o-7-proc [dostęp: 03.04.2024])

Katastrofy komunikacyjne obejmują różnorodne incydenty związane z różnymi pojazdami, które mogą prowadzić do poważnych szkód materialnych, licznych ofiar oraz zakłóceń w funkcjonowaniu systemów transportowych. Wśród nich wyróżnia się katastrofy drogowe, czyli wypadki związane z ruchem pojazdów na drogach publicznych, katastrofy kolejowe dotyczące incydentów związanych z pociągami, zarówno pasażerskimi, jak i towarowymi, katastrofy lotnicze obejmujące wypadki samolotów, śmigłowców i innych statków powietrznych oraz katastrofy wodne związane z wypadkami statków, promów, łodzi i innych jednostek pływających[267].

[267] K. Zygo, T. Skupień, T. Nastarowicz, *Współczesne…*, *op. cit.*

Ryc. 21. Wypadek komunikacyjny
(w0yt3q (http://commons.wikimedia.org), W. Janaczek (http://commons.wikimedia.org), licencja: CC BY-SA 3.0. Za: M. Banaś, P. Nowak, L. Wełyczko, *Wypadki komunikacyjne, awarie i katastrofy*, Zintegrowana Platforma Edukacyjna – Świat pod lupą, https://zpe.gov.pl/a/wypadki-komunikacyjne-awarie-i--katastrofy/D10nFM5iW [dostęp: 03.04.2024])

Każda z wymienionych grup zagrożeń charakteryzuje się znaczną wieloaspektowością i dynamicznością. Ich wspólną cechą jest to, że skutki tych zagrożeń zazwyczaj obejmują rozległe obszary i są silnie uzależnione od czynników środowiskowych oraz specyficznych warunków danego zdarzenia. Intensywność i zasięg oddziaływania tych zagrożeń mogą się różnić w zależności od ich ścisłej, ale i zmiennej charakterystyki, co wymaga zastosowania kompleksowych strategii zarządzania kryzysowego. Należy wskazać, że w przypadku wystąpienia danego zdarzenia, w zależności od jego natężenia, skutek końcowy w postaci negatywnego oddziaływania na środowisko naturalne może być skrajnie różny. Zarządzanie tymi zagrożeniami wymaga zintegrowanego podejścia oraz ścisłej współpracy różnych sektorów i instytucji, aby skutecznie minimalizować ryzyko i chronić zdrowie publiczne oraz środowisko.

W kontekście zagrożeń dla bezpieczeństwa ekologicznego kluczowym aspektem jest zachowanie bioróżnorodności[268]. Jedna z definicji wskazuje, że:

> Bioróżnorodność jest zmiennością żywych organizmów wszystkich środowisk występujących na Ziemi, włączając w to siedliska lądowe, morskie, inne ekosystemy wodne oraz ekologiczne kompleksy złożone z tych siedlisk; obejmuje ona zróżnicowanie wewnątrzgatunkowe, między gatunkami i zróżnicowanie ekosystemów. Bioróżnorodność tworzy podstawę szerokiego wachlarza świadczeń ekosystemów, który w istotny sposób kształtuje dobrobyt człowieka[269].

Podstawowe zagrożenie dla bioróżnorodności stanowi intensywne rolnictwo. W dążeniu do maksymalizacji produkcji rolnicy często upraszczają struktury upraw. Ich działania koncentrują się między innymi na eliminacji niepożądanych gatunków, a także przekształcaniu krajobrazu w rozległe monokultury. Taki zabieg ukierunkowany jest na prostsze, a zarazem szybsze wykorzystywanie maszyn rolniczych. Takie praktyki znacząco redukują siedliska dla wielu gatunków roślin i zwierząt, zagrażając ich przetrwaniu[270].

Główne czynniki przyspieszające spadek bioróżnorodności to:

- zmiana sposobu użytkowania gruntów, czyli przekształcanie naturalnych ekosystemów w obszary rolnicze, przemysłowe i miejskie, co prowadzi do fragmentacji i degradacji siedlisk naturalnych;
- inwazja gatunków obcych, które konkurują z rodzimymi organizmami o zasoby, często prowadząc do ich wyginięcia;

[268] B. Gołębiewska, A. Chlebicka, M. Maciejczak, *Rolnictwo a środowisko. Bioróżnorodność i innowacje środowiskowe w rozwoju rolnictwa*, Wydawnictwo Wieś Jutra, Warszawa 2016, s. 6.

[269] M. Żuber, *Repetytorium z przedmiotu bezpieczeństwo ekologiczne*, Dolnośląska Szkoła Wyższa Wydział Nauk Społecznych i Dziennikarstwa, Katedra Administracji, s. 30.

[270] B. Gołębiewska, A. Chlebicka, M. Maciejczak, *Rolnictwo a środowisko, Bioróżnorodność…*, *op. cit*., s. 62.

- zmiany klimatyczne takie jak globalne ocieplenie wpływają na warunki życia wielu gatunków, zmuszając je do migracji lub adaptacji, co nie zawsze jest możliwe;
- zanieczyszczenie środowiska będące efektem emisji zanieczyszczeń do atmosfery, wód i gleby, które mogą być toksyczne dla wielu organizmów, zmniejszając ich liczebność i różnorodność;
- bezpośrednia eksploatacja obejmująca chociażby intensywne polowania oraz zjawisko przełowienia[271].

Aby skutecznie chronić różnorodność biologiczną, niezbędne jest wdrożenie zrównoważonych praktyk zarządzania zasobami naturalnymi. Obejmuje to m.in. tworzenie i zarządzanie obszarami chronionymi, wspieranie rolnictwa ekologicznego, kontrolę i eliminację gatunków inwazyjnych, a także globalne działania na rzecz łagodzenia zmian klimatycznych i redukcji zanieczyszczeń.

Dzięki zrozumieniu i zarządzaniu powyższymi zagrożeniami możliwe jest zachowanie bioróżnorodności, która stanowi kluczowy element zdrowych i funkcjonujących ekosystemów niezbędnych dla przetrwania i dobrobytu ludzkości.

7.3. Współczesne wyzwania bezpieczeństwa ekologicznego – przegląd aktualnych zagrożeń oddziałujących na środowisko naturalne

Obecny kryzys klimatyczny jest wynikiem skomplikowanego splecenia różnych czynników, które prowadzą do stopniowego pogarszania się stanu środowiska naturalnego. Chociaż istnieje wiele elementów wpływających na obecny stan naszej planety, niektóre z nich zasługują na szczególną uwagę ze względu na ich znaczący wpływ i potencjalne konsekwencje dla przyszłych pokoleń.

---

[271] Parlament Europejski, *Utrata bioróżnorodności: znaczenie i przyczyny*, 9 stycznia 2020, online: https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20200109STO69929/utrata-bioroznorodnosci-znaczenie-i-przyczyny [dostęp: 03.04.2024].

Globalne ocieplenie

Rok 2023 okazał się najcieplejszym rokiem w historii, ze średnią globalną temperaturą wyższą o 1,46°C od poziomu sprzed rewolucji przemysłowej i o 0,13°C wyższą od dotychczasowego rekordu z 2016 roku. Dodatkowym aspektem był rekordowo wysoki poziom dwutlenku węgla (CO_2) w atmosferze. Przez niemal 6000 lat cywilizacji ludzkiej stężenie CO_2 utrzymywało się na poziomie 280 ppm[272]. Obecnie poziom ten przekroczył 420 ppm, co oznacza ponad dwukrotny wzrost w porównaniu do czasów przed ewolucją przemysłową[273].

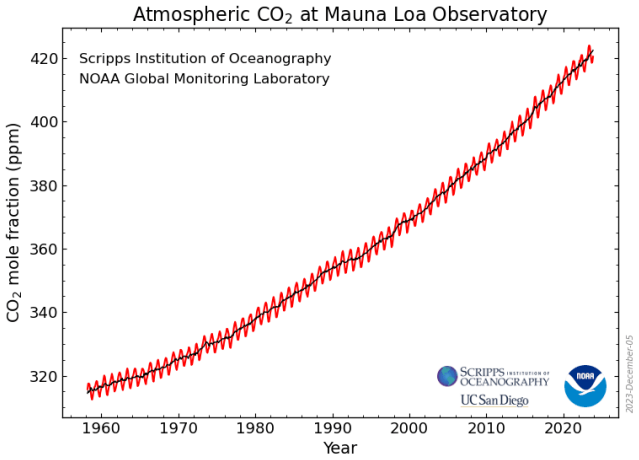

Ryc. 22. Średnie stężenie dwutlenku węgla w atmosferze na przestrzeni lat
(*15 Biggest Environmental Problems of 2025*, Earth.Org, 9 stycznia 2025, https://earth.org/the-biggest-environmental-problems-of-our-lifetime/ [dostęp: 15.04.2024)

[272] ppm (ang. *parts per million*) to dawny sposób wyrażania stężenia roztworów związków chemicznych. Stężenie to jest pochodną ułamka molowego i określa, ile cząsteczek związku chemicznego przypada na jeden milion cząsteczek roztworu. Nie jest jednostką w układzie SI.

[273] *15 Biggest Environmental Problems of 2025*, Earth.Org, 9 stycznia 2025, https://earth.org/the-biggest-environmental-problems-of-our-lifetime/ [dostęp: 15.04.2024].

Nie ulega wątpliwości, że wzrost ten jest bezpośrednim wynikiem działalności człowieka. Główne źródła emisji to spalanie paliw kopalnych na potrzeby transportu oraz produkcji energii elektrycznej, a także produkcja cementu, wylesianie i rolnictwo. Te działania prowadzą do zwiększonej koncentracji gazów cieplarnianych w atmosferze, które zatrzymują ciepło słoneczne, co w konsekwencji powoduje globalne ocieplenie.

Efekty globalnego ocieplenia są wieloaspektowe i dalekosiężne. Wzrost temperatury prowadzi do topnienia lodowców i podnoszenia poziomu mórz, co zagraża nadbrzeżnym społecznościom i ekosystemom. Zmiany klimatyczne wpływają także na wzorce pogodowe, prowadząc do częstszych i bardziej intensywnych ekstremalnych zjawisk pogodowych, takich jak huragany, susze i powodzie[274].

Wzrost emisji gazów cieplarnianych spowodował gwałtowny i trwały wzrost globalnych temperatur, co wywołuje szereg katastrofalnych zdarzeń na całym świecie. Od Australii po Stany Zjednoczone obserwujemy jedne z najbardziej niszczycielskich sezonów pożarów buszu w historii, a w niektórych częściach Afryki, Bliskiego Wschodu i Azji dochodzi do masowych rojów szarańczy, które niszczą plony. Antarktyda również doświadcza ekstremalnych warunków, gdzie po raz pierwszy zanotowano temperatury przekraczające 20°C.

Naukowcy nieustannie alarmują, że nasza planeta przekroczyła szereg punktów krytycznych, które mogą mieć katastrofalne konsekwencje. Do takich zjawisk należą:

- topnienie wiecznej zmarzliny w Arktyce – wieczna zmarzlina w Arktyce topnieje w szybkim tempie, uwalniając ogromne ilości metanu, który jest silnym gazem cieplarnianym;
- topnienie pokrywy lodowej Grenlandii -– Grenlandia traci swoją lodową pokrywę w niespotykanym dotąd tempie, co przyczynia się do wzrostu poziomu mórz;

---

[274] *Czym jest efekt cieplarniany i jego konsekwencje*, Eden Springs, https://www.eden.pl/blog/czym-jest-efekt-cieplarniany-i-jego-konsekwencje [dostęp: 15.04.2024].

– masowe wymieranie gatunków – obecnie jesteśmy świadkami przyspieszonego tempa wymierania gatunków, co jest określane jako szóste masowe wymieranie w historii Ziemi;
– wylesianie Amazonii – las deszczowy Amazonii, często nazywany „płucami świata", jest wycinany w zastraszającym tempie, co ma negatywny wpływ na globalny bilans węglowy[275].

Ryc. 23. Topniejąca pokrywa lodowa Grenlandii
(*Topniejąca pokrywa lodowa Grenlandii uwalnia ogromne ilości rtęci*, Dziennik Naukowy, 26 maja 2021, https://dzienniknaukowy.pl/planeta/topniejaca-pokrywa-lodowa-grenlandii-uwalnia-ogromne-ilosci-rteci [dostęp: 03.04.2024])

Kryzys klimatyczny prowadzi także do wzrostu częstotliwości i intensywności ekstremalnych zjawisk pogodowych, takich jak burze tropikalne i huragany. Stają się one bardziej gwałtowne i niszczycielskie, powodując poważne szkody na obszarach przybrzeżnych. Dodatkowo coraz częstsze i intensywniejsze fale upałów zagrażają

[275] *15 Biggest Environmental Problems of 2025*, Earth.Org, 9 stycznia 2025, https://earth.org/the-biggest-environmental-problems-of-our-lifetime/ [dostęp: 15.04.2024].

zdrowiu ludzi i zwierząt oraz wpływają na rolnictwo. Wzrost intensywności opadów prowadzi do częstszych i bardziej destrukcyjnych powodzi, zagrażając infrastrukturze i społecznościom.

Nawet gdyby świat natychmiast zaprzestał emisji gazów cieplarnianych, globalne temperatury będą nadal rosły w nadchodzących latach z powodu istniejącego nagromadzenia gazów w atmosferze. Wobec powyższego absolutnie konieczne jest:

- drastyczne ograniczenie emisji gazów cieplarnianych – należy podjąć natychmiastowe działania w celu zmniejszenia emisji, aby zapobiec dalszym szkodom;
- inwestowanie w odnawialne źródła energii – energia słoneczna, wiatrowa i inne odnawialne źródła muszą zastąpić paliwa kopalne w jak najkrótszym czasie;
- wycofywanie paliw kopalnych – szybkie odchodzenie od paliw kopalnych jest kluczowe dla zmniejszenia śladu węglowego i spowolnienia zmian klimatycznych[276].

Wzrost emisji gazów cieplarnianych prowadzi do nieodwracalnych zmian klimatycznych, które mają katastrofalne skutki dla środowiska i społeczeństw na całym świecie. Topnienie lodowców, wymieranie gatunków, ekstremalne zjawiska pogodowe i wylesianie to tylko niektóre z efektów tego globalnego kryzysu. Aby zapobiec dalszym zniszczeniom należy natychmiast podjąć skoordynowane działania na rzecz redukcji emisji, inwestować w odnawialne źródła energii i zrezygnować z paliw kopalnych.

Zgodnie z analizami ekonomistów kryzys klimatyczny jest w dużej mierze rezultatem licznych niedoskonałości rynkowych. Od wielu lat ekonomiści i ekolodzy apelują do decydentów o podniesienie kosztów działalności prowadzącej do emisji gazów cieplarnianych, które stanowią jedno z najpoważniejszych wyzwań środowiskowych. Jednym z proponowanych rozwiązań są podatki węglowe mające na celu stymulowanie innowacji w zakresie technologii niskoemisyjnych.

---

[276] *15 Biggest Environmental Problems of 2025*, Earth.Org, 9 stycznia 2025, https://earth.org/the-biggest-environmental-problems-of-our-lifetime/ [dostęp: 15.04.2024].

Aby skutecznie i szybko ograniczyć emisje, rządy muszą nie tylko znacząco zwiększyć finansowanie zielonych innowacji, co pozwoli na obniżenie kosztów energii ze źródeł niskoemisyjnych, ale również wprowadzić szereg innych polityk niwelujących pozostałe niedoskonałości rynku.

Podatek węglowy jest obecnie stosowany w 27 krajach na całym świecie, w tym w wielu krajach UE, Kanadzie, Singapurze, Japonii, Ukrainie i Argentynie. Niemniej jednak, według raportu OECD[277] z 2019 roku dotyczącego polityki podatkowej w sektorze energetycznym, obecne struktury podatkowe nie są odpowiednio dostosowane do poziomu zanieczyszczeń poszczególnych źródeł energii. Na przykład OECD wskazuje, że podatki od emisji dwutlenku węgla są zbyt łagodne w przypadku produkcji węgla, choć okazały się skuteczne w przemyśle elektroenergetycznym. Szwedzki podatek węglowy, wynoszący 127 dolarów za tonę, przyczynił się do zmniejszenia emisji o 25% od 1995 roku, podczas gdy gospodarka kraju wzrosła w tym samym okresie o 75%.

Ponadto organizacje międzynarodowe, takie jak Organizacja Narodów Zjednoczonych, nie są dostosowane do skutecznego zarządzania kryzysem klimatycznym. Utworzone z myślą o zapobieganiu wojnom nie spełniają obecnych wyzwań związanych z klimatem. Członkowie ONZ nie są zobligowani do przestrzegania sugestii lub zaleceń tej organizacji. Przykładem jest Porozumienie paryskie, historyczne porozumienie w ramach Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (UNFCCC), które zobowiązuje kraje do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych w celu utrzymania globalnego wzrostu temperatury poniżej 2°C, z dążeniem do 1,5°C[278]. Podpisanie porozumienia jest dobrowolne, a jego nieprzestrzeganie nie pociąga za sobą żadnych realnych

[277] Zobacz także: OECD, *Taxing Energy Use 2019: Using Taxes for Climate Action*, OECD Publishing, Paris, 15 października 2019, https://www.oecd.org/tax/tax-policy/brochure-taxing-energy-use-2019.pdf [dostęp: 03.04.2024].
[278] *Porozumienie paryskie w sprawie zmian klimatu*, Rada Unii Europejskiej, https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/climate-change/paris-agreement/ [dostęp: 03.04.2024].

sankcji. Dodatkowo kwestia równości w emisjach pozostaje sporna – kraje rozwijające się mają większą swobodę emisji, aby osiągnąć poziom rozwoju umożliwiający wprowadzenie technologii niskoemisyjnych, co pozwala niektórym krajom, jak Chiny, na wykorzystywanie tej sytuacji.

Marnowanie żywności

Około jedna trzecia żywności przeznaczonej do spożycia przez ludzi – czyli około 1,3 miliarda ton – jest marnowana lub tracona każdego roku. Ta ilość wystarczyłaby do wyżywienia trzech miliardów ludzi, co stanowi niemal połowę globalnej populacji. Straty i marnotrawstwo żywności generują około jednej czwartej rocznych emisji gazów cieplarnianych. Straty żywności występują na różnych etapach łańcucha dostaw zarówno w krajach rozwijających się, jak i rozwiniętych. W krajach rozwijających się 40% strat żywności ma miejsce po zbiorach i na poziomie przetwarzania, podczas gdy w krajach rozwiniętych 40% strat występuje na poziomie detalicznym i konsumenckim.

W sektorze detalicznym znaczna część żywności jest marnowana z powodów estetycznych. W Stanach Zjednoczonych ponad 50% wszystkich wyrzucanych produktów spożywczych jest usuwanych z powodu uznania ich za „zbyt brzydkie" do sprzedaży, co stanowi około 60 milionów ton owoców i warzyw rocznie. To prowadzi do problemów z bezpieczeństwem żywnościowym, co stanowi jedno z najpoważniejszych wyzwań środowiskowych na świecie.

Marnotrawstwo żywności ma nie tylko konsekwencje ekologiczne, ale również ekonomiczne i społeczne. Straty żywności przyczyniają się do zmniejszenia efektywności łańcucha dostaw, podwyższają koszty produkcji oraz transportu, a także zwiększają ceny żywności dla konsumentów. W krajach rozwijających się, gdzie zasoby są ograniczone, marnotrawstwo żywności jest szczególnie dotkliwe, gdyż utrudnia dostęp do podstawowych produktów spożywczych i pogłębia problem niedożywienia.

W odpowiedzi na te wyzwania konieczne jest wprowadzenie szeregu działań mających na celu zmniejszenie strat żywności na każdym etapie łańcucha dostaw. Inwestycje w infrastrukturę magazynową, technologie chłodnicze, lepsze zarządzanie zapasami oraz edukacja konsumentów i producentów mogą znacząco ograniczyć marnotrawstwo. W krajach rozwiniętych szczególnie ważne jest podniesienie świadomości społecznej na temat estetycznych standardów żywności oraz promowanie bardziej zrównoważonych nawyków konsumpcyjnych[279].

Ponadto rządy i organizacje międzynarodowe powinny wspierać inicjatywy mające na celu redystrybucję nadwyżek żywności do potrzebujących, co nie tylko zmniejszy marnotrawstwo, ale także przyczyni się do łagodzenia problemu głodu na świecie. Zintegrowane podejście do zarządzania żywnością, uwzględniające aspekty ekologiczne, ekonomiczne i społeczne jest kluczowe dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju i zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego dla przyszłych pokoleń.

Utrata bioróżnorodności

W ostatnich pięciu dekadach zaobserwowano gwałtowny wzrost spożywania dóbr naturalnych przez ludzkość, co jest wynikiem rosnącej liczby populacji, intensyfikacji globalnego handlu oraz postępującej urbanizacji. Skutkiem tego jest wykorzystywanie zasobów Ziemi w tempie przewyższającym zdolność ich naturalnej regeneracji.

Według raportu WWF z 2020 roku w okresie od 1970 do 2016 roku populacja ssaków, ryb, ptaków, gadów i płazów zmniejszyła się średnio o 68%. W raporcie wskazano, że głównymi przyczynami tego spadku są zmiany użytkowania gruntów, w szczególności przekształcanie naturalnych siedlisk, takich jak lasy, łąki i namorzyny, w tereny rolnicze. Nielegalny handel dzikimi zwierzętami

[279] *15 Biggest Environmental Problems of 2025*, Earth.Org, 9 stycznia 2025, https://earth.org/the-biggest-environmental-problems-of-our-lifetime/ [dostęp: 15.04.2024].

i roślinami ma również znaczący wpływ na zagrożone gatunki, takie jak łuskowce, rekiny i koniki morskie, z czego łuskowce są szczególnie narażone na wyginięcie.

Szersze analizy wskazują, że masowe wymieranie gatunków na Ziemi nabiera tempa. Ponad 500 gatunków zwierząt lądowych jest na skraju wyginięcia i może zniknąć w ciągu najbliższych 20 lat (jest to taka sama liczba gatunków, jaka wyginęła w ciągu całego ubiegłego stulecia). Naukowcy podkreślają, że bez ingerencji człowieka w naturę takie tempo wymierania zajęłoby tysiące lat.

Badania przeprowadzone w 2023 roku na Antarktydzie wykazały, że topnienie lodu morskiego spowodowane zmianami klimatycznymi ma druzgocący wpływ na populację pingwinów cesarskich, która może całkowicie wyginąć już do roku 2100[280].

Ten dramatyczny spadek bioróżnorodności stanowi wyzwanie dla naukowców, ekologów i decydentów na całym świecie. Konieczne jest podjęcie skoordynowanych działań na rzecz ochrony naturalnych siedlisk, ograniczenia nielegalnego handlu dziką fauną i florą oraz walki ze zmianami klimatycznymi.

Zanieczyszczenie tworzywami sztucznymi

W 1950 roku globalna produkcja plastiku wynosiła ponad dwa miliony ton rocznie. Do 2015 roku ta liczba wzrosła do 419 milionów ton w skali roku, co spowodowało znaczny wzrost ilości odpadów plastikowych zanieczyszczających środowisko. Obecnie co roku do oceanów trafia około 14 milionów ton plastiku, co powoduje poważne szkody w ekosystemach morskich i wśród zamieszkujących je organizmów. Prognozy wskazują, że bez podjęcia zdecydowanych działań kryzys związany z plastikiem może do 2040 roku osiągnąć poziom 29 milionów ton rocznie. Włączając w to mikroplastik, skumulowana ilość plastiku w oceanach może wynieść aż 600 milionów ton do 2040 roku.

Aż 91% całkowitej ilości plastiku wyprodukowanego do tej pory nie zostało poddane recyklingowi. To nie tylko jeden z najpoważniejszych problemów ekologicznych naszych czasów, ale także

[280] *Ibidem*.

wyraźna manifestacja ogromnej niedoskonałości rynkowej. Plastik potrzebuje około 400 lat na rozkład, co oznacza, że wiele pokoleń będzie musiało zmagać się z jego obecnością. Nieznane są długoterminowe, nieodwracalne konsekwencje zanieczyszczeń tworzywami sztucznymi dla naszego środowiska[281].

Aby skutecznie przeciwdziałać temu kryzysowi, konieczne jest wprowadzenie szeregu działań na różnych poziomach. Po pierwsze potrzebne są globalne regulacje i polityki ograniczające produkcję i użycie plastiku jednorazowego użytku. Po drugie, należy zainwestować w rozwój technologii recyklingu i promowanie gospodarki o obiegu zamkniętym, która minimalizuje ilość odpadów. Po trzecie, edukacja społeczna na temat wpływu plastiku na środowisko oraz zachęcanie do odpowiedzialnej konsumpcji mogą przyczynić się do zmniejszenia ilości plastikowych odpadów.

Wylesianie

Co godzinę powierzchnia lasów na świecie zmniejsza się o obszar odpowiadający 300 boiskom piłkarskim. Jeżeli proces wylesiania nie zostanie zahamowany, do roku 2030 może pozostać jedynie 10% światowych lasów, a całkowite ich zniknięcie może nastąpić w ciągu mniej niż 100 lat.

Najwyższy poziom wylesiania obserwuje się w Brazylii, Demokratycznej Republice Konga oraz Indonezji. Amazonia, największy na świecie las deszczowy, który rozciąga się na 6,9 miliona kilometrów kwadratowych i obejmuje około 40% kontynentu południowoamerykańskiego, jest jednym z najbardziej zróżnicowanych biologicznie ekosystemów, zamieszkiwanym przez około trzy miliony gatunków roślin i zwierząt. Pomimo podejmowanych działań ochronnych, legalne wylesianie pozostaje powszechne, z czego jedna trzecia globalnego wylesiania tropikalnego zachodzi w brazylijskiej Amazonii, gdzie rocznie wycinane jest około 1,5 miliona hektarów lasów.

[281] *Ibidem*.

Główną przyczyną tego procesu jest działalność rolnicza, która prowadzi do wycinki lasów pod hodowlę zwierząt oraz uprawę roślin komercyjnych, takich jak trzcina cukrowa i olej palmowy. Oprócz sekwestracji dwutlenku węgla lasy pełnią istotną rolę w zapobieganiu erozji gleby poprzez wiązanie jej za pomocą korzeni drzew, co zapobiega jej wymywaniu i osuwaniu się ziemi[282].

Wylesianie nie tylko zmniejsza zdolność lasów do pochłaniania dwutlenku węgla, ale także prowadzi do utraty siedlisk i różnorodności biologicznej, co ma dalekosiężne skutki ekologiczne i klimatyczne. Ochrona lasów jest zatem kluczowa nie tylko dla zachowania różnorodności biologicznej, ale także dla stabilizacji klimatu i zapewnienia zdrowia ekosystemów na całym świecie.

Zanieczyszczenie powietrza

Jednym z najpoważniejszych problemów ekologicznych obecnych czasów jest zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) podaje, że zanieczyszczenie powietrza jest odpowiedzialne za od 4,2 do 7 milionów zgonów rocznie na całym świecie. Około 90% populacji globalnej oddycha powietrzem o wysokiej zawartości szkodliwych zanieczyszczeń. W Afryce liczba zgonów spowodowanych zanieczyszczeniem powietrza wzrosła z 164 tysięcy w 1990 roku do 258 tysięcy w 2017 roku, jak wynika z danych UNICEF. Źródła tego zanieczyszczenia to głównie emisje przemysłowe, spaliny pojazdów, spalanie biomasy oraz burze piaskowe.

Badania przeprowadzone w 2023 roku wykazały, że zanieczyszczenie powietrza w Azji Południowej, jednej z najbardziej skażonych części świata, skraca średnią długość życia o około pięć lat. Przyczyny tego stanu rzeczy to brak infrastruktury i funduszy na kontrolę jakości powietrza. W większości krajów Azji i Afryki, które łącznie odpowiadają za 92,7% lat życia utraconych na świecie z powodu zanieczyszczenia powietrza, wciąż nie funkcjonują skuteczne regulacje w tym zakresie. Co więcej, jedynie 6,8% państw azjatyckich i 3,7% afrykańskich udostępnia informacje o stanie atmosfery

[282] *Ibidem*.

w sposób otwarty. W Europie raport Europejskiej Agencji Środowiska (EEA) z 2021 roku ujawnił, że ponad pół miliona mieszkańców Unii Europejskiej zmarło z powodu chorób bezpośrednio związanych z zanieczyszczeniem powietrza[283].

Zanieczyszczenie powietrza to złożony problem wymagający globalnej współpracy i wieloaspektowych działań. Redukcja emisji przemysłowych, promowanie ekologicznych technologii transportu oraz edukacja na temat zdrowotnych skutków zanieczyszczenia powietrza są kluczowe dla poprawy jakości powietrza na całym świecie.

Topnienie czap lodowych skutkujące podnoszeniem się poziomu wód

Kryzys klimatyczny powoduje, że Arktyka ociepla się ponad dwukrotnie szybciej niż reszta globu. Skutkiem tego są podnoszące się poziomy mórz, które obecnie wzrastają w tempie ponad dwukrotnie szybszym niż przez większość XX wieku. Średni roczny wzrost poziomu morza wynosi teraz 3,2 mm, a prognozy przewidują, że do końca tego stulecia może on wzrosnąć o około 0,7 metra. Największym zagrożeniem dla poziomów mórz jest topnienie pokrywy lodowej Grenlandii.

Jeszcze bardziej niepokojące jest to, że lato 2023 roku przyniosło utratę 60 miliardów ton lodu z Grenlandii, co podniosło poziom mórz na świecie o 2,2 mm w ciągu zaledwie dwóch miesięcy. Dane satelitarne wykazały, że w 2019 roku pokrywa lodowa Grenlandii straciła rekordową ilość lodu – średnio milion ton na minutę przez cały rok. Jeśli cała pokrywa lodowa Grenlandii stopnieje, poziom morza podniesie się o sześć metrów.

Antarktyda również znacząco przyczynia się do wzrostu poziomu morza, powodując roczny wzrost o około jeden milimetr, co stanowi jedną trzecią globalnego wzrostu rocznego. Według danych z 2023 roku kontynent stracił około 7,5 biliona ton lodu od 1997 roku. Dodatkowo ostatni nienaruszony szelf lodowy w Ka-

[283] *Ibidem*.

nadzie w Arktyce zawalił się, tracąc około 80 kilometrów kwadratowych (40% swojej powierzchni) w ciągu dwóch dni pod koniec lipca 2023 roku.

Ryc. 24. Topniejąca pokrywa lodowa Antarktydy
(*Topniejąca Antarktyda doprowadzi do wzrostu poziomu morza o ponad metr na każdy stopień ocieplenia*, Królowa Superstar, 27 września 2020, https://krolowasuperstar-blog.wordpress.com/2020/09/27/topniejaca-antarktyda-doprowadzi-do-wzrostu-poziomu-morza-o-ponad-metr-na-kazdy-stopien-ocieplenia/ [dostęp: 09.04.2024])

Podnoszenie się poziomu morza ma niszczycielski wpływ na populacje regionów przybrzeżnych. W tym stuleciu może dojść do zalania obszarów przybrzeżnych, które obecnie zamieszkuje od 340 do 480 milionów ludzi. Spowoduje to masową migrację ludności do bezpieczniejszych regionów, co przyczyni się do przeludnienia i nadmiernego wykorzystania zasobów w miejscach docelowych. Miasta takie jak Bangkok (Tajlandia), Ho Chi Minh (Wietnam), Manila (Filipiny) i Dubaj (Zjednoczone Emiraty Arabskie) są najbardziej zagrożone przez podnoszący się poziom morza i powodzie[284].

Zakwaszanie oceanów

[284] *Ibidem*.

Globalny wzrost temperatur nie tylko wpływa na powierzchnię Ziemi, ale jest także głównym czynnikiem zakwaszania oceanów. Oceany absorbują około 30% dwutlenku węgla uwalnianego do atmosfery. W wyniku działalności antropogenicznej, takiej jak spalanie paliw kopalnych, oraz efektów globalnej zmiany klimatu, takich jak zwiększona częstotliwość pożarów, stężenie dwutlenku węgla w atmosferze wzrasta, co prowadzi do większej absorpcji tego gazu przez oceany.

Nawet niewielkie zmiany w pH mogą znacząco wpłynąć na kwasowość oceanów. Zakwaszenie oceanów ma katastrofalny wpływ na morskie ekosystemy, sieci pokarmowe i powoduje nieodwracalne zmiany w jakości siedlisk. Gdy poziom pH staje się zbyt niski, organizmy morskie, takie jak ostrygi, mogą doświadczać rozpuszczania ich muszli i szkieletów.

Jednym z najbardziej palących problemów ekologicznych związanych z zakwaszeniem oceanów jest bielenie koralowców oraz utrata raf koralowych. Proces ten zachodzi, gdy wzrost temperatury wody zakłóca symbiotyczną relację między koralowcami, a zamieszkującymi je glonami, co prowadzi do wydalenia glonów i utraty naturalnych barw koralowców. Naukowcy szacują, że do 2050 roku rafy koralowe mogą zostać całkowicie zniszczone. Zwiększona kwasowość oceanów osłabia zdolność koralowców do odbudowy ich egzoszkieletów i regeneracji po epizodach bielenia[285].

Dodatkowe badania sugerują, że zakwaszenie oceanów jest powiązane ze skutkami zanieczyszczenia plastikiem. Mikroorganizmy i bakterie związane z plastikowymi odpadami wyrzucanymi do oceanów szkodzą morskiej faunie i florze, przyczyniając się do bielenia koralowców.

Rolnictwo

Analizy naukowe dowodzą, że globalny system żywnościowy jest odpowiedzialny za około jedną trzecią antropogenicznych emisji gazów cieplarnianych. W szczególności 30% tych emisji pochodzi

[285] *Ibidem*.

z działalności związanej z hodowlą zwierząt i rybołówstwem. Procesy związane z produkcją roślinną, takie jak podtlenek azotu, który powstaje w wyniku stosowania nawozów azotowych, również przyczyniają się do emisji gazów cieplarnianych,.

Rolnictwo nie tylko zajmuje rozległe obszary ziemi, ale również zużywa ogromne ilości słodkiej wody, co stanowi jeden z najpoważniejszych problemów ekologicznych współczesności. Mimo że grunty orne i pastwiska zajmują jedną trzecią powierzchni Ziemi, zużywają aż trzy czwarte dostępnych zasobów słodkiej wody. To ogromne obciążenie dla ekosystemów i dostępności wody dla innych potrzeb ludzkich.

Naukowcy i ekolodzy nieustannie podkreślają konieczność radykalnej zmiany obecnego systemu żywnościowego. Wprowadzenie bardziej zrównoważonych praktyk rolniczych, w tym zmniejszenie hodowli zwierząt na rzecz produkcji roślinnej, jest niezbędne dla zmniejszenia negatywnego wpływu na środowisko. Przyszłość zrównoważonego rolnictwa zależy od naszej zdolności do adaptacji i wdrażania innowacyjnych rozwiązań, które będą wspierać zdrowie planety i jej mieszkańców.

Bezpieczeństwo ekologiczne a bezpieczeństwo żywnościowe

Zmiany klimatyczne oraz nieskuteczne metody zarządzania rolnictwem przyczyniły się do pogłębiających się problemów związanych z dostępnością wody i żywności. Corocznie globalnie ubywa ponad 68 miliardów ton wierzchniej warstwy gleby, co zachodzi w tempie aż 100 razy szybszym niż procesy jej naturalnej regeneracji. Wykorzystanie środków chemicznych, takich jak pestycydy i nawozy, prowadzi do zanieczyszczenia systemów wodnych, co wpływa negatywnie na jakość wody pitnej oraz ekosystemy w dolinach rzek.

Zdegradowana gleba staje się bardziej podatna na erozję zarówno wietrzną, jak i wodną, z powodu braku naturalnych struktur, takich jak systemy korzeniowe i grzybnia. Intensywna uprawa gleby,

choć może przynieść krótkotrwały wzrost plonów, w dłuższej perspektywie przyczynia się do jej degradacji poprzez utratę żyzności i tworzenie się nieprzepuszczalnych warstw powierzchniowych.

Według prognoz Organizacji Narodów Zjednoczonych do roku 2050 światowe zapotrzebowanie na żywność może wzrosnąć o 70%, aby zaspokoić potrzeby rosnącej populacji, która do połowy stulecia osiągnie 9 miliardów. Już teraz ponad 820 milionów ludzi na świecie cierpi z powodu niedożywienia.

Sekretarz Generalny ONZ, António Guterres, ostrzega przed zbliżającym się globalnym kryzysem bezpieczeństwa żywnościowego, który bez podjęcia natychmiastowych działań może mieć długoterminowe skutki dla setek milionów dorosłych i dzieci. Guterres wzywa państwa do rewizji swoich systemów żywnościowych oraz do wdrażania bardziej zrównoważonych praktyk rolniczych.

Jedynie 3% światowych zasobów wodnych to woda słodka, z czego dwie trzecie jest zamknięte w lodowcach lub w inny sposób niedostępne do użytku. W rezultacie około 1,1 miliarda ludzi na całym świecie nie ma dostępu do bezpiecznej wody, a 2,7 miliarda doświadcza niedoborów wody przez co najmniej jeden miesiąc w roku. Przewiduje się, że do 2025 roku dwie trzecie światowej populacji może stanąć w obliczu poważnych niedoborów wody[286].

Fast fashion i tekstylne odpady

Rosnący popyt na odzież i modę osiągnął rekordowy poziom, sprawiając, że przemysł modowy odpowiada obecnie za 10% globalnych emisji dwutlenku węgla. Jest to jedno z największych wyzwań ekologicznych naszych czasów. Przemysł modowy generuje więcej gazów cieplarnianych niż sektor lotniczy i żeglugowy łącznie, a także odpowiada za prawie 20% światowych ścieków, co stanowi około 93 miliardy metrów sześciennych odpadów powstających w procesie barwienia tekstyliów.

Rocznie produkowanych jest co najmniej 92 miliony ton odpadów tekstylnych, a prognozy wskazują, że do 2030 roku ta liczba

[286] *Ibidem*.

wzrośnie do 134 milionów ton. Wyrzucana odzież i odpady tekstylne, z których większość nie ulega biodegradacji, trafiają na wysypiska śmieci. Mikroplastiki pochodzące z materiałów takich jak poliester, nylon, poliamid, akryl i inne syntetyki zanieczyszczają glebę i wodę. Przykładem tego problemu jest pustynia Atakama w Chile, gdzie składowane są ogromne ilości odpadów tekstylnych pochodzących z innych krajów.

Ryc. 25. Składowisko odpadów na pustyni Atakama
(A. Lenartowska, *Modowe cmentarzysko na pustyni Atakama*, Magazyn Biomasa, 28 grudnia 2023, https://magazynbiomasa.pl/modowe-cmentarzysko-na-pustyni-atakama/ [dostęp: 09.04.2024])

Model szybkiej mody (ang. *fast fashion*), polegający na masowej i taniej produkcji odzieży, aby nadążyć za najnowszymi trendami, jedynie pogłębia problem.

Problem przełowienia

Ryby stanowią kluczowe źródło białka dla ponad trzech miliardów ludzi na całym świecie. Około 12% globalnej populacji jest w różnym stopniu zależnych od rybołówstwa, przy czym 90% z nich to rybacy na małą skalę.

Współczesna populacja spożywa średnio dwa razy więcej żywności niż 50 lat temu, a liczba ludności na Ziemi jest czterokrotnie większa niż pod koniec lat sześćdziesiątych XX wieku. Jest to jeden

z powodów, dla których 30% komercyjnie eksploatowanych wód zostało sklasyfikowanych jako „przełowione". Oznacza to, że zasoby rybne są eksploatowane szybciej, niż mogą się naturalnie odnowić.

Przełowienie ma poważne konsekwencje ekologiczne, w tym zwiększenie liczby zakwitów glonów, zanieczyszczenie oceanów oraz drastyczne zmniejszenie różnorodności biologicznej. Te negatywne skutki mają dalekosiężne implikacje dla zdrowia oceanów i stabilności ekosystemów morskich.

W ramach 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju (SDG 14) Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) i Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) dążą do utrzymania populacji ryb na poziomie biologicznie zrównoważonym. Realizacja tego celu wymaga znacznie bardziej rygorystycznych regulacji globalnych oceanów. W lipcu 2022 roku Światowa Organizacja Handlu (WTO) podjęła historyczną decyzję o zakazie subsydiowania rybołówstwa w celu ograniczenia globalnego przełowienia. Dotacje na paliwo, sprzęt połowowy i budowę nowych statków jedynie pogłębiają problem przełowienia, co sprawia, że ich eliminacja jest kluczowym krokiem w kierunku zrównoważonego zarządzania zasobami morskimi[287].

Aby chronić globalne zasoby rybne i ekosystemy morskie, konieczne jest wdrożenie bardziej restrykcyjnych regulacji i eliminacja szkodliwych dotacji. Współpraca międzynarodowa oraz zrównoważone praktyki rybołówstwa są niezbędne, aby zapewnić przyszłym pokoleniom dostęp do zdrowych i bogatych w białko źródeł żywności, jednocześnie chroniąc różnorodność biologiczną i stabilność ekosystemów morskich.

[287] *Ibidem*.

Wydobycie kobaltu

Kobalt staje się nieodłącznym elementem wyzwań związanych z mineralnymi zasobami, które napędzają transformację energetyczną ku odnawialnym źródłom. Jako istotny składnik baterii zasilających pojazdy elektryczne, kobalt cieszy się rosnącym zapotrzebowaniem w miarę nasilania się globalnych wysiłków na rzecz dekarbonizacji. Głównym dostawcą tego surowca jest Demokratyczna Republika Konga, gdzie szacuje się, że nawet 20% produkcji pochodzi z rzemieślniczego górnictwa.

Proces wydobycia kobaltu wiąże się z poważnymi problemami, zarówno pod względem warunków pracy, jak i wpływu na środowisko. Pracownicy często są narażeni na wyzysk i niebezpieczne warunki pracy, co stanowi istotny problem etyczny. Ekologiczne koszty wydobycia są również znaczące. Południowe regiony Demokratycznej Republiki Konga, bogate w kobalt i miedź, zawierają także znaczne ilości uranu, co prowadzi do wysokiego poziomu radioaktywności w regionach górniczych.

Wydobycie kobaltu, podobnie jak inne formy wydobycia przemysłowego, generuje zanieczyszczenia, które przedostają się do pobliskich rzek i źródeł wody. Pył powstający podczas kruszenia skał jest szczególnie niebezpieczny, powodując problemy z oddychaniem wśród lokalnych społeczności. Wysokie poziomy zanieczyszczeń i pyłów nie tylko wpływają na zdrowie mieszkańców, ale także na ekosystemy wodne, które są istotne dla przetrwania wielu gatunków[288].

Kobalt jest nieodzownym elementem przyszłości energii odnawialnej, jednak jego wydobycie wiąże się z wieloma wyzwaniami. Aby sprostać rosnącemu zapotrzebowaniu na ten surowiec w sposób zrównoważony, konieczne jest podjęcie globalnych działań na rzecz ochrony środowiska w regionach górniczych.

[288] *Ibidem*.

Degradacja gleby

Materia organiczna stanowi nieodzowny element gleby, pełniąc fundamentalną rolę w kwestii pochłaniania węgla z atmosfery. Rośliny, poprzez proces fotosyntezy, efektywnie przetwarzają dwutlenek węgla (CO2) z powietrza, przekształcając go w węgiel organiczny (SOC), który jest następnie magazynowany w glebie. Optymalnie zdrowa gleba powinna zawierać od 3 do 6% materii organicznej, jednak w skali globalnej te wartości są znacznie niższe.

Według danych Organizacji Narodów Zjednoczonych około 40% gleb na świecie uległo degradacji. Degradacja ta oznacza utratę materii organicznej, zmiany w strukturze gleby oraz obniżenie jej żyzności. Często jest to konsekwencją działalności człowieka, w tym konwencjonalnych praktyk rolniczych, takich jak stosowanie szkodliwych chemikaliów i zanieczyszczeń. Jeśli obecne tendencje będą kontynuowane, eksperci przewidują, że do roku 2050 degradacji ulegnie obszar niemal dorównujący powierzchni Ameryki Południowej.

Nieodwracalne skutki degradacji gleby zagrażają globalnemu bezpieczeństwu żywnościowemu. Jeśli nie zmienią się obecne, destrukcyjne praktyki rolnicze i nie zostaną wdrożone działania mające na celu ochronę zdrowia gleby, produkcja żywności może spaść o 40% w ciągu najbliższych 20 lat. To poważne zagrożenie, biorąc pod uwagę, że globalna populacja ma osiągnąć 9,3 miliarda ludzi do połowy stulecia[289].

Aby przeciwdziałać tym negatywnym trendom, konieczne jest wprowadzenie zrównoważonych metod zarządzania glebą. Obejmuje to stosowanie praktyk rolniczych, które zwiększają zawartość materii organicznej w glebie, takie jak agroekologia, permakultura i rolnictwo regeneracyjne. Ponadto ograniczenie użycia toksycznych chemikaliów i promowanie bioróżnorodności mogą przyczynić się do poprawy struktury gleby i jej żyzności.

[289] *Ibidem*.

7.4. Wnioski

Rezultaty badań zawarte w niniejszym rozdziale stanowiły bazę do dokonania uogólnień oraz sformułowania zasadniczych wniosków dotyczących zagrożeń oddziałujących na sferę bezpieczeństwa ekologicznego.

Na podstawie przeprowadzonych badań dotyczących czynników zagrażających wielowymiarowemu bezpieczeństwu ekologicznemu można postawić tezę: współczesne zagrożenia bezpieczeństwa ekologicznego, takie jak zanieczyszczenie powietrza, topnienie czap lodowych, zakwaszenie oceanów, nadmierne wykorzystanie zasobów naturalnych i degradacja gleby stanowią poważne wyzwania, które wymagają pilnych i skoordynowanych działań na globalną skalę, aby zapewnić zdrowie i stabilność ekosystemów oraz przetrwanie przyszłych pokoleń.

Odnośnie zagrożeń bezpieczeństwa ekologicznego wyciągnięto następujące wnioski:

1. Współczesne wyzwania w zakresie bezpieczeństwa ekologicznego obejmują wdrażanie nowoczesnych technologii ochrony środowiska, efektywne zarządzanie zasobami naturalnymi, redukcję emisji zanieczyszczeń oraz edukację ekologiczną.
2. W obliczu rosnących zagrożeń, takich jak zmiany klimatyczne, utrata bioróżnorodności, zanieczyszczenie powietrza i wód oraz wyczerpywanie zasobów naturalnych, bezpieczeństwo ekologiczne staje się koniecznością dla zapewnienia stabilności i dobrobytu społeczeństw.
3. Bezpieczeństwo ekologiczne można definiować zarówno w sposób proaktywny, kładąc nacisk na zapobieganie zagrożeniom, jak i reaktywny, koncentrując się na eliminacji istniejących zagrożeń i działaniach naprawczych.
4. Skuteczne przeciwdziałanie zagrożeniom ekologicznym wymaga współpracy na poziomach lokalnym, narodowym i międzynarodowym oraz integracji działań między różnymi sektorami gospodarki, nauki i technologii.

5. Koncepcja bezpieczeństwa ekologicznego obejmuje różne aspekty, takie jak bezpieczeństwo biologiczne, chemiczne, techniczno-technologiczne, sanitarne, weterynaryjne, emisyjne, jądrowe, przyrodnicze, powodziowe i epidemiczne, co pozwala na kompleksowe podejście do zarządzania ryzykiem i ochrony środowiska.

6. Współczesny świat boryka się z narastającymi problemami ekologicznymi wynikającymi z różnych form zanieczyszczeń i nadmiernej eksploatacji zasobów naturalnych.

7. Katastrofy ekologiczne, takie jak awarie elektrowni jądrowych i katastrofy tankowców, stanowią poważne zagrożenie dla ekosystemów i bezpieczeństwa ekologicznego.

8. Gwałtowny wzrost liczby ludności dodatkowo obciąża środowisko naturalne, prowadząc do wzrostu zapotrzebowania na zasoby i generowania większej ilości odpadów.

9. Wzmożona emisja gazów cieplarnianych, głównie z działalności antropogenicznej, destabilizuje klimat i warunki życia na Ziemi, co stanowi jedno z najpoważniejszych zagrożeń ekologicznych.

10. Postęp technologiczny przyczynia się do zanieczyszczenia wód i powietrza niebezpiecznymi substancjami przemysłowymi, co stanowi wyzwanie dla technologii oczyszczania i ma negatywny wpływ na zdrowie publiczne oraz ekosystemy.

11. Przyrost populacji oraz zapotrzebowanie na energię cieplną prowadzą do intensywnej eksploatacji drewna i paliw kopalnych, zwłaszcza węgla, co negatywnie wpływa na stabilność ekologiczną i lokalne ekosystemy.

12. W obliczu wielorakich zagrożeń konieczne jest opracowanie kompleksowych strategii zarządzania zasobami naturalnymi oraz promowanie zrównoważonego rozwoju uwzględniającego potrzeby obecnych i przyszłych pokoleń.

13. Zachowanie bioróżnorodności jest kluczowe dla zdrowych i funkcjonujących ekosystemów, a jej ochrona wymaga wdrożenia zrównoważonych praktyk zarządzania zasobami naturalnymi, tworzenia obszarów chronionych i działań globalnych na rzecz łagodzenia zmian klimatycznych oraz redukcji zanieczyszczeń.

14. Rok 2023 był najcieplejszym rokiem w historii, z średnią globalną temperaturą o 1,46°C wyższą od poziomu sprzed rewolucji

przemysłowej. Wzrost poziomu CO_2 do ponad 420 ppm, głównie z powodu działalności człowieka, znacząco przyczynia się do globalnego ocieplenia.

15. Zmiany klimatyczne prowadzą do topnienia lodowców i podnoszenia poziomu mórz, co zagraża nadbrzeżnym społecznościom i ekosystemom. Arktyka i Grenlandia tracą swoje lodowe pokrywy w niespotykanym tempie, uwalniając duże ilości metanu.

16. Globalne ocieplenie prowadzi do częstszych i bardziej intensywnych ekstremalnych zjawisk pogodowych, takich jak huragany, susze, powodzie, a także fale upałów, które zagrażają zdrowiu ludzi, zwierząt oraz wpływają negatywnie na rolnictwo.

17. Obecnie jesteśmy świadkami przyspieszonego tempa wymierania gatunków, nazywanego szóstym masowym wymieraniem w historii Ziemi. Ponad 500 gatunków zwierząt lądowych jest na skraju wyginięcia z powodu zmian klimatycznych i działalności człowieka.

18. Około jedna trzecia żywności przeznaczonej do spożycia przez ludzi jest marnowana lub tracona każdego roku, co generuje około jednej czwartej rocznych emisji gazów cieplarnianych. Straty żywności występują na różnych etapach łańcucha dostaw zarówno w krajach rozwijających się, jak i rozwiniętych.

19. Globalna produkcja plastiku wzrosła z dwóch milionów ton rocznie w 1950 roku do 419 milionów ton w 2015 roku. Co roku do oceanów trafia około 14 milionów ton plastiku, co powoduje poważne szkody w ekosystemach morskich. Aż 91% całkowitej ilości plastiku nie zostało poddane recyklingowi.

20. Powierzchnia lasów na świecie zmniejsza się w zastraszającym tempie. Główną przyczyną tego procesu jest działalność rolnicza. Amazonia, największy na świecie las deszczowy, jest szczególnie zagrożona, co prowadzi do utraty siedlisk, zmniejszenia sekwestracji dwutlenku węgla i degradacji różnorodności biologicznej.

21. Aby zapobiec dalszym zniszczeniom środowiska, konieczne jest podjęcie skoordynowanych działań na rzecz redukcji emisji, inwestowanie w odnawialne źródła energii, wprowadzenie globalnych regulacji ograniczających produkcję plastiku oraz ochronę lasów i bioróżnorodności.

22. Zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego jest odpowiedzialne za miliony zgonów rocznie na całym świecie, z czego największy wpływ ma na kraje Azji i Afryki, gdzie brak skutecznych regulacji i infrastruktury utrudnia walkę z tym problemem.

23. Wzrost stężenia dwutlenku węgla w atmosferze przyczynia się do zakwaszenia oceanów, co ma katastrofalne skutki dla morskich ekosystemów, w tym bielenia koralowców i degradacji siedlisk morskich.

24. Globalny system żywnościowy odpowiada za znaczną część emisji gazów cieplarnianych, z czego duża część pochodzi z hodowli zwierząt. Intensywne rolnictwo prowadzi również do zużycia ogromnych ilości wody i degradacji gleby.

25. Zmiany klimatyczne i degradacja gleby zagrażają przyszłemu bezpieczeństwu żywnościowemu, a zapotrzebowanie na żywność ma wzrosnąć o 70% do 2050 roku, co wymaga wprowadzenia zrównoważonych praktyk rolniczych.

26. Przemysł modowy, zwłaszcza *fast fashion*, generuje ogromne ilości odpadów i emisji CO_2, co stanowi istotny problem ekologiczny. Składowiska odpadów tekstylnych, takie jak na pustyni Atakama, ilustrują skalę problemu.

27. Intensywne rybołówstwo prowadzi do przełowienia, co ma poważne konsekwencje dla ekosystemów morskich i bezpieczeństwa żywnościowego. Konieczne są globalne regulacje i zrównoważone praktyki, aby zabezpieczyć przyszłość zasobów rybnych.

28. Wydobycie kobaltu wiąże się z poważnymi problemami etycznymi i ekologicznymi. Pracownicy w Demokratycznej Republice Konga często pracują w niebezpiecznych warunkach, a proces wydobycia zanieczyszcza środowisko.

29. Około 40% gleb na świecie uległo degradacji, co zagraża globalnemu bezpieczeństwu żywnościowemu. Konieczne jest wprowadzenie zrównoważonych metod zarządzania glebą, aby zapobiec dalszej degradacji i zapewnić żyzność gleby na przyszłość.

Rozdział 8

Cyberbezpieczeństwo XXI wieku – zagrożenia informacyjne wyzwaniem dla bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego

W tradycyjnym ujęciu bezpieczeństwa narodowego, które dominowało w okresie zimnej wojny, istniało przekonanie, że podstawowym, ale i dominującym zagrożeniem dla stabilności państwa jest agresja militarna ze strony innego kraju. W przypadku tych zagrożeń rolę mechanizmów neutralizacyjnych pełniły przede wszystkim działania dyplomatyczne oraz siły zbrojne, co pozwalało na utrzymanie równowagi i odstraszanie potencjalnych agresorów. Momentem zwrotnym, mającym miejsce na przełomie XX i XXI wieku, była istotna zmiana w postrzeganiu zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego. Stało się jasne, że współczesne wyzwania są znacznie bardziej złożone i różnorodne niż te, które dominowały w epoce zimnej wojny.

Rozwój technologii teleinformacyjnej oraz ekspansja społeczeństwa informacyjnego wprowadziły nowy wymiar bezpieczeństwa – bezpieczeństwo informacyjne. Ta nowa kategoria jest kluczowa zarówno dla bezpieczeństwa narodowego, jak i międzynarodowego. Informacja stała się strategicznym zasobem, niezbędnym do prawidłowego i efektywnego funkcjonowania, ale i dynamicznego rozwoju jednostek, organizacji społecznych oraz instytucji państwowych. Współczesne społeczeństwa są coraz bardziej zależne od precyzyjnego i bezpiecznego przepływu informacji, a także od systemów, które te informacje gromadzą, przechowują i przetwarzają.

Bezpieczeństwo informacyjne obejmuje szeroki zakres działań mających na celu ochronę przed cyberatakami, zapewnienie integralności danych, a także ochronę prywatności obywateli. W dobie globalizacji cyberprzestrzeń stała się nowym polem walki, gdzie państwa i organizacje muszą chronić swoje zasoby informacyjne przed wrogimi działaniami. Dlatego też strategia bezpieczeństwa narodowego musi uwzględniać nie tylko tradycyjne aspekty militarne, ale również nowoczesne wyzwania związane z cyberbezpieczeństwem i ochroną informacji.

W dzisiejszych czasach niemal każda dziedzina bezpieczeństwa narodowego, od obronności po gospodarkę i zdrowie publiczne, jest uzależniona od niezawodnych systemów informacyjnych. Zapewnienie ich bezpieczeństwa jest nie tylko priorytetem, ale koniecznością, aby państwo mogło skutecznie reagować na współczesne zagrożenia i wyzwania.

8.1. Rola bezpieczeństwa informacyjnego w kształtowaniu stabilności narodowej i międzynarodowej

Pojęcie bezpieczeństwa informacyjnego, identycznie jak w przypadku terminu „bezpieczeństwa narodowego," charakteryzuje się wieloaspektowością, co skutkuje występowaniem licznych definicji w literaturze specjalistycznej. Zazwyczaj definicje bezpieczeństwa informacyjnego koncentrują się na ochronie informacji objętych regulacjami prawnymi oraz na systemach odpowiedzialnych za ich przechowywanie i przetwarzanie. Przykładem takiego podejścia jest definicja przedstawiona przez Krzysztofa Liedla, który stwierdza, że: „Bezpieczeństwo informacyjne bardzo często rozumiane jest jako ochrona informacji przed niepożądanym (przypadkowym lub świadomym) ujawnieniem, modyfikacją, zniszczeniem lub uniemożliwieniem jej przetwarzania"[290].

[290]K. Liedel, *Bezpieczeństwo informacyjne w dobie terrorystycznych i innych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, s. 19.

Termin „bezpieczeństwo informacyjne" obejmuje kompleksowe spektrum zagadnień, które można podzielić na kilka kluczowych obszarów. Po pierwsze, bezpieczeństwo informacyjne odnosi się do ochrony integralności, poufności i dostępności danych, które są niezbędne do funkcjonowania nowoczesnych instytucji i przedsiębiorstw. To oznacza, że każda organizacja musi wdrożyć odpowiednie środki techniczne i proceduralne, aby zabezpieczyć swoje zasoby informacyjne przed nieautoryzowanym dostępem, modyfikacją czy zniszczeniem.

Kolejnym aspektem jest zarządzanie ryzykiem związanym z cyberzagrożeniami, które mogą mieć poważne konsekwencje dla stabilności i bezpieczeństwa narodowego. Cyberataki mogą prowadzić do utraty danych, zakłócenia usług publicznych oraz naruszenia prywatności obywateli. Dlatego też skuteczna strategia bezpieczeństwa informacyjnego musi obejmować zarówno prewencję, jak i szybkie reagowanie na incydenty.

Ponadto w dobie globalizacji i cyfryzacji bezpieczeństwo informacyjne nabiera wymiaru międzynarodowego. Współpraca między państwami, organizacjami międzynarodowymi i sektorem prywatnym jest niezbędna do skutecznej ochrony przed globalnymi zagrożeniami cybernetycznymi. Standaryzacja procedur bezpieczeństwa, wymiana informacji o zagrożeniach oraz wspólne działania w zakresie obrony cybernetycznej są kluczowe dla utrzymania stabilności i bezpieczeństwa na świecie.

W związku z powyższym definicja bezpieczeństwa informacyjnego ewoluuje wraz z rozwojem technologii i zmieniającymi się wyzwaniami. Ochrona informacji staje się coraz bardziej złożonym zadaniem, wymagającym ciągłej adaptacji i innowacyjnych rozwiązań. W kontekście dynamicznie zmieniającego się środowiska cyfrowego kluczowe jest, aby definicje i strategie bezpieczeństwa informacyjnego były elastyczne i uwzględniały najnowsze zagrożenia oraz technologie.

Krzysztof Liderman przedstawił alternatywną definicję bezpieczeństwa informacyjnego, ujmując je jako „uzasadnione zaufanie podmiotu do jakości i dostępności pozyskiwanej oraz wykorzystywanej informacji. Bezpieczeństwo informacyjne odnosi się zatem

do podmiotu (człowieka, organizacji), który może być narażony na utratę zasobów informacyjnych albo na otrzymanie informacji o nieadekwatnej jakości"[291].

Zgodnie z Lidermanem, bezpieczeństwo informacyjne należy rozumieć jako stan, w którym podmiot – zarówno indywidualny, jak i zbiorowy – może polegać na integralności, autentyczności oraz dostępności informacji, którą gromadzi i przetwarza. W tym kontekście kluczowym aspektem jest zapewnienie, że informacje są zarówno wysokiej jakości, jak i łatwo dostępne, co umożliwia podejmowanie racjonalnych decyzji oraz skuteczne działanie.

Należy zaznaczyć, że bezpieczeństwo informacyjne nie jest jedynie kwestią techniczną, ale również organizacyjną i proceduralną. Wymaga ono opracowania i wdrożenia kompleksowych polityk bezpieczeństwa, które będą regulować sposób zarządzania informacją oraz reakcję na incydenty. W tym kontekście istotne jest również przestrzeganie standardów i regulacji prawnych dotyczących ochrony danych, co pozwala na minimalizację ryzyka związanego z naruszeniami bezpieczeństwa.

Bezpieczeństwo informacyjne można również definiować jako stan, w którym ryzyko wystąpienia zagrożeń mogących negatywnie wpłynąć na efektywne funkcjonowanie zasobów informacyjnych zostało zredukowane do poziomu akceptowalnego[292]. Z perspektywy bezpieczeństwa informacyjnego kluczowe jest precyzyjne zdefiniowanie pojęcia cyberprzestrzeni, która stanowi bezpośredni kontekst dla tych zagadnień.

Termin „cyberprzestrzeń" został po raz pierwszy użyty przez Williama Gibsona, autora znanej powieści cyberpunkowej. Gibson opisał cyberprzestrzeń jako „(...) konsensualną halucynację, doświadczaną każdego dnia przez miliardy uprawnionych użytkow-

[291] K. Liderman, *Bezpieczeństwo informacyjne*, PWN, Warszawa 2012, s. 13.
[292] M. Wrzosek, *Procesy informacyjne w zarządzaniu organizacją zhierarchizowaną*, Wyd. AON, Warszawa 2010, s. 64.

ników we wszystkich krajach, przez dzieci uczące się pojęć matematycznych (...). Graficzne odwzorowanie danych z banków wszystkich komputerów świata. Niewyobrażalna złożoność (...)"[293].

W literaturze naukowej cyberprzestrzeń definiuje się jako zbiór wirtualnych powiązań, które istnieją i funkcjonują dzięki swoim fizycznym elementom, takim jak komputery i inne urządzenia infrastruktury teleinformatycznej[294]. Cyberprzestrzeń to złożony ekosystem, który łączy różnorodne elementy technologiczne, komunikacyjne i informacyjne, tworząc globalną sieć interakcji.

Jedną z najbardziej uznanych definicji cyberprzestrzeni sformułował Departament Obrony Stanów Zjednoczonych, określając ją jako: „globalna domena środowiska informacyjnego składająca się ze współzależnych sieci infrastruktury technologii informacyjnej i zawartych w nich danych, z uwzględnieniem Internetu, sieci telekomunikacyjnych, systemów komputerowych oraz osadzonych w nich procesów i kontrolerów"[295].

W literaturze przedmiotu Piotr Sienkiewicz przytacza model Wardena z lat dziewięćdziesiątych XX wieku, który definiuje przestrzeń cybernetyczną jako „piąty wymiar walki", podkreślający kluczowe kwestie związane z bezpieczeństwem i prowadzeniem działań zbrojnych na pięciu różnych płaszczyznach: lądowej, morskiej, powietrznej, kosmicznej oraz cybernetycznej.

---

[293] W. Gibson, *Neuromancer*, Wyd. Zysk i Spółka, Poznań 1999, s. 53.

[294] M. Madej, *Rewolucja informatyczna – istota, przejawy oraz wpływ na postrzeganie bezpieczeństwa państw i systemu międzynarodowego*, w: M. Madej, M. Terlikowski (red.), *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2009, s. 29.

[295] K. Gawkowski, *Cyberkolonializm*, Wyd. Helion, Gliwice 2018, s. 13.

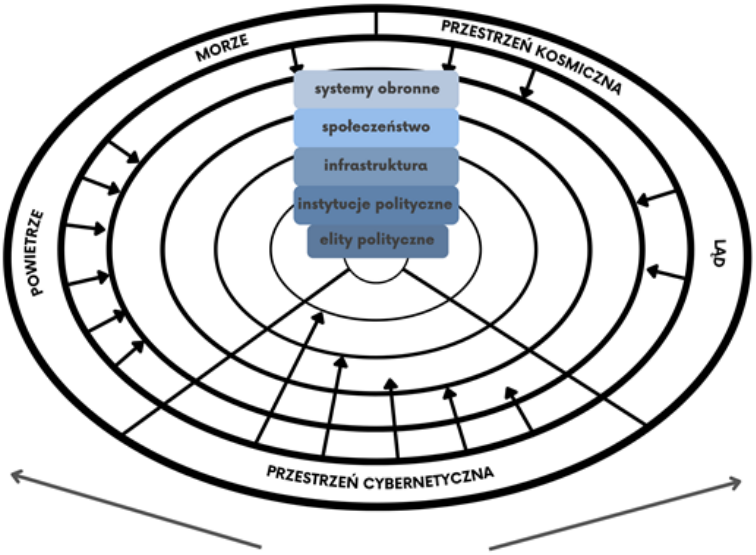

Ryc. 26. Wardenowski model pięciu wymiarów
(P. Sienkiewicz, *Wizje i modele wojny informacyjnej*, w: L.H. Haber (red.), *Społeczeństwo informacyjne – wizja czy rzeczywistość?* II ogólnopolska konferencja naukowa, Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej, Kraków 2003, s. 375)

Przestrzeń cybernetyczna wyróżnia się specyficznymi właściwościami technicznymi, które można sklasyfikować według następujących cech:

1. **architektura otwarta** – brak centralnego punktu, przy czym kluczowym elementem jest Internet, który stanowi fundamentalny komponent;
2. **ageograficzność** – brak fizycznych granic geograficznych, co umożliwia nieskrępowane działanie w skali globalnej;
3. **niematerialność** – choć jest uzależniona od infrastruktury informatycznej, sama przestrzeń cybernetyczna nie posiada fizycznej postaci;
4. **zjawiska elektromagnetyczne** – funkcjonowanie przestrzeni cybernetycznej opiera się na wykorzystaniu pola magnetycznego, co umożliwia transmisję danych i komunikację w sieci[296].

[296] R. Zięba, *Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*, Wyd. Poltext, Warszawa 2018, s. 56.

Ważnym aspektem jest również, że w samym rozumieniu cyberprzestrzeń jest wirtualnym bytem, ale jednocześnie posiada realne, fizyczne podstawy. Składa się na nią infrastruktura technologiczna, w tym serwery, centra danych, sieci komunikacyjne oraz urządzenia końcowe, które współtworzą ten złożony system. Dlatego też zapewnienie bezpieczeństwa informacyjnego wymaga holistycznego podejścia, uwzględniającego zarówno aspekty techniczne, jak i organizacyjne oraz proceduralne.

Bezpieczeństwo informacyjne w kontekście cyberprzestrzeni obejmuje ochronę integralności, poufności i dostępności danych przed różnorodnymi zagrożeniami, takimi jak cyberataki, kradzież danych czy dezinformacja. Kluczowym celem jest minimalizacja ryzyka do poziomu, który jest akceptowalny dla organizacji, co wymaga wdrożenia zaawansowanych technologii zabezpieczających oraz skutecznych procedur zarządzania ryzykiem[297].

Cyberprzestrzeń, jako dynamicznie rozwijający się obszar, wymaga ciągłej adaptacji strategii bezpieczeństwa do nowych wyzwań i zagrożeń. Obejmuje to zarówno prewencję, jak i szybką reakcję na incydenty oraz ciągłe doskonalenie mechanizmów ochronnych. W ten sposób można zapewnić, że ryzyko związane z funkcjonowaniem w cyberprzestrzeni pozostaje na poziomie, który umożliwia bezpieczne i efektywne korzystanie z zasobów informacyjnych w skali globalnej.

8.2. Rodzaje współczesnych zagrożeń informacyjnych i ich wpływ na bezpieczeństwo państwa

Charakterystyka cyberprzestrzeni, z jej globalnym zasięgiem, dostępnością z niemal każdego zakątka świata oraz relatywnie niskimi kosztami użytkowania sprawiła, że coraz więcej podmiotów,

[297] *Ibidem*, s. 56–57.

w tym rządy, instytucje oraz osoby prywatne decyduje się na przenoszenie istotnych aspektów swojej działalności do sfery cyfrowej. Ten proces można określić mianem kooperacji pozytywnej[298].

Bezprecedensowo wraz z migracją kolejnych aspektów działalności ludzkiej do cyberprzestrzeni narastają także zagrożenia, które mają istotny wpływ na bezpieczeństwo zarówno jednostek, jak i państw. Do zagrożeń tych należą m.in. *hacking*, haktywizm, przestępczość komputerowa, cyberszpiegostwo, cyberterroryzm oraz wojna informacyjna.

Hacking obejmuje nieautoryzowane działania prowadzące do uzyskania dostępu do systemów informatycznych w zamiarze ich manipulacji, kradzieży danych lub zakłócenia działania. Haktywizm, będący formą aktywizmu w cyberprzestrzeni, często polega na atakach na strony internetowe lub systemy informacyjne, mających zwrócić uwagę na określone kwestie społeczne bądź polityczne. Przestępczość komputerowa, w tym oszustwa i kradzieże tożsamości, stanowi poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa finansowego i prywatności obywateli. Cyberszpiegostwo polega na nielegalnym pozyskiwaniu wrażliwych informacji z systemów rządowych lub korporacyjnych, co może prowadzić do znaczących strat ekonomicznych i strategicznych. Cyberterroryzm i wojna informacyjna reprezentują najwyższy poziom zagrożeń w cyberprzestrzeni. Cyberterroryzm odnosi się do użycia technologii informacyjnych do przeprowadzenia ataków, które mają na celu zastraszenie ludności lub wymuszenie działań na rządach. Wojna informacyjna obejmuje manipulację informacją i propagandę mające na celu destabilizację społeczeństw oraz wpływanie na decyzje polityczne i militarne. Te zjawiska nie tylko naruszają bezpieczeństwo na poziomie narodowym, ale również destabilizują ład międzynarodowy.

W związku z tym zapewnienie bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni wymaga zaawansowanych i zintegrowanych strategii, które

[298] M. Grzelak, K. Liedel, *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni. Zagrożenia i wyzwania dla Polski – zarys problemu*, „Bezpieczeństwo Narodowe" 2012, nr 22, s. 126.

obejmują prewencję, detekcję, reakcję oraz odzyskiwanie po incydentach. Wprowadzenie skutecznych polityk bezpieczeństwa, edukacja użytkowników oraz międzynarodowa współpraca są kluczowe dla ochrony przed współczesnymi zagrożeniami cyfrowymi.

W zależności od przyjętej metodologii i sposobu klasyfikacji, zagrożenia w cyberprzestrzeni są liczne i nieustannie się rozwijają. Te zagrożenia prowadzą do znacznych strat finansowych, moralnych, a nawet mogą zagrażać życiu. Cyberzagrożenia można sklasyfikować na trzy główne kategorie (ryc. 27).

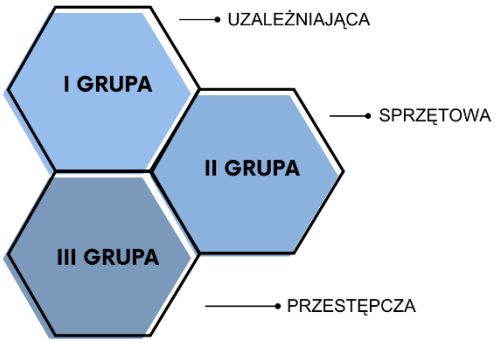

Ryc. 27. Grupy cyberzagrożeń
(K. Snopkiewicz, *Przegląd zagrożeń w cyberprzestrzeni*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa" 2020, nr 9, s. 34)

Przedstawiona klasyfikacja podkreśla złożoność i wieloaspektowość zagrożeń w cyberprzestrzeni, wskazując na konieczność wszechstronnego podejścia do ich identyfikacji i zarządzania nimi ze względu na skrajnie odmienną charakterystykę.

Pierwsza kategoria to zagrożenia społeczne obejmujące uzależnienia, problemy z komunikacją interpersonalną oraz trudności w budowaniu relacji międzyludzkich. Druga to zagrożenia techniczne – związane z niedociągnięciami w projektowaniu systemów informatycznych, awariami oraz błędami wynikającymi z ludzkiej niedbałości. Natomiast trzecia to zagrożenia przestępcze – rozciągające się od drobnych cyberprzestępstw, takich jak hejt w Internecie, po poważne działania cyberterrorystyczne i cyberwojenne[299].

[299] K. Gawkowski, *Cyberkolonializm...*, *op. cit.*, s. 51.

Próbując zidentyfikować potencjalne zagrożenia informacyjne, należy uwzględnić również szereg charakterystycznych cech, które mogą mieć istotne znaczenie dla analizy ryzyka. Te cechy obejmują:

- źródło występowania zagrożenia, które może być zarówno wewnętrzne, generowane przez własną organizację, jak i zewnętrzne, pochodzące z otoczenia zewnętrznego, takie jak cyberprzestępczość, konkurencja lub agenci obcych służb;
- częstotliwość, z jaką zagrożenie manifestuje się lub potencjalnie może pojawić się w środowisku informacyjnym. Częstotliwość ta może być okresowa, sezonowa lub nieregularna, co wpływa na stopień gotowości organizacji do reakcji;
- rodzaj wyrządzonej szkody, który może być tymczasowy lub stały. Szkoda czasowa może prowadzić do zakłóceń w funkcjonowaniu systemów informacyjnych, podczas gdy szkoda stała może mieć trwałe skutki, ingerujące bezpośrednio w stabilność funkcjonowania i bezpieczeństwo podmiotów jak i państw;
- intensywność zagrożenia, która może być oceniana na różnych skalach. Ta intensywność może być również wyrażana poprzez analizę potencjalnych strat finansowych lub operacyjnych itp.;
- umotywowanie sprawcy, które może obejmować różnorodne czynniki, w tym zysk finansowy, konkurencyjność rynkowa, szkodzenie reputacji lub motywacje polityczne i wywieranie wpływu[300].

Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego mogą być klasyfikowane na podstawie ich lokalizacji jako zagrożenia wewnętrzne oraz zewnętrzne. Zagrożenia wewnętrzne to te, których źródło znajduje się wewnątrz samej organizacji. Przykłady takich zagrożeń obejmują utratę danych, nieuprawnioną modyfikację informacji, brak dostępu do zasobów organizacji przez upoważnione

[300] J. Łuczak, M. Tyburski, *Systemowe zarządzanie bezpieczeństwem informacji ISO/IEC 27001*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2009, s. 22–23.

osoby oraz celowe działania nieuczciwych pracowników, motywowanych osobistymi pobudkami.

Wewnętrzne zagrożenia mogą wynikać z błędów ludzkich, awarii systemów informatycznych, a także z działań osób, które mają dostęp do krytycznych zasobów organizacji. Niezamierzone błędy pracowników, jak również celowe działania sabotażowe, mogą prowadzić do poważnych naruszeń bezpieczeństwa. Z kolei zagrożenia zewnętrzne mają swoje źródło poza organizacją, ale mimo to stanowią poważne ryzyko dla jej zasobów informacyjnych. Do tego typu zagrożeń zaliczają się m.in. ataki typu DDoS, które mają na celu zakłócenie funkcjonowania systemów poprzez przeciążenie ich zasobów. Inne przykłady to cyberataki przeprowadzone przez zorganizowane grupy przestępcze, działalność hakerów, a także działania wywiadowcze innych państw.

Piotr Sienkiewicz proponuje interesującą typologię zagrożeń informacyjnych, dzieląc je na trzy główne kategorie: techniczne, społeczne oraz naturalne.

- Zagrożenia techniczne obejmują wszystkie problemy związane z technologią, takie jak awarie sprzętu, błędy oprogramowania, a także przerwy w dostawie usług technologicznych.
- Zagrożenia społeczne koncentrują się na ludzkim elemencie, w tym na błędach ludzkich, celowych działaniach destrukcyjnych, a także na kwestiach związanych z zarządzaniem personelem i edukacją w zakresie bezpieczeństwa informacyjnego.
- Zagrożenia naturalne obejmują wszelkie katastrofy naturalne, które mogą uszkodzić infrastrukturę informacyjną i zakłócić normalne funkcjonowanie organizacji[301].

[301] P. Sienkiewicz, *Wyzwania i zagrożenia bezpiecznego rozwoju społeczeństwa informacyjnego*, „Ekonomiczne Problemy Usług" 2017, nr 1, s. 253.

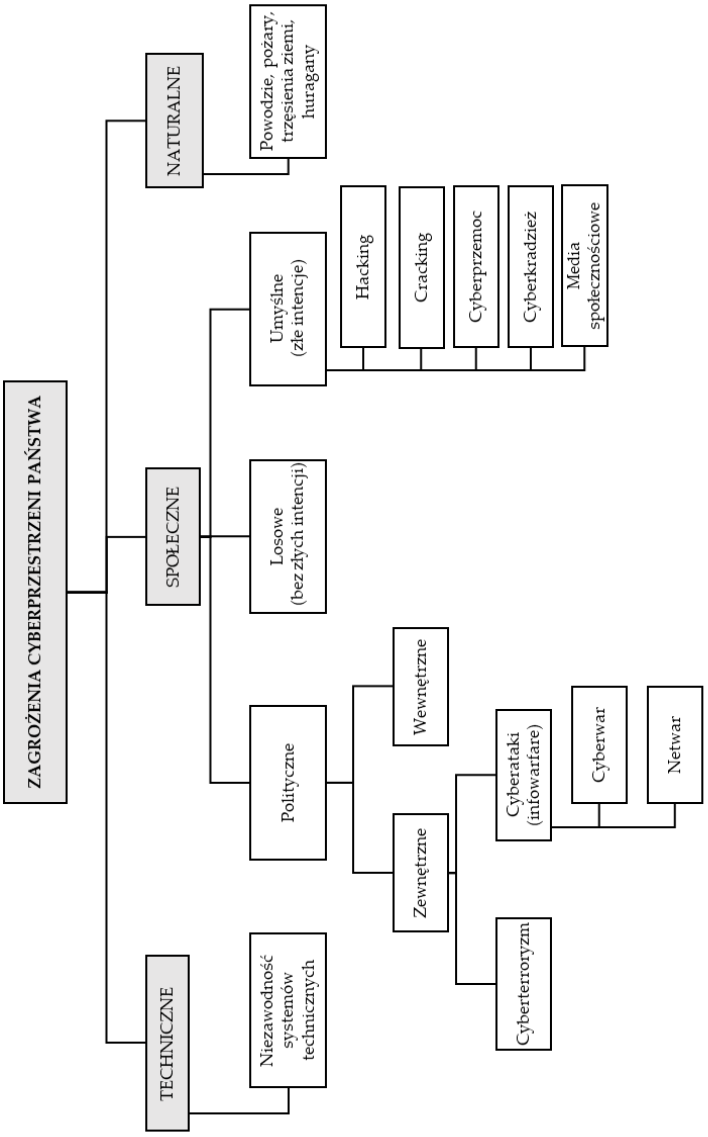

Ryc. 28. Podział zagrożeń informacyjnych
(P. Sienkiewicz, Wyzwania i zagrożenia bezpiecznego rozwoju społeczeństwa informacyjnego, „Ekonomiczne Problemy Usług" 2017, nr 1, s. 253)

Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacji mogą mieć różnorodne źródła, w tym także pochodzenia naturalnego. Siły natury, takie jak powodzie, pożary, epidemie, huragany czy trzęsienia ziemi mogą prowadzić do poważnych uszkodzeń lub całkowitej utraty danych o kluczowym znaczeniu dla organizacji. Takie katastrofy mogą zniszczyć fizyczne nośniki informacji, a także infrastrukturę teleinformatyczną.

Błędy ludzkie również stanowią istotne źródło zagrożeń. Mogą wynikać z nieprawidłowo określonych procedur postępowania lub z nieprzestrzegania istniejących regulacji. Nieumyślne działania pracowników mogą prowadzić do przypadkowego usunięcia danych, błędnej konfiguracji systemów czy nieodpowiedniego zarządzania zasobami informacyjnymi. Dodatkowo poważne ryzyko stanowią również celowe działania ludzi, takie jak sabotaż czy kradzież sprzętu komputerowego. Motywowane osobistymi korzyściami lub wrogimi zamiarami działania mogą prowadzić do utraty integralności danych i zakłócenia operacyjnego funkcjonowania organizacji.

Zagrożenia techniczne są kolejną istotną kategorią ryzyka. Wadliwe oprogramowanie, błędy w systemach operacyjnych czy problemy z kompatybilnością aplikacji mogą prowadzić do utraty danych, ich nieautoryzowanej modyfikacji czy zakłóceń w dostępności usług. Również awarie infrastruktury technicznej, takie jak problemy z instalacją elektryczną, klimatyzacją, ogrzewaniem czy systemami wodociągowymi mogą mieć bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo informacji[302].

Wprowadzenie skutecznych strategii zarządzania ryzykiem, które uwzględniają te różnorodne źródła zagrożeń, jest kluczowe dla ochrony zasobów informacyjnych. Obejmuje to zarówno działania prewencyjne, jak i plany awaryjne, które pozwolą na szybkie odzyskanie funkcjonalności po wystąpieniu incydentu.

Alternatywną klasyfikację zagrożeń informacyjnych opracował Rządowy Zespół Reagowania na Incydenty Komputerowe (cert.gov.pl). W wyniku uchwalenia ustawy z dnia 5 lipca 2018 r.

[302] K. Liderman, *Bezpieczeństwo informacyjne*, PWN, Warszawa 2012, s. 22

o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa, zespół ten został przekształcony w CSIRT GOV. Nowa typologia zagrożeń dla bezpieczeństwa informacyjnego jest zilustrowana na poniższej rycinie.

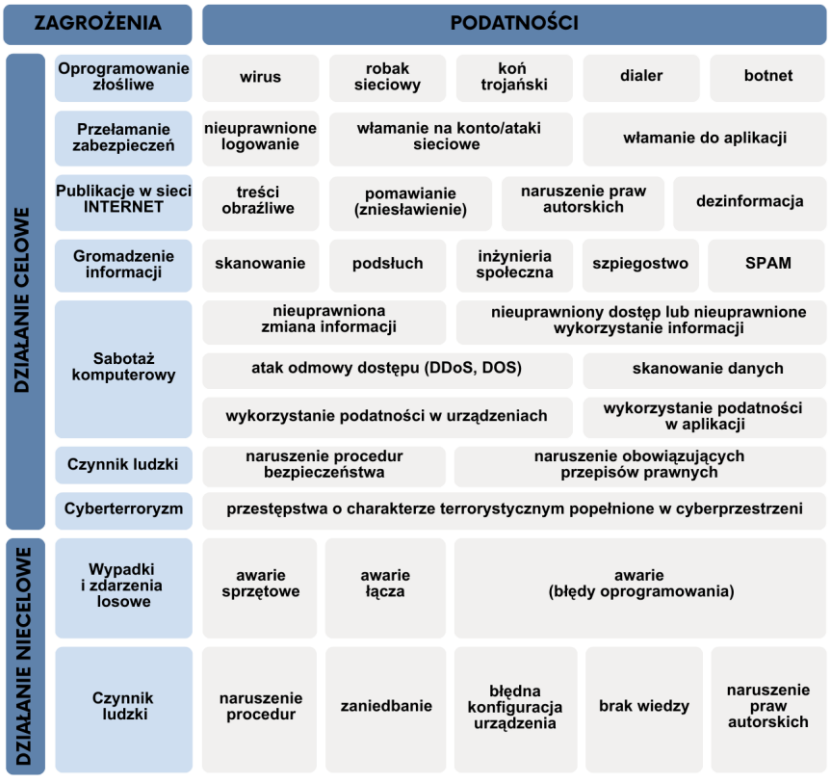

Ryc. 29. Typologia zagrożeń bezpieczeństwa informacyjnego
(J. Żuk, M. Żuk, *Zagrożenia w cyberprzestrzeni a bezpieczeństwo jednostki*, „Rozprawy Społeczne" 2016, t. 10, nr 3, s. 74 [dostęp: 14.05.2025])

Jak wynika z powyższego zestawienia, klasyfikacja zagrożeń opracowana przez Rządowy Zespół Reagowania na Incydenty Komputerowe odnosi się głównie do zagrożeń związanych z sieciami i systemami komputerowymi. Ze względu na dynamiczny rozwój technologii teleinformatycznych oraz specyfikę tych systemów, które są zaprojektowane do gromadzenia, przechowywania i przesyłania danych, stają się one szczególnie podatne na różnorodne ataki i zagrożenia.

Analiza przedstawionych typologii ujawnia, że zagrożenia informacyjne mogą być klasyfikowane według różnych kryteriów. Obejmują szeroki zakres zjawisk, które mogą prowadzić do incydentów bezpieczeństwa. Do najważniejszych kryteriów należą źródło zagrożenia (wewnętrzne lub zewnętrzne), charakter zagrożenia (techniczne, społeczne, naturalne) oraz cel i motywacja ataków (np. finansowa, polityczna).

Systemy komputerowe, ze względu na swoją złożoność i kluczową rolę w nowoczesnym społeczeństwie, są narażone na liczne ryzyka. Ataki mogą pochodzić zarówno od wewnętrznych, jak i zewnętrznych podmiotów, a ich skutki mogą być katastrofalne dla integralności, poufności i dostępności danych. Przykłady takich zagrożeń obejmują ataki typu DDoS, *malware*, *phishing* oraz nieautoryzowany dostęp do systemów.

Rozwój strategii ochrony przed tymi zagrożeniami wymaga kompleksowego podejścia, które uwzględnia zarówno prewencyjne, jak i reakcyjne działania. W tym kontekście istotne jest wdrożenie zaawansowanych systemów monitorowania, regularne audyty bezpieczeństwa, edukacja użytkowników oraz międzynarodowa współpraca w zakresie wymiany informacji i najlepszych praktyk.

Podsumowując, klasyfikacja zagrożeń informacyjnych według Rządowego Zespołu Reagowania na Incydenty Komputerowe (obecnie CSIRT GOV) odzwierciedla złożoność i wielowymiarowość współczesnych zagrożeń cybernetycznych, podkreślając potrzebę ciągłego doskonalenia metod zarządzania bezpieczeństwem informacyjnym.

Bezpieczeństwo informacyjne obejmuje szerokie spektrum zagrożeń, które mogą wpływać na jakość i dostępność danych. Do tych zagrożeń należą m.in. cyberataki, nieautoryzowany dostęp, sabotaż, a także przypadkowe lub celowe wprowadzenie dezinformacji. Wobec tego podmioty muszą wdrażać zaawansowane środki ochrony, takie jak szyfrowanie danych, systemy wykrywania intruzów, regularne audyty bezpieczeństwa oraz programy edukacyjne zwiększające świadomość użytkowników na temat potencjalnych zagrożeń.

8.3. Charakterystyka zagrożeń bezpieczeństwa informacyjnego

W dobie dynamicznego rozwoju technologii cyfrowych i globalnej komunikacji zagrożenia informacyjne stały się jednym z najpoważniejszych wyzwań dla współczesnych społeczeństw. Informacja, jako kluczowy zasób strategiczny, podlega różnorodnym formom manipulacji, wykradania i zakłócania, które mogą prowadzić do destabilizacji politycznej, gospodarczej i społecznej. Współczesny katalog zagrożeń jest bardzo szeroki, a dynamiczny rozwój technologiczny przyczynia się do jego nieustannego poszerzania.

Hacking

Jedną z najstarszych, a jednocześnie najbardziej rozpowszechnionych metod eksploatacji luk w zabezpieczeniach systemów i sieci jest *hacking*. Termin *hacking* bezpośrednio dotyczy spektrum działań polegających na przełamywaniu systemów ochrony i zabezpieczeń komputerowych w celu nielegalnego uzyskania dostępu do zasobów cyfrowych, które mogą zostać narzędziem potencjalnego ataku i wykorzystania w destrukcyjnych celach[303]. Osoby zajmujące się tym procederem, znane jako hakerzy, stanowią zróżnicowaną grupę pod względem pobudek, motywacji oraz poziomu zorganizowania.

Pierwszy raz z pojęciem „haker" spotkano się w Stanach Zjednoczonych w kontekście rozwoju wczesnych urządzeń komputerowych. Początkowo dotyczyło ono osób, które dzięki swoim umiejętnościom technicznym i zaawansowanej oraz szerokiej wiedzy potrafiły przełamywać zabezpieczenia systemów, uzyskując w ten sposób dostęp do elektronicznych zasobów danych o różnym stopniu ochrony. W początkowej fazie działalności hakerów nie dopatrywano się w niej istotnego zagrożenia dla bezpieczeństwa, gdyż ich

[303] R. Białoskórski, *Cyberzagrożenia w środowisku bezpieczeństwa XXI wieku. Zarys problematyki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Cła i Logistyki, Warszawa 2001, s. 35.

działania były często motywowane chęcią sprawdzenia własnych umiejętności i zdobycia uznania w środowisku technologicznym[304].

Obecnie jednak *hacking* przybrał bardziej złożone i niebezpieczne formy, a działania hakerskie są często motywowane przez różnorodne cele, takie jak:

- uzyskanie korzyści finansowych – nieuprawniony dostęp do sieci komputerowych instytucji finansowych w celu kradzieży środków pieniężnych lub danych finansowych;
- testowanie umiejętności – demonstracja zdolności technicznych i zdobycie prestiżu w społeczności hakerskiej poprzez przełamywanie zaawansowanych zabezpieczeń;
- hakerstwo sponsorowane przez państwa – zlecone i finansowane przez rządy działania hakerskie mające na celu uzyskanie dostępu do poufnych i wrażliwych danych innych państw, często w celach szpiegowskich lub destabilizacyjnych.

Współczesne zagrożenia wynikające z działalności hakerskiej stanowią poważne wyzwanie dla globalnego bezpieczeństwa informacyjnego. W odpowiedzi na rosnące zagrożenia instytucje publiczne i prywatne na całym świecie muszą nieustannie rozwijać i doskonalić swoje strategie ochrony danych oraz infrastruktury krytycznej, aby skutecznie przeciwdziałać rosnącej fali cyberataków.

Haktywizm

Zagrożeniem często mylonym z *hackingiem* jest haktywizm. Jego korzenie sięgają lat osiemdziesiątych XX wieku, kiedy we Francji miały miejsce protesty przeciwko polityce nuklearnej[305]. Literatura przedmiotu wskazuje na funkcjonowanie wielu definicji haktywizmu. Ilustrują to wnioski sformułowane przez Dorothy Denning

[304] M. Terlikowski, Be*zpieczeństwo teleinformatyczne państwa a podmioty pozapaństwowe. Haking, haktywizm i cyberterroryzm*, w: M. Madej, M. Terlikowski (red.), *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2009, s. 98.

[305] M. Piotrowska, *Haktywizm – społeczna korzyść czy zagrożenie?* „Studia Humanistyczne AGH" 2017, nr 16, s. 28.

oraz Marcina Terlikowskiego, uznawanych za przodujących ekspertów w dziedzinie cyberprzestrzeni i związanych z nią zagrożeń.

Denning opisała haktywizm jako synergiczne połączenie *hackingu* z aktywizmem, gdzie aktywizm oznacza gromadzenie i dystrybucję informacji, koordynację działań oraz tworzenie stron internetowych. Według niej główne cele haktywizmu mają charakter polityczny i społeczny[306].

Współczesne formy haktywizmu obejmują różnorodne działania, które mają na celu zwrócenie uwagi na określone problemy społeczne lub polityczne, wykorzystując techniki hakerskie do przeprowadzenia protestów w cyberprzestrzeni. Przykłady takich działań to:

- *Website Defacement* – zmiana wyglądu strony internetowej w celu przekazania określonego komunikatu lub manifestu[307];
- DDoS (*Distributed Denial of Service Attacks*) – w praktyce oznacza to „zaburzenie sieci przez zalanie jej jednoczesnymi pytaniami o dane z tysięcy komputerów"[308]. Ataki mające na celu zablokowanie dostępu do ważnych stron internetowych lub usług online jako forma protestu;
- *E-mail bombing* – Jeśli w przeciągu krótkiego czasu skrzynka e-mailowa zostaje zasypana tysiącami wiadomości, co prowadzi do jej zablokowania, możemy mówić o zjawisku znanym jako „atak e-mailowy"[309];
- *Malicious code attacks* (ataki złośliwego oprogramowania) – znane również pod nazwą *malware*, polegają na wykorzystaniu szkodliwych programów komputerowych lub skryptów do infekowania podatnych na ataki systemów w celu kradzieży informacji lub uszkodzenia danych. Wśród różnych

[306] D. Denning, *Activism, Hacktivism and Cyberterrorism. The Internet as a Tool for Influencing,* w: J. Arquilla, D. Ronfeldt (Eds.), *Networks and Netwars. The Future of Terror, Crime and Militancy,* RAND Corporation, Santa Monica 2001, s. 284.

[307] M. Piotrowska, *Haktywizm – społeczna…*, *op. cit*., s. 30.

[308] J. Nowak, *Aktywność obywateli online. Teorie a praktyka*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2011, s. 178.

[309] *Ibidem*.

rodzajów zagrożeń można wyróżnić wirusy, robaki, konie trojańskie, oprogramowanie szpiegowskie oraz *rootkity*[310];

- Redirects (przekierowania) – zachodzą, gdy przepływ sieciowy jest przekierowywany z jednego adresu URL na inny. Choć ta technika jest powszechnie wykorzystywana, jej postrzeganie jako zagrożenie lub brak takowego zależy od zamiarów osób przeprowadzających atak[311];
- Wycieki danych – jest to publiczne ujawnianie poufnych informacji, które mogą skompromitować określone osoby, organizacje lub rządy.

Terlikowski podkreśla, że haktywizm jest zjawiskiem, które ewoluowało wraz z rozwojem technologii informacyjnych, stając się narzędziem walki politycznej i społecznej w cyberprzestrzeni[312]. Haktywiści często działają w grupach, wykorzystując swoje umiejętności techniczne do organizowania kampanii mających na celu zwrócenie uwagi na kwestie takie jak prawa człowieka, wolność słowa czy przeciwdziałanie korupcji. W tym kontekście haktywizm nabiera szczególnego znaczenia, zwłaszcza w związku z konfliktami międzynarodowymi oraz kryzysami politycznymi. W takich przypadkach aktywność haktywistów jest skierowana na systemy informacyjne instytucji państwowych i organizacji międzynarodowych.

Haktywizm, choć czasami uważany za niebezpieczny i destrukcyjny, różni się od tradycyjnego *hackingu* swoją motywacją. Podczas gdy hakerzy mogą działać dla zysku finansowego, rozrywki lub prestiżu, haktywiści są zazwyczaj motywowani przez pragnienie zmiany społecznej lub politycznej.

W rezultacie haktywizm stawia przed społecznością międzynarodową wyzwanie w zakresie ochrony cyberprzestrzeni, balansując między zachowaniem bezpieczeństwa a poszanowaniem praw do wolności słowa i protestu.

---

[310] M. Piotrowska, *Haktywizm – społeczna…*, *op. cit.*, s. 31.

[311] *Ibidem*, s. 32.

[312] M. Madej, M. Terlikowski, *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa*, Wydawnictwo Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2009, s. 105.

Istotnym aspektem haktywizmu jest jego zróżnicowany i wieloaspektowy charakter. W rezultacie jest płaszczyznę można podzielić na trzy zasadnicze kategorie. Pierwsza obejmuje działania takie jak blokowanie wykonywania określonych czynności lub usług, włamania na strony internetowe czy uzyskiwanie nieuprawnionego dostępu do informacji. Tego typu działania są charakterystyczne na przykład dla grupy Anonymous. Druga kategoria koncentruje się na propagandzie i działalności informacyjnej, wykorzystując fora dyskusyjne oraz media społecznościowe do rozpowszechniania idei, w celu wywierania określonych wpływów społecznych, politycznych itp. Trzecia grupa, znana jako cyberwojownicy, operuje na poziomie międzynarodowym i uczestniczy w konfliktach zbrojnych, często określani są jako patriotyczni haktywiści[313].

Warto zauważyć, że haktywizm, zwłaszcza w kontekście międzynarodowych konfliktów, stanowi narzędzie do prowadzenia wojny informacyjnej. Aktywność haktywistów może mieć znaczący wpływ na sytuację polityczną, destabilizując systemy informacyjne przeciwników i wzmacniając pozycję własnej strony. Dlatego zrozumienie tego zjawiska oraz jego mechanizmów jest kluczowe dla skutecznego zarządzania bezpieczeństwem informacyjnym na poziomie globalnym.

Cyberterroryzm

Zagrożeniem mającym fundamentalny wpływ na bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe jest cyberterroryzm, często funkcjonujący pod mianem terroryzmu informacyjnego. Podobnie jak tradycyjny terroryzm, termin cyberterroryzm nie doczekał się jeszcze jednoznacznie sformułowanej definicji. Niemniej jednak wyszczególnia się dwa podstawowe ujęcia tego zjawiska.

W ujęciu wąskim cyberterroryzm jest definiowany jako działalność terrorystyczna w obrębie systemów informatycznych, mająca na celu nieuprawnioną modyfikację lub zniszczenie danych, co prowadzi do poważnych szkód dla osób i mienia. Z kolei w szerszym

[313] M. Lakomy, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa teleinformatycznego państw – przyczynek dla typologii*, „E-Politikon" 2013, nr 6, s. 109.

znaczeniu cyberterroryzm obejmuje cały zakres działań terrorystycznych związanych z cyberprzestrzenią, w tym także fizyczne ataki na infrastrukturę informatyczną[314].

Bez względu na przyjęte ujęcie, cyberterroryzm realizowany jest poprzez działania destrukcyjne, blokujące lub modyfikujące formę informacji w systemach teleinformatycznych. Ataki te mogą obejmować różnorodne techniki, takie jak infekowanie systemów złośliwym oprogramowaniem, przeprowadzanie ataków DDoS, a także manipulowanie danymi w celu wywołania paniki lub zakłócenia funkcjonowania kluczowych usług. Cyberterroryzm jest więc zjawiskiem wielowymiarowym, którego konsekwencje mogą być niezwykle poważne. Skuteczne przeciwdziałanie temu zagrożeniu wymaga nie tylko zaawansowanych technologii obronnych, ale także międzynarodowej współpracy i wymiany informacji między różnymi podmiotami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo informacyjne. W związku z dynamicznym rozwojem technologii informatycznych konieczne jest stałe monitorowanie nowych trendów i zagrożeń oraz adaptacja strategii obronnych do zmieniającego się środowiska cyberprzestrzeni.

Jak wcześniej wspomniano, termin „cyberterroryzm" nie został jednoznacznie zdefiniowany. W literaturze przedmiotu można zaobserwować znaczne różnice w jego interpretacji przez specjalistów zajmujących się cyberprzestrzenią i bezpieczeństwem. Z jednej strony cyberterroryzm koncentruje się na wykorzystaniu technologii informacyjnych jako narzędzia do realizacji aktów terrorystycznych, takich jak zakłócanie działania infrastruktury krytycznej czy kradzież danych. Natomiast odmienna definicja wskazuje, że cyberterroryzm obejmuje bezpośrednie ataki na systemy informacyjne mające na celu ich zniszczenie, blokowanie dostępu do nich

[314] E. Szczepaniuk, *Bezpieczeństwo struktur administracyjnych w warunkach zagrożeń cyberprzestrzeni państwa*, rozprawa doktorska, Wyd. AON, Warszawa 2015, s. 57.

lub manipulowanie danymi w sposób wywołujący strach lub panikę wśród ludności[315].

Różnice w podejściu do definiowania cyberterroryzmu mogą wynikać również z wieloaspektowego charakteru samego terroryzmu, który również nie posiada jednoznacznej definicji. Terroryzm jako zjawisko ewoluował na przestrzeni lat, przyjmując różne formy i metody działania, co dodatkowo komplikuje stworzenie precyzyjnej definicji cyberterroryzmu.

Złożoność i zmienność zarówno terroryzmu, jak i cyberprzestrzeni wymagają ciągłej adaptacji definicji i strategii przeciwdziałania. Współczesne zagrożenia w cyberprzestrzeni wymagają interdyscyplinarnego podejścia, które uwzględnia zarówno techniczne aspekty zabezpieczeń, jak i psychologiczne oraz socjologiczne konsekwencje ataków cyberterrorystycznych.

Odnosząc się do przedstawionych powyżej interpretacji cyberterroryzmu, istotne jest podkreślenie, że choć szerokie ujęcie tego terminu obejmuje wszelkie działania związane z terroryzmem w cyberprzestrzeni, należy wyraźnie odróżnić go od innych form zagrożeń, takich jak aktywizm, haktywizm czy szpiegostwo komputerowe. Węższe definicje cyberterroryzmu zdecydowanie wykluczają zbieżność tych form działalności z cyberterroryzmem. Jak zaznacza D. Denning, działania haktywistów czy innych grup mogą jedynie zakłócać funkcjonowanie systemów informacyjnych, lecz nie prowadzą do przemocy ani agresji, a jedynie mogą wywoływać poczucie zagrożenia[316].

Charakter cyberterroryzmu sprawia, że jest to zagrożenie bezpośrednio naruszające bezpieczeństwo narodowe. Ataki tego rodzaju mogą być skierowane przede wszystkim na elementy infrastruktury krytycznej. Infrastruktura krytyczna państwa została zdefiniowana w ustawie z dnia 27 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym jako „systemy oraz wchodzące w ich skład powiązane ze sobą funkcjonalnie obiekty, w tym obiekty budowlane,

[315] R. Kołodziejczyk, *Nowa odsłona terroryzmu – cyberterroryzm*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego" 2017, nr 2, s. 148–149.

[316] D. Denning, *Activism, Hacktivism…*, *op. cit.*, s. 284.

urządzenia, instalacje, usługi kluczowe dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli oraz służące zapewnieniu sprawnego funkcjonowania organów administracji publicznej, a także instytucji i przedsiębiorców"[317].

Infrastruktura ta obejmuje m.in. systemy zaopatrzenia w energię, wodę, żywność, systemy ochrony zdrowia, systemy ratownicze oraz finansowe. Z tego powodu kluczowe jest podejmowanie działań mających na celu jej ochronę przed cyberzagrożeniami[318].

Cyberterroryzm, w przeciwieństwie do innych form zagrożeń w cyberprzestrzeni, ma na celu wywołanie chaosu i destabilizacji poprzez ataki na krytyczne elementy infrastruktury. Takie działania mogą prowadzić do poważnych konsekwencji zarówno w skali lokalnej, jak i globalnej. Dlatego niezwykle ważne jest nie tylko monitorowanie i reagowanie na bieżące zagrożenia, ale także rozwijanie zaawansowanych strategii obronnych, które umożliwią skuteczne przeciwdziałanie potencjalnym atakom cyberterrorystycznym.

Współczesne podejście do ochrony infrastruktury krytycznej wymaga zintegrowanego i wieloaspektowego podejścia, które obejmuje nie tylko zabezpieczenia techniczne, ale także współpracę międzynarodową, wymianę informacji i ciągłe doskonalenie procedur zarządzania kryzysowego. Tylko w ten sposób można skutecznie chronić najważniejsze zasoby państwa przed zagrożeniami płynącymi z cyberprzestrzeni.

Cyberszpiegostwo

Dynamiczny rozwój technologii informacyjnych przyczynił się do znacznej ekspansji cyberszpiegostwa. W ujęciu ogólnym szpiegostwo jest specyficzną formą działalności wywiadowczej, której celem jest zdobycie i przechwycenie informacji chronionych prawnie. Ta forma działalności w cyberprzestrzeni wydaje się być mniej

[317] Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, *Infrastruktura krytyczna*, Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, https://www.gov.pl/web/rcb/infrastruktura-krytyczna [dostęp: 12.04.2024].

[318] J. Milewski, *Identyfikacja infrastruktury krytycznej i jej zagrożeń, Systemowe Wymogi Bezpieczeństwa*, „Zeszyty Naukowe AON", 2016, nr 4, s. 103.

skomplikowana niż tradycyjne metody szpiegowskie, jednak warto zaznaczyć, że cyberszpiegostwo nie zastępuje klasycznego wywiadu terenowego, a jedynie wspomaga proces pozyskiwania wrażliwych danych[319].

Cyberszpiegostwo nie jest jednoznacznie kwalifikowane jako działalność przestępcza, ponieważ coraz częściej jest ono prowadzone przez państwa, które mogą również angażować do tego typu operacji podmioty niepaństwowe. Z tego powodu cyberszpiegostwo, obok cyberterroryzmu i wojny informacyjnej, stanowi poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zarówno narodowego, jak i międzynarodowego.

Edyta Szczepaniuk zauważa, że „podstawę cyberszpiegostwa stanowią programy szpiegujące (*spyware*) umożliwiające instalację w atakowanym systemie komputerowym, bez wiedzy [...] jego użytkownika, nieautoryzowanego *software'u*, którego zadaniem jest monitorowanie i zdobywanie informacji wartościowych z punktu widzenia podmiotu szpiegującego"[320].

Podstawą operacji wywiadowczych w cyberprzestrzeni są zaawansowane programy szpiegowskie, które umożliwiają nieautoryzowaną, trudną do wykrycia instalację oprogramowania na komputerach użytkowników bez ich wiedzy. Przykłady tego typu oprogramowania obejmują robaki, konie trojańskie oraz *keyloggery*. Ponadto cyberszpiegostwo często wykorzystuje techniki z zakresu inżynierii społecznej, gdyż czynnik ludzki jest nadal najsłabszym ogniwem w zabezpieczeniach organizacji.

Koncepcja Kuby Jałoszyńskiego zakłada, że skuteczna reakcja na zagrożenia obejmuje szereg działań obejmujących zapobieganie, zwalczanie, prognozowanie, reagowanie oraz ochronę (ryc. 30).

---

[319] R. Białoskórski, *Cyberzagrożenia w środowisku bezpieczeństwa XXI wieku. Zarys problematyki*, Wyd. Wyższa Szkoła Cła i Logistyki, Warszawa, 2011, s. 72.
[320] E. Szczepaniuk, *Bezpieczeństwo…*, *op. cit.*, s. 120–121.

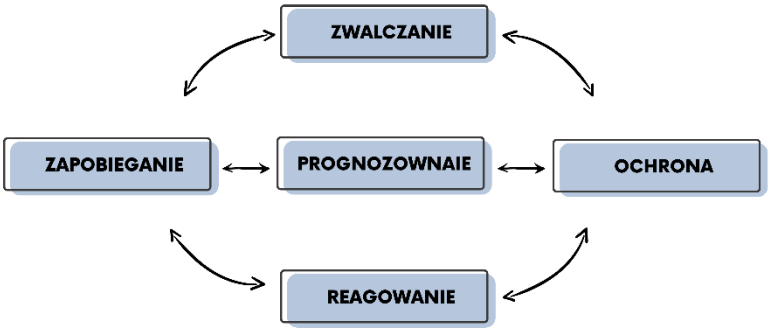

Ryc. 30. Elementy przeciwdziałania cyberszpiegostwu
(A. Słota-Bohosiewicz, *Przeciwdziałanie cyberszpiegostwu w organizacji, Obronność*, „Zeszyty Naukowe" 2018, nr 28, s. 305)

Programy szpiegowskie stanowią jedno z najgroźniejszych zagrożeń cybernetycznych, ponieważ mogą być zorganizowane w taki sposób, że pozostaną niewykryte przez długi czas, a ich działalność nie powoduje bezpośrednich szkód wizualnych, co czyni je jeszcze bardziej niebezpiecznymi. Warto podkreślić, że nawet najbardziej zaawansowane technologie zabezpieczające mogą być bezsilne wobec dobrze zaplanowanych i przeprowadzonych ataków cybernetycznych, co wymaga ciągłego doskonalenia metod ochrony i reagowania na zagrożenia w cyberprzestrzeni.

Walka informacyjna

W okresie międzywojennym dynamiczny postęp technologiczny przekształcił tradycyjne zagrożenia związane z walką informacyjną, przenosząc je do środowiska elektronicznego. Choć termin „wojna informacyjna" zaczął być powszechnie używany dopiero w połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku, jego elementy można było dostrzec znacznie wcześniej w działaniach takich jak rozpoznanie sił przeciwnika, dezinformacja czy zdobywanie przewagi informacyjnej[321].

Pomimo braku jednolitej definicji wojny informacyjnej jest ona generalnie utożsamiana z działaniami militarnymi mającymi na

[321] *Ibidem*, s. 72.

celu uzyskanie przewagi informacyjnej nad przeciwnikiem. Istotą tych działań jest niszczenie lub zakłócanie zasobów informacyjnych przeciwnika, w tym jego systemów informatycznych, oraz ochrona własnych zasobów i systemów[322].

Interesującą definicję oraz klasyfikację wojny informacyjnej zaproponowała D. Denning, która wyróżniła dwa kluczowe wymiary tej wojny: defensywny i ofensywny. Wojna ofensywna, według Denning, polega na działaniach mających na celu zdobycie lub wykorzystanie zasobów informacyjnych przeciwnika w sposób, który zwiększa ich wartość dla strony atakującej, jednocześnie obniżając wartość dla strony broniącej się. Natomiast wojna defensywna skupia się na ochronie własnych zasobów informacyjnych przed trzema typami ataków: zwiększeniem dostępności dla przeciwnika, zmniejszeniem dostępności dla siebie oraz zmniejszeniem integralności danych[323].

Ta podwójna strategia ukazuje kompleksowość wojny informacyjnej, gdzie zarówno atak, jak i obrona wymagają zaawansowanych technik i strategii. Współczesna wojna informacyjna obejmuje szeroki wachlarz działań, od cyberataków na infrastrukturę krytyczną, poprzez kampanie dezinformacyjne, po zaawansowane operacje szpiegowskie.

W dobie globalizacji i powszechnego dostępu do technologii informacyjnych znaczenie wojny informacyjnej rośnie, stanowiąc kluczowy element nowoczesnych strategii wojskowych i wywiadowczych. Ochrona zasobów informacyjnych oraz umiejętność prowadzenia skutecznych operacji informacyjnych stają się fundamentalnymi aspektami bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego.

Walkę ofensywną definiuje się jako zbiór działań mających na celu zdobycie i utrzymanie przewagi informacyjnej nad przeciwnikiem, stanowiąc tym samym kluczowy element wsparcia podczas

[322] P. Sienkiewicz, *Wizje i modele wojny informacyjnej*, AGH, Kraków 2004, s. 377.
[323] D. Denning, *Wojna informacyjna i bezpieczeństwo informacji*, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa 2002, s. 13.

konfliktu. Natomiast walka defensywna koncentruje się na ochronie i zabezpieczeniu zasobów informacyjnych, co jest niezbędne zarówno w czasie pokoju, kryzysu, jak i wojny.

Wszystkie definicje wojny informacyjnej mają wspólny mianownik, gdyż „sprowadzają się do postrzegania walki informacyjnej jako konfliktu, w którym informacja jest jednocześnie zasobem, obiektem ataku i bronią, a zarazem obejmuje on fizyczne niszczenie infrastruktury, wykorzystywanej przez przeciwnika do działań operacyjnych”[324].

Wojna informacyjna szczególnie zagraża państwom, narodom oraz elementom infrastruktury krytycznej. Zakłócenie działania systemów wchodzących w skład infrastruktury krytycznej może prowadzić do destabilizacji wewnętrznej i zakłócenia prawidłowego funkcjonowania państwa. To sprawia, że wojna informacyjna jest istotnym zagrożeniem zarówno dla bezpieczeństwa narodowego, jak i międzynarodowego. Jednakże tylko państwa dysponujące odpowiednimi zdolnościami mogą prowadzić tego rodzaju działania.

8.4. Nowy wymiar cyberbezpieczeństwa: przegląd najnowszych zagrożeń

Wejście w nową erę cyberbezpieczeństwa, w której cyfrowe zagrożenia stają się coraz bardziej złożone, wymaga nowych podejść do ochrony danych i infrastruktury. Rozwój technologii informatycznych przyniósł za sobą nie tylko korzyści, ale także wyzwania, którym należy sprostać.

W dzisiejszym cyfrowym świecie zagrożenia dla bezpieczeństwa informacji stale ewoluują, wymagając ciągłej uwagi i odpowiednich strategii obronnych. Zagrożenia mogą dotykać każdej sfery działalności człowieka, jak i państwa. Ataki te cechuje coraz

[324] P. Sienkiewicz, H. Świeboda, *Sieci teleinformatyczne jako instrument państwa – zjawisko walki informacyjnej*, w: M. Madej i M. Terlikowski (red.), *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2009, s. 135.

większa śmiałość, ale i złożoność. Poniżej w sposób graficzny zaprezentowano najważniejsze sektory dotknięte zagrożeniami w płaszczyźnie cyberbezpieczeństwa.

Ryc. 31. Struktura sektorów dotkniętych cyberzagrożeniami (*Cyberbezpieczeństwo: główne i nowe zagrożenia*, Parlament Europejski, https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20220120STO21428/cyberbezpieczenstwo-glowne-i-nowe-zagrozenia [dostęp: 10.05.2024])

W ostatnich latach zaobserwowano znaczący wzrost liczby ataków cybernetycznych, w tym coraz bardziej zaawansowanych ataków typu *ransomware*. Raport Threat Landscape 2022, opracowany przez Agencję Unii Europejskiej ds. Cyberbezpieczeństwa (ENISA), identyfikuje osiem głównych klas zagrożeń, które stanowią wyzwanie dla dziedziny cyberbezpieczeństwa[325].

[325] Parlament Europejski, *Cyberbezpieczeństwo: główne i nowe zagrożenia*, https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20220120STO21428/cyberbezpieczenstwo-glowne-i-nowe-zagrozenia [dostęp: 10.05.2024]

Ransomware klasyfikuje się jako jedno z najpoważniejszych, ale i najczęstszych wyzwań w dziedzinie cyberbezpieczeństwa[326]. Przez ostatnie lata niezmiennie pozostaje na szczycie listy zagrożeń. Jego rosnąca złożoność, wszechstronność i wieloaspektowość decydują o tym, że walka z nim staje się coraz trudniejsza, bardziej wymagająca w kontekście wdrażania określonych metod technik i innowacyjnych rozwiązań w sferze zabezpieczeń. W związku z tym raport ENISA w swojej istocie skupia się na wszechstronnej i gruntownej analizie tego zjawiska, podkreślając jego znaczenie oraz konsekwencje dla firm i instytucji na całym świecie, w tym dla bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego[327].

Ataki typu *ransomware* niezmiennie stanowią jedno z głównych zagrożeń w obszarze cyberbezpieczeństwa, stając się jednocześnie coraz bardziej wyrafinowane. Szacuje się, że globalne straty spowodowane przez *ransomware* osiągnęły w 2021 roku wartość 18 miliardów euro, co stanowi wzrost o 5700% w porównaniu do 2015 roku. Rozwój technik wykorzystywanych przez cyberprzestępców do przeprowadzania ataków *ransomware* sprawia, że zagrożenie to będzie nadal ewoluować, a organizacje muszą być przygotowane na coraz bardziej zaawansowane i skomplikowane metody ataków[328].

W erze cyfrowej nieustanny, ale i dynamiczny rozwój technologiczny idzie w parze z coraz bardziej zaawansowanymi zagrożeniami cybernetycznymi. Zagrożenia te, w postaci złośliwego oprogramowania, stanowią kluczowy element destabilizujący struktury informatyczne, stwarzając poważne wyzwania dla bezpieczeństwa cybernetycznego na całym świecie, od jednostek, przez podmioty, po całe kraje.

Malware, czyli złośliwe oprogramowanie, nieustannie ewoluuje i przystosowuje się do zmieniającego się środowiska cyfrowego. Jest to w istocie szereg programów, które swym działaniem powo-

---

[326] M. Poniatowska-Jaksch, *Zagrożenie atakiem złośliwym oprogramowaniem ransomware w Europie*, „Journal Of Modern Science" 2023, nr 3, s. 381.

[327] *Ibidem*.

[328] *Ibidem*.

dują rozmaite szkody na komputerach użytkowników. Ich głównym celem jest znalezienie i wykorzystanie słabości i luk w systemach informatycznych[329]. W roku 2020 i na początku 2021 roku globalna liczba incydentów związanych z *malware'em* wykazywała tendencję spadkową, będąc w pewnym stopniu efektem pandemii wirusa SARS-CoV-2. Jednakże odnotowano istotny wzrost tych ataków w późniejszym okresie 2021 roku, wraz z powrotem pracowników do tradycyjnych miejsc pracy, co przełożyło się na poważny wzrost zagrożenia bezpieczeństwa. Ten wzrost ataków *malware'em* wynikał również z nieznanych wcześniej, innowacyjnych metod ataku, takich jak *cryptojacking*, czyli ukryte wykorzystanie mocy obliczeniowej urządzenia do wydobywania kryptowalut. Agencja UE ds. Cyberbezpieczeństwa donosi, że w pierwszych miesiącach 2022 roku zanotowano więcej incydentów związanych z *malware* niż w całym czteroletnim okresie poprzednim[330].

Zagrożenia te stanowią wyzwanie nie tylko dla instytucji i przedsiębiorstw, lecz także dla narodów i infrastruktury krytycznej. Dlatego też zrozumienie tych zagrożeń i opracowanie skutecznych strategii obronnych staje się priorytetem w dziedzinie bezpieczeństwa cybernetycznego na przyszłość.

W dalszej analizie zagrożeń, przygotowanej na podstawie raportu Threat Landscape 2022, dokonano głębokiego zanurzenia w świat najbardziej palących kwestii, które stanowią wyzwanie dla bezpieczeństwa.

Ataki socjotechniczne to nowy front w walce o bezpieczeństwo cyfrowe. To nie tylko podstępne manipulowanie ludzkim umysłem, ale także wyrafinowane techniki, które pozwalają hakerom omijać tradycyjne zabezpieczenia. Przekonanie ofiar do otwarcia złośliwych

---

[329] M. Kowalczyk, *Zagrożenia systemów informatycznych e-administracji – szkodliwe oprogramowanie i ataki*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo- Humanistycznego w Siedlcach", Seria: „Administracja i Zarządzanie" 2014, nr 101, s. 284.

[330] Parlament Europejski, *Cyberbezpieczeństwo: główne i nowe zagrożenia*, https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20220120STO21428/cyberbezpieczenstwo-glowne-i-nowe-zagrozenia [dostęp: 10.05.2024]

dokumentów, kliknięcia w zakażone linki lub udzielenia nieautoryzowanego dostępu do systemów to tylko niektóre z metod stosowanych przez cyberprzestępców. Powszechnymi przykładami takich działań są *phishing* (przeprowadzany za pośrednictwem e-maili) oraz *smishing* (realizowany poprzez wiadomości SMS).

Według raportów ENISA ponad połowa naruszeń cyberbezpieczeństwa w Europie, na Bliskim Wschodzie i w Afryce zawiera elementy socjotechniki. Ataki te są skierowane głównie przeciwko sektorowi finansowemu i technologicznemu, a także coraz częściej atakują giełdy kryptowalut oraz posiadaczy kryptowalut. Atakujący często podszywają się pod renomowane organizacje z sektorów finansowego i technologicznego, aby wzbudzić zaufanie swoich ofiar[331].

Rozwijające się techniki socjotechniczne stanowią poważne wyzwanie dla bezpieczeństwa cyfrowego, wymagając od użytkowników i instytucji zwiększonej czujności i edukacji w zakresie rozpoznawania i reagowania na takie zagrożenia.

[331] *Ibidem*.

Ryc. 32. *Ransomware*, *malware* i ataki socjotechniczne jako główne zagrożenia cyberbezpieczeństwa
(*Cyberbezpieczeństwo: główne i nowe zagrożenia*, Parlament Europejski, https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20220120STO21428/cyberbezpieczenstwo-glowne-i-nowe-zagrozenia [dostęp: 10.05.2024])

Współcześnie, gdy technologie informacyjne przenikają wszystkie aspekty życia ludzi, dostępność danych i usług staje się kluczowym elementem funkcjonowania społeczeństwa. Jednym z najpoważniejszych zagrożeń dla tej dostępności są ataki typu „odmowa usługi" (DoS), które mają na celu zakłócenie normalnego funkcjonowania systemów informatycznych. Te cyberataki, charakteryzujące się coraz większą złożonością i skalą, stanowią istotne wyzwanie dla specjalistów ds. bezpieczeństwa cybernetycznego.

Ataki DoS polegają na blokowaniu dostępu do danych lub usług poprzez przeciążenie zasobów sieciowych. Najbardziej rozpowszechnioną metodą jest celowe przeciążanie infrastruktury, co prowadzi do unieruchomienia systemu i uniemożliwienia dostępu użytkownikom[332].

[332] M. Krysiński, P. Miller, A. Pamuła, *Zagrożenia typu Distributed Denial of Service jako przykład ryzyka związanego z prowadzeniem działalności gospodarczej w intrenecie*, „Ekonomiczne Problemy Usług" 2017, nr 1, s. 207–208.

Ataki DoS są coraz częściej wymierzone w sieci komórkowe oraz podłączone urządzenia. Tego typu ataki były często stosowane w cyberwojnie rosyjsko-ukraińskiej, gdzie celem była infrastruktura telekomunikacyjna. Strony internetowe związane z COVID-19, w tym te dotyczące informacji o szczepieniach, również były przedmiotem intensywnych ataków DoS[333].

Wzrost częstotliwości i skali ataków DoS stawia przed specjalistami ds. cyberbezpieczeństwa poważne wyzwania. Aby skutecznie przeciwdziałać tym zagrożeniom, konieczne jest wdrażanie zaawansowanych technologii ochronnych oraz stałe monitorowanie ruchu sieciowego w celu szybkiego wykrywania i neutralizowania prób przeciążenia systemów.

Zagrożenia dla integralności i dostępności Internetu obejmują zarówno fizyczne uszkodzenia infrastruktury sieciowej, jak i celowe działania mające na celu ograniczenie lub zablokowanie dostępu do informacji. Na przykład, podczas rosyjskiej inwazji na Ukrainę obserwowano przypadki przejmowania i niszczenia kluczowych elementów infrastruktury internetowej. Takie działania miały na celu przerwanie połączeń i zakłócenie komunikacji, co mogło prowadzić do poważnych problemów w zarządzaniu kryzysowym oraz koordynacji działań wojskowych.

[333] Parlament Europejski, *Cyberbezpieczeństwo: główne i nowe zagrożenia*, https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20220120STO21428/cyberbezpieczenstwo-glowne-i-nowe-zagrozenia [dostęp: 10.05.2024]

Ryc. 33. Zagrożenia dla danych, dostępności i Internetu jako kluczowe zagrożenia w cyberprzestrzeni (*Cyberbezpieczeństwo: główne i nowe zagrożenia*, Parlament Europejski, https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20220120STO21428/cyberbezpieczenstwo-glowne-i-nowe-zagrozenia [dostęp: 10.05.2024])

Kolejnymi zagrożenia dla funkcjonowania współczesnego środowiska świata są ataki o charakterze dezinformującym, czyli szerzącym informacje wprowadzające użytkowników w błąd oraz zagrożenia dla łańcuchów dostaw (ryc. 34).

Ryc. 34. Dezinformacja i cyberataki na łańcuchy dostaw jako czynniki destabilizujące środowisko współczesnego bezpieczeństwa (*Cyberbezpieczeństwo: główne i nowe zagrożenia*, Parlament Europejski, https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20220120STO21428/cyberbezpieczenstwo-glowne-i-nowe-zagrozenia [dostęp: 10.05.2024])

Oprócz fizycznych ataków, wrogie podmioty mogą stosować techniki cyfrowej cenzury. Cenzura ta polega na blokowaniu dostępu do wybranych źródeł informacji, filtrowaniu treści i monitorowaniu komunikacji, co umożliwia kontrolowanie przepływu informacji i manipulowanie opinią publiczną. Takie działania są szczególnie skuteczne w tłumieniu wolności słowa oraz ograniczaniu dostępu do niezależnych źródeł wiadomości[334].

W dobie wszechobecnych mediów społecznościowych i platform internetowych zjawisko dezinformacji oraz szerzenie wprowadzających w błąd treści zyskuje na intensywności. Te kampanie informacyjne, celowo rozpowszechniające fałszywe dane lub błędne informacje, mają na celu destabilizację społeczeństw poprzez wzbudzanie obaw i niepewności[335]. Jednym z narzędzi stosowanych do takich manipulacji jest technologia *deepfake*, która umożliwia tworzenie realistycznych, ale fałszywych nagrań audio, wideo i zdjęć, trudnych do odróżnienia od autentycznych. Ponadto automatyczne systemy, takie jak *boty*, mogą symulować aktywność ludzką w sieci, generując masowe ilości fałszywych komentarzy i postów. Działania te nie tylko zafałszowują rzeczywistość, ale także manipulują opinią publiczną, co jest widoczne na przykładzie strategii wykorzystywanej przez Rosję do zmiany percepcji konfliktów zbrojnych.

Rosyjska agresja na Ukrainę jest doskonałym przykładem, jak dezinformacja może być użyta jako broń w konflikcie zbrojnym. Kreml wykorzystuje dezinformację do podważania zaufania publicznego, szerzenia niepokoju oraz dezintegracji międzynarodowej wspólnoty wspierającej Ukrainę. Fałszywe narracje dotyczące przyczyn konfliktu, przebiegu działań wojennych i rzekomych zbrodni wojennych są rozpowszechniane przez różnorodne kanały informacyjne, od mediów tradycyjnych po media społecznościowe.

---

[334] *Cyberbezpieczeństwo: główne i nowe zagrożenia*, Parlament Europejski, https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20220120STO21428/cyberbezpieczenstwo-glowne-i-nowe-zagrozenia [dostęp: 10.05.2024]

[335] N. Szymańska, *Dezinformacja jako narzędzie manipulacji medialnej*, „Roczniki Studenckie Akademii Wojsk Lądowych" 2023, nr 7, s. 40.

Technologia *deepfake* jest wykorzystywana do tworzenia fałszywych wypowiedzi ukraińskich liderów, które są następnie udostępniane, aby zasiewać zamęt i niepewność[336].

Rozwój technologii informacyjnych przyczynił się do zwiększenia zasięgu i skuteczności takich kampanii. Dezinformacja może szybko rozprzestrzeniać się globalnie, wpływając na polityczne decyzje, wyniki wyborów oraz społeczny spokój[337]. W odpowiedzi na te zagrożenia konieczne jest wdrożenie zaawansowanych mechanizmów identyfikacji i neutralizacji fałszywych treści. Edukacja medialna oraz rozwój narzędzi do weryfikacji faktów stają się kluczowe w walce z dezinformacją.

Zaawansowane techniki sztucznej inteligencji i uczenia maszynowego mogą również odgrywać rolę w wykrywaniu i przeciwdziałaniu dezinformacji. Algorytmy te są w stanie analizować duże zbiory danych, identyfikując wzorce charakterystyczne dla fałszywych informacji. Wzmocnienie współpracy międzynarodowej w zakresie regulacji i monitorowania przestrzeni informacyjnej również przyczynia się do zwiększenia odporności na takie zagrożenia.

Walka z dezinformacją wymaga zintegrowanego podejścia łączącego technologię, edukację i politykę. Tylko w ten sposób można skutecznie przeciwdziałać zagrożeniom płynącym z manipulacji informacyjnej i chronić społeczeństwa przed negatywnymi konsekwencjami dezinformacji. W kontekście trwającej wojny na Ukrainie międzynarodowa społeczność musi być szczególnie czujna i zjednoczona w wysiłkach na rzecz wykrywania i neutralizowania fałszywych narracji. Tylko poprzez wspólne działania można zminimalizować wpływ dezinformacji na globalną stabilność i bezpieczeństwo.

W obliczu rosnącej złożoności i globalizacji sieci dostaw zagrożenia dla łańcucha dostaw stają się coraz bardziej złożone i trudne

[336] Ł. Małecki, *Fake news jako front wojny na Ukrainie*, „Studia Ukrainica Posnaniensia" 2023, nr 11, s. 61–63.

[337] D. Jemielniak, *Życie wirtualnych dzikich*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2013, s. 11.

do zarządzania. Ataki na łańcuch dostaw to skoordynowane operacje, które mają na celu zakłócenie lub przejęcie kontroli nad interakcjami między przedsiębiorstwami a ich dostawcami.

Te ataki są dwojakiego rodzaju: skierowane zarówno na dostawcę, jak i na klienta końcowego. Organizacje znajdują się w sytuacji zwiększonej podatności na te zagrożenia ze względu na skomplikowane systemy technologiczne, które są trudne do monitorowania i zarządzania, a także ze względu na rosnącą liczbę podmiotów dostarczających kluczowe komponenty i usługi[338].

W kontekście współczesnych technologii informatycznych łańcuchy dostaw obejmują skomplikowane sieci powiązań, które często rozciągają się na wiele krajów i kontynentów. Ta globalna skala stwarza liczne punkty podatności, które mogą być wykorzystywane przez cyberprzestępców. Ataki na łańcuch dostaw mogą przyjmować różne formy: od bezpośrednich ataków na systemy IT dostawców, przez infekowanie dostarczanego oprogramowania, aż po manipulację sprzętem wprowadzanym do łańcucha dostaw. Przykładem mogą być ataki, które polegają na wprowadzeniu złośliwego kodu do legalnych aktualizacji oprogramowania, co umożliwia przestępcom przejęcie kontroli nad systemami klientów po zainstalowaniu zainfekowanego oprogramowania[339].

Ataki na łańcuch dostaw stanowią jedno z najpoważniejszych wyzwań dla współczesnych organizacji. Aby skutecznie przeciwdziałać tym zagrożeniom niezbędne jest holistyczne podejście, które łączy zaawansowane technologie zabezpieczeń z rygorystycznym zarządzaniem ryzykiem oraz ścisłą współpracą z dostawcami.

---

[338] *Cyberbezpieczeństwo: główne i nowe zagrożenia*, Parlament Europejski, https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20220120STO21428/cyberbezpieczenstwo-glowne-i-nowe-zagrozenia [dostęp: 10.05.2024].

[339] L. Urciuoli, *Cyberbezpieczeństwo w łańcuchu dostaw*, Mecalux, online: https://www.mecalux.pl/artykuly-logistyczne/luca-urciuoli-cyberbezpieczenstwo-lancuch-dostaw [dostęp: 15.04.2024].

8.5. Cyberbezpieczeństwo w obliczu wojny Rosji z Ukrainą

Współcześnie konflikty zbrojne przybierają nową formę, gdzie cyberprzestrzeń staje się równie istotnym polem walki jak tradycyjne pola bitwy. Wojna między Rosją a Ukrainą jest wyraźnym przykładem tego, jak operacje cybernetyczne mogą być wykorzystywane równolegle z działaniami militarnymi. Od cyberataków sponsorowanych przez państwo, przez aktywność haktywistów, po szerzenie dezinformacji – konflikt ten ukazuje, jak złożone i wielowymiarowe stają się nowoczesne wojny.

Wojna między Rosją a Ukrainą przyniosła nowe wyzwania w dziedzinie cyberbezpieczeństwa, gdzie operacje cybernetyczne stały się integralną częścią strategii wojskowych. Państwowe sponsorowane przez Rosję grupy hakerskie prowadzą skoordynowane ataki na ukraińskie instytucje oraz na organizacje wspierające Ukrainę z innych krajów. Te cyberoperacje mają na celu destabilizację infrastruktury, kradzież informacji oraz szerzenie dezinformacji, co zwiększa chaos na polu bitwy.

W wyniku konfliktu znacząco wzrosła także aktywność haktywistów – hakerów motywowanych politycznie lub społecznie. Te grupy nie tylko wspierają swoje strony konfliktu poprzez ataki cybernetyczne, ale również dążą do manipulowania opinią publiczną poprzez różnorodne kampanie w mediach społecznościowych. Działania te obejmują ataki DDoS, przejmowanie stron internetowych oraz szerzenie fałszywych informacji mających na celu podważenie zaufania do instytucji.

Dezinformacja odgrywa kluczową rolę w cyberwojnie między Rosją a Ukrainą. Od samego początku konfliktu obie strony wykorzystują fałszywe informacje do osiągania swoich celów. Rosyjskie kampanie dezinformacyjne koncentrują się na propagandzie mającej na celu uzasadnienie inwazji oraz demoralizowanie przeciwnika. Z kolei Ukraina używa dezinformacji, aby podtrzymać morale swoich żołnierzy i społeczeństwa.

Technologia *deepfake* została również zaadaptowana do tworzenia realistycznych, ale fałszywych materiałów wideo i audio. Przykładem

są chociażby nagrania, w których przywódcy obu stron rzekomo wyrażają poparcie dla przeciwnika, co ma na celu wprowadzenie zamieszania i niepewności. Kolejnym przejawem rozpowszechnianej propagandy wykorzystującej domniemane związki z nazizmem w kontekście Ukraińców są manipulowane obrazy mające na celu kompromitację prezydenta Wołodymyra Zełenskiego (ryc. 35)[340].

Ryc. 35. Przykład propagandy rosyjskiej szerzonej w celu budzenia niechęci wobec Ukrainy
Źródło: Ł. Małecki, *Fake news…*, *op. cit.*, s. 63.

Fotografia po lewej stronie, która pojawiła się na platformie społecznościowej X (dawniej Twitter), jest jednoznacznie sfałszowana – w rzeczywistości Wołodymyr Zełenski trzymał koszulkę z numerem 95, co zgoła różni się od przedstawianego na zdjęciu.

Język stosowany w mediach ulega coraz większej brutalizacji – zaczynają pojawiać się określenia sugerujące, że Ukraińcy są „faszy-

[340] Ł. Małecki, *Fake news…*, *op. cit.*, s. 62.

stowskim bydłem", „okrutnymi nacjonalistami", „dzikimi bestiami" lub nawet „posłańcami szatana". Te określenia nie tylko prowadzą do dehumanizacji narodu ukraińskiego, ale również mają na celu zniechęcenie społeczności międzynarodowej do udzielania wsparcia dla Ukrainy oraz usprawiedliwienie działań podjętych przez Rosję, włączając w to inwazję oraz działania i zbrodnie popełniane na terenie Ukrainy[341].

To nie tylko atak na godność narodu ukraińskiego, ale także próba podważenia solidarności międzynarodowej oraz usprawiedliwienie naruszania zasad międzynarodowego prawa.

Jednym z kluczowych zagadnień związanych z Ukraińcami jest celowa dyskredytacja ich wizerunku, która manifestuje się w oskarżeniach o domniemany nazizm, rzekomo powszechnie akceptowany wśród Ukraińców. Propagowanie treści sugerujących odrodzenie i pielęgnowanie ideologii nazistowskiej w Ukrainie oraz insynuacji dotyczących zaangażowania w globalne spiski ma konkretny cel – dążenie do wypaczenia percepcji i podważenia pozytywnego obrazu Ukraińców. Propagandowe działania te są przemyślaną strategią dezinformacyjną, mającą na celu destabilizację kraju poprzez wywołanie wewnętrznych napięć i osłabienie zaufania społecznego. Rozprzestrzenianie fałszywych narracji i manipulacji ma na celu nie tylko demonizację Ukraińców, ale także podważenie ich dążeń do niezależności i suwerenności. W efekcie takie kampanie dezinformacyjne mogą prowadzić do pogłębiania podziałów społecznych, kreowania atmosfery nieufności oraz osłabiania międzynarodowej pozycji Ukrainy.

Twierdzenie, że Ukraina jest sterowana przez USA i NATO, stanowi narrację skoncentrowaną na oskarżeniach, iż to Zachód odpowiada za eskalację konfliktu, oraz że NATO aktywnie uczestniczy w działaniach zbrojnych na terenie Ukrainy. Propagowanie wizji, że Ukraina jest marionetką kontrolowaną przez Stany Zjednoczone, ma na celu odwrócenie uwagi od agresywnych działań Rosji oraz wzmocnienie antyzachodniego nastawienia wśród rosyjskiego społeczeństwa.

[341] *Ibidem*, s. 63.

Głównym celem tej narracji jest stworzenie wrażenia, że napięcia w regionie są wynikiem agresywnej polityki Waszyngtonu i Londynu. To pozwala na przedstawienie Ukrainy jako instrumentu Zachodu, jednocześnie odwracając uwagę od działań militarnych prowadzonych przez Rosję. Tego rodzaju propaganda ma na celu manipulację społeczeństwem, wywoływanie niechęci wobec państw zachodnich oraz usprawiedliwienie własnych działań wojennych.

W narracji dotyczącej militarnego przejęcia Donbasu przez Ukrainę oraz użycia broni masowego rażenia stawia się tezę, że Ukraina zamierza przeprowadzić zbrojny atak w celu odzyskania kontroli nad regionami Donbasu i Krymu. Twierdzi się, że zmodernizowany i wzmocniony przez sojuszników arsenał wojskowy Ukrainy będzie użyty do masowych ostrzałów, zastosowania broni zakazanej przez międzynarodowe konwencje oraz innych metod walki naruszających prawa humanitarne[342].

Teza ta jest propagowana jako element strategii dezinformacyjnej mającej na celu demonizację Ukrainy i przedstawienie jej jako agresora, który nie waha się przed użyciem ekstremalnych środków, aby osiągnąć swoje cele. Narracja ta wykorzystuje obawy związane z użyciem broni masowego rażenia, aby zbudować obraz Ukrainy jako państwa niebezpiecznego i nieprzewidywalnego, co ma na celu zarówno zastraszenie społeczności międzynarodowej, jak i wewnętrzne destabilizowanie poparcia dla ukraińskich władz.

W rzeczywistości oskarżenia te służą głównie jako narzędzie propagandowe mające na celu legitymizowanie działań wojennych drugiej strony konfliktu, odwracanie uwagi od jej własnych operacji militarnych oraz zwiększanie napięć na arenie międzynarodowej. Tego typu narracje często są oparte na zmanipulowanych lub całkowicie fałszywych informacjach, które mają za zadanie wprowadzać w błąd opinię publiczną i wzmacniać antyukraińskie nastroje.

Kolejnym przykładem jest przedstawienie Ukrainy jako zagrożenia dla stabilności energetycznej Europy. W tym aspekcie Ukrainie przypisuje się odpowiedzialność za destabilizację regionu poprzez manipulację dostawami energii, szczególnie gazu. Twierdzi

[342] *Ibidem*, s. 64.

się, że Ukraina, korzystając ze swojej strategicznej pozycji na przecięciu kluczowych tras przesyłowych, może świadomie zakłócać dostawy energii do państw europejskich, co miałoby prowadzić do naruszenia stabilności energetycznej całego kontynentu[343].

Tego rodzaju oskarżenia sugerują, że Ukraina wykorzystuje swoją infrastrukturę energetyczną jako narzędzie polityczne, aby wpływać na sytuację geopolityczną w Europie. Narracja ta ma na celu kreowanie wizerunku Ukrainy jako nieodpowiedzialnego partnera, który poprzez swoje działania może wywoływać kryzysy energetyczne, zagrażając bezpieczeństwu energetycznemu Europy. Rozpowszechniane są również insynuacje, że takie działania Ukrainy są celowe i mają na celu wzmocnienie jej pozycji negocjacyjnej lub wywieranie presji na inne kraje.

Powyższe zarzuty mają na celu osłabienie zaufania do Ukrainy jako partnera energetycznego oraz wzmocnienie argumentów przeciwko jej integracji z europejskimi strukturami. Propagowanie takich twierdzeń ma również wywołać obawy wśród państw europejskich oraz wzmocnić zależność od innych dostawców energii, zwłaszcza tych spoza regionu.

Konflikt otworzył nowe możliwości dla cyberprzestępców, którzy próbują wyłudzić pieniądze od osób chcących wesprzeć Ukrainę. Tworzenie fałszywych organizacji charytatywnych i kampanii wspierających stało się popularnym sposobem na oszukiwanie ludzi i wyłudzanie środków finansowych[344].

Wojna między Rosją a Ukrainą zrewolucjonizowała podejście do cyberbezpieczeństwa, ukazując, jak integralną częścią nowoczesnych konfliktów stały się operacje w cyberprzestrzeni. Od ataków na infrastrukturę krytyczną, przez manipulacje informacyjne, po działania cyberprzestępców – wszystkie te aspekty pokazują, jak wielowymiarowe i skomplikowane mogą być współczesne wojny. W odpowiedzi na te zagrożenia konieczne jest ciągłe doskonalenie

---

[343] *Ibidem*.

[344] *Cyberbezpieczeństwo: główne i nowe zagrożenia*, Parlament Europejski, https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20220120STO21428/cyberbezpieczenstwo-glowne-i-nowe-zagrozenia [dostęp: 10.05.2024]

strategii obronnych oraz ścisła współpraca międzynarodowa, aby przeciwdziałać skutkom cyberataków. Konflikt ten przypomina o potrzebie inwestowania w zaawansowane technologie zabezpieczające oraz o konieczności edukowania społeczeństwa w zakresie cyberhigieny, aby wspólnie stawić czoła zagrożeniom przyszłości.

8.6. Wnioski

Rezultaty badań zawarte w niniejszym rozdziale stanowiły bazę do dokonania uogólnień oraz sformułowania zasadniczych wniosków dotyczących zagrożeń cyberbezpieczeństwa.

Na podstawie przeprowadzonych badań dotyczących istoty współczesnych zagrożeń informacyjnych oddziałujących na środowisko bezpieczeństwa można postawić tezę: zagrożenia związane z cyberbezpieczeństwem stanowią istotne wyzwanie dla bezpieczeństwa międzynarodowego, mając potencjał destabilizacji społeczności oraz infrastruktury, co wymaga zwiększonej uwagi i inwestycji w zaawansowane technologie oraz współpracę międzynarodową w celu skutecznego przeciwdziałania temu problemowi.

Odnośnie do kwestii związanych z zagrożeniami dla cyberbezpieczeństwa wyciągnięto następujące wnioski:

1. Bezpieczeństwo informacyjne musi obejmować zarządzanie ryzykiem związanym z cyberzagrożeniami, które mogą mieć poważne konsekwencje dla stabilności i bezpieczeństwa narodowego.

2. Definicja bezpieczeństwa informacyjnego ewoluuje wraz z rozwojem technologii i zmieniającymi się wyzwaniami, co wymaga ciągłej adaptacji i innowacyjnych rozwiązań w zakresie ochrony informacji.

3. Cyberprzestrzeń, będąca wirtualnym bytem z realnymi, fizycznymi podstawami, wymaga specjalnych strategii bezpieczeństwa. Obejmuje to ochronę integralności, poufności i dostępności danych przed różnorodnymi zagrożeniami, a także ciągłą adaptację strategii bezpieczeństwa do nowych wyzwań i zagrożeń w dynamicznie rozwijającym się środowisku cyfrowym.

4. Coraz więcej podmiotów, w tym rządy, instytucje oraz osoby prywatne przenosi istotne aspekty swojej działalności do cyberprzestrzeni, co można określić mianem kooperacji pozytywnej. Wraz z migracją do cyberprzestrzeni narastają zagrożenia takie jak *hacking*, haktywizm, przestępczość komputerowa, cyberszpiegostwo, cyberterroryzm oraz wojna informacyjna, które mają istotny wpływ na bezpieczeństwo jednostek i państw.

5. Zagrożenia w cyberprzestrzeni obejmują szeroki zakres działań, od nieautoryzowanego dostępu do systemów (*hacking*), poprzez działania aktywistyczne (haktywizm), aż po przestępstwa komputerowe, szpiegostwo oraz terroryzm cybernetyczny.

6. Zapewnienie bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni wymaga zaawansowanych i zintegrowanych strategii obejmujących prewencję, detekcję, reakcję oraz odzyskiwanie po incydentach.

7. Zagrożenia informacyjne można klasyfikować jako wewnętrzne (pochodzące z organizacji) oraz zewnętrzne (pochodzące z otoczenia), co jest kluczowe dla analizy ryzyka.

8. Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacji mogą mieć źródła techniczne, społeczne oraz naturalne, co wymaga wdrożenia różnorodnych strategii zarządzania ryzykiem.

9. *Hacking* przeszedł znaczną ewolucję od swoich początków, kiedy to był motywowany głównie chęcią sprawdzenia własnych umiejętności technicznych, do współczesnych form, które często mają na celu uzyskanie korzyści finansowych, przeprowadzenie szpiegostwa lub destabilizację systemów.

10. Hakerzy stanowią zróżnicowaną grupę pod względem motywacji, która obejmuje zarówno jednostki działające dla zysku finansowego, jak i te zaangażowane w działania sponsorowane przez państwa.

11. Współczesne zagrożenia wynikające z działalności hakerskiej stanowią poważne wyzwanie dla globalnego bezpieczeństwa informacyjnego, co wymaga ciągłego doskonalenia strategii ochrony danych przez instytucje publiczne i prywatne.

12. Haktywizm, będący połączeniem *hackingu* z aktywizmem, wykorzystuje techniki hakerskie do zwrócenia uwagi na problemy społeczne lub polityczne. Działania haktywistów mogą obejmować takie techniki jak *defacement*, ataki DDoS, *e-mail bombing* czy wycieki danych.

13. Haktywiści są zazwyczaj motywowani pragnieniem zmiany społecznej lub politycznej, co odróżnia ich od tradycyjnych hakerów, którzy mogą działać dla zysku finansowego lub prestiżu.

14. Haktywizm obejmuje szerokie spektrum działań, od blokowania określonych czynności po propagandę i cyberwojny. Tego typu działania są charakterystyczne dla grup takich jak Anonymous i mają na celu wywieranie wpływu społecznego i politycznego.

15. Cyberterroryzm, definiowany jako destrukcyjne działania w cyberprzestrzeni mające na celu wywołanie paniki lub zakłócenie kluczowych usług, stanowi poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego. Ataki te mogą być skierowane na infrastrukturę krytyczną państwa, taką jak systemy zaopatrzenia w energię, wodę, żywność czy systemy ochrony zdrowia.

16. Dynamiczny rozwój technologii informacyjnych znacząco przyczynił się do wzrostu znaczenia cyberszpiegostwa jako formy działalności wywiadowczej.

17. Podstawą operacji wywiadowczych w cyberprzestrzeni są zaawansowane programy szpiegowskie, takie jak *spyware*, robaki, konie trojańskie i *keyloggery*, które umożliwiają nieautoryzowaną instalację oprogramowania na komputerach użytkowników bez ich wiedzy.

18. Cyberszpiegostwo nie zawsze jest kwalifikowane jako działalność przestępcza, ponieważ często prowadzone jest przez państwa, które mogą angażować podmioty niepaństwowe do przeprowadzania takich operacji.

19. Cyberszpiegostwo, obok cyberterroryzmu i wojny informacyjnej, stanowi poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zarówno narodowego, jak i międzynarodowego, wymagając zaawansowanych technologii obronnych oraz międzynarodowej współpracy.

20. Nawet najbardziej zaawansowane technologie zabezpieczające mogą być bezsilne wobec dobrze zaplanowanych i przepro-

wadzonych ataków cybernetycznych, co wymaga ciągłego doskonalenia metod ochrony i reagowania na zagrożenia w cyberprzestrzeni.

21. Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacji stale ewoluują, dotykając każdej sfery działalności człowieka i państwa, cechując się coraz większą śmiałością i złożonością.

22. Ataki typu *ransomware* są jednym z najpoważniejszych i najczęstszych zagrożeń w dziedzinie cyberbezpieczeństwa, stale ewoluując i stwarzając coraz większe wyzwania dla obrony.

23. *Malware*, czyli złośliwe oprogramowanie, stanowi istotne zagrożenie, które stale ewoluuje i przystosowuje się do zmieniającego się środowiska cyfrowego.

24. Ataki DoS (Odmowa Usługi) charakteryzują się coraz większą złożonością i skalą, stając się istotnym wyzwaniem dla specjalistów ds. cyberbezpieczeństwa.

25. Zagrożenia dla integralności i dostępności Internetu obejmują nie tylko fizyczne uszkodzenia infrastruktury sieciowej, ale także celowe działania mające na celu ograniczenie dostępu do informacji.

26. Dezinformacja i cyberataki na łańcuchy dostaw stanowią czynniki destabilizujące współczesne środowisko bezpieczeństwa, wymagając zintegrowanego podejścia w walce z nimi.

27. Ataki socjotechniczne, takie jak *phishing* i *smishing*, stanowią nowy front w walce o bezpieczeństwo cyfrowe, wymagając zwiększonej czujności i edukacji wśród użytkowników oraz instytucji.

28. Konflikty zbrojne coraz częściej obejmują operacje w cyberprzestrzeni, co wskazuje na zmianę charakteru współczesnych wojen.

29. Konflikt między Rosją a Ukrainą pokazuje, że operacje cybernetyczne są teraz integralną częścią strategii wojskowych.

30. Aktywność państwowych grup hakerskich wspieranych przez Rosję oraz haktywistów motywowanych politycznie stanowi znaczące zagrożenie dla infrastruktury i stabilności kraju.

31. Dezinformacja jest kluczowym narzędziem w walce informacyjnej między Rosją a Ukrainą; ma na celu manipulację opinią publiczną i osiąganie strategicznych celów.

32. Wykorzystanie technologii *deepfake* do tworzenia fałszywych materiałów audio i wideo służy manipulacji informacją i budowaniu fałszywych narracji.

33. Kampanie dezinformacyjne mają na celu nie tylko destabilizację kraju, ale także pogłębianie podziałów społecznych i osłabienie zaufania międzynarodowego.

34. Rosyjska propaganda stara się przedstawić Ukrainę jako agresora, by usprawiedliwić działania Rosji i zwiększyć antyzachodnie nastroje.

35. Konflikt otworzył nowe możliwości dla cyberprzestępców, którzy próbują wykorzystać go do oszustw finansowych.

36. Konflikt pomiędzy Rosją a Ukrainą podkreśla potrzebę inwestowania w zaawansowane technologie cyberbezpieczeństwa i edukację społeczeństwa w zakresie cyberhigieny.

Zakończenie

Współczesny świat stoi w obliczu różnorodnych i coraz bardziej złożonych zagrożeń bezpieczeństwa, które nie tylko wpływają na stabilność państw, ale również na globalny porządek i dobrobyt społeczeństw. Transformacja technologiczna, globalizacja, zmiany klimatyczne a także napięcia polityczne i gospodarcze tworzą środowisko, w którym tradycyjne i nowe zagrożenia nakładają się na siebie, tworząc unikalne wyzwania. Bezpieczeństwo nie jest już wyłącznie kwestią militarną, lecz obejmuje szeroki zakres problemów, od ekonomicznych po ekologiczne, kulturowe i cybernetyczne. Aby skutecznie stawić czoła tym wyzwaniom, konieczne jest zrozumienie i identyfikacja różnorodnych zagrożeń, które mogą destabilizować zarówno pojedyncze państwa, jak i społeczność międzynarodową.

Cel badań, czyli identyfikacja współczesnych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa, które wpływają na jego funkcjonowanie w dynamicznym i nieustannie ewoluującym środowisku, stawiając przed nim nowe wyzwania, został osiągnięty. Dokonano tego poprzez wskazanie kluczowych czynników ryzyka oraz analizę ich wpływu na stabilność państwa.

W dyskursie dotyczącym bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego zagrożenia o charakterze militarnym nadal odgrywają fundamentalną rolę jako archetypiczne źródła destabilizacji. Spektrum ich przejawów obejmuje m.in. konwencjonalne operacje wojenne, akty agresji międzypaństwowej, proliferację broni masowego rażenia, działalność podmiotów terrorystycznych oraz złożone formy konfrontacji określane mianem wojen hybrydowych. Ich wielowymiarowy charakter czyni je jednym z najbardziej złożonych wyzwań dla współczesnych systemów bezpieczeństwa. Współczesne zagrożenia militarne są często wynikiem geopolitycznych napięć, rywalizacji o zasoby oraz ideologicznych sporów. Rozwój technologii wojskowych, takich jak drony, sztuczna inteligencja

i cyberbroń wprowadza nowe, nieprzewidywalne elementy do tradycyjnych scenariuszy konfliktów, zwiększając potencjalne ryzyko i skalę zniszczeń.

W obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego szczególną uwagę zwraca się na zjawiska o potencjale destabilizującym fundamentalne mechanizmy funkcjonowania rynków oraz struktur makroekonomicznych. Do kluczowych determinant ryzyka należą m.in. globalne perturbacje finansowe, okresowe załamania cyklu koniunkturalnego, strukturalne deficyty zatrudnienia, pogłębiające się dysproporcje dochodowe oraz eskalacja napięć w relacjach handlowych o charakterze protekcjonistycznym.

Globalizacja, choć przynosi wiele korzyści, może również prowadzić do większej podatności na globalne wstrząsy ekonomiczne, zmiany w polityce handlowej czy zmiany w cenach surowców. Zagrożenia ekonomiczne mogą również wynikać z korupcji, niewłaściwego zarządzania zasobami oraz braku odpowiednich regulacji finansowych.

Zagrożenia społeczne odnoszą się do problemów, które mogą destabilizować wewnętrzną strukturę państw i społeczeństw. Do kluczowych wyzwań należą systemowe nierówności w dostępie do zasobów i możliwości rozwoju, eskalacja patologii kryminogennych, akty przemocy motywowane ideologicznie, przymusowe i masowe przemieszczenia ludności, napięcia wynikające z wewnątrzspołecznych podziałów tożsamościowych oraz transnarodowe kryzysy zdrowotne o charakterze pandemicznym.

Kategoria bezpieczeństwa kulturowego odnosi się do zbioru mechanizmów chroniących integralność symbolicznych zasobów wspólnot — w tym systemów wartości, kodów językowych, form ekspresji kulturowej oraz dziedzictwa historycznego — przed procesami prowadzącymi do ich marginalizacji, homogenizacji bądź eliminacji. W warunkach intensyfikującej się globalizacji zjawiska takie jak transkulturowość, asymilacja wymuszona czy deficyty polityk wielokulturowości mogą generować napięcia społeczne oraz utrudniać kohezję wspólnot lokalnych i narodowych. Zagrożenia te mogą obejmować również celowe niszczenie dziedzictwa kulturowego, nacjonalizm, ekstremizm religijny oraz wpływ obcych ideologii.

Współczesna agenda bezpieczeństwa ekologicznego obejmuje złożone procesy antropogenicznej transformacji środowiska naturalnego, w tym globalne zmiany klimatyczne, erozję ekosystemów, spadek poziomu bioróżnorodności, a także skażenie komponentów środowiskowych, takich jak atmosfera i zasoby wodne. Wzmożona częstotliwość oraz intensywność zjawisk ekstremalnych o charakterze klimatycznym i geologicznym skutkuje narastaniem zjawisk takich jak przymusowe migracje środowiskowe, rywalizacja o deficytowe zasoby naturalne oraz wzrost obciążeń dla systemów ochrony zdrowia publicznego. Konieczne jest zintegrowane podejście do ochrony środowiska, które uwzględnia zarówno lokalne, jak i globalne perspektywy.

W kontekście postępującej cyfryzacji przestrzeni społeczno-politycznej oraz intensyfikacji zależności od infrastruktury teleinformatycznej cyberbezpieczeństwo wyłania się jako kluczowy komponent narodowych i transnarodowych strategii bezpieczeństwa. Spektrum zagrożeń obejmuje m.in. operacje zakłócające integralność systemów informatycznych (np. nieautoryzowany dostęp, działania destrukcyjne), działania o charakterze cyberterrorystycznym, cyfrowe formy szpiegostwa strategicznego oraz operacje informacyjne ukierunkowane na manipulację percepcją społeczną. Skutki tych działań mogą obejmować zarówno paraliż infrastruktury krytycznej, jak i erozję zaufania publicznego oraz destabilizację ładu instytucjonalnego. Charakter zagrożeń cybernetycznych, oparty na ich asymetryczności, transgraniczności i wysokim poziomie technologicznej złożoności wymaga synergii pomiędzy rozwojem zaawansowanych narzędzi ochrony a pogłębioną współpracą międzynarodową w ramach regulacji, wymiany informacji i wspólnych mechanizmów reagowania.

W toku badań udzielono również odpowiedzi na główny problem badawczy wyrażony pytaniem: jakie współczesne zagrożenia mają istotny wpływ na bezpieczeństwo państwa? Zidentyfikowane w literaturze i analizach strategicznych wyzwania o charakterze współczesnym wykazują bezpośrednią korelację z poziomem odporności struktur państwowych oraz zdolnością instytucji publicznych do przeciwdziałania zjawiskom destabilizacyjnym. Każdy

z rodzajów zagrożeń – militarne, ekonomiczne, społeczne, kulturowe, ekologiczne i cyberbezpieczeństwo – przyczynia się do wszechstronnej destabilizacji i wymaga zintegrowanych oraz wszechstronnych środków zaradczych.

Zagrożenia o charakterze militarnym stanowią jeden z najbardziej bezpośrednich i destrukcyjnych czynników destabilizujących architekturę bezpieczeństwa państwowego. Ich obecność w środowisku strategicznym państwa wymusza nieustanną adaptację doktryn obronnych oraz rozwój zdolności odstraszania i reagowania kryzysowego. Współczesne wojny hybrydowe, które łączą tradycyjne działania militarne z cyberatakami i dezinformacją, stanowią szczególnie trudne wyzwanie, ponieważ wymagają złożonych strategii obronnych i koordynacji między różnymi sektorami bezpieczeństwa.

Zagrożenia ekonomiczne mają równie istotny wpływ na stabilność i bezpieczeństwo państwa. W dłuższej perspektywie mogą one prowadzić do polaryzacji społecznej, narastania frustracji społecznych, wzrostu przestępczości wynikającej z presji ekonomicznej, a także do erozji spójności społecznej i delegitymizacji struktur władzy publicznej. Wojny handlowe, sankcje ekonomiczne oraz korupcja mogą osłabiać gospodarki narodowe, ograniczając ich zdolność do inwestycji w obronność, edukację i inne kluczowe sektory. Globalne powiązania gospodarcze oznaczają, że problemy ekonomiczne jednego kraju mogą mieć szerokie reperkusje, wpływając na bezpieczeństwo międzynarodowe.

Współczesne zagrożenia o charakterze społeczno-strukturalnym również stanowią istotne determinanty destabilizacji ładu wewnętrznego państw. Ich wpływ na bezpieczeństwo państwa jest znaczący, ponieważ generują one mechanizmy erozji spójności społecznej, podważają legitymizację instytucji publicznych oraz zwiększają ryzyko wystąpienia konfliktów wewnętrznych i kryzysów politycznych. W konsekwencji efektywne zarządzanie tymi zagrożeniami jest nieodzowne dla utrzymania stabilności państwowej.

Bezpieczeństwo kulturowe jest fundamentem stabilności państwa, ponieważ zapewnia spójność społeczną i integrację obywa-

teli. Naruszenia tego bezpieczeństwa mogą osłabiać więzi społeczne oraz podważać autorytet instytucji państwowych, co z kolei zagraża stabilności wewnętrznej.

Zagrożenia ekologiczne mają coraz większy wpływ na bezpieczeństwo państw, gdyż mogą osłabiać gospodarki, zwiększać nierówności społeczne i prowadzić do destabilizacji politycznej. Konieczność przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych staje się priorytetem dla rządów i organizacji międzynarodowych.

Cyberzagrożenia stanowią poważne ryzyko dla bezpieczeństwa państwowego, ponieważ mogą sparaliżować kluczowe systemy infrastrukturalne, zakłócić stabilność polityczną i ekonomiczną oraz podważyć wiarygodność informacji w przestrzeni publicznej.

Reasumując, każdy z tych rodzajów zagrożeń wnosi unikalne wyzwania, które wymagają zintegrowanego podejścia oraz współpracy na poziomie krajowym i międzynarodowym. Skuteczne zarządzanie tymi zagrożeniami jest kluczowe dla zapewnienia stabilności i bezpieczeństwa w dynamicznie zmieniającym się świecie.

Literatura

Akty prawne i dokumenty

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.
Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP, BBN, Warszawa 2020.
Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2020 poz. 374).

Pozycje zwarte

Allen Jr. J.L., *Globalna wojna z chrześcijanami*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2015.
Auleytner J., Głębicka K., *Polskie kwestie socjalne na przełomie wieków*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2001.
Auleytner, J. *Czy Polska jest państwem opiekuńczym?*, w: K. Piątek, A. Karwacki (red.), *Aktywna polityka społeczna z perspektywy Europy socjalnej*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2007.
Balcerowicz B., *Procesy międzynarodowe. Tendencje, megatrendy*, w: R. Kuźniar i in. (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2012 .
Balcerowicz B., *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010.
Bar M. i in., *Leksykon prawa ochrony środowiska*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012.
Baranowska M., Wiciak I., *Wybrane patologie społeczne. Uwarunkowania, przejawy, profilaktyka*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2011.
Bay Ch., *Koncepcje bezpieczeństwa indywidualnego, narodowego i zbiorowego*, „Studia Nauk Politycznych" 1989, nr 4.

Bąk T., Błażejewska B., *Współczesne zagrożenia a bezpieczeństwo państwa*, „Bezpieczeństwo publiczne" 2018, nr 12.

Bąk T., Ciekanowski Z., *Bezpieczeństwo państwa*, Wydawnictwo PWSTE, Jarosław 2014.

Bąk T., Ciekanowski Z., *Teorie bezpieczeństwa*, Wydawnictwo PWSTE, Jarosław 2012.

Białoskórski R., *Cyberzagrożenia w środowisku bezpieczeństwa XXI wieku. Zarys problematyki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Cła i Logistyki, Warszawa 2001.

Borkowski J. i in., *Słownik terminów z zakresu psychologii dowodzenia i zarządzania*, Wyd. AON, Warszawa 2000.

Bralewski A., *Zagrożenia bezpieczeństwa ekonomicznego Polski*, „Zeszyty Naukowe SGSP" 2018, nr 68.

Bredo J., *Zrównoważony rozwój. W stronę życia w harmonii z przyrodą*, Earth Conservation, Sopot 2006.

Brendzel-Skowera K., *Bariery w realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju w Polsce*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2009, nr 14.

Bulatova O. i in., *The External Component of National Economic Security*, „Przegląd Strategiczny" 2020, nr 13.

Buzan B., *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, London 1991.

Buzan B., *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Books, London 1983.

Byman D.L., *Trends in Outside Support for Insurgent Movements*, RAND, Santa Monica 2001, za: B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010.

Chodubski A., *Jednostka a kształtujący się ład globalny świata*, w: G. Piwnicki, S. Mrozowska (red.), *Jednostka – społeczeństwo – państwo wobec megatrendów współczesnego świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2009.

Cialdini R.B., *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2009.

Ciekanowski Z., *Determinanty stref ekonomicznych a rozwój regionalny,* w: T. Bąk, Z. Ciekanowski, L. Szot (red.), *Determinanty bezpieczeństwa człowieka a rozwój regionalny*, Wydawnictwo PWSTE, Jarosław 2013.

Ciekanowski Z., *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpożarowej im. Józefa Tuliszkowskiego – Państwowy Instytut Badawczy, Józefów 2010.

Ciekanowski Z., Nowicka J., Wyrębek H., *Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń*, UPH, Siedlce 2016.

Cieślarczyk M., *Modele i wymiary bezpieczeństwa*, „Zeszyty Naukowe AON" 1999, nr 3(36).

Ciszek M., *Filozofia ujmowania zagrożeń ekonomicznych dla bezpieczeństwa narodowego RP i stabilności wewnętrznej państwa*, „Doctrina – Studia Społeczno-Polityczne", 2013, nr 10.

Ciszek M., *Teoretyczne podstawy bezpieczeństwa państwa*, „Prosopon" 2001, nr 2.

Czaja J., *Kulturowe czynniki bezpieczeństwa*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2008.

Cziomer E., *Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku. Wybrane problemy*, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Toruń 2010.

Czupryński A., *Bezpieczeństwo w ujęciu teoretycznym*, w: A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina (red.), *Bezpieczeństwo. Teoria, badania, praktyka*, Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpożarowej im. Józefa Tuliszkowskiego Państwowy Instytut Badawczy, Józefów 2015.

Danecki J., *Ubóstwo jako kwestia społeczna we współczesnej Polsce. Komentarz*, w: S. Golinowska (red.), *Polska bieda II. Kryteria. Ocena. Przeciwdziałanie*, IPiSS, Warszawa 1997.

Dawidowicz A., Janusz M., Sawczak S., *Źródła zagrożeń i ich charakterystyka*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2007.

Denning D., *Activism, Hacktivism and Cyberterrorism. The Internet as a Tool for Influencing*, w: J. Arquilla, D. Ronfeldt (Eds.), *Networks and Netwars. The Future of Terror, Crime and Militancy*, RAND Corporation, Santa Monica 2001.

Denning D., *Wojna informacyjna i bezpieczeństwo informacji*, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa 2002.

Diemientiwe G., *Zagrożenia bezpieczeństwa globalnego wynikające ze zmian demograficznych*, „Security, Economy & Law" 2017, nr 4 (XVII).

Dunaj K., *Bezpieczeństwo Państwa. Zagadnienia prawne i administracyjne*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Olsztyn 2016.

Dworecki S., *Od konfliktu do wojny*, Wydawnictwo Buwik, Warszawa 1996.

Dworecki S., *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Wyd. AON, Warszawa 1996.

Encyklopaedia powszechna PWN, Warszawa 1973.

Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, T. Pilch (red.), t. IV, Warszawa 2008.

Essentials of Migration Management, A Guide for Policy Makers and Practitioners. Volume Two: Developing Migration Policy, Section 2.8 Migration and Security, IOM, Geneva 2004.

Evans M., *From Kadesh to Kandahar. Military Theory and the Future War*, „Naval War College Review" 2003, nr 3.

Fehler W., *O pojęciu polityki wewnętrznego bezpieczeństwa państwa*, „Studia Prawnoustrojowe" 2014, nr 23, s. 208.

Fehler W., *Zagrożenie — kluczowa kategoria* bezpieczeństwa, w: K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, T. Wojtuszek (red.), *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*, WSA, Bielsko-Biała 2007.

Fehler W., Dziubek I., *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski*, Wydawnictwo Arte, Warszawa 2012.

Forward S., Buck C., *Toksyczni rodzice*, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2011.

Frąckiewicz L., *Wykluczenie społeczne w skali makro i mikroregionalnej*, w: *Wykluczenie społeczne*, L. Frąckiewicz (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2005.

Frejtag-Mika E., Kołodziejak Z., Putkiewicz W., *Bezpieczeństwo ekonomiczne we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Politechniki Radomskiej, Radom 1996.

Galbraith J.K., *Godne społeczeństwo. Program troski o ludzkość*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1999.

Gawkowski K., *Cyberkolonializm*, Wydawnictwo Helion, Gliwice 2018.

Gdula A, *Bezpieczeństwo indywidualne a bezpieczeństwo społeczne*, w: M. Kubiak (red.), *Wybrane przedmiotowe i podmiotowe wymiary bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2011.

Gdula A., *Wybrane zagrożenia dla bezpieczeństwa zewnętrznego państwa w XXI wieku*, w: S. Jaczyński, M. Kubiak, M. Minkina (red.), Współczesne *bezpieczeństwo. Perspektywa teoretyczno-metodologiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Warszawa–Siedlce 2011.

Gdula A., *Zagrożenia bezpieczeństwa społecznego w XXI wieku*, „Kwartalnik Bellona" 2017, nr 3.

Gdula A., *Zagrożenia społeczne współczesnej polskiej rodziny*, w: A. Skrabacz, S. Sulowski (red.), *Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia, uwarunkowania, wyzwania*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2012.

Gibson W., *Neuromancer*, Wydawnictwo Zysk i Spółka, Poznań 1999.

Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne w koncepcji human security*, w: M. Chrabkowski i in. (red.), *Bezpieczeństwo państwa we współczesnej Europie Zagrożenia i przeciwdziałanie ludności*, Wyd. WSAiB im. E. Kwiatkowskiego, Gdynia 2017.

Gołębiewska B., Chlebicka A., Maciejczak M., *Rolnictwo a środowisko. Bioróżnorodność i innowacje środowiskowe w rozwoju rolnictwa*, Wydawnictwo Wieś Jutra, Warszawa 2016.

Gołębiewski J., *Praca operacyjna w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.

Grącik-Zajaczkowski M., *Suwerenność w warunkach globalizacji*, w: K. Żukrowska (red.), Bez*pieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, Wydawnictwo IUSatTAX, Warszawa 2011.

Gromiec M i in., Zagrożenia związane z jakością wody, „Nauka", 2014, nr 1.

Grzelak M., Liedel K., *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni. Zagrożenia i wyzwania dla Polski – zarys problemu*, „Bezpieczeństwo Narodowe" 2012, nr 22.

Hołyst B., *Wiktymologia*, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 2000.

Hrynicki W.M., *Bezpieczeństwo kulturowe na przykładzie miejsc spoczynku*, w: Národná a Medzinárodna Bezpečnosť 2012. 3. Medzinárodna Vedecká Konferencia, Zborník vedeckých a odborných prác, Akadémia Ozbrojených Síl Generála Milana Rastislava Stefánika Liptovský Mikuláš 2012.

Hrynicki W.M., *Pojęciowe aspekty bezpieczeństwa kulturowego oraz jego zagrożenia w Europie, Kultura Bezpieczeństwa*, „Nauka-Praktyka--Refleksje" 2014, nr 16.

Human Development Report 1994, United Nations Development Programme (UNDP), New York–Oxford 1994

Imieliński K., *Manowce seksu. Prostytucja*, Wydawnictwo Res Polona, Łódź 1990.

Jakubczak R., *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Dom Wydawniczy BELLONA, Warszawa 2003.

Jakubowska M., *Służby specjalne RP w systemie bezpieczeństwa państwa*, w: M. Górka (red.), *Rola i zadania służb w systemie bezpieczeństwa publicznego*, Wydawnictwo Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2013.

Janczewski R., *Znaczenie cyberprzestrzeni w działaniach hybrydowych*, w: L. Elak i in. (red.), *Zagrożenia hybrydowe*, Wyd. Bellona, Warszawa 2019.

Jarmoszko S., *Zaniedbane rewiry bezpieczeństwa społecznego*, w: A. Filipek (red.), Odk*rywanie znaczeń w naukach o bezpieczeństwie*, UPH, Siedlce 2015.

Jarosz M., *Wstęp. Obszary wykluczenia w Polsce*, w: M. Jarosz (red.), *Wykluczeni. Wymiar społeczny, materialny i etniczny*, Wydawnictwo ISP PAN, Warszawa 2008.

Jaźwiński I., *Bezpieczeństwo ekonomiczne regionów w polityce społeczno-gospodarczej państwa*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny" 2020, nr 4.

Jaźwiński J., *Economic Security Threats. Determinants of State Functioning and Economic Policy*, „Przegląd strategiczny" 2023, nr 16.

Jemielniak D., *Życie wirtualnych dzikich*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2013.

Jędrzejko M. (red.), *Prostytucja jako problem społeczny, moralny, zdrowotny*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Pułtusk––Warszawa 2006.

Kaczmarczyk T., Bogucka A., , *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa*, „Zeszyty Naukowe Pro Publico Bono" 2022, nr 1.

Kaczmarek J., *Współczesne bezpieczeństwo*, Wyd. AON, Warszawa 2008.

Kałużny S., *Skuteczne kierowanie przedsiębiorstwem*, Kwantum, Warszawa 1996.

Kawczyńska-Butrym Z., *Migracje. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009 .

Kitler W., *Wybrane aspekty kierowania państwem w sytuacjach kryzysowych w obronie narodowej RP wobec wyzwań i zagrożeń współczesności*, Wyd. AON, Warszawa 1999.

Koch J., Sukmann J., *Das EG-Uweltrecht und Seine Umsetzung in Deutchland und Polen*, Nomos, Baden-Baden 2005.

Kołecki H., *Przemiany i perspektywy straży miejskich i gminnych w ochronie porządku i bezpieczeństwa publicznego,* w: K. Rajchel (red.), Materiały konferencyjne, Warszawa 20-21.09.2007 r., Wyższa Szkoła Informatyki, Zarządzania i Administracji w Warszawie, Warszawa 2007.

Kołodziejczyk R., *Nowa odsłona terroryzmu – cyberterroryzm*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego" 2017, nr 2.

Kołodziński E., *Zagrożenia bezpieczeństwa i organizacja przeciwdziałania ich skutkom*. XII Konferencja naukowa „Automatyzacja dowodzenia", Gdynia-Jurata, 02–04 czerwca 2004 r.

Kopczewski M., Krawczyk J. M., *Wybrane elementy bezpieczeństwa wewnętrznego państwa na podstawie założeń „Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej"*, „Doctrina" 2011, nr 8, s. 101.

Kostecki W., *Bezpieczeństwo Polski a dynamika stosunków międzynarodowych,* w: S. Wojciechowski, A. Potyrała (red.), *Bezpieczeństwo Polski. Współczesne wyzwania*, Difin, Warszawa 2014.

Kotowicz W., *Bezpieczeństwo narodowe*, Wydawnictwo Instytut Nauk Politycznych UWM w Olsztynie, Olsztyn 2015.

Kowalczyk M., *Zagrożenia systemów informatycznych e-administracji – szkodliwe oprogramowanie i ataki*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach", Seria: „Administracja i Zarządzanie" 2014, nr 101.

Kowalczyk R., Tomaszewski K., Waszyńska K., *Molestowanie w pracy*, w: W. Kieżun, J. Wołejszo, S. Sirko (red.), *Public management 2012. Społeczne aspekty funkcjonowania organizacji publicznych*, Wyd. AON, Warszawa 2012.

Kowalikowski S. (red. nauk.), *Niemilitarne zagrożenia bezpieczeństwa publicznego*, Wyd. AON, Warszawa 2011.

Koziej S., *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe" 2011, nr 18.

Koziej S., *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006.

Koziej S., Wołkowicz F., *Podstawowe założenia polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej*, Wyd. AON, Warszawa 1998.

Kożak-Siara T., Majkowska J., *Determinanty bezpieczeństwa ekonomicznego państwa*, „Bezpieczeństwo publiczne" 2018, nr 12.

Krysiński M., Miller P., Pamuła A., *Zagrożenia typu Distributed Denial of Service jako przykład ryzyka związanego z prowadzeniem działalności gospodarczej w Intrenecie*, „Ekonomiczne Problemy Usług" 2017, nr 1.

Księżopolski K.M., *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2011.

Lakomy M., *Zagrożenia dla bezpieczeństwa teleinformatycznego państw – przyczynek dla typologii*, „E-Politikon" 2013, nr 6.

Lasoń M., *Bezpieczeństwo w stosunkach międzynarodowych*, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Toruń 2010.

Lech A., *Świat społeczny bezdomnych i jego legitymizacje*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 2007.

Leszczyński M., *Bezpieczeństwo społeczne a współczesne państwo*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej" 2011, rok LII nr 2 (185).

Liderman K., *Bezpieczeństwo informacyjne*, PWN, Warszawa 2012.

Liedel K., *Bezpieczeństwo informacyjne w dobie terrorystycznych i innych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2008.

Limański A., Grzywna Z., Drabik I., *The Impact of Non-military Threats to Economic Security*, w: K. Raczkowski, F. Schneider (Eds.), *The Economic Security of Business Transactions Management in Business*, Chartridge Books Oxford, Oxford 2013.

Lisiecki M., *Diagnoza i prognoza rozwiązań systemowych w zakresie organizacji i zarządzania bezpieczeństwem obywateli*, w: M. Lisiecki (red.), Zarządzanie *bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku*, Wyd. Wyższej Szkoły Zarządzania i Prawa, Warszawa 2000.

Łuczak J., Tyburski M., *Systemowe zarządzanie bezpieczeństwem informacji ISO/IEC 27001*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2009.

Madej M., *Rewolucja informatyczna – istota, przejawy oraz wpływ na postrzeganie bezpieczeństwa państw i systemu międzynarodowego*, w: M. Madej, M. Terlikowski (red.), *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa*, Wydawnictwo PISM, Warszawa 2009.

Madej M., Terlikowski M., *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa*, Wydawnictwo PISM, Warszawa 2009.

Małecki Ł., *Fake news jako front wojny na Ukrainie*, „Studia Ukrainica Posnaniensia" 2023, nr 11.

Mały słownik języka polskiego, S. Skorupka, H. Auderska, Z. Łempicka (red.), PWN, Warszawa 1989.

Marcinkowski C., *Współczesne środowisko bezpieczeństwa międzynarodowego*, „Zeszyty Naukowe AON" 2007, nr 2.

Marczak J., *Współczesny charakter, potrzeby i organizacja bezpieczeństwa narodowego*, w: W. Kitler, A. Skrabacz (red.), *Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa – założenia, przygotowania i użycie*, Wyd. AON, Warszawa 2004.

Mazur J., *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2002.

Mazur M., *Pojęcie systemu i rygory jego stosowania*, Materiały Szkoły Podstaw Inżynierii Systemów nr 2, Komitet Budowy Maszyn PAN, Orzysz 1976.

Migała P., *Przemoc domowa jako przejaw zachowań patologicznych współczesnej rodziny w przestrzeni miejskiej*, w: W. Fehler (red.), *Bezpieczeństwo publiczne w przestrzeni miejskiej*, Wyd. Arte, Warszawa 2010.

Milewski J., *Identyfikacja infrastruktury krytycznej i jej zagrożeń*, Systemowe Wymogi Bezpieczeństwa, „Zeszyty Naukowe AON", 2016, nr 4.

Mlonek K., *Bezrobocie w Polsce w XX wieku w świetle badań*, Krajowy Urząd Pracy, Warszawa 1999.

Mróz B., *Wpływ zagrożeń migracyjnych na bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, WSGE im. Alcide De Gasperi w Józefowie, Józefów 2017.

Niedziółka M., *Nowe wyzwania ekologiczne w dobie globalizacji*, w: J. Bucińska i in., *Administracja publiczna – człowiek a ochrona środowiska: Zagadnienia społeczno-prawne*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.

Nowak J., *Aktywność obywateli online. Teorie a praktyka*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2011, s. 178.

Nowicka J., *Militarne zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, w: R. Wróblewski, H. Wyrębek (red.), *Determinanty bezpieczeństwa militarnego*, Pracownia Wydawnicza Wydziału Humanistycznego, Siedlce 2016.

Nye S., *Problemy badań nad bezpieczeństwem*, „Sprawy Międzynarodowe" 1989, nr 6.

Orlov V. I in. , *International Economic and Social Determinants of the State Economic Security: A Causal Analysis*, „Problems and Perspectives in Management", 2021, nr 19.

Pauliuchuk Y., *Uwarunkowania bezpieczeństwa ekonomicznego państwa*, w: T. Bąk, Z. Ciekanowski, L. Szot (red.), *Determinanty bezpieczeństwa człowieka a rozwój regionalny*, Wydawnictwo PWSTE w Jarosławiu, Jarosław 2013.

Pietraś M., *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie. Studium politologiczne*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2000.

Piotrowska M., *Haktywizm – społeczna korzyść czy zagrożenie?* „Studia Humanistyczne AGH" 2017, nr 16.

Piziak-Rapacz A., Zarządzanie bezpieczeństwem energetycznym Polski a ekologia, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka" 2013, nr 1.

Płaczek J., *Propozycja nowej strategii bezpieczeństwa narodowego RP*, „Przegląd Geopolityczny" 2023, nr 44.

Pływaczewski E.W., *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie w Europie Zachodniej*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1992.

Pokruszyński W., *Bezpieczeństwo społeczne – kategoria bezpieczeństwa narodowego RP*, w: A. Skrabacz, S. Sulkowski (red.), *Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia - Uwarunkowania - Wyzwania*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2012.

Pokruszyński W., *Bezpieczeństwo narodowe u progu XXI wieku*, „Zeszyty Naukowe AON" 2008, nr 1.

Pokruszyński W., *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, WSGE, Józefów 2012.

Poniatowska-Jaksch M., *Zagrożenie atakiem złośliwym oprogramowaniem ransomware w Europie*, „Journal Of Modern Science" 2023, nr 3.

Pospieszyl I., *Patologie społeczne. Resocjalizacja*, PWN, Warszawa 2011.

Raczkowski R., *Percepcja bezpieczeństwa ekonomicznego i wyzwania dla zarządzania nim w XXI wieku*, w: K. Raczkowski(red.), *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Wyzwania dla zarządzania państwem*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012.

Rakoczy B., *Wybrane problemy prawa leśnego*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.

Roman Ł., *Istota współczesnych wyzwań i zagrożeń bezpieczeństwa*, „Journal of modern science" 2015, nr 4.

Ronis S.R., *Conclusion,* w: S.R. Ronis (Ed.), *Economic Security: Neglected Dimension of National Security?* National Defense University Press, Washington, D.C 2011.

Rotfeld D., *Bezpieczeństwo Polski a bezpieczeństwo Europy*, w: „Sprawy Międzynarodowe" 1984, nr 7.

Rutkowski C., B*ezpieczeństwo i obronność: strategie, koncepcje, doktryny*, Wyd. AON, Warszawa 1995.

Rysz-Kowalczyk B. (red.), *Leksykon polityki społecznej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA, Warszawa 2001.

Senkus P., *Business Process Management as a Way to Achieve National Economic Security*, w: K. Raczkowski, F. Schneider (Eds.), *The Economic Security of Business Transactions Management in Business*, Chartridge Books Oxford, Oxford 2013.

Sheila R.R., *Economic Security: Neglected Dimension of National Security?*, National Defense University Press Washington, D.C., 2011.

Sienkiewicz P., *Modelowanie bezpieczeństwa systemów*, „Zeszyty Naukowe AON" 1991, nr 4.

Sienkiewicz P., *Wizje i modele wojny informacyjnej*, AGH, Kraków 2004.

Sienkiewicz P., *Wizje i modele wojny informacyjnej*, w: L.H. Haber (red.), *Społeczeństwo informacyjne – wizja czy rzeczywistość?* II ogólnopolska konferencja naukowa, Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej, Kraków 2003.

Sienkiewicz P., Świeboda H., *Sieci teleinformatyczne jako instrument państwa – zjawisko walki informacyjnej*, w: M. Madej, M. Terlikowski (red.), *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2009.

Skrzyp J., *Znaczenie strategiczne regionu środkowoeuropejskiego*, w: Lach Z., Łaszczuk A. (red.), *Europa Środkowa jako region geostrategiczny*. *Materiały z konferencji naukowej*, Warszawa 2002.

Słota-Bohosiewicz A., *Przeciwdziałanie cyberszpiegostwu w organizacji*. *Obronność*, „Zeszyty Naukowe" 2018, nr 28.

Słownik języka polskiego, t. I, pod red. M. Szymczak, PWN, Warszawa 1996.

Słownik języka polskiego, t. III, pod red. M. Szymczyk, PWN, Warszawa 1978.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, pod red. Wojciecha Łepkowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2002.

Snopkiewicz K., *Przegląd zagrożeń w cyberprzestrzeni*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa" 2020, nr 9.

Stachowiak Z., *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, w: W. Stankiewicz (red.), *Ekonomika obrony*, Wyd. AON, Warszawa 1994.

Stachowiak Z., *Teoria i praktyka mechanizmu bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Ujęcie instytucjonalne*. Wyd. AON, Warszawa 2012.

Stachowiak Z., Kurek S.T., *Podstawy bezpieczeństwa ekonomicznego państwa*, w: J. Pawłowski (red.), *Podstawy bezpieczeństwa współczesnego państwa (podmiotu). Implikacje*, Wyd. AON, Warszawa 2015.

Stankiewicz W., *Bezpieczeństwo narodowe a walki niezbrojne*, Studium, Warszawa 1991.

Stochmal M., Maciejewski J., *Globalna rekonstrukcja ładu społecznego w obliczu pandemii COVID-19*, „Przegląd Uniwersytecki" 2020, nr 1.

Sulowski S., Brzeziński M., *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009.

Sykulski L., *Europa środkowa jako region geostrategiczny w myśli geopolitycznej geografów wojskowych z AON w Warszawie*, „Przegląd Polityczny" 2013, nr 6.

Szarfenberg R. (red.), *Polski Raport Social Watch 2010, Ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce*, Kampania Przeciw Homofobii, Warszawa 2011.

Szczepaniuk E., *Bezpieczeństwo struktur administracyjnych w warunkach zagrożeń cyberprzestrzeni państwa*, rozprawa doktorska, Wyd. AON, Warszawa 2015.

Sztobryn-Giercuszkiewicz J., *Psychologiczne aspekty prostytucji*, Wydawnictwo DAJAS s.c., Łódź 2004.

Szubrycht T., *Współczesne aspekty bezpieczeństwa państwa*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej" 2006, nr 4, rok XLVII .

Szymańska N., *Dezinformacja jako narzędzie manipulacji medialnej*, „Roczniki Studenckie Akademii Wojsk Lądowych" 2023, nr 7.

Śladkowski S., *Bezpieczeństwo ekologiczne Rzeczypospolitej Polskiej*, Wyd. AON, Warszawa 2004.

Terlikowski M., *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa a podmioty pozapaństwowe. Haking, haktywizm i cyberterroryzm*, w: M. Madej, M. Terlikowski (red.), *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2009.

Trzpil I.A., Bezpieczeństwo społeczne, jako wartość wobec wyzwań współczesności, w: J. Dębowski, E. Jarmoch, A.W. Świderski (red.), *Bezpieczeństwo człowieka wobec współczesnych i przyszłych wyzwań*, Wyd. ODN, Siedlce 2005.

U.S. Department of Homeland Security, *2020 Economic Security Assessment*, U.S. Department of Homeland Security; Office of Strategy, Policy and Plans; Office of Trade and Economic Security, 2020.

Urbanek A., *Podstawy bezpieczeństwa państwa. Wymiar społeczno-polityczny*, Akademia Pomorska, Słupsk 2013.

Wasiuta O., Wasiuta S., *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie*, Wyd. Arcana, Kraków 2017.

Wilson J., Szałkowski A., *Bezdomność jako kryterium ubóstwa*, „Polityka Społeczna" 1988, nr 4–5.

Wiśniewski B., Falecki J., *System zarządzania kryzysowego państwa, w tym Sił Zbrojnych RP*, WSA, Bielsko-Biała 2006.

Włodkowska A., *Bezpieczeństwo kulturowe*, w: K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska (red.), *Bezpieczeństwo państwa*, Oficyna Wydawnicza ASPRA JR, Warszawa 2009.

Wojtaszczyk K.A., *Istota i dylematy bezpieczeństwa wewnętrznego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego" 2009, nr 1/09.

Wojtaszczyk K.A., Materska- Sosnowska A., *Bezpieczeństwo państwa*, Oficyna Wydawnicza Aspra- JR, Warszawa 2009.

Wrzosek M., *Procesy informacyjne w zarządzaniu organizacją zhierarchizowaną*, Wyd. AON, Warszawa 2010.

Zajas S., Cieślak E., Karpowicz J., *Lotnictwo sił powietrznych. Prognoza rozwoju do 2025 roku*, Wyd. AON, Warszawa 2006.

Zając J., *Bezpieczeństwo państwa*, w: A. Wojtaszczyk, A. Materska--Sosnowska (red.), *Bezpieczeństwo państwa*, Wydawnictwo Aspra JR, Warszawa 2009.

Zębek E., Kałużyński M., *Odpady niebezpieczne i promieniotwórcze jako potencjalne narzędzie ekoterroryzmu*, w: M. Kotowska, W. Plyczewski (red.), *Kryminologia wobec współczesnych zagrożeń ekologicznych*, Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej, Olsztyn 2011.

Ziarko J., *Dylematy metodologiczne bezpieczeństwa jako nauki*, w: R. Kwieciński (red.), *Bezpieczeństwo. Wymiar współczesny i perspektywy badań*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2010.

Zięba R., *Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*, Wyd. Poltext, Warszawa 2018.

Zięba R., *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje – struktury – funkcjonowanie*, Scholar, Warszawa 1999.

Zięba R., *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, w: D.B. Bobrov, E. Haliżak (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1997.

Zięba R., *Pojmowanie bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, w: R. Rosa (red.), *Edukacja dla bezpieczeństwa i pokoju w jednoczącej się Europie. Teoria i jej zastosowanie*, Siedlce––Chlewiska 1999.

Ziętek W., *Bezpieczeństwo kulturowe w Europie*, UMCS, Lublin 2013.
Ziółkowski J., *Autorytet polityczny. Geneza, ewolucja, symptomy kryzysu*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2012.
Żebrowski A., *Człowiek zagrożeniem dla bezpieczeństwa państwa*, „Studia de Securitate et Educatione Civili" 2017, nr 7.
Żuber M., *Repetytorium z przedmiotu bezpieczeństwo ekologiczne*, Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wydział Nauk Społecznych i Dziennikarstwa, Katedra Administracji.
Żuk J., Żuk M., *Zagrożenia w cyberprzestrzeni a bezpieczeństwo jednostki*, „Rozprawy Społeczne" 2016, t. 10, nr 3.
Żukrowska K., *Ekonomia jako sfera bezpieczeństwa państwa*, w: K. Raczkowski, K. Żukrowska, M. Żuber (red.), *Interdyscyplinarność nauk o bezpieczeństwie*, Wyd. Difin, Warszawa 2013.

Źródła internetowe

„kultura", w: Encyklopedia PWN, online: https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/kultura;3928887.html [dostęp: 20.04.2024].
15 Biggest Environmental Problems of 2025, Earth.Org, 9 stycznia 2025, online: https://earth.org/the-biggest-environmental-problems-of-our-lifetime/ [dostęp: 15.04.2024].
30 rocznica katastrofy – historia jednego miasta, Wolniej, 9 stycznia 2016, online: https://www.wolniej.com/30-rocznica-katastfory-historia-miasta [dostęp: 03.04.2024].
Barszczewski W., *Bezpieczeństwo społeczne Polaków w obliczu pandemii COVID-19 w 2020 roku*, online: https://repozytorium-api.akademiabialska.pl/server/api/core/bitstreams/c2e124f2-a226-4243-8855-d36fd7532cef/content [dostęp: 12.03.2024].
Bełkot A., *Ogólna charakterystyka migracji*, online: http://meakultura.pl/artykul/definicja-migracji-1880 [dostęp: 07.04.2024].
Czym jest efekt cieplarniany i jego konsekwencje, Eden Springs, online: https://www.eden.pl/blog/czym-jest-efekt-cieplarniany-i-jego-konsekwencje [dostęp: 15.04.2024].

Główny Urząd Statystyczny, Pojęcia stosowane w statystyce publicznej, online: https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/845,pojecie.html [dostęp: 07.04.2024].

Jach D., *Wybrane zagadnienia z zakresu bezpieczeństwa kulturowego*, online: https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-f94ff6ce-9134-4707-8b02-884ffe17b2e0/c/jach_Wybrane_zagadnienia_z_zakresu_bezpieczenstwa.pdf [dostęp: 01.05.2024].

Jakimiec J., *Uwarunkowania, wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego Polski w kontekście wojny na Ukrainie*, online: https://czasopisma.uph.edu.pl/desecuritate/article/view/3381/3246 [dostęp: 28.03.2024].

Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, *Nowa Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP*, 12 maja 2020, online: https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/nowa-strategia-bezpieczenstwa-narodowego-rp-,1752 [dostęp: 12.03.2024]

Kardis K., Pauliuchuk Y., *Zagrożenia mające wpływ na bezpieczeństwo społeczne państwa*, online: https://czasopisma.pwste.edu.pl/index.php/wpz/article/view/104/78 [dostęp: 04.04.2024].

Koniuch A., „Susze", Przegląd Pożarniczy – Krajowa Główna Komenda Państwowej Straży Pożarnej, 16 sierpnia 2022, online: https://www.ppoz.pl/roznosci/index/Susze/idn:2563 [dostęp: 03.04.2024].

Lenartowska A., *Modowe cmentarzysko na pustyni Atakama*, Magazyn Biomasa, 28 grudnia 2023, online: https://magazynbiomasa.pl/modowe-cmentarzysko-na-pustyni-atakama/ [dostęp: 09.04.2024].

OECD, *Taxing Energy Use 2019: Using Taxes for Climate Action*, OECD Publishing, Paris, 15 października 2019, online: https://www.oecd.org/tax/tax-policy/brochure-taxing-energy-use-2019.pdf [dostęp: 03.04.2024]

Parlament Europejski, *Cyberbezpieczeństwo: główne i nowe zagrożenia*, Parlament Europejski, online:https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20220120STO21428/cyberbezpieczenstwo--glowne-i-nowe-zagrozenia [dostęp: 10.05.2024].

Parlament Europejski, *Utrata bioróżnorodności: znaczenie i przyczyny*, 9 stycznia 2020, online: https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20200109STO69929/utrata-bioroznorodnosci--znaczenie-i-przyczyny [dostęp: 03.04.2024].

Porozumienie paryskie w sprawie zmian klimatu, Rada Unii Europejskiej, online: https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/climate-change/paris-agreement/ [dostęp: 03.04.2024].

Pożary lasów w Kanadzie. Europie grozi chmura pyłu, Bankier.pl, 26 czerwca 2023, online: https://www.bankier.pl/wiadomosc/Pozary-lasow-w-Kanadzie-Europie-grozi-chmura-pylu-8567766.html [dostęp: 03.04.2024].

Sadowska D., *Zagrożenia asymetryczne – definicja, świadomość społeczna i rola we współczesnym świecie*, online: https://rocznikbezpieczenstwa.pl/ojs/index.php/rbm/article/view/426/393 [dostęp: 10.03.2024].

Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, *Infrastruktura krytyczna*, Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, online: https://www.gov.pl/web/rcb/infrastruktura-krytyczna [dostęp: 12.04.2024].

Sienkiewicz P., *Wyzwania i zagrożenia bezpiecznego rozwoju społeczeństwa informacyjnego*, online: https://wnus.edu.pl/epu/file/article/download/6631.pdf [dostęp: 12.04.2024].

Topniejąca Antarktyda doprowadzi do wzrostu poziomu morza o ponad metr na każdy stopień ocieplenia, Królowa Superstar, 27 września 2020, online: https://krolowasuperstarblog.wordpress.com/2020/09/27/topniejaca-antarktyda-doprowadzi-do-wzrostu-poziomu-morza-o-ponad-metr-na-kazdy-stopien-ocieplenia/ [dostęp: 09.04.2024].

Topniejąca pokrywa lodowa Grenlandii uwalnia ogromne ilości rtęci, Dziennik Naukowy, 26 maja 2021, online: https://dzienniknaukowy.pl/planeta/topniejaca-pokrywa-lodowa-grenlandii-uwalnia-ogromne-ilosci-rteci [dostęp: 03.04.2024]

Urciuoli L., *Cyberbezpieczeństwo w łańcuchu dostaw*, Mecalux, online: https://www.mecalux.pl/artykuly-logistyczne/luca-urciuoli-cyberbezpieczenstwo-lancuch-dostaw [dostęp: 15.04.2024].

W jaki sposób człowiek zagraża środowisku?, Gmina Krynica-Zdrój, 21 marca 2019, online: https://www.krynica-zdroj.pl/pl/210/2236/w-jaki-sposob-czlowiek-zagraza-srodowisku-.html [dostęp: 01.03.2024].

w0yt3q (http://commons.wikimedia.org), W. Janaczek (http://commons.wikimedia.org), licencja: CC BY-SA 3.0. Za: M. Banaś, P. Nowak, L. Wełyczko, *Wypadki komunikacyjne, awarie i katastrofy*, Zintegrowana Platforma Edukacyjna – Świat pod lupą, https://zpe.gov.pl/a/wypadki-komunikacyjne-awarie-i-katastrofy/D10nFM5iW [dostęp: 03.04.2024].

Wielowieyska D., *Znika Wielki Mur Chiński*, Wyborcza.pl, 6 lipca 2015, online: https://wyborcza.pl/7,75399,18298825,znika-wielki-mur-chinski.html [dostęp: 12.03.2024].

Wybuchy gazociągów Nord Stream zwiększyły emisje Szwecji o 7 proc., Rzeczpospolita, 20 grudnia 2023, online: https://klimat.rp.pl/klimat-i-ludzie/art39597321-wybuchy-gazociagow-nord-stream-zwiekszyly-emisje-szwecji-o-7-proc [dostęp: 03.04.2024].

Zapolska K., *Bezpieczeństwo ekologiczne jako element strategii bezpieczeństwa narodowego RP*, online: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/13516/1/K_Zapolska_Bezpieczenstwo_ekologiczne_jako_element_bezpieczenstwa_narodowego.pdf [dostęp: 12.04.2024].

Zdalna edukacja – gdzie byliśmy, dokąd idziemy? Wstępne wyniki badania naukowego „Zdalne nauczanie a adaptacja do warunków społecznych w czasie epidemii koronawirusa", zdalnenauczanie.org, Warszawa 2020, online: https://ug.edu.pl/news/stes/ug.edu.pl.news/files/2020-06/Badanie%20zdalnenauczanie_prezentacja_1.pdf

Zygo K., Skupień T., Nastarowicz T., *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa ekologicznego*, online: https://bibliotekanauki.pl/chapters/2191269 [dostęp: 03.04.2024].

Spis rycin

Ryc. 1. Hierarchia potrzeb człowieka według koncepcji Abrahama Maslowa
Ryc. 2. Kryteria bezpieczeństwa
Ryc. 3. Wymiary bezpieczeństwa
Ryc. 4. Teoretyczny model ewolucji środowiska bezpieczeństwa
Ryc. 5. Kluczowe kryteria systemu bezpieczeństwa państwa
Ryc. 6. Determinanty ustalania kierunków rozwoju polityki bezpieczeństwa państwa
Ryc. 7. Prezydent Andrzej Duda podpisuje postanowienie, które swą mocą zatwierdziło Strategię Bezpieczeństwa Narodowego RP
Ryc. 8. Uroczystość zatwierdzenia Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP
Ryc. 9. Podstawowe przyczyny powstawania zagrożeń bezpieczeństwa
Ryc. 10. Typologia zagrożeń
Ryc. 11. Rodzaje zagrożeń ekonomicznych
Ryc. 12. Teoretyczny model bezpieczeństwa społecznego
Ryc. 13. Wewnętrzne zagrożenia dla bezpieczeństwa społecznego państwa
Ryc. 14. Wewnętrzne zagrożenia dla bezpieczeństwa społecznego państwa (typ tabu)
Ryc. 15. Zagrożenia zewnętrzne bezpieczeństwa społecznego
Ryc. 16. Elementy struktury społecznej
Ryc. 17. Budynek elektrowni jądrowej w Czarnobylu po katastrofie
Ryc. 18. Pożar lasu w Kanadzie w 2023 roku, skutkujący najgorszym na świecie poziomem zanieczyszczenia powietrza
Ryc. 19. Jezioro Aralskie (w latach 60. XX wieku uznawane za czwarte co do wielkości jezioro na świecie), które prawie zniknęło na skutek działalności ludzkiej i wywołanymi tym suszami
Ryc. 20. Eksplozja gazociągu Nord Stream 1 i 2 na Morzu Bałtyckim skutkująca uwolnieniem dużych ilości metanu
Ryc. 21. Wypadek komunikacyjny

Ryc. 22. Średnie stężenie dwutlenku węgla w atmosferze na przestrzeni lat
Ryc. 23. Topniejąca pokrywa lodowa Grenlandii
Ryc. 24. Topniejąca pokrywa lodowa Antarktydy
Ryc. 25. Składowisko odpadów na pustyni Atakama
Ryc. 26. Wardenowski model pięciu wymiarów
Ryc. 27. Grupy cyberzagrożeń
Ryc. 28. Podział zagrożeń informacyjnych
Ryc. 29. Typologia zagrożeń bezpieczeństwa informacyjnego
Ryc. 30. Elementy przeciwdziałania cyberszpiegostwu
Ryc. 31. Struktura sektorów dotkniętych cyberzagrożeniami
Ryc. 32. *Ransomware, malware* i ataki socjotechniczne jako główne zagrożenia cyberbezpieczeństwa
Ryc. 33. Zagrożenia dla danych, dostępności i Internetu jako kluczowe zagrożenia w cyberprzestrzeni
Ryc. 34. Dezinformacja i cyberataki na łańcuchy dostaw jako czynniki destabilizujące środowisko współczesnego bezpieczeństwa
Ryc. 35. Przykład propagandy rosyjskiej szerzonej w celu budzenia niechęci wobec Ukrainy

Spis tabel

Tabela. 1. Zestawienie zagrożeń pierwotnych
Tabela. 2. Katalog zagrożeń wtórnych
Tabela 3. Klasyfikacja zagrożeń militarnych
Tabela 4. Sytuacje i zjawiska o charakterze konfliktotwórczym
Tabela 5. Typologia zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego